

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

20. YÜZYIL OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Safiye BAYUK

İstanbul 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

20. YÜZYIL OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Safiye BAYUK
170301012

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI

İstanbul 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **170301012** numaralı **Safiye BAYUK**'un hazırladığı “**20. Yüzyıl Osmanlı Periyodiklerinde Hat**” konulu **Yüksek Lisans Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI, 24/07/2020** Cuma günü saat 16:00'da Çevrimiçi Video Görüşmesi ile yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde:

Tez adının şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI (Danışman)	KABUL	
Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU	KABUL	
Dr. Öğretim Üyesi Ersin Fethi Öçal	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Safiye BAYUK

20. YÜZYIL OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT

SAFİYE BAYUK

ÖZET

Türk Hat sanatı 19. yüzyılda ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde en parlak dönemini yaşamış, 1928 yılında yapılan harf inklâbıyla beraber, bazı zorluklarla karşılaşılsa da bu dönemde yetişen hat sanatkârları, Türk hat sanatının itibarını korumayı ve gelecek nesillere aktarmayı başarmışlardır. Bu tez çalışmamızda 20. Yüzyıl hat sanatına genel olarak değinildikten sonra, köklü bir geleneğe sahip olan ve sıkı bir disiplinle öğrenilen hat eğitiminin bu dönemde geçirdiği merhaleler ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümünde 19. Yüzyılda Osmanlı'da başlayan basın- yayın faaliyetlerinin tarihi seyri ele alındıktan sonra, 20. Yüzyılda yayımlanan Osmanlıca periyodik yayınlarda yer alan hat kompozisyonları incelenmiştir. Bu dönemde neşredilen süreli yayınlarda pek çok hattata ait imzalı ve imzasız hatlar mevcuttur. Gerek kapak bölümünde gerek periyodiklerin içeriğinde yer alan hat kompozisyonlarına ait görseller yayımlanma sürelerine göre sınıflandırılarak katalog bölümünde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlıca, 20. Yüzyılda Hat Sanatı, Periyodik Yayınlar, Medresetü'l-Hattâtîn, Harf inklâbı

**CALLİGRAPHY İN THE 20TH
CENTURYOTTOMANPERİODİCALS
SAFİYE BAYUK**

ABSTRACT

Turkish Calligraphy had its most brilliant period in the 19th century and the first quarter of the 20th century. Even though certain difficulties were got into with the alphabet reform in 1928, the calligraphy artists who grew up during this period were able to protect the reputation of Turkish calligraphy and transfer it to future generations. In this thesis, after the general mention of 20th century calligraphy, the phases of calligraphy education, which has a deep-rooted tradition and has been learned with strict discipline, has been discussed in this period.

In the second and third parts of our study, after the review of the historical course of the press and publication activities started in the Ottoman Empire in the 19th century, calligraphy compositions in Ottoman periodicals published in 20th century were examined. There are signed and unsigned calligraphies belonging to many calligraphers in the periodicals published during this period. The visuals of the calligraphy compositions included in both the cover section and the periodicals are presented in the catalog section through classifying according to their publication periods. according to their publish dates.

Key Words: Ottoman Turkish, Calligraphy in 20th Century, Periodical Publications, Medresetü'l-Hattâfîn, Alphabet Reform

ÖNSÖZ

İslam dininde vahyin ilk emri olması hasebiyle son derece önemli olan okumak fiili kadar, okunması gerekeni yazmak ve kaydetmek için yazıya da aynı ehemmiyet gösterilmiş, bu çaba İslam yazısının sanat yazısı olma yolunda en etkili unsur olmuştur. Yazının estetik bir hüviyet kazanmasındaki bir başka âmil ise hiç şüphesiz İslam dininin ilme, âlime, sanata ve san'atkâra verdiği değerdir.

Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere kitap sayfalarında, levhalarda, dînî mîmârînin kapı, pencere, duvar, tavan, minber, mihrap bölümlerinde tezyînî unsur olarak kullanıldığı gibi, mezar taşlarının ve çeşmelerin kitâbelerinde, tarih düşmek ya da bilgilendirmek amacıyla ayet, hadis veya beyit olarak karşımıza çıkmaktadır. Tezyîn edilen mekân ile yazının anlamının birbiri ile uyumlu olmasına dikkat edilerek seçilen ayet, hadis, kelâm-ı kibar, beyit ya da kasîdeler bu mekâna mânevi bir hava kazandırdığı gibi, yazılardaki haşmet, onun ait olduğu dinin ne kadar yüce olduğu konusunda bakan kişide etki bırakmaktadır.

Hat sanatı tarihine baktığımızda her dönemde yeni kullanım alanları kazanan İslam yazısı, süreli yayınların Osmanlı'da yaygınlaşmasından, Latin alfabesine geçiş sürecine kadar periyodik yayınlarda kullanılmaya başlanmış, gazete veya dergi ismi, konu başlıkları, reklam yazıları gibi bazı bölümlerinde yer almıştır. Tez çalışmamızda 20. Yüzyılda yayımlanan süreli yayınlarda yer alan hat kompozisyonlarını incelemeye ve siyâsal açıdan oldukça hareketli olan bu dönemde yaşayan hattatların eğitim ve sanat hayatlarını ele almaya çalıştık.

Periyodik yayınların en önemli özelliği, geçmişte yaşanan haber ve yorumları bugünün insanına aktarırken, siyâsal, sosyal, kültürel ve sanatsal yönden ne gibi değişimler yaşandığı konusunda günümüz insanına ışık tutmasıdır. Bu açıdan pek çok alanda araştırma yapanlar için önemli bir kaynak olması nedeniyle, edebiyat, siyaset, tarih, tıp gibi çeşitli konularda süreli yayınlar bağlamında araştırmalar yapılmış olmasına rağmen Hat Sanatı konusunda çalışılmış herhangi bir yayına tarafımızdan rastlanılamamıştır. Esasında süreli yayın literatürü başta temel ve uygulamalı bilimler olmak üzere tüm bilimsel araştırmalar için önemli bir kaynaktır. Zira araştırmacı üzerinde çalıştığı konu ile alakalı güncel bilgilerden yararlanmanın yanı sıra belli bir tarihten günümüze kadar süregelen çalışmalarını inceleyerek bir sonuca ulaşma hususunda periyodik yayın literatüründen istifade edebilmektedir.

Bizde bu çalışmamızda Osmanlı'nın yükselişinden itibaren Türk-İslam medeniyetinin inşası için ilim, sanat ve kültür alanında yapılan seferberlikle beraber baş tacı edilen Hat sanatının, 18. Yüzyıldan itibaren Batılılaşma süreci neticesinde kazandığı yeniliklere, basın-yayın faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla girilen süreçte bu sanatın süreli yayınlardaki kullanımına yer vermeye çalıştık. Çalışmamızın ana konusu periyodik yayınlarda yer alan Hat kompozisyonları olmakla beraber, üç bölümden müteşekkil olan tezimizin birinci bölümünde 20. Yüzyıl hattatlığına genel olarak değinilmiştir. Yaşanan siyasal değişim sürecinde hat eğitiminin ve hat sanatkârlarının geçirdiği evrelere yer verilmiş, 1928'de yapılan harf inklâbının Hat sanatında bıraktığı izlere değinilmiştir.

İkinci bölümde, 20. Yüzyılda neşredilen Osmanlıca periyodikleri ele alınırken süreli yayınların tanımı, tarihçesi, Osmanlı'da gazete ve dergilerin gelişim sürecine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Osmanlıca periyodik yayınlara ulaşılabilir kütüphanelere değinilmiş, çalışmamızı hazırlarken, büyük oranda istifa ettiğimiz Beyazıt Kütüphânesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu ve İ.B.B. Atatürk Kütüphânesi süreli yayınlar arşivinden temin ettiğimiz yayınlardaki hat kompozisyonları alfabetik sıraya göre günlük, haftalık, onbeş gün aralıkla ve aylık neşredilenler olarak tasnif edilmiştir.

Bu hat kompozisyonlarında ekseriyetle Hattat Hâmit Aytaç ve Hattat Halim Özyazıcı'nın çalışmaları yer almakla beraber, Ârif Hikmet, Hâlit Bey, Hacı Nuri Korman, Mâcîc Ayrâl gibi hattatların yazıları da bulunmaktadır. Ayrıca pek çok imzasız yazı ve imza olduğu halde hattatı hakkında herhangi bir bilgi tesbit edilemeyen yazılarda mevcuttur.

Tezimin başlangıcından itibaren değerli fikirleri ve katkıları ile araştırmalarımaya yön veren, çalışmamın planlanması ve tamamlanmasında katkı sağlayan saygıdeğer danışman hocam M. Hüsrev Subaşı'na şükranlarımı sunarım.

İstanbul 2020

Safiye BAYUK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
RESİM LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR.....	XVIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. 20. YÜZYILDA HAT SANATI.....	3
1. 20.YÜZYIL OSMANLI HATTATLIĞINA GENEL BAKIŞ.....	3
1.1.1. Dönemin Meşhur Hattatları.....	9
1.1.1.1. Sâmi Efendi.....	10
1.1.1.2. Mehmet Nazif Efendi.....	11
1.1.1.3. Hasan Rıza Efendi.....	12
1.1.1.4. Kâmil Efendi (Akdik).....	13
1.1.1.5. Ömer Vasfî Efendi.....	14
1.1.1.6. Neyzen Emin Efendi (Yazıcı).....	14
1.1.1.7. Mehmet Abdülaziz Efendi (Aktuğ).....	15
1.1.1.8. Mehmet Hulusi Bey (Yazgan).....	16
1.1.1.9. İsmail Hakkı Bey (Altunbezer).....	17
1.1.1.10. Necmeddin (Okuy).....	18
1.1.1.11. Kemal (Batanay).....	19

1.1.1.12. Emin Bey (Barın).....	21
1.1.2. Hat Eğitimi.....	22
1.1.3. Hattın Kullanım Alanları.....	34
1.1.4. Hat Sanatının Periyodik Yayınlarında Kullanımı.....	56
1.1.4.1. Gazete Dergi ve Mecmua İsimleri.....	57
1.1.4.2. Periyodik Yayınlarında Reklam Hatları.....	58
1.1.4.3. Kartvizitler.....	68
1.1.5. Periyodik Yayınlarında Çoğunlukla Yazıları Bulunan Hattatlar.....	70
1.1.5.1. Ârif Hikmet Bey.....	71
1.1.5.2. Hâlit Bey	72
1.1.5.3. Hacı Nuri Bey (Korman).....	73
1.1.5.4. Mehmet Suud Bey (Ebüssuudoğlu).....	77
1.1.5.5. Mâcit Bey (Ayrıl).....	78
1.1.5.6. Hâmid Bey (Aytaç).....	79
1.1.5.7. Halim Bey (Özyazıcı).....	82
1.1.6. Harf İnkılâbının Hat Sanatına Etkileri.....	85
İKİNCİ BÖLÜM.....	92
2. 20. YÜZYIL OSMANLI NEŞRİYÂTINDA PERİYODİKLER.....	92
2.1. TANIMI VE KAPSAMI.....	92
2.2. TARİHÇESİ.....	93
2.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE PERİYODİK YAYINCILIĞIN GELİŞİMİ.....	97
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	103
3. OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT.....	103
3.1. OSMANLI PERİYODİKLERİNİN YER ALDIĞI KÜTÜPHANELER.....	103

3.1.1. Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu.....	104
3.1.2. Ankara Milli Kütüphane	107
3.1.3. İbb Atatürk Kütüphanesi	108
3.1. 4. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphânesi.....	109
3.2. OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT ÖRNEKLERİ.....	110
3.2.1. Günlük Gazetelerde Hat.....	112
3.2.2. Haftalık Süreli Yayınlarda Hat.....	124
3.2.3. On beş Günde Bir Neşredilen Yayınlarda Hat.....	151
3.2.4. Aylık Süreli Yayınlarda Hat.....	169
3.2.5. Senede Bir Neşredilen Yayınlarda Hat.....	184
DEĞERLENDİRME.....	188
SONUÇ.....	199
KAYNAKÇA.....	202
DİZİN.....	206
ESER RAPORU.....	208
ÖZGEÇMİŞ.....	214

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Cumhuriyet Gazetesi 7 Ramazan 1925 tarihinde yayımlanan “Medresetü’l-Hattâtîn’de yazı meşheri açıldı” başlıklı yazı.	26
Resim 2: Sevimli Ay mecmuasının 1926 yılında yayımlanan “Kadın Hattatlarımız” başlıklı yazı.	27
Resim 3: Haberin ilk sayfasında Hattat Düriye Hanım’ın tezhipli bir eserine, ikinci sayfasında ise iki hattat hanımefendinin resimlerine yer verilmiştir.	28
Resim 4 : 15 Nisan 1927 tarihinde Millî Mecmua’da yer alan “Hattat Mektebinde Birkaç Saat” başlıklı makale.	29
Resim 5: 1927 tarihinde Millî Mecmua’da yer alan “Türk Yazısı” başlıklı makale.	30
Resim 6 : Hattat Halim Özyazıcı Bey’in 1918 yılında Medresetü’l-Hattâtîn’de aldığı icâzetnâme.....	32
Resim 7: Hattat Halit Bey’e ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Kısâs-ı Enbiyâ”	41
Resim 8: Hattat Hamit Aytaç’a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Safâhat-Asım”	42
Resim 9: Hattat Halim Özyazıcı’ya ait celî sülüs ve nesih hat ile yazılmış kitap kapağı:	43
Resim 10: Hattat Hamit Aytaç’a ait celî sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “İslam Tarihi”	44
Resim 11: Hattat Hamit Aytaç’a ait tâ’lık hat ile yazılmış kitap kapağı: “Mehmet Âkif”	44
Resim 12: Hamit Aytaç’a ait sülüs kitap kapağı: “Mufassal Hukûk-ı Siyâsiyye”	45
Resim 13: Hattat Hamit Aytaç’a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: “İctimâî Hastalıklar”	45
Resim 14: Hattat Hamit Aytaç’a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Külliyât-ı Ziya Paşa”	46
Resim 15: Hattat Nuri Korman’a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Mufassal Türk Tarihi”	46
Resim 16: Hattat Nuri Korman’a ait tâ’lık ve sülüs kitap kapağı: “Hz. Peygamber ve Zamânı”	47
Resim 17: Hattatı bilinmeyen tâ’lık hattı ile yazılmış kitap kapağı: “Erenlerin Bağından”	48
Resim 18: Hattat Hâmit Aytaç’a ait ta’lık, nesih ve rık’a kitap kapağı: “Sönmüş Yıldızlar”	49
Resim 19: Hattat Hamit Aytaç’a ait rık’a ve nesih hatla yazılmış iç kapak “Sönmüş Yıldızlar”	50

Resim 20: Hattat Hamit Aytaç'a ait Tâ'lık hat ile yazılmış kitap kapağı: "Raik'in Annesi".....	51
Resim 21: Hattat Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Aşkım Günahımdır".....	52
Resim 22: Hattat Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Menekşe Demeti".....	53
Resim 23: Hattat Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Cehennem Yolcuları".....	53
Resim 24: Hattat Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Şarkın Sultanları".....	54
Resim 25 : Hattat Hamit Aytaç'a ait rık'a ve nesih kitap kapağı: "Çoban Çeşmesi".....	54
Resim 26: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: "Elem Yolcuları".....	55
Resim 27: 1927 Ahalî Gazetesinde Hattat Hâmit Aytaç'a ait reklam hattı: "Doktor Osman Nuri Emrâz-ı Entaniyye ve Frenciyye mütehassısı".....	61
Resim 28: 1928 yılında Hattat Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: "Cereyân-ı Hevâ".....	62
Resim 29: 1928 yılında Hattat Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: "Harâretin Tebeddülü".....	62
Resim 30: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için rık'a hat ile yazılmış reklam yazısı: "Niçin beyhûde yere muzdarip olmalı".....	63
Resim 31: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için rık'a hat ile yazılmış reklam yazısı "Ay! Böbreklerim... Romatizmadan muzdarip misiniz?".....	63
Resim 32: Hattat Nuri Korman tarafından yazılmış olan sülüs reklam yazısı: "Muvazzah İlm-ü Kelâm Dersleri".....	64
Resim 33: Hattat Nuri Korman tarafından yazılmış olan sülüs reklam yazısı: "İslam'da Tarih ve Müverrihler".....	64
Resim 34: Hattat Hâmit Aytaç tarafından rık'a hat ile yazılmış reklam: "Dr. Kimyager Hüsni".....	65
Resim 35: Hattat Hâmit Aytaç tarafından sülüs hat ile yazılmış reklam: "Kırmızı Yıldızlar".....	65
Resim 36: "Fiat" otomobil için sülüs hatla hazırlanmış imzasız reklam afişi "Fiat Otomobilleri".....	66
Resim 37: 1926 yılında sülüs hatla hazırlanmış imzasız reklam: "Tiptop Ayakkabıları".....	66
Resim 38. 1927 yılında Hattat Nuri Korman tarafından nesih hat ile yazılmış reklam yazısı: "Türkiye Sanayi ve Maden Bankası".....	67
Resim 39: 1928 yılında Yeni Kitap isimli mecmuada "Hattat Hacı Nuri Bey Yeni Kitap Yazısına Dair" başlıklı makale.....	75
Resim 40: Aynı makalede Hattat Nuri Bey'in "Yeni Kitap" mecmuası için muhtelif hatlar ile yazdığı kompozisyon örnekleri.....	76

Resim 41: 1928 yılında yayımlanan Yeni Kitap Mecmua'sında yer alan "Hat Üstatlarımızı Tanıyalım" başlıklı yazı.	83
Resim 42: Hattat Halim Özyazıcı tarafından nesih hatla yazılmış Çankaya mecmûasında yer alan Atatürk'ün gençliğe hitâbesi: "Gençliğe Hitâp"	84
Resim 43: Osmanlı Devlet'nde basılmış olan ilk Türkçe gazete: "Takvîm-i Vekâyi Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye'nin Cerîde-i Resmîyesidir"	100
Resim 44: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih gazete başlığı: "Açık Söz"	112
Resim 45: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait tâ'lık hat ile yazılmış gazete başlığıdır: "Alemdar"	113
Resim 46: Sülüs hat ile yazılan gazete başlığında imza bulunmamaktadır: "El-Alemü'l-İslâmî"	113
Resim 47: Hattat Hâmit Bey'e ait sülüs hattı hazırlanmış gazete: "Anadolu"	114
Resim 48: Hattat Hâmit Bey'e ait sülüs hattı hazırlanmış gazete: "Anadolu"	114
Resim 49: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait sülüs gazete başlığı: "Antalya"	115
Resim 50: Sülüs hat ile yazılan gazete başlığında imza bulunmamaktadır: "Basiret"	115
Resim 51: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs dergi kapağıdır: "Deli Orman"	116
Resim 52: Hattat: Nuri Korman'a ait nesih gazete başlığıdır: "Dersâdet"	116
Resim 53: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs- rık'a gazete başlığı: "Hâdisât"	117
Resim 54: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs gazete başlığı: "Halk Gazetesi"	117
Resim 55: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs gazete başlığı: "İslâm"	118
Resim 56: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-nesih gazete başlığı: "Kilis"	118
Resim 57: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-nesih gazete başlığı: "Söz"	119
Resim 58: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs, rık'a gazete başlığı: "Tasfir-i Efkâr"	119
Resim 59: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs, rık'a gazete kapağı: "Tasvîr-i Efkâr"	120
Resim 60: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığı: "Türk Gazetesi"	121
Resim 61: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığı: "Türk Sözü"	122
Resim 62: Nesih hat ile yazılan gazete başlığında imza okunamamıştır: "Yanık Yurt"	123
Resim 63 : Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih gazete başlığı: "Yeni Şark"	123
Resim 64: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait sülüs gazete başlığı: "Âfiyet"	124
Resim 65: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait nesih gazete başlığı: "Altın Yurt"	125
Resim 66: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs-nesih- tâ'lık gazete başlığı: "Cerîde-i Şikâyet"	125
Resim 67: Hattat Arif Bey'e ait sülüs mecmua başlığıdır: "Çocuk Bahçesi"	126
Resim 68: Hattat Arif Bey'e ait rık'a mecmua başlığıdır: "Çocuk Bahçesi"	126
Resim 69: Hattat Halit Bey'e ait nesih mecmua başlığıdır: "Çocuk Dostu"	127
Resim 70: Hattat Halit Bey'e ait rık'a mecmûa başlığıdır: "Çocuk Dünyası"	127

Resim 71: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih mecmûa başlığıdır: "Çocuk Postası"	128
Resim 72: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait tâ'lık- sülüs mecmûa başlığıdır: "Eşref".	129
Resim 73: Hattatı bilinmeyen sülüs mecmua başlığıdır: "Film Mecmûası"	130
Resim 74: Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "Genç Düşünceler"	130
Resim 75: Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "Gelincik"	131
Resim 76: Sülüs hat ile müsennâ olarak yazılan gazete başlığıdır: "Geveze"	131
Resim 77: Hattat Nuri Korman Bey'e ait ebruli zemin üzerine tâ'lık mecmua başlığıdır: "Habl-ü Metîn"	132
Resim 78: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "Habl-ü Metîn"	132
Resim 79: Nesih hat ile yazılan dergi başlığında imza bulunmamaktadır: "Haftalık Mecmûa"	133
Resim 80: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-rık'a gazete başlığıdır: "Hür Fikir"	134
Resim 81: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: "Isparta"	134
Resim 82: Hattat Halit Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "İslam Dünyası"	135
Resim 83: Hattat Halit ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "İktisâdiyyât Mecmûası"	136
Resim 84: Hattat Halit Bey'e ait kûfî mecmua başlığıdır: "İktisâdiyyât Mecmûası"	136
Resim 85: Hattat Halim Bey'e ait sülüs mecmûa başlığıdır: "İş Ocağı"	137
Resim 86: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığıdır: "Kahkaha"	137
Resim 87: Hattat Ârif Bey'e ait sünbülî gazete başlığıdır: "Kadınlık"	138
Resim 88: Sülüs hat ile yazılan imzasız dergi başlığı: "Kevkeb-i Osmânî"	138
Resim 89: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: "Ma'lûmât-ı Nâfia"	139
Resim 90: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs gazete başlığıdır: "Kocaeli"	139
Resim 91: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: "Meslek"	140
Resim 92: Hattat Halim Bey'e ait nesih mecmûa başlığıdır: "Meraklı Gazete"	140
Resim 93: Sülüs olarak yazılmış olan dergi başlığı imzasızdır: "Muktebes"	141
Resim 94: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığıdır: "Necât"	141
Resim 95: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-kûfî-tâ'lık gazete başlığı: "İstanbul Piyasa Gazetesi"	142
Resim 96: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Hafta" 143	
Resim 97: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Cuma"	143
Resim 98: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Perşembe"	144
Resim 99: Hattat Macit Ayrıl Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Yurt" ..	144
Resim 100: Sülüs ile yazılmış imzasız gazete başlığı: "Resimli Ziraat Gazetesi" .	145
Resim 101: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: "Saruhan"	145

Resim 102: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık, nesih gazete başlığıdır: "Süs"	146
Resim 103: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih dergi başlığıdır: "Nedim"	146
Resim 104: Sülüs ile yazılmış imzasız gazete başlığıdır: "Şehir"	147
Resim 105: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık -nesih dergi başlığıdır: "Teceddüt"	147
Resim 106: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih-kûfi-rık'a dergi başlığıdır: "Türk Yolu"	148
Resim 107: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait nesih-rık'a dergi başlığıdır: "Yeni Sene"	148
Resim 108: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Yeniçeri"	149
Resim 109: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Yeni Mecmua" .	150
Resim 110: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Âzerî Türk"	151
Resim 111: Hattat Halim Bey'e ait nesih-rık'a dergi başlığıdır: "Çankaya"	152
Resim 112: Hattat Halit Bey'e ait rık'a dergi başlığıdır: "Çocuk Dünyası"	153
Resim 113: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Dîyâne"	153
Resim 114: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Mecmûası"	154
Resim 115: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs-rık'a dergi başlığıdır: "İzdivaç" ...	155
Resim 116: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tezyînatlı sülüs dergi başlığıdır: "İzdivaç"	155
Resim 117 Hattat Halim Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Keşşaf"	156
Resim 118: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık-sülüs dergi başlığıdır: "Kırım"	156
Resim 119: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık-dîvânî mecmua başlığıdır: "Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası"	157
Resim 120: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Polis Mecmuası"	158
Resim 121: Hattat Hâlit Bey'e ait olduğu düşünülen kûfi dergi başlığıdır: "Polis Mecmuası"	158
Resim 122: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Resimli Ay"	159
Resim 123: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs dergi başlığı: "Sevimli Ay"	159
Resim 124: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığı: "Sevimli Ay"	159
Resim 125: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi ismiyle dış kapak tasarımı: "Sevimli Ay"	160
Resim 126 : Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Sevimli Mecmua"	161
Resim 127: Hattat Halim Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Spor Âlemi"	161
Resim 128: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Terbiye"	162
Resim 129: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs nesih başlığıdır: "Terbiye Mecmûası"	162
Resim 130: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Türk Bahçesi" ..	163
Resim 131: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Türk Kadını" ...	163
Resim 132: Oval formda sülüs dergi başlığına hattat imza kullanmamıştır: "Kadınlık Âlemi"	163

Resim 133: Sülüs ve nesih olarak tasarlanmış olan yazı imzasızdır: “Türk Kadını”	164
Resim 134: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır “Türk Tütünleri Mecmûası”.	164
Resim 135: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait kûfî dergi başlığıdır: “Türk Tütünleri Mecmuası”	165
Resim 136: Hâmit Aytaç Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Yeni Kafkasya”	166
Resim 137: Hattat Nuri Korman Bey’e ait nesih dergi başlığıdır: “Yeni Yol”	167
Resim 138: Nuri Bey'e ait sülüs dergi ismi: "Ziraat Hayatı"	168
Resim 139: Halim Bey'e ait sülüs gazete başlığı: "Ayın Tarihi"	169
Resim140: Hattat Halit Bey’e ait nesih dergi başlığıdır.: “Bilgi Mecmuası”	169
Resim 141: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Dârul- Elhân Mecmûası”	170
Resim 142: Hattat Halim Bey’e ait tâ’lık dergi başlığı:“Dârul-Fünûn Fen Fakültesi Mecmuası”	170
Resim 143: Hattat Hâmit Aytaç Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Demiryollar Mecmûası”	171
Resim 144: Hattat Halit Bey’e ait nesih dergi başlığıdır: “Gençler Defteri”	171
Resim 145: Hattat Hâmit Aytaç Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Hastahâne”	172
Resim 146: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait nesih dergi başlığıdır: “Hekim”	172
Resim 147: Hattat Halit Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Hukuk Mecmuası”	173
Resim 148: Hattat Hâmit Aytaç Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “İstanbul Seriyâtı”	173
Resim 149: Hattat Halim Bey’e ait sülüs-dîvânî mecmua başlığıdır: “İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmûası”	174
Resim 150: Hattat Halim Bey’e ait sülüs-rık’a mecmua başlığıdır: “İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmûası”	174
Resim 151: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “İstiklâl Postası Mecmuası”	175
Resim 152: Halim Özyazıcı Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “İlk Terbiye ve Tedrîsât Mecmuası”	176
Resim 153: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “İzci Gazetesi”	176
Resim 154: Hattat Hâlit Bey’e ait divânî ve rık’a dergi başlığıdır: “Kadınlar Âlemi”	177
Resim 155: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “Muallimler”	177
Resim 156: Hâmit Bey’e ait divânî ve rık’a dergi başlığıdır: “Muallimler Birliği”	178
Resim 157: Hâmit Bey’e ait sülüs ve rık’a dergi başlığı: “Mühendis Mektebi Mecmûası”	179
Resim 158: Hattat Nuri Korman Bey’e ait nesih dergi başlığı: “Orman ve Av Mecmûası:”	179

Resim 159: Sülüs olarak yazılmış dergi başlığında imza bulunmamaktadır: “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi”	180
Resim 160: Hattat Hâlit Bey’e ait nesih dergi başlığıdır: “Talebe Defteri”	180
Resim 161: Hâmit Aytaç Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “Tarih ve Edebiyat Mecmuası”	181
Resim 162: Hattat Hâmit Aytaç Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “Türkiye İdman Mecmuası”	181
Resim 163: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “Türk Eczacılar Mecmûası”	182
Resim 164: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait sülüs-rık’a dergi başlığıdır: “Verem Mucmûası”	182
Resim 165: Hattat Halim Özyazıcı Bey’e ait nesih-rık’a dergi başlığıdır: “Yeni Kitap”	183
Resim 166: Hattat Hâmit Aytaç Bey’e ait tâ’lık dergi başlığıdır: “Yeni Ziraat Gazetesi”	183
Resim 167: Sülüs-dîvânî- rık’a imzasız mecmua kapağı: “Hamidiye Etfal Hastahânesi Tıp Mecmuası”	184
Resim 168: : Sülüs olarak yazılmış olan imzasız dergi ismi: “Harf Mecmuası”	185
Resim 169: Hattat Nuri Korman Bey’e ait sülüs dergi başlığıdır: “Millî Nevsâl” ..	186
Resim 170: Hattat Nuri Korman Bey’e ait nesih dergi ismi: “Resimli Yıl”	187
Resim 171: Hattat Nuri Korman Bey’e ait nesih dergi kapağı: “Resimli Yıl”	187

KISALTMALAR

a.e.	aynı eser
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
bkz.	bakınız
c.	cilt
ed.	Editör
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	hicrî
hz.	hazretleri
İ.B.B.	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
madd.	madde
m.	milâdî
ö.	ölümü
R.	resim
s.	sayfa
sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	ve benzeri
yy.	yüzyıl

GİRİŞ

Günlük neşredilen gazetelerin, belirli zaman aralıklarıyla çıkan mecmua ve dergilerin toplum hayatındaki yeri oldukça önemlidir. İlk Osmanlı gazetesi olarak kabul edilen Takvîm-i Vekâyi' haftada bir neşredilmek üzere 1 Kasım 1831 yılında yayın hayatına başlamış resmî bir gazetedir. Dönemin padişahı sultan II. Mahmut, yapmayı planladığı reformları halka anlatmak ve halkın desteğini kazanabilmek adına sesini duyurmak için böyle bir yayın organının neşredilmesini bizzat desteklemiştir.

1839 yılında Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasının ardından Tanzîmat Fermanı ilan edilmiş başta eğitim ve öğretim olmak üzere pek çok alanda yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu fermanla padişah ilk olarak kendi iradesi ile yetkilerini sınırlandırmış, vergi, askerî ve mâlî durum, sivil bürokrasi, cizye hukuku gibi birçok alanda yenilikler yapılmıştır.

Bu dönemde yapılan düzenlemeler basına da yansımış, Tercüman-ı Ahvâl, Tasvir-i Efkâr gibi fikir gazeteleri neşredilmeye başlanmış, devletin ve aydın kesimin halkın diline inmesinin gerekliliği savunulmuştur.

Kendinden önce çıkan gazetelere nazaran daha kaliteli olan ve 27 Haziran 1862'de yayın hayatına başlayan Tasvîr-i Efkâr gazetesinin ismi Sülûs hattı ile, alt kısımdaki "Havâdis ve maârifeye dair Osmanlı gazetesidir" ibaresi ile bölüm başlıkları ve ara başlıklar nesih hattı ile bir hattat tarafından yazılmıştır¹. Bundan sonra günlük yayınlarla beraber, haftalık, onbeş günlük, aylık periyodik yayınlarda çıkmaya başlamış, bu yayınlar çocuk, kadın, edebiyat, mizah gibi pek çok alanda çeşitlenmiştir.

23 Temmuz 1908 yılında İkinci Meşrûtiyetin ilan edilmesi süreli yayınlar açısından önemli bir mîlattır. Bu tarihe kadar sınırlandırılmaya çalışılan basın için aşırı özgürlük sağlanmış, sansür yasağı kalkmış, dergi ve gazetelerin sayısında adeta bir patlama yaşanmıştır. Bu dönemde neşredilen "Ayın Tarihi" isimli mecmuada yayın imtiyazı alan süreli yayınların bir listesi verilmiş, bu listeye göre İkinci Meşrutiyet'in ilanından 1927 yılına kadar 1531 süreli yayın belirlenmiştir².

Üzerinde çalıştığımız 20. Yüzyıl süreli yayınları, bu dönemin sosyal ve kültürel yapısına ışık tutan önemli bir kaynaktır. Çalışmamızın amacı, Osmanlı'dan Cumhûriyet

¹ Nesimi Yazıcı "Tasvîr-i Efkâr" madd., *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2011, c. 40, s.138.

² Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak, "II. Meşrûtiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyâzı Alan Gazeteler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.1, sy.7, s. 228.

Türkiye'sine geçişte tarihe tanıklık eden bu yayımları hem genel hatları ile anlamaya çalışmak, hem de Hat sanatının bu yayınlardaki kullanımını incelemektir. Tezimizde üzerinde çalıştığımız yayınların büyük bölümünde Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan istifade edilmiştir.

Dönemin önemli entellektüel sîmalarından biri olan Hakkı Tarık Us, 1955 yılında kendisi ile yapılan bir söyleşide, Türkiye'nin içinde ve dışında neşredilmiş olan Türkçe gazete ve dergilerin hemen hepsini toplayarak, bunları umûm-u efkârın istifadesine sunmak istediğini ifade etmiştir.

İkinci olarak faydalandığımız kaynak ise, İBB Atatürk Kütüphânesi Osmanlıca süreli yayınlar arşividir. Burada tesbit ettiğimiz farklı yayınlardan elde ettiğimiz hat kompozisyonlarını katalogumuza almanın yanı sıra, birbirinin aynısı olan yayınlarda iki kaynak arasından görseli daha temiz ve yıpranmamış olanı almayı tercih ettik. Bazı periyodiklerin sadece bir ya da birkaç sayısı neşredilmiş olmakla beraber, uzun süre neşredilmeye devam etmiş süreli yayınlarda, bütün yayınları inceleyerek aynı yayının farklı hat tasarımları ile hazırlanmış kompozisyonlarına da yer vermeye çalıştık.

Osmanlı'da periyodik yayınlar kademeli olarak gelişim göstermiştir. Örneğin; Takvîm-i Vekâyi' gazetesinden sonra çıkan ve Osmanlı basınında ilk olarak gazete kelimesinin kullanıldığı Cerîde-i Havâdis'de ilk olarak ölüm ilanlarına yer verilmiştir. Daha sonraki dönemlerde resimli süreli yayınlarla beraber reklamcılık da gazete ve dergilerde yer almaya başlamıştır. Bu reklamların birçoğu sülûs, nesih, tâ'lık veya dîvânî hat ile hat sanatkârları tarafından hazırlanmıştır. Çalışmamızda periyodik yayınlarda yer alan reklamlardaki hat kompozisyonlardan bazılarının görsellerine de yer verdik. Ayrıca 20. Yüzyılda Hat sanatının kullanım alanlarını ele aldığımız bölümde bazı matbu eserlerin kapak bölümündeki hat kompozisyonlarına da konunun içinde yer verilmiştir.

Tezimiz içeriğine dâhil ettiğimiz bir diğer konu Türkiye'de 1 Kasım 1928 yılında, tarihimiz açısından son derece önemli olan harf inklâbıdır. Bu tarihe kadar kullanılan Osmanlı alfabesi kaldırılarak yerine Latin harfleri ile Türkçe'ye uyarlanarak oluşturulmuş yeni bir alfabeyle geçilmiş ve bu uygulamaya "Harf Devrimi" adı verilmiştir. Bu devrim, 1850'li yıllardan itibaren bazı çevreler tarafından tartışılmış, ancak gerekli ortam sağlanamadığı için uygulamaya geçirilememiş, ancak sosyal ve kültürel sahada pek çok yeniliklerin yaşandığı Cumhuriyet döneminde icraata geçirilebilmiştir. Bu süreçte Hat sanatı sekteye uğramış, hat sanatkârları da pek çok zorluklar yaşamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 20. YÜZYILDA HAT SANATI

1.1. 20. YÜZYIL OSMANLI HATTATLIĞINA GENEL BAKIŞ

20. yüzyıl, genel anlamda sanatçıların, yeni arayışlara yöneldiği, modern sanat algısı ile farklı söylemler içine girdikleri ve bunun neticesinde yeni sanat akımlarının ortaya çıktığı bir dönemdir. Modern sanat akımları, sadece kendi bulguları ile yol alarak nesne-imge arasında ilişki kurma çabası ile sanatta yeni bir biçim arayışına girmişlerdir. Sanat dünyasında bu değişim yaşanırken Hat sanatı geçmişinden devraldığı zengin kültür mirasından beslenerek birikimlerini zâyî etmeden dipdiri kalmayı başarmıştır. Bu yüzyıla kadar daima süzülüp arınarak yoluna devam eden Türk hat sanatı, bu yüzyılda da yazının özüne zarar vermeden yeni bir üslup kazanmıştır.

Resim, mîmârî, mûsikî ve hatta tezyînî sanatlar dahî Batı etkisinde kalarak rotasını kaybederken, hat sanatı sağlam temelleri üzerine yenilikler katarak canlı kalmaya devam etmiştir. Hat sanatının bu süreçte Batı cereyanına kapılmadan yoluna devam edebilmesi, kendisi üzerinde müessir olabilecek benzer bir sanatın Avrupa’da bulunmaması, üslup sahibi hattatlar vesilesi ile yeni nesillere sağlam kâidelerle intikal etmesi, kendi yapısı içerisinde zamanla yenilik kazanması ve geleneklerinden kopmadan geleceğe emin adımlarla ilerlemesi olarak zikredilebilir³. 20. Yüzyıl Osmanlı hat sanatını ele almadan önce, bu sanatın tarihi yolculuğuna kısaca değinmek faydalı olacaktır.

İslam dininin geniş coğrafyalara yayılması ve bu dini kabul eden toplulukların Arap yazısını İslam medeniyetinin ortak bir değeri olarak benimsemelerinin neticesinde Hat sanatı doğmuş ve bu sanat derin bir estetik anlayışı ile asırlar boyu gelişimini sürdürmüştür. Bu sûretle bir kavmin yazısı olan Arap yazısı, İslam ümmetinin gayreti ile çeşitlenerek İslam yazısı olma hüviyetini kazanmış, sürekli gelişerek günümüze kadar tekâmülünü sürdürmüştür. İslâm dininin yazıya atfettiği ehemmiyet sebebi ile Hat sanatı her asırda kendini yenileyerek Batı’da resim sanatının dahî ulaşamadığı bir form kazanmıştır.

³ Uğur Derman, *Türk Hat San’atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 51.

İslâmiyet'in doğuşundan önce, ismi kullanıldığı bölgeye atfen Enbârî, Hirî olarak adlandırılan Arap yazısı, İslâm'ın doğuşuyla beraber "Mekkî", hicretten sonra ise "Medenî" isimlerini almıştır. Geometrik, dik ve köşeli bir karaktere sahip olan "cezmi" tarzı Arap yazısı ile kitap olma vasfını kazanmış ilk metin olan Kur'an-ı Kerim, deri (parşömen) üzerine siyah mürekkep kullanılarak noktasız ve harekesiz olarak yazılmıştır. Daha hızlı yazılma özelliğine sahip olan "meşk" tarzı ise ilk zamanlarda günlük yazışmalarda kullanılmış, yuvarlak ve yumuşak olması sebebiyle zamanla sanat icrasına uygun bir yazı olarak gelişmiştir⁴.

Emevîler döneminde halifelerin, yazının gelişmesi konusunda gösterdikleri teşvik, himaye ve gayretleri sebebiyle Hüsn-i hat ile meşgul olanların sayısı artmış, Kur'an-ı Kerim yazısının güzelleşmesi için çalışan kâtipler çoğalmıştır. Bu dönemde genişleyen idarî teşkilâta bağlı olarak dîvanlarda, günlük yazışmalarda yuvarlak "el'müstedir" yazı Mushaf yazısına kıyasla daha çok kullanılmış, yeni bir hüviyet kazanmıştır. Düz ve köşeli Mushaf yazısı olan cezmi ise, Medenî, Kûfî ve Şamî adlarını alarak geçirdiği tekâmül merhalelerinden sonra, genellikle Kûfî diye isimlendirilmeye başlanmıştır⁵.

Abbasîler dönemi, ilim ve sanat alanında ivme kazanılmış, başta Bağdat olmak üzere büyük yerleşim merkezlerinde kitaba karşı insanların alâkası artmıştır. Buna bağlı olarak kitapları yazmak sûretiyle çoğaltan verrağların kullandıkları yazıya "verrâkî", "muhakkak" veya "ırâkî" isimleri verilmiştir⁶. IX. ve X. yüzyıllar İslam yazısının estetik olarak bir disiplin elde etmeye başladığı dönemdir.

Bu dönemde yaşayan Abbasî vezirlerinden Ali el-Hüseyn b. Mukle (886-940) uzun yıllar yazılarıyla hattatlara örneklik teşkil etmiş ve "imamü'l-hattâtîn" lakabıyla meşhur olmuştur. İbn Mukle vesilesiyle mevzûn hatların yerine, harflerin bünyeleri belli bir nisbetle yazılan, ölçü ve kâidelere bağlanmış olan mensûb hatlar kullanılmaya başlanmış, bunun neticesinde aklam-ı sitte olarak gruplandırılan altı çeşit yazının temelleri atılmıştır. İbn Mukle'den sonra gelen Ali b. Hilal İbnü'l-Bevvâb (ö. 413/1022) onun aklam-ı sittede uyguladığı kaideleri geliştirerek yazıya daha güzel bir üslup kazandırmıştır. İkinci büyük hat ustası olma vasfını elde eden İbnü'l-Bevvâb'ın üslûbu üç asra yakın bir zaman İslam âleminde hattatlara rehber olmuştur⁷.

⁴ Uğur Derman, "Hat" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.16, s.427.

⁵ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008, s.52.

⁶ Uğur Derman, a.g.m., s.428.

⁷ Muhiddin Serin, a.g.m., 59.

Hat sanatı tarihinde hiç şüphesiz en önemli isimlerden biri de son Abbâsî halifesi Müsta'sım-Billah döneminde yaşayan Yâkût b. Abdullah (Yâkût el-Müsta'sımî) dir. (ö.667-1269) İbn Mukle ve İbnü'l-Bevvâb'ın yazılarını tetkik eden Yâkût, bu yazılar arasından beğendiği harfleri seçerek hat sanatına yeni bir zerafet kazandırmış, kalem ağzını meyilli kesmek sûretiyle önemli bir yenilik yapmış, aklâm-ı sittede sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî', rikâ' hatlarını en gelişmiş şekliyle tesbit etmiştir. "Esâtize-i seb'a" olarak adlandırılan yedi öğrencisini Aklâm-ı sitte'yi öğreterek İslam ülkelerinde yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Kendisinden iki asır sonra gelecek olan ve Osmanlı hat ekolünün öncüsü kabul edilen Şeyh Hamdullah için Yâkût'un yazılarının ehemmiyeti büyüktür⁸.

Anadolu beylikleri döneminden Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiği döneme kadar süregelen Osmanlı'nın ilk asırlarında (H.1299-M.1453) Anadolu'daki hat sanatı, Abbâsî dönemi hat üslûbunun devamı gibidir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti kültür ve sanat bakımından ileri bir seviyeye ulaşmış ve her alanda pek çok san'atkârı bünyesinde toplamıştır.

Osmanlı hat sanatının en önemli isimlerinden biri olan Şeyh Hamdullah (ö. 926/1520), başlangıçta Yâkût'un üslûbunu devam ettirmiş ve bu yolda mükemmel eserler meydana getirmiştir. Daha sonra talebesi ve aynı zamanda hâmîsi olan Sultan II. Bâyezid'in teşvik ve tavsiyeleri ile Yâkût'un eserlerini incelemiş, kendi sanat zevkini de katarak bunlardan yeni bir üslup ortaya çıkarmayı başarmıştır. "Şeyh üslûbu" adı verilen bu tarz ile Türk hat sanatı yepyeni bir karakter kazanmıştır. Böylece Şeyh Hamdullah vesilesi ile yeni bir çehre kazanan hat sanatı, Türk hattatların gayretiyle gelişip ilerleyerek 20. asra kadar yükselişine devam etmiştir⁹.

Türk hat sanatının 600 yıl boyunca devam eden yükselişi 19. Yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Celî sülüste Hattat Mustafa Râkım (1758-1826) ve Hattat Mahmut Celâleddin (ö. 1829) ekolü, bunları tâkîben Kazasker Mustafa İzzet Efendi okulu, sülüs ve nesihte Mehmet Şevkî Efendi'nin üslûbu en müstesnâ terkiplerle yazılmış, günümüze kadar hattatlar tarafından takip edilmiştir. 20. Yüzyılın ilk çeyreği de hat sanatının gelişimi bakımından oldukça verimli bir dönemdir.

Hattat Rakım'ın sülüs, nesih ve özellikle celî sülüs ile tuğrada hat sanatına kazandırmış olduğu yeni üslûp kendinden sonra gelen hattatlara rehber olmuştur. Bu üslûp, 20. Yüzyıla yetiştirdiği hattatlar vesilesi ile damgasını vuran Hattat Sâmi Efendi

⁸ Fatih Özkafa, "Asr-ı Saâdetten Bugüne Hat Sanatının Serüveni", *Derin Tarih Dergisi*, ed. Mustafa Armağan, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı AŞ, sy.13, s. 9.

⁹ Uğur Derman, a.g.m., s. 429.

(1838-1912) eli ile tekrar estetik bir değer kazanmıştır. Sâmi Efendi aklam-ı sittenin tamamını mükemmel bir şekilde yazabildiği gibi, özellikle celî sülüs ve celî ta'lik yazılarını zirve noktasına erdirmiştir. Celî sülüsde uzun yıllar Rakım'ın yolunu takip ederken 1310 yılının Ramazan-ı Şerif ayında Tevfik Paşa tarafından kendisine hediye edilen İsmail Zühdi Efendi'ye ait murakkadan istifade etmek sûreti ile Zühdi Efendi'nin sülüs şivesinden kendi zevkine uygun olanları alarak Hattat Râkım'ın celî vâdisine tatbik etmiş ve kendine has "Sâmi Efendi şivesi" ortaya çıkmıştır¹⁰.

Sâmi Efendi'nin mürekkeple yazılmış yazıları çok az olmakla birlikte, daha ziyâde yazı kalıplarını zırnık mürekkebi ile hazırlamıştır. Bu yazıları zerendûd levhalar ya da taşlara işlenmiş eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılarında tırnak, tirfil, hareke, cezim gibi tezyînî işaretleri kendinden önceki hattatlara kıyasla daha fazla kullanmış, celî yazıda bir çığır açarak kendinden sonra gelecek olan hattatlara yol gösterici olmuştur¹¹.

Bu dönemde rik'a hattı da oldukça yaygınlık kazanmıştır. Mektuplarda, günlük hayatta, pusulalarda, özel ve resmi yazışmalarda basit ve hızlı yazılması nedeniyle diğer yazılara oranla daha çok tercih edilen rik'a hattı, 19. Yüzyılda gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlamış 20. Yüzyılda iki ayrı kolda yazılmaya devam edilmiştir. Bunlardan ilki Mümtaz Efendi (ö. 1872) tarafından üsluplaştırılmış olan ve devlet memurları tarafından kullanılan Bâbîâli rik'ası, diğeri ise sanat yazısı olma özelliklerine daha fazla sahip olan Mekteb-i Sultânîsi hat hocası Mehmed İzzet Efendi (ö. 1903)'nin rik'a hattıdır. Bu üslûpta yazılan rik'a hattında harf bünyelerinin ölçüleri netleşmiş, dikey harflere daha az meyil verilmeye başlanmış, kelimeler daha açık yazılarak güzelleşmiş, harflerdeki bodurluk giderilerek estetik bir görünüm kazandırılmıştır. Dönemin hattatları tarafından çok beğenilen İzzet Efendi rik'ası daha çok tercih edilmiş ve zaman içinde Mümtaz Efendi rik'ası çok fazla kullanılmamıştır¹².

Harf inkılâbı yapılmadan evvel mağazaların levhalarında, gazete ve mecmualarda çıkan ilanlarda, zaman zaman bazı kitâbelerde kullanılmış olan rik'a hattı 20. Yüzyılda İsmail Hakkı Altunbezer, Kâmil Akdik, Necmeddin Okyay, Mâcit Ayrıl, Hamit Aytaç, Halim Özyazıcı ve Kemal Batanay gibi pek çok hattat tarafından en güzel şekilde yazılmıştır.

¹⁰ Mahmut Sâmi Kanbaş, "Sâmi Efendi", *Derin Tarih Dergisi*, ed. Mustafa Armağan, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş., İstanbul 2018, sy. 13, s.118.

¹¹ Süleyman Berk, "Hat Sanatı", İ.B.B. İsmek Yayınları, İstanbul 2006, s. 45.

¹² Muhiddin Serin, *Hat Sanatımız Tarihçesi-Malzeme ve Aletler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1982, s.76.

Yirminci asrın ilk yarısında hat sanatının öğreniminde birtakım zorluklarla karşılaşılması bu konuda yeni arayışlara sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde Evkâf (vakıflar) Nezâreti Şeyhulislâm'ı Hayri Efendi (1867-1922) vazifesi döneminde ilk olarak Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi (1914) açılmış, akabinde hüsn-ü hat ve diğer geleneksel sanatların eğitiminin verildiği Medresetü'l Hattâtin kurulmuştur (1915). Bu medrese Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle klasik usûlde bir medrese olmamasına rağmen, sadece adının içinde "medrese" kelimesinin bulunması sebebiyle 1924'te kapatılmıştır. Sekiz ay sonra müzeler müdürü Halil Ethem Bey'in (1861-1938) çabaları ile Hattat Mektebi adı ile tekrar açılmasına rağmen 1928'de yürürlüğe giren Harf İnkılâbına kadar eğitimine devam edebilmiştir¹³.

1929 yılından itibaren Hat sanatı hâricindeki geleneksel sanatlar Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'nde devam etmekteydi. 1936 yılında bu okul Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde Türk Tezyînî Sanatlar Şûbesi olarak eğitimine devam etmesi kararlaştırıldı. Bu gelişme üzerine yaklaşık 6-7 yıldır inkıtâyâ uğrayan Hat sanatının bu okulda tekrar müfredâta girmesi için Çankaya'dan ruhsat alınması gerekli görüldü. Dönemin İstanbul milletvekili olan Salâh Cimcöz (1877-1947) Atatürk'e hat sanatının Avrupa'da dahî karşılığı olmayan emsalsiz bir sanat olduğunu, okuma ve yazılmasına müsaade edilmeden sadece sanat olarak hat eğitiminin sürdürülmesini talep etmiş ve bu talebi karşılığını bularak eğitim tekrar başlamıştır. Ancak bu dönemde gençler bu sanata yeterli alâka göstermemiş, Akademi'de kısa bir süre yeni bir hattat yetişememiştir¹⁴.

1960 yılını tâkip eden yıllarda hat sanatına yeniden ilgi ve merak uyanmış, bu sanata sahip çıkan yeni bir nesil yetişmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşayan birçok hattat evinde ya da kendi imkânlarıyla açtığı hat atölyelerinde bu sanatı öğretmeye devam etmiş, klasik meşk usûllerine uygun olarak öğrenciler yetiştirmişlerdir.

Osmanlı'nın son döneminde yetişip Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanatını icrâ etmeye çalışan Hattat Hâmit Aytaç'da ömrünün sonuna kadar hat dersleri vermeye devam etmiş, bugün pek çok hattatın yetişmesine vesile olan hocalarımız onun rahle-i tedrisinden geçmiştir.

19. yüzyılda müstesna bir seviyeye ulaşan hat sanatı, 20. Yüzyılda her ne kadar bazı talihsizliklere uğramışsa da günümüze kadar intikâl edebilmiştir. Zira bu sanat imânî bir aşk ve vecd ile nesilden nesile aktarılan değerli bir emanettir. İlim, sanat ve ahlak bakımından kargaşanın hüküm sürdüğü buhranlı dönemlerde kişilikleriyle ön plana çıkan sanatkârlar, bu asırda pek çok yönden yara aldıkları halde hat sanatının sarsılmadan

¹³ Uğur Derman, "Medresetü'l Hattâtin" madd., *DİA*, TDV Yayınları, c. 28, s. 341.

¹⁴ Uğur Derman, *a.g.e.*, s.74.

ayakta kalması için azami gayret ve çaba sarf etmişlerdir. Değer yargılarının yozlaştığı, sanata olan eğilimin Batı'ya yöneldiği bir dönemde yaşayan bu âlim ve sanatkârlar yetiştirdikleri talebelerle Hat sanatını 20. yüzyıla aktararak, kültür ve sanatımıza en zor dönemde bayraktarlık etmişlerdir.

Bu yüzyılda hat sanatı açısından önemli olan gelişmelerden biri de Türk hat üslûbunun Mısır'da temsil edilmesidir. 20.Yüzyılın ilk çeyreğinde yetişen hattatlarımızdan Mehmet Abdülaziz Efendi (ö.1353-1934) 1920'de Mısır Meliki I. Fuat'ın kendi adına bir Kur'an-ı Kerim yazdırma isteği üzerine Mısır'a davet edildi.

O dönemde meşihat dairesinde görevli olan Aziz Efendi, beş aylık izin alarak Kahire'ye gitti ve tezhibi de kendisine ait olan Mushaf-ı Şerif'i yazdı. Melik I. Fuat Mısır'da hat sanatını ihya etmek arzusu ile Aziz Efendi'ye burada bir hat medresesi açmayı teklif etti. Hattat Abdülaziz Efendi teklifi kabul ederek ailesini de yanına getirip Kahire'ye yerleşti.

1922 yılı sonlarında Kahire'de Medresetü Tahsîni'l-Hutûti'l-Melekiyye adıyla bir mektep kurularak Halil Ağa Medresesi'ne bağlandı. Bu mektebin büyük ilgi görmesi üzerine melik ikinci bir hat medresesi açılmasını emretti. Bunun üzerine Aziz Efendi, 1923 yılı başlarında Şeyh Salih Erkek Medresesi'nde yeni bir hat mektebi kurdu., her iki mektebin hem müdürlüğünü hem de hat hocalığını yaptı¹⁵. İslam aleminin uzun yıllar ilim ve sanat merkezlerinden biri olan Kahire'de on bir yıl eğitim veren Abdülaziz Efendi, Türk hat üslûbunun farklı coğrafyalara yayılmasında etkisi olan hattatlarımızdandır.

Hattat Aziz Efendi'den sonra 20.yüzyılda Mısır'da Türk hat sanatını icrâ eden bir diğer san'atkâr da Hacı Kâmil Akdik'tir (1861-1941). İlk olarak 1935, ikinci olarak 1940'ta Mısır prenslerinden Muhammed Ali Paşa tarafından iki kere Mısır'a davet edilmiştir. İlk Mısır ziyaretinde paşanın İslâm sanatının ve mimarisinin hemen hemen bütün devirlerini kapsayan bir İslâm sanatları müzesi şeklinde yaptırdığı Kasrû'l-Menyel bünyesinde bulunan mescidin bütün yazılarını Kâmil Efendi yazmıştır. İkinci ziyaretinde ise aynı sarayda kurulan hat müzesine konulacak yazıları İbnülemin Mahmut Kemal İnal Bey'le birlikte seçerek tasnif etmiştir. Bugün bir müze olarak hizmet veren bu sarayın pek çok yerinde Kâmil Akdik'e ait yazılar bulunmaktadır¹⁶.

¹⁵ Muhittin Serin, a.g.e., s. 210.

¹⁶ Uğur Derman, "Akdik Kâmil" madd., *DİA*, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1989, c. 2, s. 234.

1.1.1. Dönemin Meşhur Hattatları

Sanatçı, Cenâb-ı Hakk'ın lutfuyla bu dünyaya bazı meziyetlerle gelen, yaratılışı itibariyle çok yönlü bir duygusal donanıma sahip olan kişidir. Bu yeteneklerle bezeli olan sanatçı, yaşadığı dönemin ve içinde bulunduğu toplumun şartlarına ve yaşam koşullarına paralel olarak bir kalıba girerek şekil alır.

Her sanatçı sanatını kendi döneminden anlatır. Yaşadığı dönemin şartları, gerilimleri, sevinci ya da üzüntüsü, onun eserlerine yansır ve bu eserlerde kendini gösterir. Hem yaşadığı ortamdan beslenen hem de yaratılıştan sahip olduğu vasıflarla harmanlanarak olgunlaşan sanatçı, yetiştiği topluma ayna tutarak sanatını icra eder. Bu aynaya yansıyanlar, müzik, şiir, minyatür, resim veya bir hat eseri olarak tezahür eder. Yansıyan güzelliklerden her biri bakıldığında birbirinden farklı sanat eserleri olmalarına rağmen öze inildiğinde hepsinin aynı kaynaktan beslendiklerine şahit oluruz.

20. yüzyıl hattatları da içinde yaşadıkları dönemden etkilenmişlerdir. Bu yüzyılın ilk çeyreği, hat sanatımızın ve sanatkârlarımızın sanatlarını daha iyi şartlarda icra ettikleri bir dönemdir. Ancak daha sonra yaşanan siyasal değişim ve yapılanmalar diğer sanatları olduğu gibi hat sanatını da derinden etkilemiştir. Özellikle 1928 yılından sonra Harf İnkılabının ardından gelen yasaklarla hattatlar zor dönemler geçirmişlerdir.

Türk hat sanatının olgunlaşmasında ve yaygınlaşmasında nice üstatların gayret ve hizmet ettikleri malumdur. Bu sanatkârların eserleri, hizmetleri ve sanat dehşeleriyle beraber, günümüzde bizlere örneklik teşkil edecek; edep, maneviyat ve tevazu gibi hasletleri de sanat erbabına rehber olması gereken önemli hususiyetlerdir.

Bu bölümde 20. Yüzyılda Hat sanatı tarihinde isimlerini minnetle anacağımız hat sanatkârlarından bazılarının hayatlarına yer verilecektir. Tez çalışmamızın konusu olan periyodik yayınlarda yazıları bulunan Hâmit Aytaç, Halim Özyazıcı, Ârif Hikmet, Hâlit Bey, Mâcit Ayrıl, Nuri Korman gibi dönemin diğer önemli hattatları ise ileride "Periyodik Yayınlarla Çoğunlukla Yazıları Bulunan Hattatlar" başlığı altında ayrı bir bölümde zikredilecektir.

1.1.1.1.Sâmi Efendi (1838-1912)

Yorgancılar kethüdâsı Hacı Mahmut Efendi'nin oğlu olan Sâmi Efendi, 1838 yılında Fatih Haydarhâne mahallesinde dünyaya geldi. Boşnak Osman Efendi'den sülüs-nesih yazılarını meşkederek icazet aldı. Mümtaz Efendi'den (1810-1870) Bâbîâlî üslûbunda rik'a öğrendi. Dîvân-ı Hümâyûn'da hat dersleri veren Nâsîh Efendi'den (1814-1885) divanî ve celî divanî yazmasını ve tuğra çekmeyi öğrenen Sâmi Efendi, Mustafa Râkım'ın (1758-1826) talebelerinden Mehmed Şâkir Recâi Efendi'den (1804-1874) celî sülüs yazısında istifade etti. Ta'lik hattını Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı Efendi'den (1785-1862) meşkederek 1857 yılında icâzetnâme aldı¹⁷.

Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi'nde nâmenüvis olarak görev alan Sâmi Efendi, 1878 yılında Dîvân-ı Hümâyûn Dairesi hutut-ı mütenevvia hocalığına tayin edildi. Daha sonra Nişân-ı Hümâyûn Kalemi hulefalığı ve mümeyyizliği görevlerinde bulundu.

Celî sülüste Mustafa Rakım, celî ta'likta Yesârîzâde Mustafa İzzet üslûbunda eserler veren Sâmi Efendi, sülüs-nesih olarak az sayıda kıt'a bırakmış, hareke, tezyin ve mühmel işaretlerini, hat eserinin yazıldığı tarihi belirten rakamları son derece estetik bir şekilde yazmıştır. Eserlerini azamî derece titiz hazırlayan Sâmi Efendi, celî sülüs bir yazıyı yazdıktan sonra uzun bir zaman bu yazıya bakmaz, aradan zaman geçip hafızasından silindikten sonra tekrar eline alarak düzenlemeler yapardı. Hatta bir yazıya senelerce emek verdiği olurdu.

Hayatının son yılını felçli olarak geçiren Sâmi Efendi, 1 Temmuz 1912'de Horhor'daki evinde vefat etti ve Fatih Camii hazîresine defnedildi.

Kapalı Çarşı'nın Feşçiler Kapısı üstünde, "Çalışıp kazananı Allah (cc.) sever" meâlindeki celî ta'lik hadîs-i şerif, Erenköy'de Zihni Paşa (1320) ve Galib Paşa (1316) camilerinde bulunan celî ta'lik kitâbeler, Bâbîâlî'deki Nallı Mescid'in batı kapısı üstünde celî sülüsle yazılmış olan "Namaz dinin direğidir" meâlindeki hadîs-i şerif, 1956'da Tophane'den Maçka'ya nakledilen Hamidiye Çeşmesi'nin celî ta'lik kitâbesi üstâda ait eserlerden bazılarıdır.

Hattatlar arasında "hocaların hocası" olma vasfına hâiz olan Sâmi Efendi'nin vefatından kısa bir zaman geçtikten sonra açılan Medresetü'l-Hattatin'de, rik'a hocası

¹⁷ Uğur Derman, *Medreset'ül-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016, s. 73.

dışında ders veren tüm hocaların üstâdın öğrencisi olması, onun bu yüzyılda hat sanatındaki ehemmiyetinin önemli bir vesikasıdır.

1.1.1.2. Mehmet Nazif Bey (1846-1913)

Küçük yaşlarda Bulgaristan'dan İstanbul'a gelen ve Enderûn-i Hümâyûn'a girerek Hırka-i Saadet Dairesi imamı olan Hâfız Abdülâhad Vahdetî Efendi'den sülûs ve nesih hattı öğrenen Mehmet Nazif Efendi (1846-1913) yirminci yüzyılın ilk çeyreğine yetişebilmiş önemli isimlerdendir. 1262/1846 yılında Bulgaristan sınırları dâhilinde yer alan Rusçuk'ta dünyaya gelen Nazif Bey Kırım Türkleri'nden Mustafa Efendi'nin oğludur.

1880'li yılların ilk yarısında Hasan Rızâ Efendi'nin vesilesiyle Sâmi Efendi ile tanışarak kendisinden ta'lik, divanî, celî divanî yazmasını ve tuğra çekmesini öğrendi. Sâmi Efendi, Nazif Bey gibi kabiliyetli bir şahsiyeti tanıdıktan sonra kendisine birikimlerini aktarmaya başladı. Nazif Bey'in yazılarına bakarken "Allah Nazif'i yazı yazmak için yaratmış" sözleriyle övgüsünü dile getirmiştir.

Ustalığı yazının bütün çeşitlerinde görünmekle beraber daha ziyade celî yazıya ve taklide ehemmiyet vermiştir. Başarılı olduğu bir başka alan da celî hattını kamış kalem yerine, isterse tek kurşun kalemle çizerek yazabilmesidir.¹⁸ Uzun yıllar Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Matbaası'nda hattat olarak görev alan Nazif Efendi, burada haritaların yazılarını keşideli olarak büyük bir ustalıkla yazmıştır. Vefatına kadar bu kurumda çalışmaya devam eden Nazif Efendi, bazı mekteplerde hat hocalığı yapmıştır.

Nazif Efendi celî sülûsde Mustafa Rakım, celî ta'likde ise Yesârizâde Mustafa İzzet Efendilerin yolunu takip etmiştir. Yesârizâde'nin yirmidört kıtalık "Hilye-i Hakânî" murakkasını taklit eden Nazif Bey, İsmail Zühdü ve Şevki Efendi gibi hat sanatkârların sülûs-nesih kıtalarını da ustalıkla yazmıştır.

Günümüzde Topkapı Sarayı'nda korunan hırka-i saâdetin örtülerine işlenmiş olan celî sülûs yazılar Nazif Bey'e aittir. Bununla beraber Yıldız Orhaniye Kışlası kapısındaki celî ta'lik kitâbe (imzasız, 1302/1885); Harbiye Askerî Müzesi içindeki Taamhâne kitâbesi (imzasız, 1305/1888); Yıldız'daki Silâhhâne kitâbesi (imzasız, 1306/1889); Yıldız'daki saat kulesinin etrafında yazılı olan celî ta'lik kitâbe (imzalı, 1308/1890-91); Selimiye İstabl-ı Âmiresi üstündeki celî ta'lik kitâbe Yakacık yolunda bulunan bir

¹⁸ Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 564.

çeşmede celî sülüsle “su âyeti” (imzalı, 1311/1893-94) Nazif Efendi’ye ait olan eserlerden bazılarıdır¹⁹.

1.1.1.3. Hasan Rıza Efendi (1849-1920)

Üsküdar’da dünyaya gelen Hasan Rıza Efendi’nin babası Ahmet Nazif Bey’dir. Çok erken yaşlarda hat sanatı ile ilgilenen Hasan Rıza Efendi, posta müdürlüğü yapan babasının görevi sebebiyle ailesiyle beraber Tırnova’ya gitmiş, 1865 yılında İstanbul’a döndükten sonra buradaki üstatlardan istifade etmiştir²⁰.

1878-1912 yılları arasında sanatının en verimli dönemini geçiren Hattat Hasan Rıza, sülüs, nesta’lik, celî nesta’lik hatları ile pek çok eser vermekle birlikte, özellikle yazdığı Mushaf-ı şerifler ile nesih hattında bu döneme damgasını vurmuş bir san’atkârdır. Yazdığı Mushafların açık, okunaklı, âyet-berkenâr (mushafu’l-huffaz) olması, yazının güzelliğiyle beraber okutma işaretlerinin yerinde konulmuş olması, Hasan Rıza Efendi’nin mushaflarını diğer mushaflardan ayrıcalıklı kılmaktadır²¹.

İstanbul’a geldikten sonra Pertevniyal Vâlide Sultan’ın kapu çuhâdarı olan amcasının aracılığıyla Muzika-yi Hümâyun’a kaydedilen Hasan Rıza, burada Hattat Mehmed Şefik Bey’den yazı meşk ederek on altı arkadaşıyla birlikte icâzet almıştır. Şefik Bey’in tavsiyesi ile Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den de istifade etmiş, daha sonra Sâmi Efendi’den nesta’lik hattını öğrenmiştir.. Medresetü’l-Hatâtin’de sülüs, nesih ve reyhânî dersleri veren Hasan Rıza Efendi yazdığı büyük boy hilye-i şerifler ile de ün kazanmıştır²².

On yedi öğrenciye icazet veren Hasan Rıza Efendi’nin Bostancı ve Cihangir camilerindeki çehâr-ı yâr-ı güzîn levhaları, Alman Konsolosluğu’nun bahçesindeki çeşmenin kitâbesi, Topkapı Sarayı’nda Harem-i Hümâyun çini kitâbesi, Sultan Reşad’ın isteği üzerine yazdığı sekiz ciltlik Sahîh-i Buhârî (TSMK Hırka-i Saadet, nr. 39), muhtelif ebatlarda yazdığı on dokuz Mushaf-ı Şerif ile yine muhtelif ölçülerde yazdığı pek çok hilye-i şerif üstadın bilinen eserlerinden bazılarıdır²³.

¹⁹ Uğur Derman, “Mehmet Nazif Bey” madd., *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003, c. 28, s.503.

²⁰ Uğur Derman, “Hasan Rıza Efendi” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.16, s. 344.

²¹ Muhiddin Serin, a.g.e., s. 200.

²² Muhiddin Serin, a.g.e., s.201.

²³ Uğur Derman, a.g.m., s. 346.

Cihangir’de ikamet eden Hasan Efendi 1916 yılında çıkan bir yangın sebebi ile Rumeli’ye taşınmış ve bu semtteki evinde 1920 yılında vefat etmiştir. Vefatından iki gün sonra bu evde de yangın çıkmış, ancak eserleri yanmadan kurtarılabılmıştır.

1.1.1.4. Hacı Kâmil Akdik (1861-1941)

Kâmil Efendi, 1861 yılında İstanbul Fındıklı’da dünyaya geldi. Babası Süleyman Efendi Tersane-i Âmire’de Erzak Anbarı Başkâtibidir. Fatih Rüştüyesini bitirerek memur olan Kâmil Efendi, henüz ilk mektep yıllarında yazı dersleri almaya başladı²⁴.

Sâmi Efendi’nin talebelerinden olan ve Sultan Reşat (saltanatı:1909-1918) tarafından “reîsü’l-hattâtin” ünvanına layık görülen Hacı Kâmil Akdik’de yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşayan hat sanatı tarihinin önemli isimlerindedir. Aklâm-ı sittenin bütün çeşitlerine vâkıf olan Kâmil Efendi özellikle sülüs ve nesihte şahâne eserler bırakmıştır. Prof. Ali Alparlan’a göre Kâmil Akdik “20. Yüzyılın Hafız Osman’ı” olarak niteleyebileceğimiz bir hattattır.

Altmış seneden fazla Hat sanatına hizmet eden ve sayısız eserler bırakan Kâmil Efendi, ömrünün nihâyetinde hasta yatağında kendisini ziyarete gelen Süheyl Ünver’e: “Öleceğime gam yemiyorum, lâkin şu yazıyı öğrenmeden gidiyorum”²⁵ sözleri ile bu sanatı öğrenmenin sonu olmayan bir yolculuk olduğuna ve san’atkârın daima bir tekâmül halinde olmasının gerekliliğine işaret etmiştir.23 Temmuz 1941 yılında vefat eden Kâmil Efendi’nin kabir kitâbesi oğlu hattat ve ressam Şeref Akdik tarafından yazılmıştır²⁶.

Hattat Hacı Kâmil Akdik, Medresetü’l-hattâtin’de sülüs-nesih dersleri, aynı zamanda Galatasaray Sultânîsi’nde rik’a dersleri verdi (M.1918). Harf inkılâbı olana kadar Hat Mektebi’nde hocalık yapmaya devam etti (M.1928). Güzel Sanatlar Akademisi’nde hüsnühat derslerinin devam etmesine müsaade edilince burada vefatına kadar yazı hocalığına devam etti. Bir adet Mushaf-ı şerifle beraber, pek çok sülüs-nesih kıtalar, murakkalar, hilyeler, enamlar ve levhalar yazan Kâmil Efendinin öğrencileri için yazdığı meşkler de oldukça fazladır²⁷.

²⁴ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul 1965, s.254

²⁵ Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1987, s.38.

²⁶ İzzet Elitaş, *Kahire’de Menyel Kasrı Mescit Hatları*, FSMVÜ Geleneksel Türk Sanatları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s.11.

²⁷ Uğur Derman, “Akdik Kâmil” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.2, s 235.

Sâmi Efendi'nin Fatih Camii hazîresindeki mezar kitâbesi, Ankara Halkevi şark salonunda yazılı bir kıt'a Mahmud Muhtar Paşa ve Hidiv İsmail Paşa ailelerinin mezar kitâbeleri, Mısır'da Prens Mehmet Ali Paşa'nın yaptırdığı camii kubbesi etrafındaki doksan metre uzunluğundaki Fetih Sûresi ve kapıları üzerindeki celî yazılar, Menyel Kasrı mescid yazıları Topkapı Sarayı Çini dairesi ve kütüphâne kitâbeleri Kâmil Akdik üstâdın eserlerinden bazılarıdır²⁸.

1.1.1.5. Ömer Vasfi Efendi (1880-1928)

Hırka-i Şerif Camii hatibi Eyüp Sabri Efendi'nin oğlu olan Ömer Vasfi Efendi küçük yaşlarda Çukurcumalı Kadri Efendi'den sülüs-nesih meşkine başladı. Mehmet Aziz Efendi'den nesta'lik ve sülüs, Kâmil Efendi'den sülüs ve divanî yazılarını öğrendi. Sâmi Efendi'den tekrâren nesta'lik ve celî nesta'lîk, sülüs ve celî sülüs meşkederek 1907 yılında nesta'lik yazıdan icâzet aldı. Celî yazıda Sâmi Efendi hattına yakın seviyede eserler verdi²⁹.

Yazmış olduğu levhalarla beraber, Sultan Reşad Türbesi kuşak yazıları, Kısıklı Alemdağı yolu üzerinde bulunan çeşmedeki "su ayeti", Kısıklı Camii'ndeki yazıların bir kısmı, Ayasofya ile Gülhâne Parkı arasındaki caddede bulunan çeşmenin kitâbeleri, Serasker Rıza Paşa Türbesi yazıları, Konya Sultan Selim Camii yazıları Vasfi Efendi'den günümüze kalan eserlerden bazılarıdır.

1928 de Harf inklâbının yapıldığı sene Dâr-ı Bekâ'ya irtihal eden Vasfi Efendi'nin vefatı için tarih düşen Necmeddin Okyay, onun Latin harflerini kullanmadan ahirete göçtüğüne işaret etmiştir³⁰.

1.1.1.6. Neyzen Emin Efendi (1883-1945)

Hattat, bestekâr ve neyzen olan son dönem sanatkârlarımızdan Hafız Mehmet Emin Efendi (1883-1945) Ömer Vasfi Efendi'nin kardeşidir. Ağabe ile Sâmi Efendi'nin derslerine katılan Emin Efendi, Vasfi Efendi gibi düzenli ve devamlı meşk etmemesine rağmen celî sülüs yazının inceliklerini öğrendi. Aslından ayırt edilemeyecek bir şekilde

²⁸ Mustafa Armağan, "Reîsü'l-Hattaâtin'e Dair Bazı Notlar", *Derin Tarih Dergisi*, ed. Mustafa Armağan, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı, İstanbul 2018, sy.13, s. 149.

²⁹ Ali Alparslan, Ömer Vasfi Efendi, DİA, TDV Yayınları, c.34, s. 84.

³⁰ Fatih Özkafa, "Cumhuriyet Döneminde Türk Hat Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s.161

büyük üstatların yazılarını taklit edebiliyordu³¹. Şeyh Hamdullah, Hâfız Osman, Mustafa Râkım, Mahmud Celâleddin, Mehmed Şevki ve Hasan Rızâ Efendi gibi üstatların yazılarını büyük bir ustalıkla yazmıştır.

Mehmet Emin Efendi, ağabeyi Vasfi Efendi'nin eserlerine ince tashih yapmak sûretiyle bu yazıdaki maharetini de arttırdı. Bir hocadan meşk etmediği halde bakmak suretiyle ta'lik hattında da mükemmel bir ilerleme kaydetti.

Medrese eğitimiyle birlikte iki yıl Hukuk Mektebi'nde eğitim gören Emin Efendi, 1902 yılında Posta Telgraf İdaresi Mektûbî Kalemi'nde görev yaptı. 1914 yılında Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Harita Dairesi hattatlığı görevine başlayan Emin Efendi, bu görevle birlikte hattatlığı meslek olarak icra etmeye başladı.

Çeşitli koleksiyonlarda, müzelerde kıtaları ve celî sülüs levhaları mevcut olan Emin Efendi'nin, Sultanhamam'da bulunan I. Vakıf Hanı önündeki küçük çeşmenin üstünde yer alan celî sülüs kitâbe günümüze intikâl eden taş mahkûk eseridir.

Ney üflemeği Aziz Dede'den öğrenerek mûsikî eğitimine başlayan ve çeşitli hocalardan istifâde eden Emin Efendi, Galata mevlevîhânesinde neyzenbaşı olarak vazife almıştır.

1943 yılında geçirdiği felç sebebi ile vefat eden Hattat Emin Yazıcı, 3 Şubat 1945'te Dâr-ı Bekâ'ya irtihal etmiş ve Eyüp Gümüşsuyu Mezarlığı'nda ağabeyi Ömer Vasfi Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

1.1.1.7. Mehmet Abdülaziz Efendi (1872-1934)

1872 yılında Trabzon'un Maçka ilçesinde dünyaya gelen Aziz Efendi'nin babası Molla Mehmed Abdülhamid Efendi, annesi Esmâ Hanım'dır. 1876 yılında Osmanlı- Rus harbinin başlaması sonucunda ailesiyle Trabzon'dan İstanbul'a gelen Aziz Efendi'nin babası Kağıthâne köyüne imam tayin edilmiştir³². Henüz sıbyan mektebine giderken güzel yazıya olan istidâdı sebebiyle Filibeli Ârif Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını öğrenmeye başlayan Aziz Efendi, kısa zamanda hocasının takdirini kazanmıştır.

Ârif Efendi ile Reîsülhattâtîn Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'den sülüs-nesih icazeti (1896) alan Aziz Efendi, Karinâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'den de ta'lik hattı meşkederek ta'lik icazeti (1894) almıştır. Ayrıca, tevkî, rikâ', muhakkak, reyhânî,

³¹ Muhiddin Serin, a.g.e. s.218.

³² Muhiddin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s.13.

ve rik'a hatlarını da fevkalâde güzel yazmaya muvaffak olmuştur. İstif yapmadaki mahâretinin yanı sıra mükemmel tuğra çeken Hattat Aziz Efendi, Ta'lik ve celî ta'lik yazılarını Yesârizâde yolunda, celî sülüs yazılarını ise Sâmi Efendi şîvesi ile yazmıştır³³. Nesih hattında Şevki Efendi tavrını benimseyerek, bu yazıda da kendine has bir şîve ortaya koymuştur.

Aziz Efendi, bu dönemde Sâmi Efendi'nin Horhor'daki evinde devamlı olarak yapılan sanat sohbetlerine katılarak celî-sülüs, celî-ta'lik yazılarına dair incelikleri öğrenmiştir³⁴. Dönemin hattatları arasında serûlkalem olarak şöhret kazanan Aziz Efendi'yi Sâmi Efendi yazı hususunda daima taltif ederdi.

Ümmü Kenan Dergâhı Şeyhi Kenan Rifâî'ye intisap ederek 1910 yılında bu dergâhta hilâfet alan Aziz Efendi'ye sanatındaki başarısı ve ahlâken eriştiği olgunluk sebebi ile gümüş liyakat madalyası ve dördüncü dereceden Mecîdî nişanı verildi. 16 Ağustos 1934'te vefat eden Aziz Efendi, Edirnekapı Kabristanlığı'nda medfûndur.

Özbekler Tekkesi Şeyhi Edhem Efendi'den ebru sanatını öğrenen Aziz Efendi, arkasından bir insanın hayatına sığmayacak kadar çok eser bırakmıştır. 12 mushaf, çeşitli hatlarla yazdığı yirmiye yakın meşk mecmuası, ta'lik hatla kaleme aldığı Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Nûniyye, Mısır'da kaldığı sürede yazdığı bazı camii yazıları Aziz Efendi'nin eserlerindedir. 16 Ağustos 1934'te vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

1.1.1.8. Mehmet Hulûsi Yazgan (1868-1940)

İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya gelen Hulusi Efendi'nin Babası Mimar Şücâ Camii imamı Koçhisarlı Hâfız Mustafa Efendi, annesi Hayriye Hanım' dır. İyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiş olan Hulûsi Bey Fâtih dersiâmlarından İznikli Mustafa Efendi'nin derslerine devam ederek öğrenimini tamamlamış ve 1898'de ilmiye icazeti almıştır.

Nesta'lik ve celî nesta'lik hattında Sâmi Efendi'nin "hayrû'l-halef"i olarak nitelendirilen Hulûsi Yazgan, sülüs, nesih, celî ve nesta'lik yazının bütün inceliklerine vâkıf olmakla beraber, özellikle Türk nesta'lık hattının erişilmez hattatlarından biri olarak kabul edilmektedir. Nesta'lik hattını ilk olarak Medresetü'l-kudât nesta'lik hattı hocası Karinâbâdlı Hasan Hüsnü Efendi'den meşk etti ve icâzet aldı. Daha sonra Çarşambalı

³³ Muhiddin Serin, a.g.e., s.16.

³⁴ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.68.

Ârif Bey'e devam etti ancak meşklerini tamamlamadan hocası vefat edince onun vasiyeti üzerine Sâmi Efendi'ye talebe olarak ondan da icazet aldı.³⁵

Nesta'lik hattında öyle bir seviyeye ulaştı ki Sâmi Efendi'ye zaman zaman yazı sipariş edilip kendisinin vakti olmadığında yazının Hulûsi Efendi'ye yazdırılmasını söylediği, altına da "Sâmi" diye imza attığı nakledilmektedir³⁶. 14 Mayıs 1915'te Medresetü'l-hattâtîn'in ilk müderris kadrosunda nesta'lik hattı hocalığına tayin edilen Hulûsi Efendi, aynı zamanda müezzini olduğu Sultan Selim Camii'nde de isteyenlerle nesta'lik hattı meşk ederek pek çok talebe yetiştirmiştir.

Son derece velûd bir hattat olan Hulûsi Efendi'den günümüze çok fazla eser intikâl etmiştir. Eski TBMM binasının toplantı salonunda, "Hâkimiyet milletindir" levhası, Sultan Selim Camii'nde bulunan biri celî sülûs ve celî nesta'lik olan iki adet levhası, Yenikapı Mevlevîhânesi için yazdığı dokuz beyitten oluşan celî ta'lik "Semâ Gazeli", SSM 'de bulunan celî nesta'lik levhaları ve nesta'lik hattı ile yazılmış pek çok hilyesi hattata ait eserlerden bir kısmıdır.

Son yıllarını kısmî felçli olarak geçiren ve harf inklâbından sonra maddi sıkıntı yaşayan Hulûsi Efendi, 8 Ocak 1940 tarihinde vefat etti. Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilen hattatın kabri günümüzde maalesef bilinmemektedir.

1.1.1.9. İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)

20. yüzyılın önemli hattatlarından biri olan İsmail Hakkı Altunbezer, 1873'te İstanbul Kuruçeşme semtinde dünyaya gelmiştir. Baba tarafından beş kuşak hattat olan Hakkı Bey, ilk olarak babası Hattat İlmî Efendi'den sülûs, nesih meşk etti.

Fatih Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra Sanayi-i Nefise mektebinden ressam olarak mezun oldu. Sanat hayatında resim ile çok fazla meşgul olmayan İsmail Hakkı Bey'in talebelik dönemi çalışmalarına bakıldığında, bu sanata devam etmiş olsaydı memleketimizin ileri gelen ressamlarından biri olacağı anlaşılmaktadır³⁷.

Sâmi Efendi'den dîvânî, celî dîvânî, celî sülûs yazılarının yanı sıra tuğra çekmesini de öğrenerek tuğrakeş oldu. Celî yazı istifinde son derece başarılı olan hattat İsmail Hakkı Bey, Medresetü'l-Hattâtîn'de celî sülûs ve tuğra hocalığı yaptı. 1928 Harf inklâbından sonra Şark Tezyînî Sanatlar Mektebi'nin 1936'da Güzel Sanatlar

³⁵ Muhiddin Serin, "Yazgan Mehmet Hulûsi" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.43, s.356.

³⁶ Muhiddin Serin, a.g.e., s.307.

³⁷ Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 610.

Akademisine bağlanmasıyla 1945 yılına kadar burada da Türk Tezyîni Sanatlar şûbesinde tezhip hocasına devam etti³⁸.

1946 yılında vefat eden Hakkı Bey'in kabri Karacaahmet Kabristanında babasının yanındadır. Kabir kitâbesini, vasiyetine binâen, celî ta'lik hat ile Hattat Necmeddin Okyay yazmıştır.

Bereketli bir sanat hayatı olan hattatın çeşitli müzelerde ve koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır. Dîvân-ı Hümâyun'dan çıkan ferman, berat ve menşurlarda Hakkı Bey'e ait yazılar mevcuttur. Osmanlı devrinde işlenen son Kâbe örtüsünün kuşak yazısı, Üsküdar Selimiye Camii, Edirnekapı, Zeyneb Sultan, Abdi Çelebi, Şemsi Paşa camileri kubbe yazıları, ilk riyâset-i cumhur mührü Hakkı Bey'e ait eserlerin bazılarıdır.

1.1.1.10. Necmeddin Okyay (1883-1976)

28 Ocak 1883 tarihinde İstanbul Toygartepesi'nde dünyaya gelen Necmeddin Okyay'ın babası Yeni Vâlîde Camii imam hatibi olan Abdünnebî Efendi, annesi Binnaz Hanımefendi'dir.

Henüz dört yaşını doldurduğunda başladığı Karagazi mahalle mektebini bitirdikten sonra Kasapzâde Hâfız Mehmed Efendi'nin yanında hafızlık eğitimine başlamış, daha sonra Ravza-i Terakkî Mektebi'nde eğitimine devam ederken hocasının vefat etmesiyle hafızlığını bu mektebin hocası Hâfız Şükrü Efendi'den tamamlamıştır. Bu mektebin hat hocası olan Hasan Talat Bey'den rık'a, dîvânî, celî dîvânî yazılarını meşk etmiştir. Hocası Necmeddin Bey'in yazıya olan kabiliyetini farkedince onu 1902 yılında Nuruosmaniye Medresesi'nde hat dersleri veren Filibeli (Bakkal) Hacı Arif Efendi'ye götürerek orada hat eğitimine devam etmesini sağlamıştır.

Sülûs ve nesih hattına devam ettiği yıllarda ebrû ile tanışarak bu sanata ilgi duyan Necmeddin Okyay,1903 yılında Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi şeyhi Edhem Efendi'nin ebrû derslerine katılarak ebru sanatını ve beraberinde kâğıt boyama ve âharlama tekniklerini öğrenmiştir. Ancak bir yıl sonra hocasının vefat etmesi üzerine bu sanatta şahsî gayretleri ile olgunlaşmıştır.

³⁸ Uğur Derman, a.g.e., s. 101.

Dönemin önemli hattatlarından Sâmi Efendi'den tâ'lık hattı meşkedен Necmeddin Bey, 1905 yılında tâ'lık hattından 1906 yılında da sülüs-nesih hattından icazet alarak ömrünün sonuna kadar hocasından istifade etmeye devam etmiştir. 1915 yılında, Medresetü'l-Hattatîn'de Hattat Kâmil Efendi'den ve İsmail Hakkı Altunbezer'den istifade etmiş, 1918 yılında burada ebrû ve âhâr dersleri vererek öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Aynı yıllarda, Kanûnî Sultan Süleyman Mektebi'nde ve Bostancı Mektebi ile Erenköy mekteplerinde tâliplerine rık'a hattı öğretmiştir³⁹.

Son derece velûd bir şahsiyet olan Mehmet Necmeddin, Konyalı müderris Mehmed Vehbi Efendi'den is mürekkebinin yapılışını, Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı Seyfeddin Bey'den kemankeşliği öğrenmiştir. Ayrıca "aşere" ve "takrîb" derslerinin yanı sıra, câmi derslerini de tamamlayarak ilmiye icazeti almaya hak kazanmış, babasının 1907 yılında vefat etmesi sebebiyle tayin edildiği Yeni Vâlîde Camii'nin imam- hatiplik vazifesine getirilerek 1947 yılına kadar burada görev yapmaya devam etmiştir.

Genç yaşından itibaren eski hattatlara ait muhtelif eserleri toplamaya başlayan Necmeddin Bey, imzasına bakmadan bir yazının kime ait olduğunu bilir, Şeyh Hamdullah, Hafız Osman, Mustafa Rakım gibi hayranlık duyduğu hattatların yazılarına baktığında hattın yazılış tarihini tahmin edebilecek kadar bu yazıları zihnine kaydetmiştir. Az sayıda sülüs ve nesih yazı ile eser veren Necmeddin Bey, hocası Sâmi Efendi'nin teşviki ile daha ziyade tâ'lık ve celî tâ'lık eserler vermiştir.

Necmeddin Okyay tarafından yazılan Çemberlitaş semtinde Piyer Loti'nin evi üzerinde bulunan bina kitâbesi hem celî ta'lik hem de Latin harfleriyle yazılmıştır. Bununla beraber Cerrahpaşa'daki Mustafa Ağa Mescidi hazîresinde bulunan Keçecizâde İzzet Molla'nın, Karacaahmet'te Adliye Vekili Pîrîzâde İbrâhim Bey'in ve Tuğrakeş İsmâil Hakkı Altunbezer Bey ve babası Mehmed İlmî Efendi'nin kabir kitâbeleri Necmeddin Bey'in eserlerindedir.

Toygar tepesinde bulunan bahçesinde 400 çeşit gül yetiştiren Necmeddin Okyay 5 Ocak 1976 tarihinde tedavi gördüğü Haydarpaşa Numune Hastahanesi'nde dolu dolu geçirdiği 93 yıllık hayatını tamamlayarak Rahmet-i Rahmân'a kavuşmuş, 6 Ocak'da kırk yıl imam olarak görev yaptığı Yeni Vâlîde Camii'nde öğle namazına müteakip kılınan cenaze namazının ardından Karacaahmet Mezarlığına defnedilmiştir⁴⁰.

³⁹ M. Uğur Derman, a.g.e., s.117.

⁴⁰ M. Uğur Derman, "Okyay M. Necmeddin" madd. , *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, c. 33, s.343.

1.1.1.11. Kemal Batanay (1893-1981)

1893 yılında Fatih semtinin Hırka-i Şerif mahallesinde dünyaya gelen Kemal Batanay'ın annesi Ayşe Sıdıka Hanım, babası Kayseri'li Müridoğulları soyundan Kışla Camii imamı Mehmet Ziyâeddin Efendi'dir. Kemal Bey Vefa İdâdîsi'nde öğrenci iken babasından hafızlık çalışarak on dört yaşında iken hafız olmuştur. Döneminin önemli hocalarından Tefvîk Efendi ve Manisa'lı Mustafa Efendi'den Arapça, Farsça ve diğer dînî ilimleri tahsil etmiştir. İlerleyen yıllarda Dârülfünun İlähiyat Fakültesi'ne girmeye muvaffak olmasına rağmen I. Dünya Savaşının çıkması sebebiyle askere alınmış ve fakülteye devam edememiştir.

Özellikle ta'lik hattında eserler veren Kemal Batanay, bu yazıyı önce Hasan Hüsnü Efendi'den, ardından hocasının vefatı üzerine Mehmed Hulûsi Efendi'den meşk ederek 1918 yılında icazet almıştır. Sülûs, nesih ve rik'a hatlarını ise Erkân-ı Harbiyye Matbaasında Hattat Sofu Mehmed Efendi'den meşk etmiştir. Hocalarına son derece saygı ve hürmet besleyen Kemal Bey'in çeşitli müzelerde ve özel koleksiyonlarda ta'lik kitaları, celî ta'lik beyit, âyet ve hadis levhaları bulunmaktadır.

İlk musiki eğitimini erken yaşlarda babasından alan Kemal Bey, bu sanatta kendisine on altı yıl talebe olduğu Rauf Yekta Bey'den son derece istifade ettiğini ifade etmiştir. Süleyman Çelebi'nin mevlidinin bestesi, nikriz Mevlevî âyini ve düğâh na't-ı Mevlânâ olmak üzere on bir dinî eseri bulunmaktadır⁴¹. Hattat ve bestekâr kimliğiyle beraber hânende ve tambûrî olan Kemal Batanay altı yıl Galata Mevlevîhânesi'nde âyinhanlık ve cuma imamlığı yapmıştır.

Türk hat sanatında ta'lik hattının yirminci yüzyıldaki en önemli hattatlarından biri olan Kemal Bey, hat dersleri vermiş ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. 22 Haziran 1981 tarihinde vefat etmiş ve Feriköy Kabristanlığı'na defnedilmiştir⁴².

⁴¹ Muhiddin Serin, *Kemal Batanay*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 13.

⁴² <https://www.ketebe.org/sanatkar/kemal-batanay-493>

1.1.1.12. Emin Barın (1913/1987)

Müderriş Mehmed Efendi'nin torunu, hattat, müzehhip, mücellit Hâfız Tevfik Efendi'nin oğlu olan Emin Barın 1913 yılında Bolu'da dünyaya geldi. İlk yazı eğitimine yedi yaşında babası ile başladı. İlkokul ve ortaokul eğitimini Bolu'da tamamlayarak İstanbul'a geldi ve İstanbul Muallim Mektebi'nde eğitimine devam etti. Daha sonra Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Resim-İş bölümünde eğitim alarak 1936'da buradan mezun oldu. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan Avrupa'da yazı ve ciltçilik ihtisası alanında öğrenci seçmek için açılan imtihanı kazandı. İhtisas için Avrupa'ya gitmeden önce altı ay süreyle İstanbul Millî Eğitim Basımevi'nde staj yaptı. Staj yaptığı dönemde Güzel Sanatlar Akademisi Türk Süsleme Sanatları Bölümü'nde Hacı Kâmil Akdik'ten hat, Necmettin Okyay'dan klasik Türk ciltçiliği eğitimi aldı.⁴³

Emin Bey Almanya'da ihtisasını bitirip Türkiye'ye döndükten sonra çalışmalarını Latin harfleri, geleneksel ve endüstriyel cilt yapımı ve restorasyonu üzerinde yapmış, 1961 yılından sonra bu alanda kazandığı tecrübe ve birikimlerini geleneksel hat sanatında kullanarak özgün çalışmalar yapmıştır. Bununla beraber geleneksel hat sanatımızdan aldığı ilhamla Latin harfleriyle de kendine özgü, orijinal kompozisyonlar çalışmıştır. Restorasyon alanında da uzman olan Emin Barın, birçok yazma eseri restore ederek müzelerimize ve özel koleksiyonlara kazandırmıştır.⁴⁴

Eserlerinde genellikle Celî Dîvânî ve kûfi hattını kullanan Emin Barın, Besmele, Lafzatullah, İsm-i Nebî, Kelime-i Tevhid, Maşâallah gibi kısa metinleri çalışmalarında çokça kullanmış, metnin birkaç defa tekrarı ile müsenna bir kompozisyonu modern forma uygulamak suretiyle, grafik tasarımdaki ustalığını kullanarak daha önce örneğine rastlanılmayan çalışmalara imza atmıştır⁴⁵.

Hattat Emin Barın çok iyi bir hat koleksiyeneri olmakla beraber, profesyonel bir yazı eksperiydi. Kendisine getirilen hat eserlerinin henüz ketebelerine bakmadan, yazıldığı dönemi ve hangi hattat tarafından yazıldığını tesbit edebilecek bir birikime sahipti.

Yurt içinde ve yurt dışında müzelerde ve koleksiyonlarda eserleri bulunan sanatçı, bu alanda pek çok milletlerarası konferans ve sempozyuma katılmış, makaleler kaleme almıştır.

⁴³ Şevket Rado, a.g.e. s. 270.

⁴⁴ İlhami Turan, *Barın Mehmet Emin* madd., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, c.5, s.70.

⁴⁵ Savaş Çevik, "Bir Hattat Olarak Hocam Emin Barın", *Bir Yazı Sevdalısı*, Yapı Kredi Kültür ve Yayıncılık, İstanbul 2002, s.30.

Çemberlitaş'ta bulunan atölyesi yazı ile alakadar olanların, koleksiyonerlerin ve yabancı sanatçıların sık sık uğradıkları bir mekân olmuştur.

Hat sanatına çağdaş bir yorum kazandıran Emin Barın, Almanya'ya giderken hocası Kâmil Bey'in "Evladım bu yazıyı bırakırsan sana hakkımı helal etmem" sözlerinin tesiriyle yirmi beş yıl aradan sonra tekrar hat sanatına devam ederek hocasının tavsiyesini yerine getirme bahtiyarlığı kazanmıştır. 9 Aralık 1987'de İstanbul'da vefat eden sanatçı Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir.

1.1.2. Hat Eğitimi

Geleneksel anlamda hüsn-i hat eğitimi meşk ve icâzet geleneğine dayanmaktadır. Bu eğitim, günümüzde "birebir eğitim-öğretim" anlamına gelen hocasından öğrenciye özel olarak öğretim yöntemi ya da şahsa özel meşk yoluyla eğitim de denilebilecek bir sistemdir. Meşk usûlü, diğer bir ifade ile harflerin her öğrenciye ölçü ve orantılarıyla birlikte tek tek resmedilmesi işlemidir.

Terminolojik açıdan "meşk etmek" ifadesi, hat san'atını öğretmek amacıyla üstadın talebesine örnek olarak yazdığı yazıyı vermesi ve talebenin bu minvalde yazmaya gayret etmesine verilen genel bir ifadedir. Hat hocasının öğrencisine meşk yazma âdeti sonucunda üstaplara ait meşk mecmûaları da oluşmuştur. Mehmed Şevki Efendi (1829-1887)'nin sülûs-nesih meşk mecmûası, Hulûsi Efendi'nin nesta'lik meşk mecmuası bunların en meşhurlarındandır.

Hüsn-i hat hocasının talebesi için hazırladığı bu örnek yazı için "meşk vermek" tâbiri kullanılırken, talebenin de hocasından aldığı yazıya bakarak takliden yazmaya çalışmasına "meşk almak" ifadesi kullanılmaktadır⁴⁶. Osmanlı'da Hat sanatında elde edilen başarının diğer İslam ülkelerine kıyasla daha ileri seviyede olmasında, uygulanan bu eğitim metodunun etkisi muhakkaktır.

Hat sanatında ölçülendirme nokta ile yapılmaktadır. Yazı yazılan kâmiş kalemin kalınlığı mesabesinde harflerin arasındaki boşluk, meyil, kavis ve harf boyları nokta ile tesbit edilerek ölçülendirilir. Meşkler, müfredât ve mürekkebât adı verilen iki kısımdan

⁴⁶ Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Hat Sanatında Meşk ve İcazet", *İSMEK El Sanatları Dergisi*, İstanbul 2015, sy.17, s.48.

meydana gelmektedir. Müfredât bölümünde bütün harfler önce tek tek, daha sonra ikili olarak birbirleri ile birleştirilmek suretiyle derslere devam edilir.

Mürekkebat meşkinde ise sırasıyla sübhâneke ve eûzü-besmelenin de yer aldığı tertipler yazılmaya devam edilir. Bu süreçte talebe her harfin satır tertibinde oluşturulabilecek şekilleri ve kompozisyon kurallarını öğrenir. Müfredât ve mürekkebat meşkini tamamlamaya muvaffak olan öğrenciye hocası tarafından Hilye-i Şerif, Kasîde-i Bürde, Elif Kasîdesi gibi metinler yazdırılarak el melekесinin gelişmesi sağlanır⁴⁷.

Hat dersleri genellikle belirlenen bir günde haftada bir defa yapılır. Hat üstâdı ta'lim edilecek meşki öğrencinin el ve kalem hareketlerini görmesini sağlayacak şekilde yanında yazar. Öğrenci ekseriyetle bir satırlık olan meşkini hafta boyunca hocasının yazısına bakarak aynen yazmaya çalışır ve hazırladığı yazıyı üstâdına gösterir. Hoca, öğrencinin henüz düzgün yazamadığı harfleri meşk satırının altına “çıkartma” yaparak tekrâren anlatır. Beğendiği harflerin etrafını işaretleyerek bir çerçeve içine alır. Hocanın harflerden bazılarını beğenerek bu şekilde belirgin hale getirmesine “kaftan giydirmek” tâbiri kullanılır⁴⁸.

Osmanlı'dan önce hat sanatının öğretilmesinde nasıl bir eğitim metodunun uygulandığına dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Abbasiler döneminin önemli hattatı İbn-i Mukle'nin (ö. 328/940) “Risâle fi'l-Hat ve'l-Kalem” isimli eserinde, yazı çeşidine göre kalem kalınlıklarını, harflerin ölçü, oran ve kaidelerini tespit ederek örnekler verilmiş, daha sonra gelen hattatlar da bu sisteme uygun olarak hat eğitim ve öğretimini devam ettirmişlerdir. İbn-i Mukle'den sonra gelen İbnü'l-Bevvâb ise Râiyye Kasîdesinde harflerin estetik duruşunu, kullanılacak kalemin özelliklerini, kalemi açarken dikkat edilecek hususları anlatmış ve yazı çalışma âdâbı konularında hattatlara rehber olacak bilgiler kaleme almıştır

Daha sonraki dönemlerde Hat eğitiminde Yakut'un izlediği yol, yetiştirdiği öğrencileri vasıtasıyla tüm İslâm coğrafyasında kabul görmüş, Şeyh Hamdullah'a kadar takip edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı'da mîmârî, mûsiki, şiir ve edebiyat alanında olduğu gibi kitâbî sanatlarda da ileri derecede gelişme kaydedilmiştir. Hat sanatı sarayın da himayesiyle büyük ilgi görmüş, eğitim ve öğretimi Topkapı Sarayı, Enderûn Mektebi, Galata Sarayı, Muzıka-i Hümayun gibi resmî kurum ve vakıflar bünyesinde

⁴⁷ Mehmet Memiş, “Osmanlı'da Hat Sanatını Zirveye Çıkaran Eğitim: Meşk ve İcazet Geleneği”, *Al-Farâbî Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, s. 63.

⁴⁸ Adülhamit Tüfekçioğlu, a.g.m., s. 49.

çalışmalarını sürdürmüştür. Bu müesseselerde devrin en seçkin hocalarından hat meşk eden kabiliyetli gençler geleceğin ekol sahibi hattatları olarak yetişmişlerdir⁴⁹.

Harf devriminden önce, hızlı yazılmaya müsait olması nedeniyle günlük yazışmalarda kullanılan rık'a hattı, ilk mekteplerde okuyan çocuklara küçük yaşta öğretiliyordu. Öğrenciler ders notlarını da bu yazı ile tutuyorlardı. Hüsn-i hat öğrenmek isteyenler ise genellikle sülüs ve nesih hattı beraber meşk ederlerdi. Talebe müfredât ve mürekkebât terkîbini tamamlayarak ya evvelki hattatların yazmış olduğu bir kıt'ayı takliden yazmak sûreti ile ya da hilye-i şerif yazarak hocasından icazet almaya muvaffak olurdu.

Rabbiyessir meşki ile başlayıp yıllarca emek vererek icazet almaya hak kazanan öğrenci artık kendi yazılarının altına imzasını koyabilir ve aynı usulde talebeler yetiştirebilirdi. Bu aşamadan sonra eğer isterse ve hocası da izin verirse celî sülüs, dîvânî, celî dîvânî, ta'lik, celî ta'lik gibi farklı yazılarda öğrenebiliyordu. Harf inklâbından sonra ise ilk mekteplerde Latin alfabesi ile eğitim vermeye başlandı. Bu durumda Hat sanatı eğitimi almak isteyenlerin rık'a "elif-ba" meşki ile başlamaları zarûret haline gelmişti⁵⁰.

Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde başlayan, sanat alanında yetenekli öğrencilerin Avrupa'ya eğitim amacı ile gönderilme politikası, Cumhuriyet döneminde de süregelmiş, bu şekilde sanatsal alanda çağdaşlaşma yakalanmaya çalışılmıştır. Avrupa'da özellikle Fransız kültürüyle tanışan öğrenciler, ülkemize döndükleri zaman Fransız eğitiminin yaygınlaşmasına zemin hazırlamışlardır. 19. Yüzyıl'ın sonlarında Paris'de eğitim gören Osman Hamdi Bey'in öncülüğü ile 1883 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Paris'deki sanat okulları örnek alınarak Batı tarzı eğitim benimsenmiştir. Bu okulun eğitim kadrosuna yine Batı'da yetiştirilmiş olan gayr-i müslim eğitimciler yerleştirilmiş, resim-heykel gibi sanatlar bu dönemde yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Sanayi-i Nefise Mektebi, 1912 yılında Balkan Harbi'nin başlayıp, Meclis-i Mebusan'ın kapatılması, 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılması gibi siyâsî çalkantıların yaşandığı zor bir dönemde eğitimini sürdürmeye devam etmiştir. Bu siyasi karışıklıkların yaşandığı yıl, "Sanayi-i Nefise Mektebi'nde "Tezyînât" bölümü kurulmuş, Cağaloğlu yokuşu başında, eski Sübyan

⁴⁹ Muhiddin Serin, a.g.e., s.347.

⁵⁰ Fatih Özkafa, "Cumhuriyet Döneminde Hat Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s.159.

Mektebi binasında hattat yetiştirmek amacı ile “Medresetül Hattatin” isimli bir okul açılmıştır.

Hat sanatının yirminci yüzyıldaki eğitimi açısından son derece ehemmiyetli bir müessese olan Medresetü'l-Hattatin, 31 Mayıs 1914 tarihinde gerçekleştirilen bir merasimle eğitimine başlamıştır. Açılış, Ârif Hikmet Bey'in konuşması ile başlamış, ardından Reisü'l-hattatin Hacı Kâmil Efendi'nin yazdığı Sülüs besmelenin altına Evkaf Müzesi erkânı başta olmak üzere orada bulunan herkes tarafından imza atılmış ve bu uygulamanın ardından mektebin açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılışın ardından hemen eğitime başlayan medrese, devlet dairelerinin yer aldığı Babıâli yokuşunda bulunması sebebiyle özellikle memur kesimi tarafından büyük ilgi görmüş ve birçok kişiyi bünyesinde toplamıştır.

Medreseye kaydolan öğrencilerin sayısını ortaya koyma adına, 1916'da medreseye kaydını yaptıran A. Süheyl Ünver'in 279 numarasını alması, öğrenci sayısının bir buçuk sene içinde oldukça arttığını göstermektedir⁵¹. Medresede ihtiyaca göre, belirlenen gün ve saatlerin hâricinde resmî dâirelerde çalışanlara uygun olan farklı zaman dilimlerinde, hatta akşam üzeri dahî meşk yapılabilmesine imkân sağlanmıştır⁵².

İki katlı bir binadan müteşekkil olan medreseye, özel mekânlara girildiği şekilde ayakkabılar dışarıda çıkarılarak girilirdi. Üstatlar yer minderlerinde oturur, diz üstünde meşklere yazar ve tashih ederlerdi.

Medresetü'l-Hattâtîn'e dönemin en önemli üstatlarından Hacı Kâmil Efendi (Akdik) sülüs, nesih, Hulûsi Efendi (Yazgan) ta'lik ve celî ta'lik, Ferid Bey divanî ve celî divanî, Mehmed Said Bey rik'a, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (Altunbezer) celî sülüs ve tuğra, Bahâeddin Efendi (Tokatlıoğlu) cilt, Yeniköylü Nûri Bey (Urunay) tezhip dersleri vermeye başladı. Bir müddet sonra ihtiyaca binâen Hasan Rızâ Efendi sülüs ve nesih dersleri vermek üzere getirildi. Ayrıca Hat Sanatı Tarihi dersleri Yenişehir-i Fenârîzâde Hüseyin Hâşim Bey tarafından verilmeye başlandı.

Medresetü'l-Hattâtîn'in yirmi yedi maddelik şartnamesinde her yıl sergi açılmasını içeren bir madde de bulunmaktadır. Buna göre, öğrencilerin tatil olduğu Ramazan ayı boyunca, medresenin zemin katında yılda bir defa hat sergisi açılması 1916 yılından itibaren gelenek haline getirilmişti⁵³. Bu sergiler dönemin gazetelerinde de yer almış, eserlerden ve sanatçılardan övgü ile bahsedilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin 7

⁵¹ M.Uğur Derman, “Medresetü'l Hattatin” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2003, c. 28, s.341.

⁵² M.Uğur Derman, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016, s.21.

⁵³ M. Uğur Derman, a.g.e., s. 31.

Ramazan 1925 tarihinde yayımlanan haberinde; “*Medresetü'l-Hattâtîn*'de yazı meşheri açıldı” başlığı ile yer verilmiş, yazıda Necmeddin Okyay'ın ebrularındaki renklerinin ve eşkâlinin zerâfetini ve adeta bir mozaik bahçesini andıran mâhirâne tezhipleri anlatan cümlelerden sonra, hat eserleri için: “*meşherin yüzünü ağartacak mânevî servetlerimizdendir*” ifadeleri ile methiyede bulunulmuştur.

Resim 1: Cumhuriyet Gazetesi 7 Ramazan 1925 tarihinde yayımlanan “*Medresetü'l-Hattâtîn*'de yazı meşheri açıldı” başlıklı yazı.

Sevimli Ay mecmuasının 1926 yılında Mehmet Said imzası ile yayımlanan haberinde Medresetü'l-Hattâtîn'de eğitim gören hanım hattatlardan bahsedilerek, bu hanımlardan Düriye Faik ve Meliha Sâdullah isimli iki hanım ile yapılan söyleşi “*Kadın Hattatlarımız*” başlığı altında konu edilmiştir. Hattat Düriye Hanım'ın yazısı için: “*Bu celî yazıda en usta hattat bile bir kusur bulamayacaktır. Kenarını çerçeveleyen tezhib-i hat da kadın zevk-ı seliminin en bariz bir misali, en canlı şâhididir.*” sözleri ile bahsedilmiştir.

Resim 2: Sevimli Ay mecmuasının 1926 yılında yayımlanan “*Kadın Hattatlarımız*” başlıklı yazı.

Resim 3: Haberin ilk sayfasında Hattat Düriye Hanım'ın tezhipli bir eserine, ikinci sayfasında ise iki hattat hanımefendinin resimlerine yer verilmiştir.

Basında yer alan bir diğer haber 15 Nisan 1927 tarihinde Millî Mecmua'da Mehmet Mesih imzası ile kaleme alınan ve mecmuanın ilk iki sayfasında, “*Hattat Mektebinde Birkaç Saat*” ve “*Türk Yazısı*” başlıkları ile neşredilen makalelerdir. Bu yazıda aynı yıl açılan hat sergisinden de takdir ve hayranlık ifade eden cümlelerle bahsedilmiştir.

Resim 4: 15 Nisan 1927 tarihinde Millî Mecmua'da yer alan “*Hattat Mektebinde Birkaç Saat*” başlıklı makale.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar

1 Teşrinisani 1339 / 1923

تورک یازیسی

جسمت حیاتی تشکیل ایدن مؤسسهلردن بری ده بدیهی ایدر . نفیس صنعتلرک اجتماعی وارانی تکیون ایتمکده کی یوکک ، ایجه قارنی دیگر مؤسسهلره اولجولمه یه جک درجه ده یوپوک و مؤردر . چونکه فردک روحنده «بدیه» اولان اک انسان مینلی ، بوک درونی اولان دو یوسفنی قطعین ایدم جک اولان اک علوی ، اک روحانی فایه یی تأمین ایدم جک ، فرده بوک درونی اولان ذوق ایچنده اصل کندنی بوله دوره جق اولان عامل بدیهی مؤسسه در .

بر جمیتک وارلفنی دیگرلری نظرینده بوتون یوککلک یله ، بوتون ایجه لک یله کوسترمه جک اولان ، و بر جمیتک اصل اک کندیسنک اولان درونی دو یفولرینک کوزه لک لک لری ، ایجه لک لری ، باشقا لک لری اک ایجه فرق لریله مدانه قویه جق اولان خصوصیتی نفیس صنعتلری تشکیل ایدم جک اولان بدیهی مؤسسه سیدر .

«تورک جمیتی» نك كندی معشری روحنك ایجه لک لری ، کوزه لک لک لری کوسترمه جک ، اجتماعی وارلفنك اک کندینه خاص اولان دو یفولرینی ترسیم ایدم جک ، ترسیم ایدم جک اولان بدیهی ایدم «عنائلی جمیتی» زمانندن قله ملازکندن قورتارمق ، ایجه قاریشدینی یانچیی عنصرلردن تجرید ایدرک اصل تورک روحنك بدیهی ایدم مدانه قویقی بو کونکی نسله دوشن اک مستعجل ، طیفه لردن بریدر .

تورک نفیس صنعتلردن بری ده یازمزدردر . یازی ده اجتماعی مؤسسه لردن بری ، و اجتماعی وارلفنك کوزه لک لک لردن بر قسمی فردله تافین و الهام ایدم جک منبهرک باشلیجه لردن ددر . نفیس صنعتلرک ملی ذوق کوسترمک اعتباریله حرث ساحه سنده موقعی نه ایسه یازمزدردر موقعی اودر .

خط جلی مماسی حق بیک لوحه لردن

راقت افندیك تذهیباری و احمد حمدی ، ابراهیم ، حسین افندیلرک تذهیب ، نث و نسخ اولری ؛ دریه فائق خاتك مختلف یازیلری کوزل اولردن سایه لایبیلر .. ستونلرک مساعده سزلسکی دوله . ییسله سرکی حفته ده بو قادار معلومات و بره جکم . بالکیز

خطاط حاجم افندیك لوحه لردن

کوزه لک لک لردن کوزم ائزله بیه برطاق عربی عبارلردن وجوده کتیرلش . تورک ، روحنی ، بنسکی و بریدی بو یازیلده نیچین کندی لسانی قوللاتا یور ؟ ، حالا نیچین مناسنی آکلا په مدیهی لهجه لردن وجوده کتیرلش لوحه لر رغبت کوستریور ؛

کوزه لری یازیلده قنای ایتش اولورز . فرضا : آریلدم نوزلردن او طائلی سوزلردن یاسه یدم آریبانی وار اوردم کوزلردن

مصراعری روحنك ایجه لک لری باشاتان نفیس برلوحه اوله مازمی ؟ ۱۳ نisan ۱۹۲۷ محمد مسیح

— ۱۳۵۰ —

Resim 5: 15 Nisan 1927 tarihinde Millî Mecmua'da yer alan "Türk Yazısı" başlıklı makale.

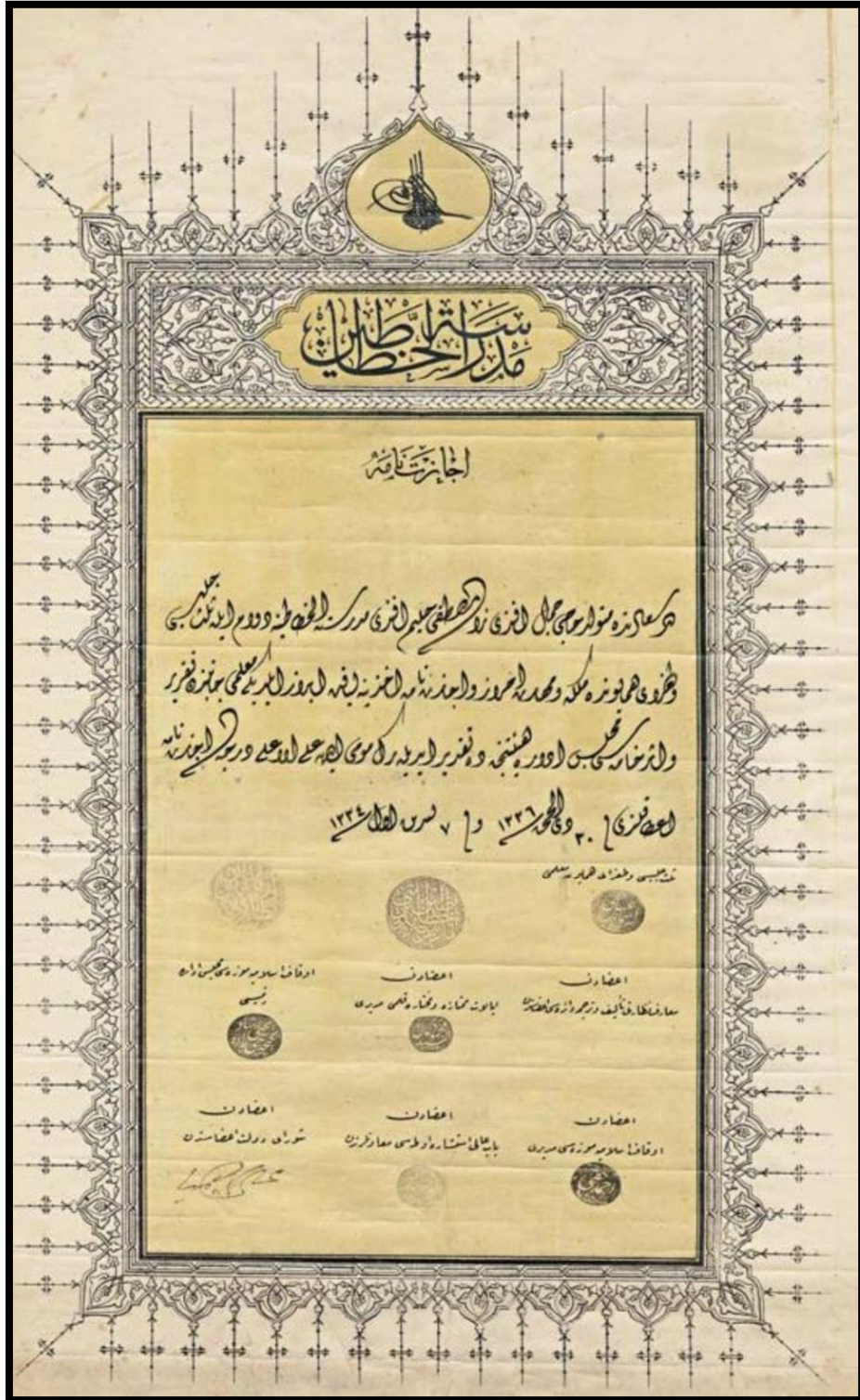
Gazetelerde yer alan bu yazılar, Medresetü'l-Hattâfîn'de yapılan çalışmalar hususunda ve dönemin entellektüelleri arasında Hat sanatının gördüğü itibar bakımından incelenmeye değerdir. Zira aynı dönemde övgü ve takdirlerle dolu yazıların aksine bu çalışmalardan ve sergilerden “*mazide yaşamış insanların bize kadar intikal etmiş bazı kalıntıları*”⁵⁴ gibi tahkir edici cümleler ile bahseden yazarlarda mevcuttur. Gazeteci yazar ve şair Ahmet Hâşim 1921 yılında Akşam gazetesinde yayımlanan “*Ölüler Mıntıkasında*” başlığını taşıyan, yukarıdaki cümleleri sarf ettiği yazısında dönemin en önemli sanat mektebi olan Medresetü'l-Hattâfîn'i adeta mezarlığa, bu sanatlarla iştiğal eden insanları ise ölümlere benzeterek istihza etmiştir.

1914 yılında eğitimine başlayan medresede, 1918'de Necmettin Okyay, Halim Özyazıcı, Şevket Pektaş efendilerin de olduğu 13 öğrenciye icazetnâme verilmiştir. Bu icazetnâmelerdeki izin cümlesi İsmail Hakkı Bey tarafından Dîvânî Hat ile yazılmıştır.

İlgili makamların mühürlerinin yer aldığı icazetnameler bu döneme kadar süregelen icazetnamelerden farklı olarak, klasik üslupta olmayan belgelerdir. Etrafı basit bir tezyinat ile çevrelenmiş olan icazetnamenin en üstünde, Cumhûriyet öncesinde icazet alan ilk mezunlarınkinde Sultan Vahideddin Tuğrası, Cumhûriyetin ilanından sonraki ikinci mezunların icazetnâmelerinde ise, “Türkiye Cumhuriyeti” ibaresi yer almaktadır. Bunun altında sülüs hattıyla “Medresetül Hattatin” yazısı bulunmaktadır. Medresetü'l-Hattâfîn, 1923 yılında Süleymaniye Evkaf Müzesi avlusunda ikinci icazet merasimini icra etmiş, aralarında Macit Ayrıl, Ahmet Hamdi, Süheyl Ünver gibi müzehhip ve hattatların bulunduğu 22 sanatçı mezun etmiş, ancak bundan sonra bir daha icazet verilememiştir⁵⁵.

⁵⁴ Fatih Özkafa, Harf İnkılabı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, c.8, sy.3, s.91.

⁵⁵ M.Uğur Derman, a.g.e. s.22.

Resim 6: Hattat Halim Bey'in 1918 yılında Medresetü'l-Hattâtîn'de aldığı icâzetnâme⁵⁶.

⁵⁶ M.Uğur Derman, a.g.e., s.

Medresetü'l-Hattâtîn, Cumhuriyet'in ilân edilmesinden sonra çalışmalarına devam ettiği dönemde, 3 Mart 1924'te medreselerin ilgasını kapsayan Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun kabulüyle kapatılmasına karar verildi. İsminin “medrese” olması nedeniyle böyle bir karar alınması üzerine Müzeler Müdürü Halil Ethem Bey (Eldem), Medresetü'l-Hattâtîn'in önceki medreselerle aynı görülmesinin yanlış bir karar olduğunu, en yakın zamanda bunun düzeltilmesi için gayret edeceği konusunda hocalara teminât vererek, ödemeler kesildiği için görevlerine fahrî olarak devam etmelerini rica etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bu konu ile alakalı yapılan bu görüşmelerin ardından sekiz ay sonra “Hattat Mektebi” adını alan kuruluş, bundan sonra Müzeler Müdürlüğü'ne bağlanıp harf inkılâbına kadar çalışmalarına devam etti⁵⁷.

Bütün bu değişikliklere rağmen “Hattat Mektebi”, 1 Kasım 1928'de harf inkılâbı yapılması üzerine tekrar kapatıldı. Yıllar sonra bazı devlet erkânı, harf inkılâbının tarihe mâl olmuş bir sanat olan Türk hat sanatından ayrı düşünülmemesi gerekliliğini, kütüphanelerde ve müzelerde bulunan tahrip olmuş tarihî eserlerin, câmii, çeşme, kitâbe gibi mîmârî âbidelerin restore edilmesinde hattat, müzehhip ve mücellit gibi sanatçıların yetişmesi gerektiğini, bu nedenle geleneksel sanatlarımızın eğitim ve öğretimine zaman kaybetmeden tekrar başlanılmasının lüzumlu olduğunu ifade ettiler. Atatürk'ün de onayı alınarak 1936'da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Şark Tezyînî Sanatlar Şubesi'nde “Sadece tezyînî maksatla sanat eserlerinin tamir ve ikmaline matuf bulunmak şartıyla” hat sanatının öğretilmesine izin verildi⁵⁸.

Medresetü'l-Hattatin'in Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde “Türk Tezyînî sanatlar” olarak devam etmesi neticesinde Hat sanatının bilimsel yöntemlerle daha zengin içerikli teorik derslerle takviye edilerek sürdürülmesi aynı zamanda bu bilim ve sanat okullarından başarıyla mezun olan san'atkârların resmî kurumlarda ve özel sektörde kendilerine uygun çalışma alanı bulabilmeleri, Türk sanatlarının geleceği ve kültür-sanat eserlerimizin muhafaza edilmesi açısından son derece sevindiricidir⁵⁹.

Hat sanatının öğretilmesi bu yüzyılda Medresetü'l-Hattatin gibi birçok sanatı aynı çatı altında toplayarak sistematik olarak eğitim veren bu müessesesyle beraber, geleneksel usulde usta-çırak ilişkisi ile de öğretilmeye devam etmiştir. Bu dönemde bazı hattatlar mektep, medrese ya da vakfiye gibi eğitim merkezlerinde haftanın bazı günlerinde öğrenciye yazı öğretirlerdi. Bununla beraber evlerinde ya da yazıhanelerinde

⁵⁷ M.Uğur Derman, a.g.m., s.342.

⁵⁸ Muhittin Serin, a.g.e., s. 230.

⁵⁹ Fatih Özkafa, a.g.m., S. 160.

sanatlarının zekâtı olması niyeti ile maddi bir karşılık kabul etmeksizin talep edenlere yazı meşk eden hattatlar da vardı.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde hat eğitimi bu usullerde öğretilmeye devam etmiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra ise hat eğitiminde bazı değişiklikler olsa da meşk geleneğinden uzaklaşmamıştır.

Hat, tezhip, cilt ve minyatür gibi geleneksel sanatlarımızın yüksek okul seviyesinde öğretilmesi için Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan çalışmalar ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Hat sanatının Güzel Sanatlar Akademisi'nde "Türk Tezyînî Sanatlar" olarak başlayan eğitimi, daha sonraki yıllarda ilk olarak İstanbul'da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi bünyesinde, takip eden yıllarda Marmara Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi gibi pek çok fakülte bünyesinde, "Geleneksel Türk Sanatları" adı altında sürdürülmüştür. Bu müesseselerde geleneksel sanatlarımızın eğitimi klasik usülden kopmadan ve dejenere olmadan devam etmektedir.

Ayrıca çeşitli dernek ve vakıfların özverili çalışmalarıyla, bu sanata değer veren bazı belediyelerin tahsis ettiği mekanlarda verilen hat dersleri, yapılan sergi ve yarışmalar hat sanatının toplum içinde tanınıp saygınlık kazanmasına vesile olmuştur. Bununla birlikte IRCICA gibi uluslararası platformda hizmet veren kuruluşların, yaptığı yarışmalarla çeşitli coğrafyalardan başarılı hattatları bu alana kazandırmaları neticesinde, Hat sanatı 20. Yüzyılın sonlarında yeniden yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

1.1.3. Hattın Kullanım Alanları

Hat sanatının tarihsel gelişimi içerisinde çok çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir. İslam yazısı olması hasebiyle öncelikle Kur'an-ı Kerim'in en güzel şekilde yazılması amacına matuf olarak gelişen hat sanatı, zaman içerisinde kendine yeni kullanım alanları bulmuştur. İslam kültür ve medeniyetinde sanatların en temel dayanağı olan Kur'an-ı Kerim, güzel sanatlara ait muhteva ve formun ilk ve en önemli temsilcisidir.

El yazması kitaplar arasında oldukça büyük bir yekûnu oluşturan mushaflar, Hat sanatının gelişiminin odak noktası, İslâm yazısının bir sanat yazısı olmasının en önemli sebebidir⁶⁰. Hattatlar hayatları boyunca Mushaf yazmak için bütün mahâretlerini sergilemişler, henüz matbaanın olmadığı zamanlarda 600 küsür sayfalık Kur'ân-ı Kerîm'i

⁶⁰ Mehmet Memiş, "Hat Sanatının Uygulama Alanları", *Derin Tarih Dergisi*, ed. Mustafa Armağan, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılık, İstanbul 2018, sy.13, s. 80.

yazarak çoğaltıp İslâm âleminin istifadesine sunmak için âdetâ birbirleri ile yarışmışlardır.

Emevîler ve Abbasîler döneminde yapılan fetihlerle beraber İslam yazısı geniş coğrafyalara yayılmış, doğru ve kolay okunmasını sağlamak amacıyla yapılan değişikliklerle beraber estetik olarak da gelişimine devam etmiştir.

Mushaf kitâbetinde ilk dönemlerde kûfî yazı tercih edilirken, sonraki dönemlerde muhakkak, reyhânî ve nesih hatları ile bazen de muhakkak-reyhânî, muhakkak-nesih, muhakkak-sülüs-nesih gibi ikili üçlü yazı grupları bir arada kullanılarak yazılmıştır⁶¹. Muhtelif yazı nev'ilerinin (muhakkak, sülüs, tevkî', nesih) bir arada kullanıldığı ve farklı sayfa kompozisyonlarına sahip olan Karahisarî mushafı gerek hattı gerekse tezyînâtı açısından İslam sanatlarında önemli bir yere sahiptir.

Şeyh Hamdullah'la beraber Osmanlı'nın İslam yazı sanatında sancağı devr almasıyla hem hat sanatında hem de Mushaf kitâbetinde yeni bir dönem başlamıştır. Osmanlı hattatlarının gayretiyle daha okunaklı ve sade bir güzelliğe kavuşan nesih hattı Mushaf yazımında tercih edilir olmuştur.

Osmanlı hattatları ile Mushaf kitâbeti kendine has bazı karakteristik özellikler de kazanmıştır. Örneğin; el yazması Kur'ân-ı Kerimler, ebadlarına göre farklı isimler alırlar. En büyük ebadlı Mushaf'lara "cami (rahle) boy" denir. Rahle boy mushafın yarısı ebadında olanlara "kebirî kıt'a Mushaf", bununda yarısı ebadında olanlarına "vezirî kıt'a Mushaf", bunun yarısı ebadında olanlara ise "rubu' (1/4) kıt'a Mushaf", bunun yarısı ebadında olanlarına da "sümün (1/8) kıt'a Mushaf" adı verilir. Bu Mushaf'larda sayfa düzeni her zaman dikine dikdörtgen olarak, en ve boy genellikle 4/7 ölçüsünde düzenlenir⁶².

Osmanlı'da Mushaf kitâbetinin yanı sıra çeşitli konularda özellikle dînî içerikli kitapların yazıldığı bilinmektedir. Hz. Muhammed (sav)'in beşerî hallerini anlatan şemâil, nebevî yönlerini konu alan delâil, söz, fiil ve takrirlerine dair rivayetlerin yer aldığı hadis kitapları hattatlar tarafından yazılan eserlerdendir. Bu kitaplar arasında, sanatsal bakımdan kıymeti olmayan bazı eserler olsa da hattı, tezyînâtı ve ciltleriyle sanat değeri olan kitap ve mecmualarda oldukça fazladır⁶³.

Faziletine dair hakkında pek çok rivayet bulunması nedeniyle Osmanlı dönemi hattatları tarafından sıkça yazılan "En'âm-ı Şerifler" de hat sanatının kullanım alanı dâhilinde önemli eserlerdir. Bu mecmualarda genellikle Enam Sûresi'nin yanı sıra Yasin,

⁶¹ M. Uğur Derman, a.g.e., s.53.

⁶² M.Uğur Derman, a.g.e., s. 53.

⁶³ Mehmet Memiş, a.g.m., s.82.

Mülk, Nebe sûreleri ve kısa sûreler yer almaktadır. Daha ziyade cepte taşınabilecek ebatlarda olan bu eserlerin içeriğinde farklılıklar görülebilmektedir.

El yazması kitaplarda harekesiz nesih hattı ile yazılanlar olduğu gibi, ince ta'lik hattı ile de yazılanlar vardır. Özellikle bir şâirin bütün menzûmelerini ihtivâ eden dîvanlarının “hurde ta'lik” hattı ile yazılması eserin değerini artıran önemli bir özelliktir⁶⁴.

Emevîler döneminde, ekonomik ve medeni seviyenin ilerlemesine paralel olarak ilim ve sanatta önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemde yazı ilk defa kitâbî sahanın dışında mîmârîde de kullanılmaya başlaması sebebi ile hat sanatı açısından önemli bir dönemdir. Hz. Ali'nin dostu, aynı zamanda Halife Velid b. Abdülmelik'in husûsî kâtibi olan Hâlid b. Ebu Hayyâc, Medine'deki Mescid-i Nebevî'nin kible duvarına Şems Sure'sinden itibaren Kur'an'ın sonuna kadar olan kısmını celî kûfi hatla yazmıştır. İlk celî yazan hattat olarak da bilinmektedir. Bu yazı altın mozaik parçaları ile tezyîn edilmiştir⁶⁵.

Daha ziyade âbidevî yapılarda görülen celî kûfi hattı, genellikle bezeme unsurlarıyla birlikte tezyînî bir hüviyet kazanmıştır. Tezyînî kûfi hattının örgülü, çiçekli ve yapraklı olarak meydana getirilen şekilleri bilhassa kitap başlıklarında ve âbidelerde karşımıza çıkmaktadır.

Selçuklu döneminde inşâ edilen dînî mîmârîye baktığımızda yazının; taç kapılarla beraber kapıların, pencerelerin ve nişlerin alınlıklarında, minare ve şerefe altı kuşaklarda yazıldığı görülmektedir. Bununla beraber mimarî elemanların birbirinin bağlandığı kısımların üzerindeki kuşaklar da karşımıza çıkmaktadır⁶⁶.

Harflerin yumuşak hareketlere sahip olması ve yazının karakteristik özelliklerinin istif yapmaya müsait olması nedeni ile celi sülüs hattı Selçuklu döneminden itibaren Türk mîmârisinde yer almaya başlamış, beylikler döneminde ve erken Osmanlı döneminde kullanılmaya devam etmiştir. Bu eserlerde yazı, mîmârî ile öylesine bütünlük arz etmektedir ki gerek Selçuklu gerekse Osmanlı âbidelerinden şayet yazı çıkarılacak olsa son derece eksik kalacağı muhakkaktır.

Hat sanatının gelişim sürecinde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, diğer el yazma eserlerde ve dînî mîmârîde kullanılmasının yanı sıra Yakut-el Musta'sımî'den sonra

⁶⁴ M. Uğur Derman, a.g.e., s. 54.

⁶⁵ Muhiddin Serin, “Küffî” madd., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2002, c. 26, s. 342.

⁶⁶ Özgür Çetintaş, *13. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Mimarisinde Selçuklu Sülüsü*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017, s.29.

karşımıza çıkan murakkalar da İslam yazısının kullanım alanı bakımından önemli bir yere sahiptir. Kıt'a halinde yazılmış dizelerin bir araya getirilmesi ile oluşan albümlere “murakka” denilmektedir. Bu murakkalarda genellikle Aklam-ı Sitte ve ta'lik hattı görülmektedir. Aklâm- Sitteden sülüs-nesih, tevki'-rıkâ', muhakkak- reyhani olarak ikili şekilde yazılması âdettendir.

Murakkada bulunması istenen kıt'alar, bir mukavvaya yapıştırılıp bezemesi yapıldıktan sonra aynı ölçülerde kesilerek sırt sırta getirilir. Üç kenarından kumaş bir şeritle ya da ince bir deri ile birbirine yapıştırılarak tutturularak yıpranmaması sağlanır. Bütün ikili kıt'alar dip kısımlarından bu şekilde yapıştırılarak bir araya getirildikten sonra klasik üslupta cilt yapılarak üstüne bir kab geçirilir. Bu şekilde yapılan murakkalara “kitap murakka” ya da sadece “murakka” denilir. Sadece ilk kıt'ası cilde bağlanan, yalnızca boğaz kısmından birbirine tutturulan ve zigzag şeklinde katlanan murakkalara ise “körüklü murakka” denir⁶⁷.

Hat sanatının başka bir kullanım alanı olan tuğralar “Hükümdârların mühür ve imzası” anlamına gelmektedir ki padişahların tahta çıkışından itibaren tahttan inişine kadar imparatorluğu temsilen kullandığı özel şekilli alamete verilen isimdir. Aklam-ı Sitte'nin “tevkî” çeşidi ile resmedilen ve önceleri basit çizgilerden oluşan tuğranın ilk örneği, Orhan Gazi'de görülmektedir. Tuğralarda padişahın ismi babasının ismiyle beraber Arapça söylenişe göre yer alır: “Padişahın adı, bin, baba adı”. Zaman içinde buna şah ve han sıfatları, ayrıca “el muzaffer dâima” (daima muzaffer olsun) duası da eklenmiştir⁶⁸.

Aklam-ı Sitte dışında Osmanlı içinde gelişen bir yazı çeşidi olan Divânî hattı, Padişah fermanlarının, menşurların, Divan-ı Hümayun'da şikâyet, mühimme, ahkâm defterlerinin yanı sıra, devletin resmi kararlarının yazıldığı bir yazı türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanında ehemmiyet kazanan Dîvânî hattı, ihtişamıyla adeta Osmanlı İmparatorluğu'nun tesis etiği düzenin kuvvet, ihtişam, asâlet ve azametine dikkat çekmektedir.

Hattatlar ve müzehhipler tarafından Kur'ân-ı Kerim'den sonra yazılması ve tezyin edilmesi en muteber sanat eseri hiç şüphesiz Hilye-i Şerif'lerdir. Kadim zamanlardan beri nesih hattı ile küçük ebatlarda yazılarak göğüs cebinde büyük bir muhabbetle taşınan hilyeler, XVIII. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren levha olarak arz-ı endam etmektedir⁶⁹.

⁶⁷ M, Uğur Derman, a.g.e., s. 56.

⁶⁸ M. Uğur Derman, “Padişah Tuğralarındaki Şekil İnkılâbına Dair Bazı Gerçekler”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s.127.

⁶⁹ M. Uğur Deman, a.g.e., s. 66.

İslam dini putperest inancını çağrıştırmaması için Hz. Peygamberi tasvirde son derece imtinâ etmiş, bu nedenle Peygamber efendimizin kendisinden sonraya ulaşabilen herhangi bir portresi olmamıştır. Bunun neticesinde efendimizden sonra gelen, ona muhabbet besleyen ve onu görmek arzusu hisseden kişiler farklı arayışlar içine girmişlerdir. Zira tarih boyunca Hz. Muhammed (s.a.v.) onu seven ümmeti tarafından merak edilmiş, ahlâkî vasıflarından fizikî vasıflarına kadar her yönüyle anlatılmış, ona duyulan sevgi, saygı, hasret ve şefaât temennisi ile efendimizin özelliklerini anlatan manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır. Peygamber aşkı, Türk-İslam kültür, sanat ve medeniyetinde; edebiyatta nâ't-ı şerif, hilye; hat sanatında da hilye-i şerife gibi formlarla kendini göstermiştir.

Hilye kelimesi lugatta: “yaratılış, süs, ziynet, hilkat, sûret” anlamlarına gelir ve müslümanlar arasında daha ziyade hilye-i şerif, hilye-i sa'âdet, hilye-i Nebî, hilye-i Nebevî terkipleri ile kullanılır⁷⁰. İlk örnekleri Hâfız Osman tarafından tertip edildiği düşünülen hilye-i şerifler, baş makam (Besmele), göbek kısmı (Hz. Ali'den rivayet edilen ve efendimizin şemâilini anlatan hilye bölümü), Çehar-ı Yâr-ı Güzîn (Dört Halife), hilâl, âyet, etek kısmı olarak nitelendirilen hilye metninin devamından oluşmaktadır.

Hilye-i Şerif metinlerinde çoğunlukla sülüs-nesih, muhakkak-sülüs-nesih veya ta'lik hattının kullanıldığı görülmektedir. Kâdiasker Mustafa İzzet Efendi'den itibaren büyük ebatlarda, celî kalem kullanılarak yazılan hilyelere de rastlanmaktadır. Yirminci yüzyıla gelindiğinde Hacı Nuri Korman (1868-1951) ve Bakkal Ârif Efendi (1836-1909)'lerin metin kısmında nesih yerine sülüs hattı kullanarak yazdıkları hilyeler karşımıza çıkmaktadır.

18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu yüzyılın başında yaşanan kültürel değişime paralel olarak diğer sanatlarda olduğu gibi hat sanatında da yeni yorumların yer aldığı görülmektedir. Bu döneme kadar kitap sayfalarında geleneksel formda icra edilen hat sanatı, yeni bir kompozisyon alanı bulmuş, celi yazılar ile yapılan istifler bu sanata farklı bir kullanım alanı daha kazandırmıştır. Devam eden süreçte, XIX ve XX. yüzyıllarda celî yazılarla revaç bulan levhacılık, hüsn-i hattın çerçevesel olarak duvarlarda yer almasını sağlamış, böylece bazı sûre ve ayetler, hadis-i şerifler, küberâya ait hikmetli sözler büyük ebatla, çeşitli yazı üslupları ile yazılmak sûretiyle farklı mekanlarda yerini almış ve bu sanatın güzelliğini hem okumak hem de temaşa etmek imkânını vermiştir.

Başlangıçta câmi, mescit, türbe gibi dînî mekanlarda yer alan bu levhalar, zamanla evlerin duvarlarına da asılmaya başlanmış, insanların yaşam alanlarına manevî bir

⁷⁰ Bahir Selçuk, *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015, s. 91.

atmosfer kazandırmakla beraber, taşıdığı anlam itibariyle levhayı gören kişiye ilâhî mesaj vererek inandığı değerleri hatırlama imkânı sağlamıştır. Bu dönemde büyük ebatla yazılar tasarlayan hattat, ressam Mustafa Rakım Efendi bu tarzın önde gelen isimlerindedir.

Uzak mesafeden bakıldığında okunabilmesinin mümkün olması için levhalarda daha ziyâade celî sülüs ve celî ta'lik yazılar tercih edilmekle beraber, sadece sülüs ve ta'lik hatla yazılmış daha küçük ölçülerde olan levhalarda mevcuttur.

Celî kelimesi, Kâmûs-ı Türkî'de “açık, zâhir, âşikâr, ayân, meydanda olan” ve “Uzakdan okunacak sûretde kalın yazı” olarak ifade edilmiştir. Hat sanatında her yazı çeşidinin kendine has büyüklüğü vardır. Bu ölçü kalem ağzının kalınlığı ile alâkalıdır. Meselâ nesih hattı sülüsün üçte biri olan 1 mm., sülüs ve ta'lik 2,5 mm.'ye kadar ağzı olan kamış kalemle yazılır. Kalem ağzının genişlediği nisbette yazı da irileşir; yâni celî olur.

Büyük ebatlarda yazılan celî yazılarda kaleme hakimiyet zorlaştığı için bu yazılarda daha önceden hazırlanmış olan kalıplar kullanılır. Yazı, harflerin kenar kısımlarından iğnelenerek yazılacak kâğıda, bir kabın içine hazırlanmış ince kömür tozu gezdirilerek aktarılır. Bu işlemle kömür tozu iğnelenerek oluşturulan deliklerden geçer ve alt kısımdaki kâğıtta siyah noktalarla yazının oluşmasını sağlar.

Eğer yazı koyu renkli bir zemine altın ile çalışılacaksa bu defa tebeşir tozlu bir çuha kalıp üzerindeki deliklerden geçirilerek beyaz noktalarla yazı izlerinin oluşması sağlanır. Yapılan bu işlemler için “yazı silkelemek” ya da “yazı silkemek” tabirleri kullanılır⁷¹.

Celî yazılar için kalın kamış kalem kullanıldığı gibi kamışın yeterli olmadığı kalınlıkta olan yazılarda tahtadan imal edilmiş kalemler de kullanılmıştır. Eğer yazı koyu renkli zemin üzerine altın kullanılarak yazılacaksa bu durumda hattatın hazırladığı kalıp müzehhip tarafından fırça yardımıyla doldurulmak sûretiyle yapılır⁷². Altın kullanılarak çalışılan bu eserlere “zerendûd levhalar” denilir. XIX. Yüzyıla damgasını vuran zerendûd eserler XX. Yüzyılda da çalışılmaya devam edilmiş, celî hattın üstâdı kabul edilen Sâmî Efendi bu alandaki eserleri ile ön plana çıkmıştır.

Osmanlı'da ilk matbaanın 1726 yılında Müteferrika İbrahim Efendi tarafından kurulmasından önce meydana getirilmiş olan el yazması kitaplar hat, tezhip, minyatür ebru ve cilt sanatları bakımından son derece kıymetlidir. Bu kitaplarda yer alan tezyînâtın her biri birbirini tamamlayan unsurlar olmuştur. Bu sanatları icra ederken kullanılan

⁷¹ M. Uğur Derman a.g.e. s. 57.

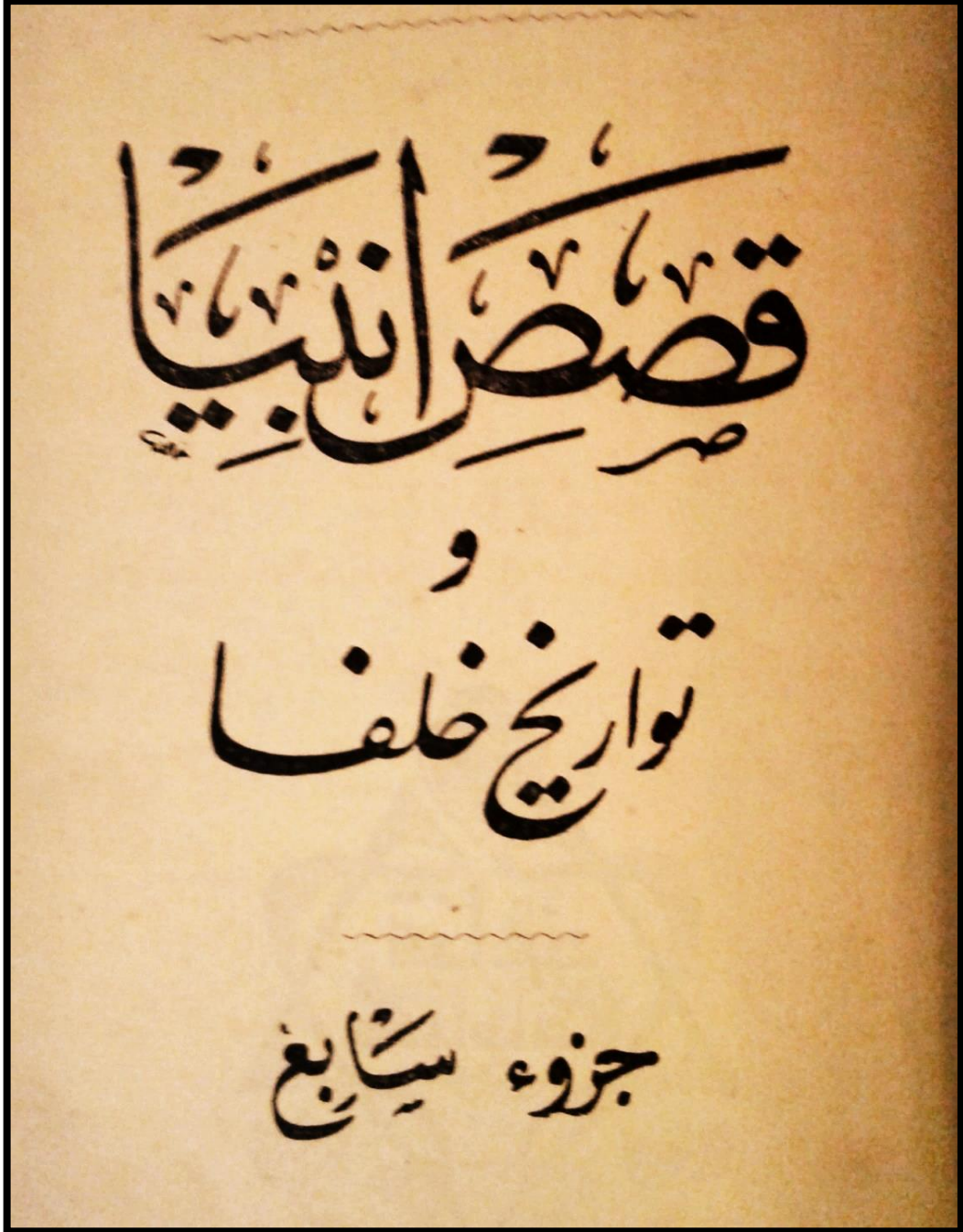
⁷² Mehmet Memiş, a.g.m., s. 84.

kâğıt, mürekkep, boya gibi mamuller, işinin erbabı kişiler tarafından hazırlanmakta, imâl edilirken büyük bir ihtimam ve emek gerektirmektedir. Kitabı koruma vazifesi gören klasik cilt sanatı ise farklı tekniklerle çeşitlenerek icra edilmiş, adeta kitapların ziyneti olmuştur.

Daha sonraki yüzyıllarda matbaanın ve matbu eserlerin yaygınlaşması ile her ne kadar bu gelenek devam edilmeye çalışılsa da yazma eserlerin yerini tutamamıştır. Bununla beraber matbu eserlerin kapak bölümleri, yer yer iç kısımları hat sanatkârları tarafından yazılarak bu kitaplarda az da olsa hat sanatına yer vermeye gayret edilmiştir.

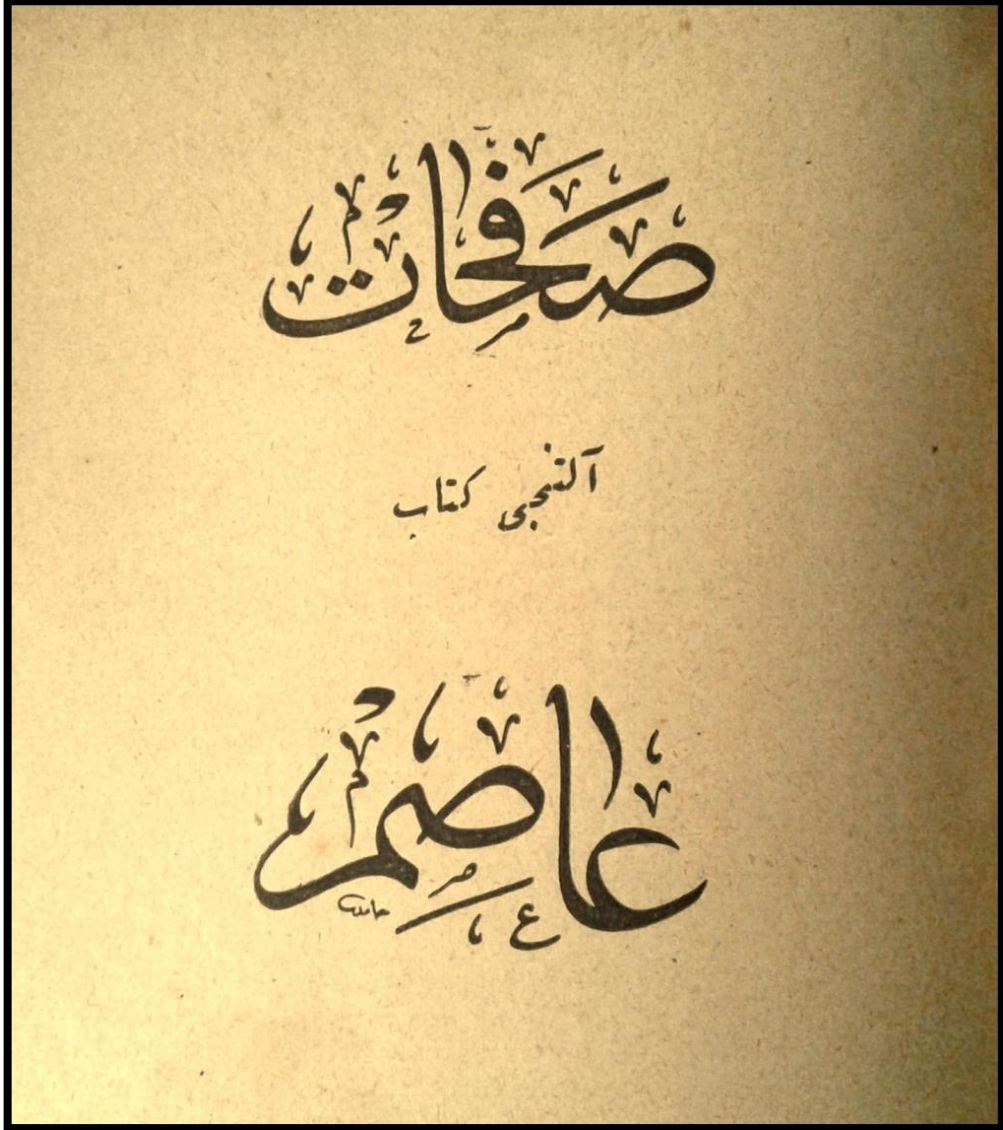
20. yüzyılın ilk çeyreğinde basılan Osmanlı Türkçesi eserleri incelediğimizde nesih hattının yanı sıra sülüs, ta'lik, dîvânî ve rık'a hatlarının da sıkça kullanıldığını görmekteyiz.

Tarihçi, hukukçu, mütefekkir, Ahmet Cevdet Paşa'ya ait Kısâs-ı Enbiya isimli kitabın kapak yazısında, kitabın ismi sülüs hat ile, alt satırdaki “Târîh-i Hulefâ” yazısı tâ'lık hat ile, en alt bölüm ise nesih hat ile Hattat Halit Bey tarafından yazılmıştır.

Resim 7: Hattat Halit Bey'e ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Kısâs-ı Enbiyâ”

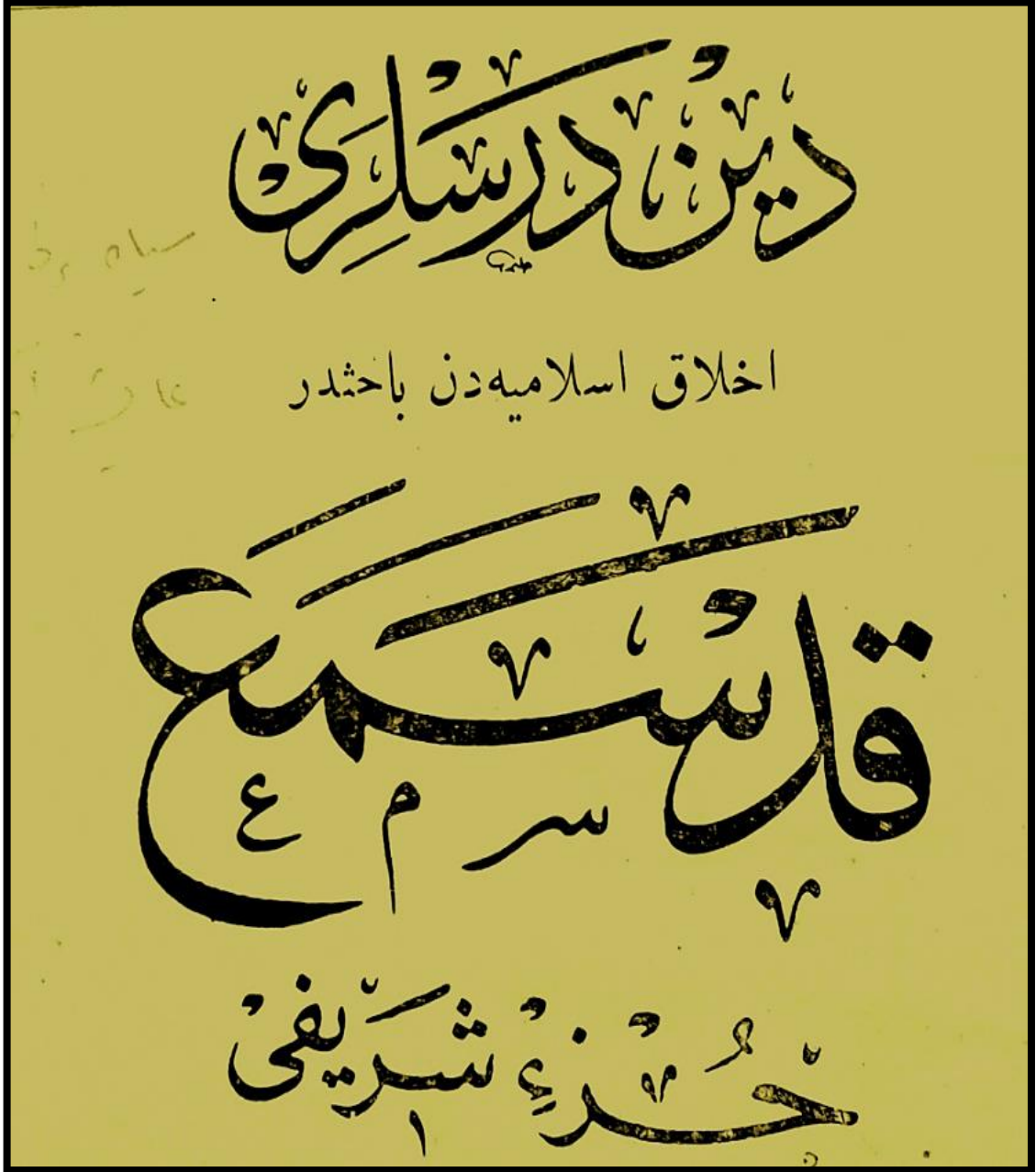
İstiklâl şairi Mehmet Akif Ersoy'a ait Safâhat isimli şiir kitabının kapak yazısı Hamit Aytaç tarafından sülüs hat ile yazılmıştır. Safahat'ın altıncı kitabı olan ve oğlu Asım adı ile yazılan bu eser, şairin yazılışı ile basılması arasındaki sürenin en uzun olduğu eseridir. Âsım'ın ilk bölümleri Sebîlürreşâd'da 1919 yılının Eylül ayında çıkmaya başlamış ve Millî Mücadele yıllarında ancak uzun fâsılalarla çıkabilmiştir⁷³.

Resim 8: Hamit Aytaç'a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Safâhat-Asım”

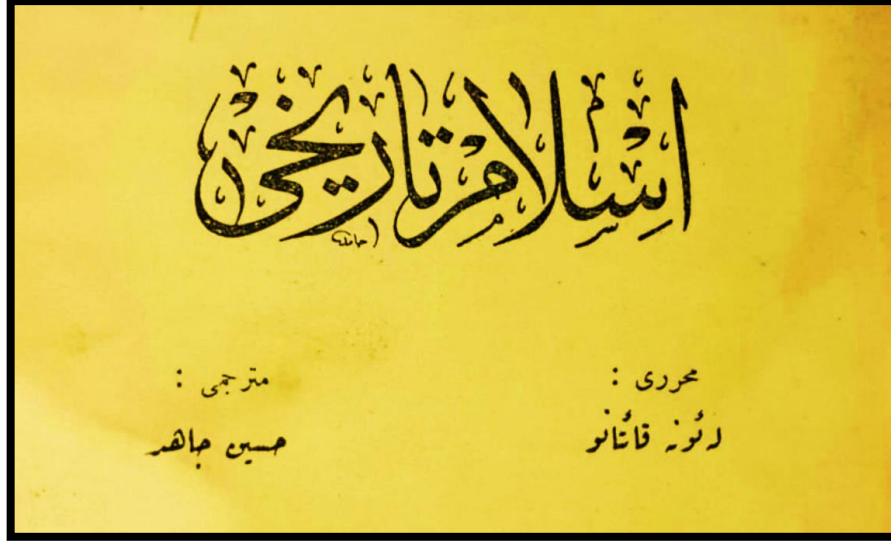
⁷³ M. Orhan Okay, “Safâhat” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, c. 35, s. 442.

1925 yılında İbrahim Hilmi tarafından tertip edilerek Din Derslerine yer verilen ve Kuran-ı Kerim'in 28. Cüzünün de yazılı olduğu kitabın kapak yazıları Hattat Halim tarafından sülüs ve nesih hatla yazılmıştır. (Resim 9).

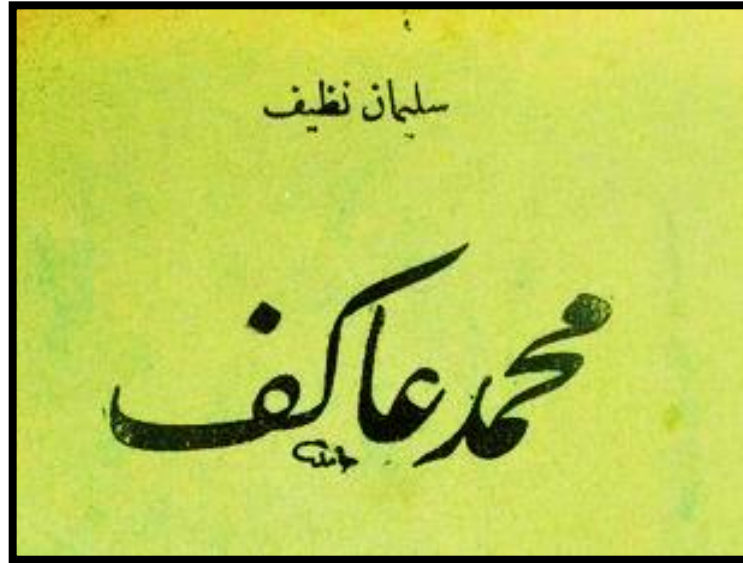
Resim 9: Halim Özyazıcı'ya ait celî sülüs ve nesih hat ile yazılmış kitap kapağı:
"Din Dersleri, kad semi'a cüz-i şerifi"

1927 yılında Leone Caetani'nın yazdığı Hüseyin Cahit tarafından İtalyanca'dan çevirilen "İslam Tarihi" adını taşıyan 10 ciltlik tarih kitabının kapak yazıları da Hâmit Aytaç'a aittir (Resim10-11).

Resim 10: Hamit Aytaç'a ait celi sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: "İslam Tarihi"

Mehmet Akif Ersoy için şair arkadaşı Süleyman Nazif tarafından kaleme alınan ve 1924 yılında basılan "Mehmet Akif" isimli kitabın kapak yazısı Hâmit'e aittir.

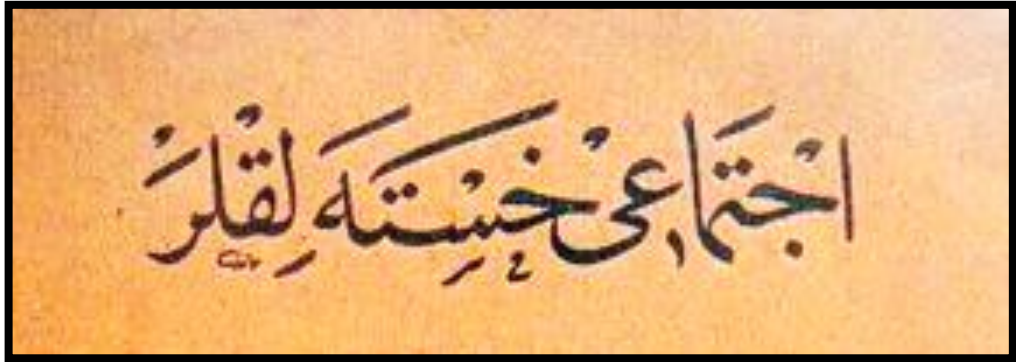
Resim 11: Hamit Aytaç'a ait tâ'lık hat ile yazılmış kitap kapağı: "Mehmet Âkif"

İsmail Müştak Mayokan tarafından 1926 yılında yazılmış olan “Mufasssal Hukûk-ı Siyâsiyye” isimli hukuk kitabındaki kapak hattı Hamit Aytaç’a aittir.

Resim 12: Hamit Aytaç’a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “*Mufasssal Hukûk-ı Siyâsiyye*”

Dr. İsmail Kenan tarafından yazılan “İctimâî Hastalıklar” adını taşıyan kitabın ve Abdülhamit Ziya Paşa’ya ait olan, “Külliyât-ı Ziya Paşa” ismi ile 1924 yılında neşredilen edebî eserlerin kapak yazıları da Hattat Hâmit imzası taşımaktadır. (Resim 13-14)

Resim 13: Hamit Aytaç’a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: “*İctimâî Hastalıklar*”

Resim 14: Hamit Aytaç'a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “*Külliyât-ı Ziya Paşa*”

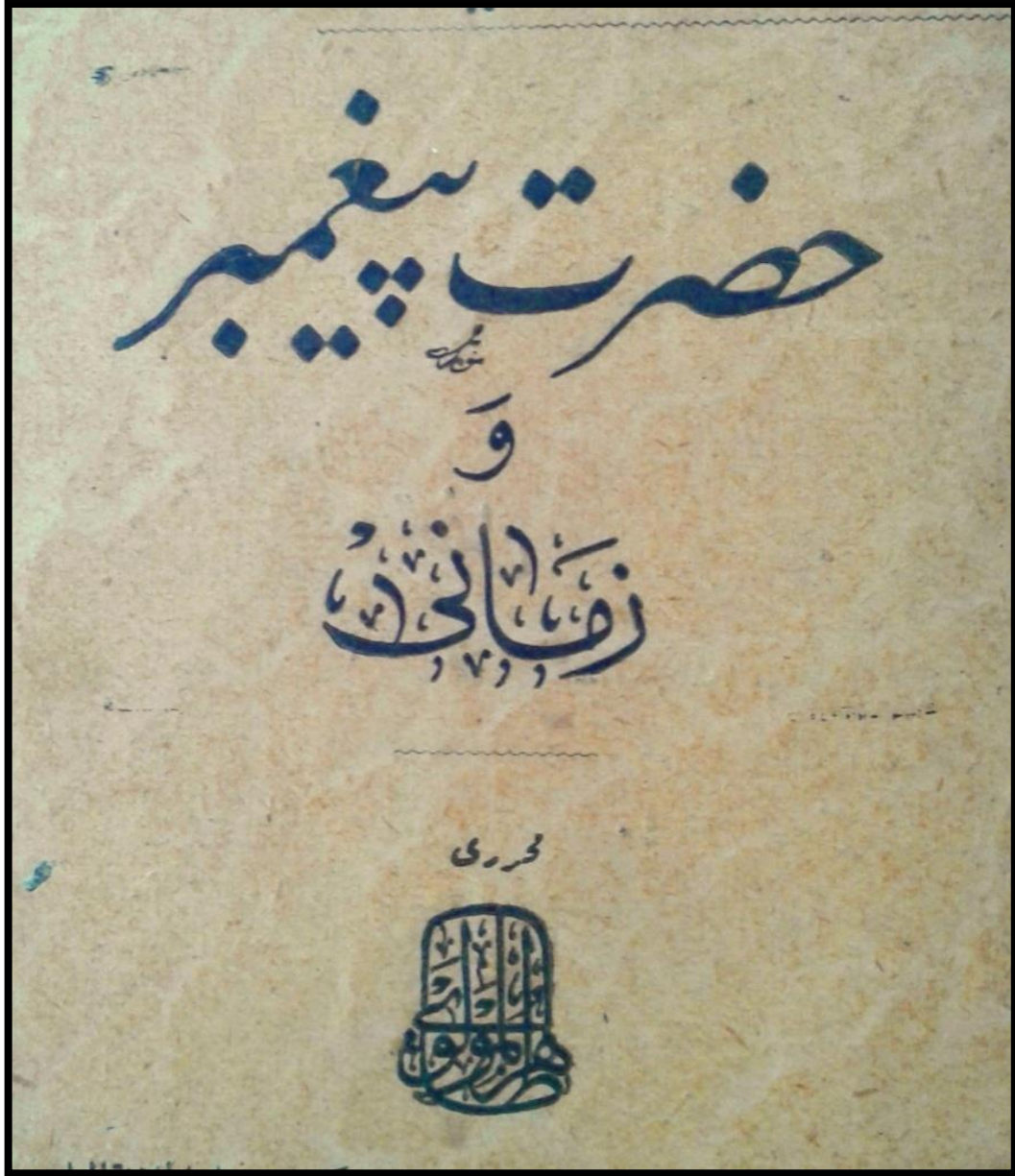
Prof. Mehmed Şemseddin Günaltay tarafından yazılarak 1920 yılında yayımlanan “Mufassal Türk Tarihi” isimli tarih kitabının kapak hattı Nuri Korman imzası taşımaktadır. (Resim 15).

Resim 15: Nuri Korman'a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “*Mufassal Türk Tarihi*”

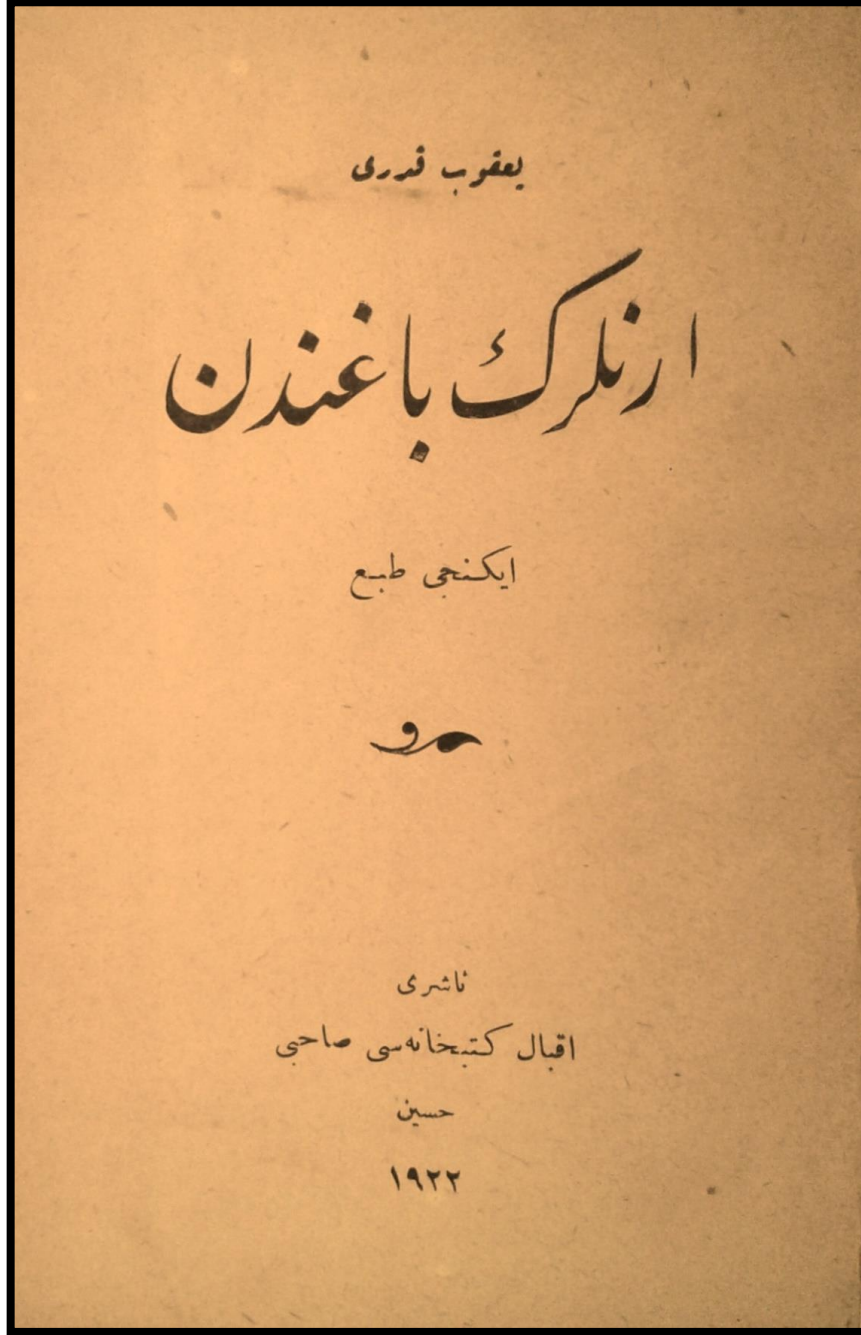
<https://www.simurg.com.tr/osmanlica-mufassal-turk-tarihi-3-kitap>

Tahiru'l-Mevlevî'ye ait olan ve 1920 yılında neşredilen “Hz. Peygamber ve Zamânı” isimli kitabın kapak yazısı tâ'lik ve sülüs hat ile Nuri Bey tarafından yazılmıştır. Alt kısımda kitabın muharriri Tahiru'l-Mevlevî'nin ismi Mevlevi külâhı şeklinde kompoze edilmiştir. (Resim 16)

Resim 16: Hacı Nuri Korman'a ait tâ'lik ve sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: “Hz. Peygamber ve Zamânı”

Yakup Kadri'ye ait "Erenlerin Bağından" isimli mensur şiir kitabının üzerindeki kapak yazısı tâ'lık hat ile yazılmıştır. Ancak yazıda imza bulunmamaktadır (Resim 17).

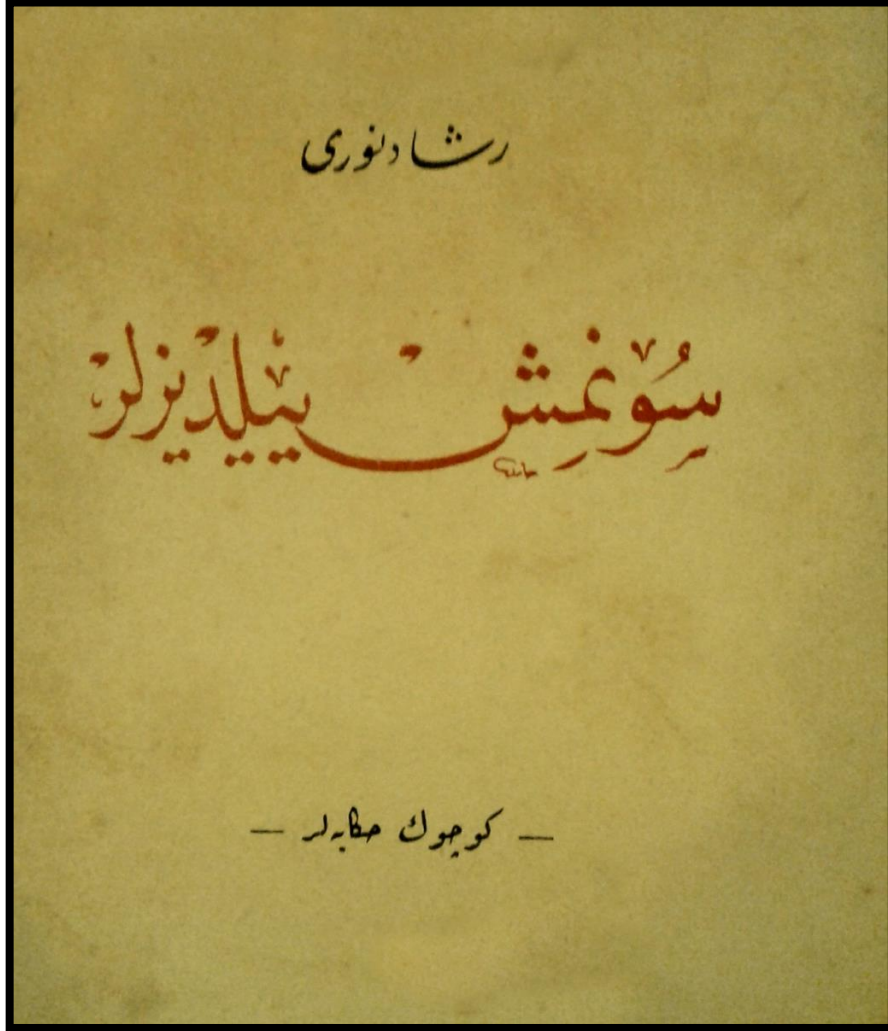
Resim 17: Hattatı belli olmayan tâ'lık hattı ile yazılmış kitap kapağı: "Erenlerin Bağından"

1839 yılında Tanzimat Fermanının ilan edilmesinden sonra, Osmanlı Devleti'nde başlayan Batılılaşma hareketi neticesinde, bürokrasi ve eğitim gibi pek çok alanda

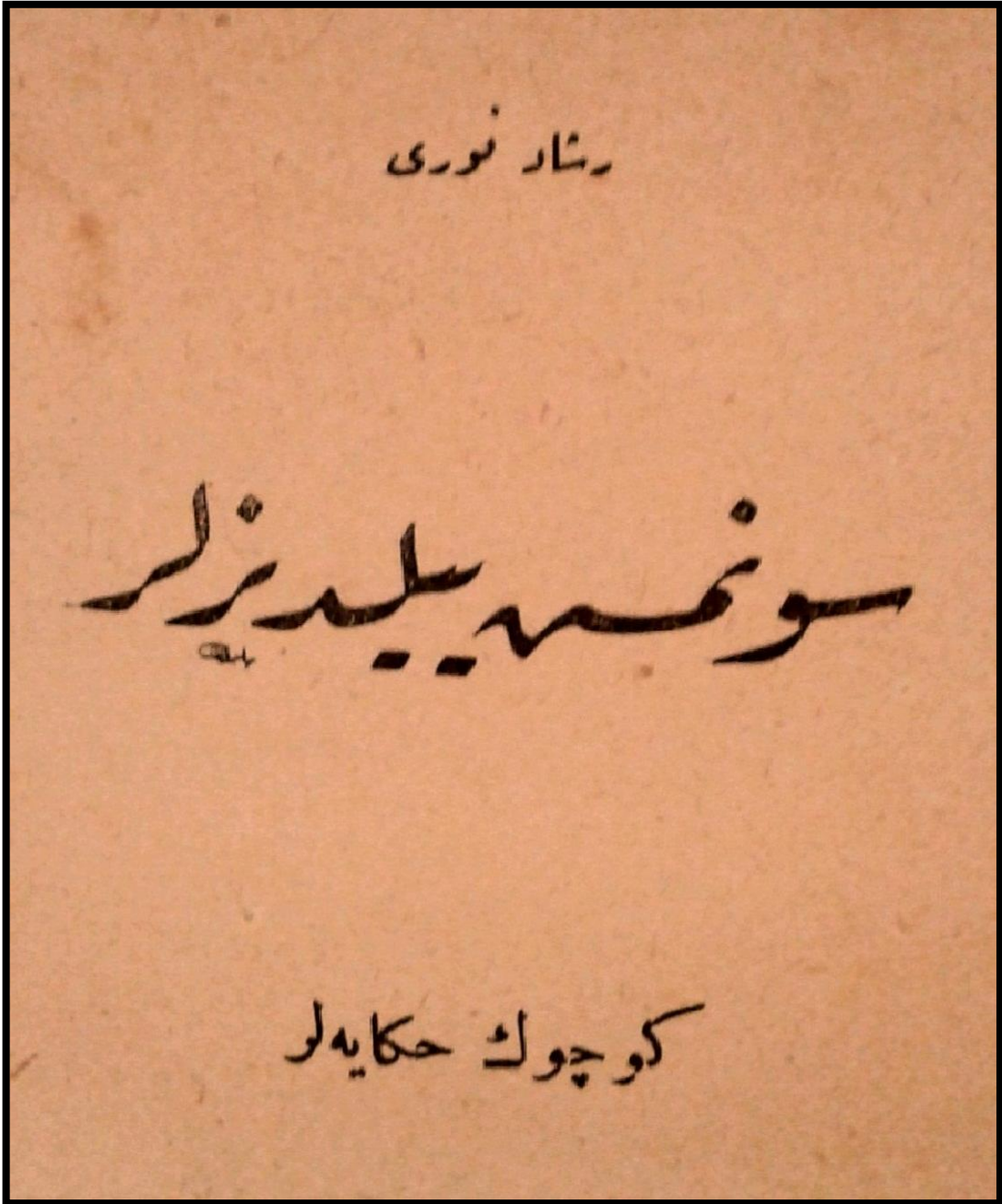
meydana gelen değişim, dolaylı olarak Osmanlı kùltürünü de büyük oranda etkiledi. Roman ve tiyatro gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli hale gelen edebiyat türü eserlerin Osmanlı kùltürüne dâhil olması da bu süreçte gerçekleşti.

20. Yüzyıla gelindiğinde çeşitlenerek artan romanların başlıklarında muhtelif hatlarla yazılmış bazıları imzalı, bazıları ise imzasız olarak basılmış hatlar mevcuttur.

1920 yılında basılan Reşat Nuri'ye ait kısa hikayelerden oluşan "Sönmüş Yıldızlar" isimli eserin kapak yazısı, hattat Hâmit Bey tarafından ilk sayfada nesih hatla (Resim 18), ikinci sayfada ise rık'a hatla yazılmıştır. Her iki yazıda sade ve yalındır. (Resim 19)

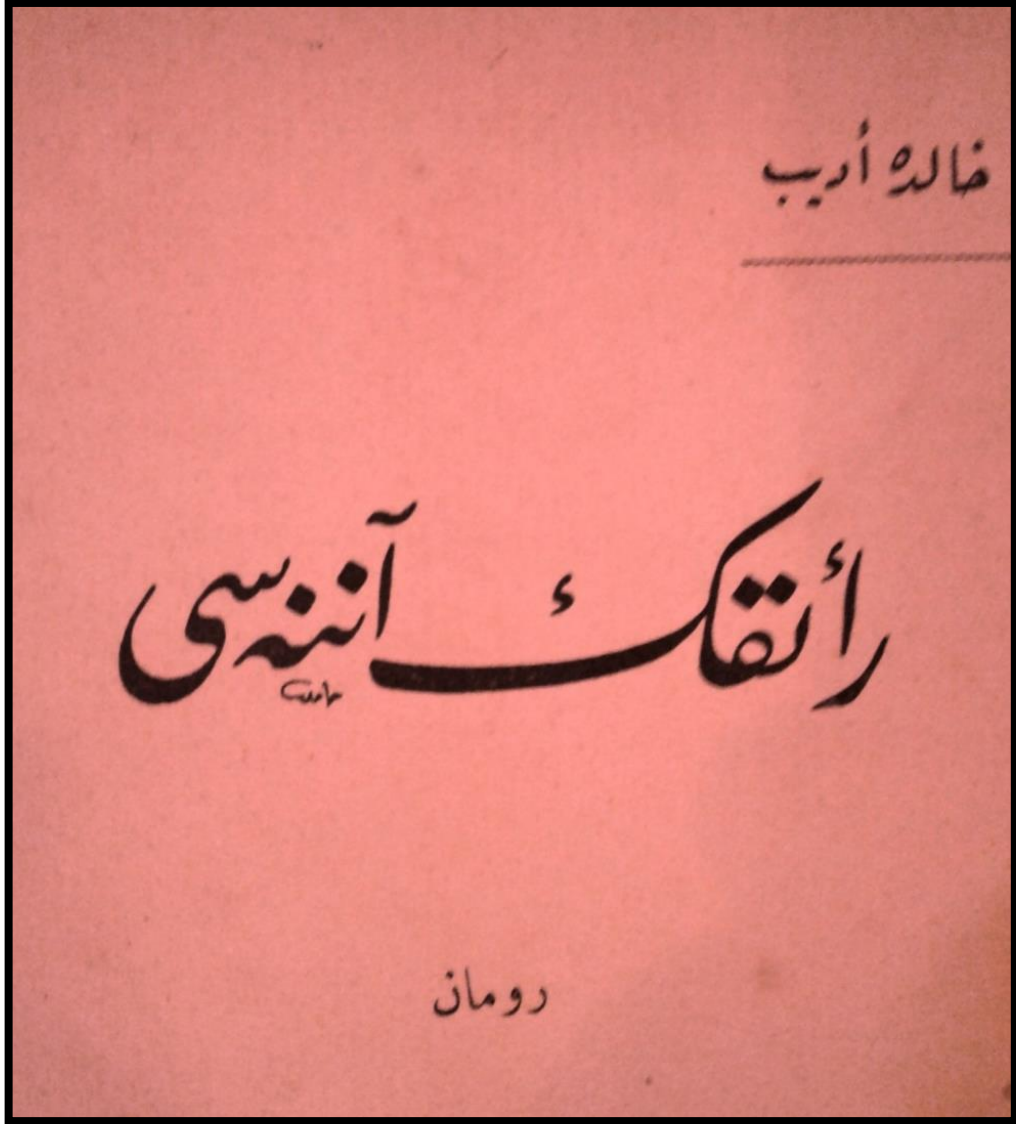

Resim 18: Hâmit Aytaç'a ait ta'lik, nesih ve rık'a hatla yazılmış kitap kapağı: "Sönmüş Yıldızlar"

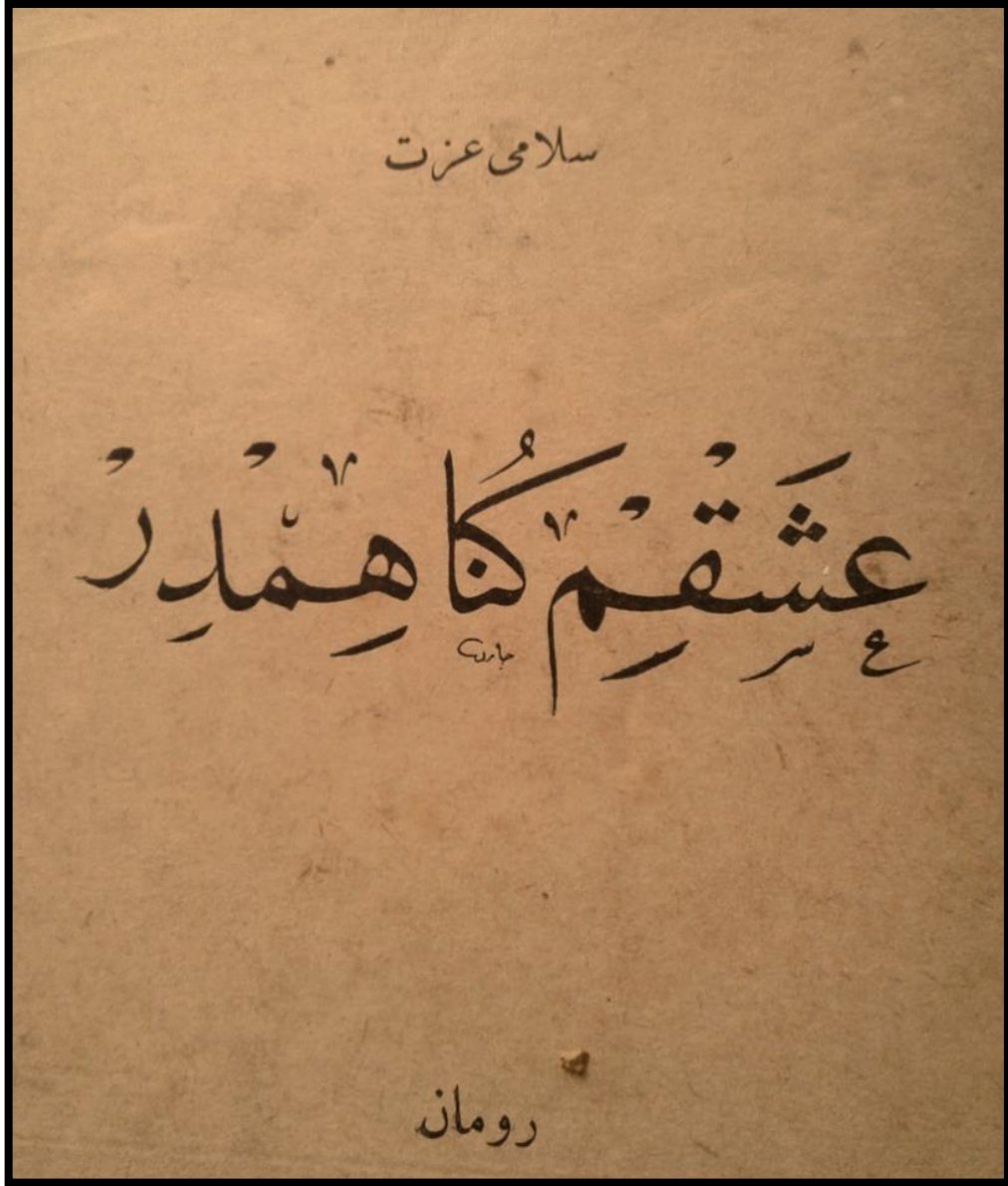
Resim 19: Hamit Aytaç'a ait rık'a ve nesih hatla yazılmış iç kapak "Sönmüş Yıldızlar"

Halide Edip Adıvar tarafından 1924 tarihinde yazmış olduğu ilk kitaplarından “Raik’in Annesi” romanının kapak yazısı Hattat Hâmit imzası taşımaktadır (Resim 20). Tâ’lık hat ile yazılmış olan yazının orta kısmı keşideli yazılarak dengeli ve estetik bir kompozisyon elde edilmiştir.

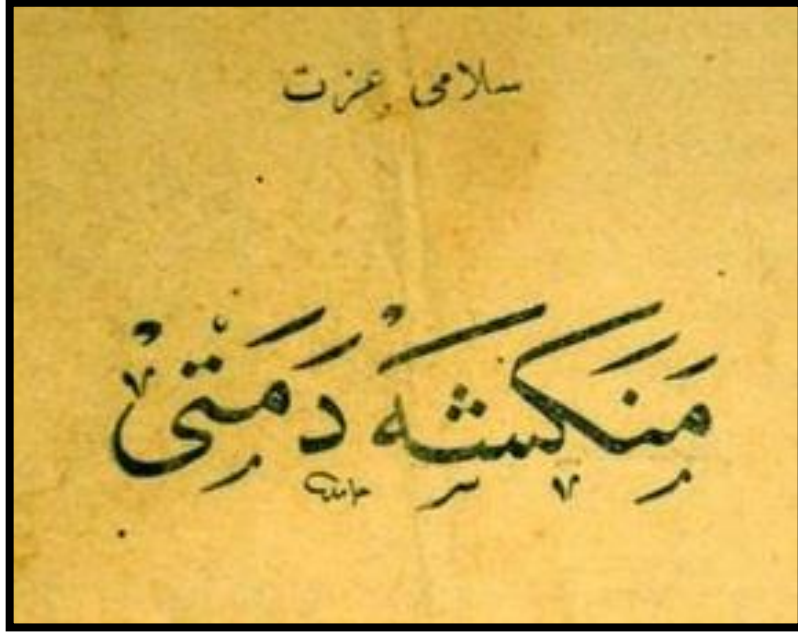

Resim 20: Hamit Aytaç'a ait Tâ'lık hat ile yazılmış kitap kapağı: “Raik'in Annesi”

1926 yılında gazeteci-yazar Selâmi İzzet tarafından kaleme alınan “Aşkım Günahımdır” romanı ile aynı yıl yayımlanan “Menekşe Demeti” isimli romanlarının kapak yazları da nesih hatla yazılmış Hattat Hâmit imzası taşıyan hat kompozisyonlarındandır (Resim 21-22). Yazılar zarif, sade ve yalındır.

Resim 21: Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: “Aşkım Günahımdır”

Resim 22: Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: “*Menekşe Demeti*”

<https://www.peramezat.com/urun/menekse-demeti-yazar-selami-izzet-sedes-ist-1926-orhaniye-matbaasi-2>

Yine 1926'da Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun yazdığı “*Cehennem Yolcuları*” isimli romanın kapak yazısı da Hâmit Bey tarafından nesih hatla yazılmıştır. (Resim 24).

Resim 23: Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: “*Cehennem Yolcuları*”

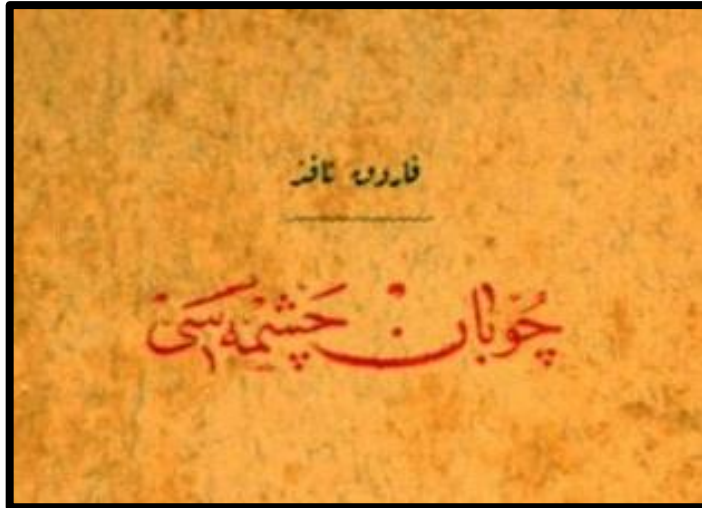
https://www.peramezat.com/urun/cehennem-yolculari-sel-haddin-enis-atabeyoglu-1-baski-ist-r1342-m1926_2

Faruk Nâfiz Çamlıbel'in 1918 yılında yayımlanan "Şarkın Sultanları" ve 1926'da yayımlanan "Çoban Çeşmesi" isimli şiir kitaplarının kapak yazıları da Hattat Hâmit'e aittir (Resim 24-25).

Resim 24: Hamit Aytaç'a ait nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Şarkın Sultanları"

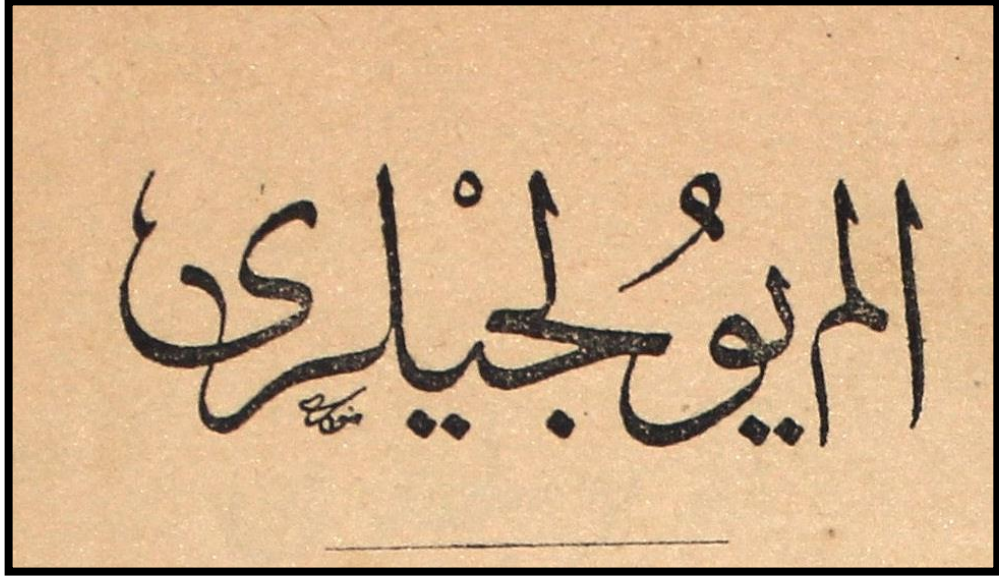
<https://www.simurg.com.tr/osmanlica-sarkin-sultanlari>

Resim 25: Hamit Aytaç'a ait rık'a ve nesih hat ile yazılmış kitap kapağı: "Çoban Çeşmesi"

<https://www.modamuzayede.com/urun/705650/kitap-osmanlica-coban>

1926 yılında İngilizce'den dilimize Bedia Servet tarafından çevirisi yapılan "Elem Yolcuları" ismini taşıyan romanın kapak yazısı Nuri Korman imzası ile basılmıştır (Resim 26). Sülüs hat ile hazırlanmış kompozisyon satır düzeninde yazılmış, hareke ve tezyîni unsurlar oldukça az kullanılarak harfler daha ön plana çıkarılmıştır.

Resim 26: Nuri Korman'a ait sülüs hat ile yazılmış kitap kapağı: "Elem Yolcuları"

<https://i.pinimg.com/originals/77/74/6f/77746ffe0625ccaf40ff5f7de29097a8.jpg>

1.1.4. Hat Sanatının Periyodik Yayınlar da Kullanımı

Periyodik yayınlar araştırmacıların en fazla müracaat ettiği kaynaklardan biridir. Edebiyat, siyaset, sosyoloji gibi pek çok alanda bu yayınlardan istifade ederek yazılmış sayısız makale ve tez mevcuttur. Zira periyodik yayınlar kültürel ve sosyal hayatta iz bırakan vakıaları kronolojik bir şekilde kayıt altına alan tarihi vesikalardır. Bu nedenle pek çok alanda araştırmacılara çeşitli olanaklar sunan süreli yayınlar hat alanında da içeriğinde zengin kaynak barındıran verilere sahiptir.

Osmanlı'da 18. Yüzyılın ilk yarısında bir yenileşme hareketi olarak matbaanın kullanılmaya başlanması ve yaygınlaşması ile muhtelif fikirleri kaleme alan çeşitli gazeteler ve dergiler ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. Yüzyılın ilk çeyreği süreli yayınların arttığı bir dönemdir. II. Meşrutiyetle birlikte basına sağlanan özgürlükler bu alanda etkili olmuştur. Bu özgürlük neticesinde hiçbir dönemde yayımlanmadığı kadar gazete ve mecmua yayın hayatına başlamıştır.

Bu süreçte sansür kaldırılmış, basın daha özgür hale gelmiş, çok sayıda dergi ve gazete yayın hakkı kazanmak amacı ile başvurular yapmış ve kısa sürede yayın izni alarak basılmaya başlanmıştır. Böylece Meşrutiyet ile sağlanan hürriyet ortamı düşünce, sanat ve siyaset alanında derin izler bırakmıştır. Türk basınına kuvvetli bir dinamik kazandıran II. Meşrutiyet, basının güçlenmesine imkân sağlamakla beraber, edebiyattan mizaha, çocuk yayınlarından kadın-aile dergilerine kadar süreli yayınlara pek çok alanda çeşitlilik kazandırmıştır.

Süreli yayınlarla birlikte kitap basımı da artış göstermiş, baskı sayıları çoğalmış ve bu alana karşı ilgi artarak yayıncılıkta gelişim sağlanmıştır. Teknik açıdan ilerleme kaydedilmesi, kaliteli karton ve kâğıt kullanılması daha güzel eserlerin ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır.

1928 yılında yapılan Harf inklâbına kadar Osmanlıca olarak yayımlanan periyodiklerde pek çok hat kompozisyonu yer almaktadır. Tezimizin bu bölümünde periyodik yayınlarda bulunan hatlar; dergi gazete ve mecmua isimleri, reklam sayfalarında yer alan hat kompozisyonları ve kartvizitler ele alınarak üç başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

1.1.4.1. Dergi Gazete ve Mecmua İsimleri

Sultan II. Mahmut döneminde başlayan, devleti yeniden yapılandırma çalışmalarının bir parçası olarak zamanla artan ve çeşitlenerek yaygınlaşan süreli yayınlar, hat sanatı açısından yeni bir kullanım alanı oluşturmuştur. Bu yayın organlarında sülüs, nesih, talik, rık'a, divânî ve kûfi hattı, çeşitli kompozisyonlarla kapak tasarımlarında, konu başlıklarında, reklam afişlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Kitâbî sanatların gelişiminden itibaren devam edegelen süreçte, özellikle el yazması eserlerde minyatür, cilt, tezhip ve hat sanatı kitaba değer katan özellikler olmuş, kitabın içeriği kadar estetiğine de azamî itina gösterilmiştir. Hattatlar yüzyıllar boyu bütün dünyanın kullandığı optik, geometri ve denge unsurlarını kendi sanatlarında kullanmışlar hem kapak tasarımlarına hem de başlık bölümlerine hat sanatının güzel örnekleri ile zenginlik katmışlardır. Ayrıca hat sanatındaki yazı çeşitliliği, tasarımlarda yuvarlak, kare, üçgen ya da serbest olmak üzere pek çok formda yazılabilir olması hattatlar tarafından son derece estetik çalışmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır⁷⁴.

Periyodik yayınların içeriğinde oldukça özgün hat tasarımları vardır ki bu tasarımlar o dönemde yaşayan birçok farklı hattatın kaleminden çıkan kompozisyonlardır. Bu hat kompozisyonları arasında oldukça estetik ve sanat değeri olan tasarımlar olduğu gibi, vasat derecede olan, hatta hiçbir sanat değeri olmayan yazılar da mevcuttur. Bazı yazılar ise çok fazla yıpranmış olması nedeniyle sanatsal bakımdan değerlendirilemeyecek durumdadır.

Süreli yayınlarda yer alan hat kompozisyonları incelenirken yayımlanan mecmuanın mümkünse ulaşılabilen tüm sayılarını taramak gerekmektedir. Zira bazı gazete ve mecmûaların birkaç sayısında imzalı bir yazı yer alırken diğer sayılarda aynı yazıda imza bulunmayabilmektedir. Ya da herhangi bir gazete veya derginin ismi ilerleyen sayılarda farklı bir hat tasarımı ile karşımıza çıkabilmektedir.

Gazete ve mecmua sayfaları arasında yer hatlar tasarım bakımından daha çok düz satır kompozisyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı gazete ve mecmua isimleri dâirevî, beyzî istiflerle ya da farklı tasarımlarla hazırlanmış olsa da genel olarak satır düzeninde hazırlanmış kompozisyonlar daha fazladır. Satır tertibinde yazılmış hatlarda genellikle keşide kullanılarak kısa olan metne hareket kazandırılmıştır.

⁷⁴ Nihal Derin Coşkun, Nesrin Gürses, Yeliz Okşak, Grafik Tasarıma Yön Veren Nitelikleriyle Hat Sanatının İncelenmesi ve Çini-Seramik Eserler Üzerine Uygulamaları, ISAS 2018, s.1188.

Kitap, dergi, gazete üzerindeki başlık olarak çalışılmış yazılar; yalın ve sade haliyle nesih olarak yazıldığı gibi, sülüs hattından oval, düz veya farklı formlarda istifler halinde, bazıları tâlık hattı ile, kimi kompozisyonlar ise ma'kılî hattından farklı tasarımlar yapılmak sureti ile karşımıza çıkmaktadır. Hatta zaman zaman hat sanatında çok tercih edilmeyen sünbülî hat ile yazıldığı da görülmektedir.

Pek çok kitap ve periyodik yayınlarda, tevazu göstererek yazılarının altına imza belirtmedikleri için bugün çoğunun kime ait olduğu henüz tesbit edilemeyen hat kompozisyonları mevcuttur.

20. yüzyılda yayımlanan bazı dergi, gazete ve mecmualara hattatlarımız tarafından yazılmış olan hat kompozisyonlarına ait görseller “Osmanlı Periyodiklerinde Hat Örnekleri” adı altında hazırladığımız son bölümde günlük, haftalık, aylık ve senelik olarak tasnif edilerek katalog halinde verilecektir.

1.1.4.2. Periyodik Yayınlar da Reklam Hatları

Reklam; kitle iletişim araçlarını kullanmak sûretiyle bir fikri, bir ürünü ya da bir hizmeti para karşılığında belirli bir kitleye sunmayı ve bunun neticesinde istenilen reaksiyonu sağlamayı amaçlar. Türk Dil Kurumu tarafından; “Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol.” olarak tanımlandırılan reklam kelimesi, literatürde şöyle tarif edilir: “*İnsanları gönüllü olarak belli bir davranışta bulunmaya ikna etmek, belirli bir düşünceye yöneltmek, dikkatlerini, bir ürüne, hizmete, fikir ya da kuruluşa çekmeye çalışmak, onunla ilgili bilgi vermek, ona ilişkin görüş ve tutumlarını değiştirmelerini veya belirli bir görüşü kabul etmelerini sağlamak amacıyla oluşturulan; çoğaltılıp dağıtılan ve bir ücret mukabilinde oluşturulan duyurulara reklam denilir*⁷⁵.”

Reklam kelimesi Fransızca kökenli bir sözcük olmakla beraber zaman zaman bu kelimenin yerine Arapça kökenli “açığa çıkarma, açıkça bildirme” anlamında kullanılan “ilan” kelimesinin tercih edildiği de görülmektedir.

Yazı, sembol ve çizim ile iletişimin sağlanmaya başlandığı ilk çağ Avrupa medeniyetlerinde reklam, ilan, duyuru vb. uygulamaların ortaya çıktığı yapılan

⁷⁵ Meltem Ünal “Erzen,Siyasal Reklamlara Siyasal İletişim Bağlamında Bir Bakış”, *Medya ve İletişime Diyalektik Bakış*, Ed. Fuat Sezgin, Eğitim Yayınevi, 2018

araştırmalar sonucu tespit edilmiştir. İnsanlar arasında alışverişin başlaması reklamcılığın doğuşuna da zemin hazırlamıştır.

İngiltere’de British Museum’da sergilenen ve M.Ö. 3000’li yıllara dayandığı varsayılan, Shen adlı bir kölenin kaçmış olduğu ve köleyi bulan kişinin altınla ödüllendirileceğini belirten ilan, yazılı ilan türünün ilk örneklerinden olduğu kabul edilmektedir⁷⁶.

Bugünkü anlamda reklamcılık ise matbaanın kullanılmaya başlanması ile ortaya çıkmış, el ilanları basılıp dağıtılarak daha fazla kitleye ulaşılmak amaçlanmıştır. Reklam tarihinin gelişim süreci incelendiğinde ilk reklamların daha ziyade ilan formatı taşıdığı görölmektedir. Teknolojinin gelişimine paralel olarak reklam amacı ile kullanılan araçlarda da devamlı olarak gelişim ve çeşitlilik olmuştur. İlk gazete ilanı 1525 yılında Almanya’da yayımlanmıřtır⁷⁷.

Osmanlı Devleti’nde reklamcılık sektörü batıya kıyasla daha geç gelişim göstermiştir. Bunun nedeni devletin teknolojik açıdan geride olmasıyla beraber matbaanın ülkeye batıdan daha geç girmesi ile de ilişkilidir. Ayrıca İslam inancına sahip olan Osmanlı toplumu israf etmekten uzak durmayı ve gösteriş yapmamayı dini bir vecibe olarak benimsemiş, dolayısıyla sermaye sahibi olan kesim buna dikkat etmeye çalışarak, gelirin artması değil paylaşımı esas alınmıştır. Bu ve benzeri etkenler reklamcılık sektörünün gelişimini yavaşlatmıştır. 16. Yüzyılda Almanya’da, 17. Yüzyılda İngiltere’de basın-yayın reklamcılığı Osmanlı’da 19. Yüzyılın yarısında görölmektedir⁷⁸.

Türk basınında günümüz ilanlarına benzer şekilde duyuru sütunlarına ilk olarak Takvim-i Vekayi’ gazetesinden 9 yıl sonra yayımlanan ilk özel sermaye gazetesi olan Ceride-i Havadis’de rastlıyoruz. Bu gazetede “ilânât” başlığı altında yer alan sütunlarda ilk olarak vefat edenlerin isimleri yayımlanırken, zamanla yoğun alaka görmesi üzerine yayımlanmaya başlayan yeni bir kitap, satılık ya da kiralık evler gibi günlük hayatta ihtiyaç duyulan pek duyuruya yer vermeye başlanmıştır. Osmanlı’da gazete ilanlarının yaygınlaşması konusunda Basın pazarlama tarihinde Ceride-i Havadis önemli bir yere sahiptir⁷⁹.

II. Meşrutiyet’in 1908’de ilanıyla daha önce de sözü edildiği gibi gazete ve dergi sayılarında çok büyük bir artış olması, reklam ve tanıtım mecrasını da etkilemiştir.

⁷⁶ Muazzez Babacan, *Nedir Bu Reklam*, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s.15

⁷⁷ Müge Elden, *Reklam ve Reklamcılık*, Say yayınları, İstanbul 2009, s. 147.

⁷⁸ Müge Elden, a.g.e., s.153.

⁷⁹ Osmanlı Devleti’nde Reklamın Tarihsel Gelişimi ve Ekonomiye İlk Yansımaları, Mehmet Emin Yardımcı, Sema Yılmaz Genç, Duygu Söloğlu, Sosyal Bilimler Metinleri, İstanbul 2017, s. 92.

Reklam vermenin ekonomiyi canlandıracağı düşüncesi, ilanların değerini yükseltmiştir. Bu arada gazete ve dergilerde yayınlanan reklamlara aracılık eden firmaların da ortaya çıkışıyla, ilk reklam ajansı kuruluşları da çalışma hayatına dâhil olmuştur⁸⁰.

Osmanlı'da yazılı reklamın ilk örneğinin tarihi konusunda kesin bir netlik bulunmamakla beraber, 17. Yüzyılın sonları ve 18. Yüzyılın başlarında yapılan bir ilaç reklamının ilk olduğu düşünülmektedir. "Tiryak" isimli mide rahatsızlıkları için tavsiye edilen bu ilacın reklam metni Venedik'te basılmıştır. İlk ticarî ilanlara ise 1864 yılında basılan Tercümân-ı Ahvâl gazetesinin nüshalarında rastlanmaktadır⁸¹.

Basının hızla artarak ve çeşitlenerek gelişimi, gazetelerin her geçen gün artması neticesinde reklamcılık sektörü de gelişmeye başlamış, ilk reklam şirketi meşrutiyetten bir yıl sonra kurulmuştur. Fakat kısa bir süre sonra başlayan Balkan Savaşları ve akabinde Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Osmanlı'da gazete reklamlarının gelişimini son derece etkilemiştir. Daha sonraki süreçte yaşanan olumsuzluklara rağmen gazete reklamları Birinci Dünya Savaşından sonra tekrar yaygınlık kazanmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından Latin alfabesine geçiş sürecinde okuma yazma oranının düşmesinden kaynaklı reklamcılık sektöründe de bazı sıkıntılar yaşanmış, ancak zamanla bu problemler aşılarak reklamcılıkta ilerleme kaydedilmiştir⁸².

Sürelili yayıncılığın artışı, aynı zamanda reklamcılığın yaygınlaşması neticesinde hat sanatkarları için kısa süreli olsa yeni bir istihdam alanı oluşmuştur. Kitap ve gazete başlıkları gibi reklam afişleri de hattatlara yazdırılarak etrafına ilgi çekici süslemeler, resim ve şekillerle tezyin edilmiş sütunlar içine alınmak sûretiyle görsel bir zenginlik kazandırılarak gazetelerde basılmaya başlanmıştır

20. yüzyılda neşredilen sürelili yayınlarda yer alan reklam afişlerinde imzalı ve imzasız çok sayıda hat koleksiyonu bulunmaktadır. Bu hat kompozisyonları arasında oldukça farklı, özgün tasarımlar bulunmakta, fakat çok küçük basıldığı için ya da çok fazla deforme olduğu için sanatsal bakımdan analiz yapılamamaktadır.

1927 yılında Samsun'da yayımlanan "Ahali" gazetesinde yer alan pek çok imzasız reklam afişi olmakla beraber, doktor Nuri Osman adına hazırlanmış reklam metninde "*Doktor Osman Nuri Emrâz-ı Entaniyye (Enfeksiyon hastalıkları) ve Frengi mütehasısı*" ibaresi Hattat Hâmit Ayaç imzası ile yayımlanmıştır (Resim 27).

⁸⁰ Orhan Koloğlu, *Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1987, s. 31.

⁸¹ Müge Elden, a.g.e., s. 154.

⁸² Müge Elden, a.g.e., s. 155.

Resim 27: 1927 Ahali Gazetesinde Hattat Hâmit Aytac'a ait reklam hattı: "Doktor Osman Nuri Emrâz-ı Entaniyye ve Frenciyye mütehasısı"

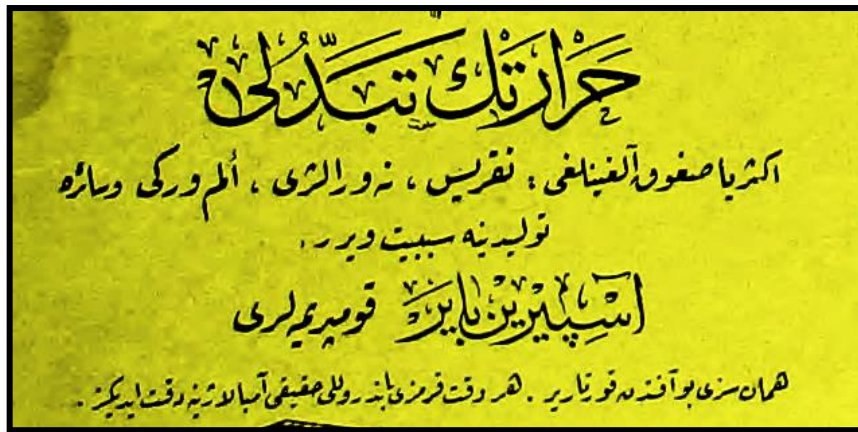
(HTU no.08071927)

1926 yılında haftada iki gün olmak üzere yayımlanmaya başlayan “Akbaba” isimli mizâhî ve siyasî içerikli gazetede hattat Halim imzası ile Bayer ilaç firması için hazırlanmış birbirinden farklı çok sayıda reklam afişi mevcuttur. (Resim 28-29-30-31)

Resim 28: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: “Cereyân-ı Hevâ”

(HTU no.0083)

Resim 29: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: “Harâretin Tebeddülü”

(HTU no.0083)

Resim 30: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için rık'a hat ile yazılmış reklam yazısı: "Niçin beyhûde yere muzdarip olmalı"

(HTU no.0083)

Resim 31: 1928 yılında Halim Özyazıcı tarafından Aspirin ilaç markası için rık'a hat ile yazılmış reklam yazısı "Ay! Böbreklerim... Romatizmadan muzdarip misiniz?"

(HTU no.0083)

“Sebilürreşâd” memuasında yer alan Ömer Nasûhi Bilmen’e ait “Muvazzah İlm-ü Kelâm Dersleri” ve Şemseddin Günaltay’a ait “İslam’da Tarih ve Müverrihler” isimli kitaplar için hazırlanmış reklam afişinde Hacı Nuri Korman imzası bulunmaktadır. (Resim 32-33)

Resim 32: 1908 yılında Nuri Korman tarafından sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: “*Muvazzah İlm-ü Kelâm Dersleri*”

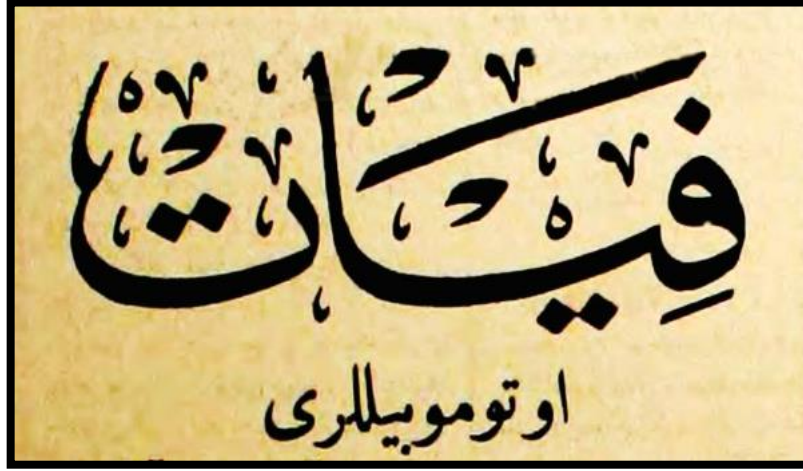
(HTU no.0110)

Resim 33: 1908 yılında Nuri Korman tarafından sülüs hat ile yazılmış reklam yazısı: “*İslam’da Tarih ve Müverrihler*”

(HTU no.0110)

Uzun yıllar yayın hayatına devam eden “Akşam” gazetesinde de pek çok reklam afişi mevcuttur. Bunlar arasında “Fiat” otomobil için hazırlanan reklam afişi (Resim 36) ve “Tiptop” adını taşıyan ayakkabı markası için hazırlanmış reklam afişi (Resim 37) imzasız hat koleksiyonlarındandır.

Resim 36: 1926 yılında “Fiat” otomobil için sülüs hatla hazırlanmış imzasız reklam afişi “*Fiat Otomobilleri*”

(HTU no.0002)

Resim 37: 1926 yılında sülüs hatla hazırlanmış imzasız reklam afişi: “*Tiptop Ayakkabıları*”

(HTU no.0002)

Nuri Bey’e ait bir başka reklam afişi “Çankaya” isimli mecmuada yer alan Türkiye Sanayi ve Maden Bankası için hazırlanmış reklam afişidir (Resim41).

تُرْكِيَّةٌ مِبْدِئَاتُهَا فِي الصَّنَاعِ وَمَعَادِنِهَا فِي الْبَيْتِ
آفَسْرَهٗ مَرْكَزِي
 اسٲاسيرهٗ مارهٗ سي
 تلفون : ١٣٥١-١٣٥٢ - تلغراف : صابانق
 بالعموم باقعه معاملاتي الك مساعد شراطله اجرا ايدر .

تُرْكِيَّةٌ مِبْدِئَاتُهَا فِي الصَّنَاعِ وَمَعَادِنِهَا فِي الْبَيْتِ
آفَسْرَهٗ صَانِيشْ مغازهٗ سي
 حرمونه سربي مارهٗ سي
 تلفون : ١٦١٨ - تلغراف : صايش

توركيه صنايع ومعادن باقعه سته مربوط زيردهكي فابريقهل معمولاتي ايجون بكانه سرجمدر .
 هرگه فابريقمي معمولاتندن هر نوع بوكلي قوماشلر * آتير اييكي دوشمهك * بردهك وساثر قوماشلر * خايلير ؛
 دفتردار » » متنوع بوكلي قوماشلر * كلچلر * پول كلچلري ؛
 كتقوز » » مختلف جنس سياحت جانقله لري * قوندره نر * سراجيه متعلق اشيا ؛
 باقر كوي » » باموقلي مفوجات * آسريقان قابوط * چادير وديكر بزلر ؛
 ديكر ملي مؤسسات معمولاتندن طريف فانه زلي بصديقلر * آباؤورلر * رشقونازه متعلق هر نوع اشيا * لوانطه * فولونيا وتوات
 لازمي وساثر متنوع اشيا .
 صايش طوبدن وبرا كنده اولوب سياارشلر كال اعتنا وسرعته اجرا ايديلير .

Resim 38: 1927 yılında Nuri Korman tarafından nesih hat ile yazılmış reklam yazısı: “Türkiye Sanayi ve Maden Bankası”

(HTU no.1208)

1.1.4.3. Kartvizitler

Kartvizit; bir şahsı veya bu şahsın bağılı bulunduğu kurumu temsil eden, aynı zamanda şahıs ya da kurumun iletişim bilgilerini ihtiva eden basılı bir materyaldir. Bu kelime sözlükte: “Üstünde bir kimsenin adı, soyadı, unvanı, işi ve adresi yazılı, genellikle beyaz ve küçük ince karton parçası” olarak tarif edilmektedir.

Günümüzde insanların birbirleriyle iletişim kurabilmeleri için bir araç olarak kullanılan kartvizit yerine, kadim zamanlarda hükümdarların ve peygamberlerin isimlerinin ya da ünvanlarının yazılı olduğu mühürlerin de kullanıldığı bilinmektedir.

İslam tarihinde peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)’in hükümdarlara İslam’a davet maksadı ile gönderdiği mektuplarda bir mühür kullandığı rivayet edilmektedir. Bu mühürün yer aldığı yüzüğün kaşında aşağıdan yukarıya doğru üstte lafza-i celâl bulunacak şekilde istif halinde “Muhammed Resûlullah” ibaresi yazmaktaydı ve Hz. Peygamber kendisine Hayber’de takdim edilen bu yüzüğü serçe parmağına takardı⁸³. Enes b. Mâlik (r.a.) bu hususu şöyle anlatır: “Resulü Allah (s.a.s) Roma ve Acem diyarına mektup yazmak istediğinde kendisine, ‘Eğer mektubunuz mühürsüz olursa onlar bunu asla kabul etmezler.’ denildi. Bunun üzerine Resulü Allah (s.a.s) gümüşten bir yüzük yaptırdı. Yüzüğün kaşında محمد رسول الله (Muhammed Allah’ın Rasûlüdür) ibaresi nakşedilmişti. Parmağındaki gümüş yüzüğün ışıltısı hâlâ gözümün önündedir (Buhârî, “Libâs”, 52, 55).

Mühür geleneği Osmanlı dönemine kadar devam etmiş, padişahlar mühürlerinde kendilerine mahsus tuğraları kullanmışlardır. Mühürleri padişahların dışında devlet erkânı ve ticaret erbâbı da kullanmıştır. Mühür geleneği zamanla yerini kartvizitlere bırakmıştır.

Tarih boyunca milletler kendilerine ait olan san’at ve kültürlerle beraber, diğer milletlerin de kültür-san’at olgularından istifade etmişler, bu güzellikleri kendi potalarında eriterek farklı san’at eserleri meydana getirmişlerdir. Türk milleti de Doğu kültüründen etkilendiği gibi, zaman zaman Batı kültüründen de etkilenmiş, batıda “cart de visite” olarak bilinen ve Türkçe’de “kartvizit” olarak yaygınlaşan uygulamayı kendi kültüründe son derece zarif bir görünüm kazandırarak kullanmıştır.

Klasik olarak 4,5x8 cm. ebadında olan, ancak kullanıldığı alana göre üstünde yer alan bilgilerin azalıp çoğalması sûretiyle ölçülerinde değişiklikler olabilen kartvizitler

⁸³ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, “Yüzük” madd., *DİA, TDV Yayınları*, İstanbul 2013, c.44, s.56.

pek çok yönden Batı'da kullanıldığı gibi olsa da hat san'atkârlarının kaleminden birbirinden müstesnâ tasarımlarla son derece estetik görünüm elde edilerek, adeta cepte taşınıp elden ele dolaşabilen minyatür bir levha hüviyetini kazanmıştır⁸⁴.

Günümüzde meslek erbâbının ve iş dünyasının kaçınılmaz bir tanıtım aracı olan kartvizit, Osmanlı'da Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Arif Hikmet Bey, Halit Bey, Hamit Aytaç, Mustafa Halim Özyazıcı bu dönemde yaygın olarak kullanılan kartvizit, mühür ve logo tasarımlarını yazan önde gelen hattatlardandır. Ziya Aydın Bey'in koleksiyonunda Hattat Arif Hikmet Bey'e ait, kendi kaleminden çıkmış bine yakın kartvizit bulunmaktadır⁸⁵.

Dönemin devlet adamları, bilim insanları, sanat ve ticaret erbabı bu hattatlara kendi kimliklerini ön plana çıkarabilecekleri son derece zarif ve sanatlı kartvizitler hazırlatmışlar, bu konuda adeta birbirleri ile yarışmışlardır. Bu kartvizitlerde sülüs, celî sülüs, nesih, rık'a, tâlık, divânî, celî divânî hatları ile hazırlanan istifler, tasarımı hazırlatan kişiler için adeta bir kimlik mahiyetinde önem arz etmekteydi.

Osmanlı döneminde yapılan kartvizit tasarımlarında da isim ve iletişim bilgileri bulunur, ancak kurumsal değil daha kişisel olurdu. İmza ve mühür mahiyetinde olan bu tasarımları hazırlamak için kişi hat san'atkârı ile iletişime geçerdi. Bir kurumda çalışan kişi de kartvizitini, mühürlerini ya da imzasını yine bir hattata hazırlatır ve bu tasarımla kendini tanıtır. Her bireyin kendi ismine özel hazırlanan bu kartvizitler onun markası olurdu. Hattatlar da terziler gibi mütemâdiyen gidilen, sık sık gereksinim duyulan bir meslek erbâbıydı⁸⁶.

Zeki Kuşoğlu'nun gazeteci yazar Ziyad Ebüzziya Bey'den naklettiğine göre, kartvizitlerin Osmanlı zamanında icra edilen bayramlarda bugün kullanıldığından daha farklı amaçlar için de kullanıldığı görülmektedir: Memur kesimi bayramın birinci ve ikinci günlerinde âmirlerini ziyarete gittiklerinde konağın selâmlık bölümüne ağırlanırlardı. Selâmlıktaki yuvarlak mermer masanın üzerinde küçük bir kutu bulunur ve gelen memurlar bu kutunun içine kartvizitlerini bırakırlardı. Yine masanın üstünde kristal kaseler içinde iki farklı tatlı ve kaşıklar bulunan bir tepsi olurdu. Ziyaretçi arzu ettiği tatlıdan bir kaşık tadar, kullandığı kaşığı içinde su bulunan bir diğer kâseye bırakırdı. Bundan sonra ev sahibi ile bayramlaşırlar, beraber kahve içilir ve ziyaret nihayete erdirilirdi. Konağına gelinerek ziyaret edilen âmir, kartvizit kutusuna bırakılan kartlarda

⁸⁴ M. Zeki Kuşoğlu, *Osmanlı Kartvizitleri*, Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş., İstanbul 2013, s. 7.

⁸⁵ M. Zeki Kuşoğlu, a.g.e., s.7.

⁸⁶ Melike Taşcıoğlu, *Bir Hattatın Dönüşümü: Alfabe Devriminin Halim Efendinin Çalışmaları Üzerinden İncelenmesi*, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2014, s.91.

adresleri bulunan memurlara bayramın sonuncu günü iade-i ziyarette bulunurdu. Kendisini çok sayıda ziyaret eden memur olması nedeniyle arabasıyla kapılarının önünden geçerken içeri kadar giremez, yanında bulunan kişiyle kartvizitini yollar. Böylece iade-i ziyareti yerine getirmiş olurdu⁸⁷.

20. yüzyılda çıkan periyodik yayınların reklam sayfalarında da çok sayıda kartvizit örnekleri mevcuttur. Maalesef pek çoğunda imza bulunmamaktadır. Bu örnekler çok küçük ölçekli çalışılmış olması ve zamanla gazetelerin yıpranmış olması nedeniyle okunaklılığını kaybetmiştir.

1.1.5. Periyodik Yayınlarda Çoğunlukla Yazıları Bulunan Hattatlar

Periyodik yayınlar içeriğinde muhtelif hatlarla yazılmış çeşitli hat kompozisyonlarının yanı sıra 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde bu sanatı icra eden pek çok hattatın yazılarının yer alması nedeniyle de önemli bir kaynaktır. Bu hattatlar arasında isimleri Hat Sanatı tarihinde zikredilen, eserleri koleksiyon, müze vb. yerlerde mevcut olan önemli hattatların yanı sıra, bu sanata hizmet etmiş ancak isimlerine ve yaşamlarına dair bilgilerin kısıtlı olduğu hattatların yazıları da bulunmaktadır.

Sürelî yayınlarda yer alan yazılar her ne kadar tasarım bakımından bir kitâbe, girift bir istif ya da bir murakkâ ve hilye-i şerif derecesinde sanatlı yazılar olmasa da birçoğu kısa metinlerden oluşan bu yazılar hattatlara dair izler taşımakta ve sanatları hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır.

20. Yüzyılda basılmış olan sürelî yayınlarda ve kitap kapağı üzerine çalışılmış hat kompozisyonlarında çalışmaları olan birçok hattat olmakla beraber, incelediğimiz yayınlarda diğer hattatlara nazaran Hâmit Aytaç ve Halim Özyazıcı'nın yazılarının daha fazla olduğunu görmekteyiz. Hâmit Bey ve Halim Bey'den sonra bu yayınlarda yazıları ile sıkça karşımıza çıkan diğer bir hattat ise Hacı Nuri Korman Bey'dir.

Hat sanatçılarının sanatlarını icra edebilmek için yeni arayışlar içine girdikleri bu dönemde matbaalarda basılan eserlerin kapak tasarımında yer alan isimlerini yazarak, periyodik yayınların muhtelif bölümlerine hat kompozisyonları tasarlayarak bu sanatı ayakta tutmaya çalışmışlardır.

18. Yüzyıldan itibaren farklı alanlarda eserler üretmeye devam eden hat sanatçılarının dergi, gazete, reklam, kartvizit tasarımlarında da özgün çalışmalar

⁸⁷ M. Zeki Kuşoğlu, a.g.e., s.6.

yaptıkları görülmektedir. Bu mecmualarda çalışmaları bulunan pek çok hattat olmakla beraber, tezimizde üzerinde çalıştığımız yayınlarda yukarıda isimlerini zikrettiğimiz hattatların dışında Arif Hikmet Bey, Hâlit Bey, Necmeddin Okyay, Mehmet Suud Bey (Mehmet Suud Yavsi Ebussuudoğlu), Mâcîc Ayrâl gibi dönemin önemli hattatlarının yazı tasarımlarına da rastlanmaktadır.

1.1.5.1. Hattat Arif Hikmet (ö. 1337/1918)

1886 yılında, bugünkü Makedonya sınırları içinde olan Ustrumca'da dünyaya gelen Arif Hikmet Efendi'nin babası belediye muhasebecisi Hamza Efendi, annesi Afife Hanım'dır. Ailesi ile İstanbul'a gelen Arif Hikmet, Üsküdar Fıstıklı Mektebi'nde ilköğrenimini tamamlayıp, Üsküdar Paşakapı Rüşdiye'sinde eğitimine devam etti. Bundan sonra Dâvut Paşa İdâdî'sinde öğrenim gören Arif Hikmet, 1316 yılında eğitimini bırakarak Filibeli Bakkal Ârif Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşk etmeye başladı⁸⁸.

Sâmi Efendi'den ta'lik, Mehmet İzzet Efendi'den rık'a, Tahsin Efendi'den dîvânî ve celî dîvânî dersleri aldı. Böylece tüm yazı çeşitlerini meşk ederek icazet alan Arif Bey, Ebuzziya Tefvik Efendi'den de Kûfî hattına dair incelikleri öğrendi.

Hattat Arif Hikmet, Bâb-ı âlî'de bir dükkân kiralayarak, kitap kapağı, kartvizit, mühür ve sair yazılar yazmaya, aynı zamanda ilgilenenlere Hüsn-ü Hat dersleri vermeye başladı. Dönemin Şeyhülislâmı Hayri Efendi'nin iltifatlarına mazhar olan Arif Hikmet, Dârü'l Hilafeti'l-Âliyye medresesinde hat dersleri vermek üzere atanmıştır.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra Ârif Hikmet Bey, Evkaf Nâzırı Şeyhülislâm Hayri Efendi'ye düzenli hat eğitimi veren resmî bir kurumun bulunmamasının çok büyük bir eksiklik olduğunu bildirerek, hat sanatının ihyası için müstakil olarak hat eğitimi veren kurumların açılmasının gerekliliği konusunda talepte bulunmuştur. Bunun üzerine vakıf eğitim ve öğretim müesseselerinde bazı yenilik çalışmaları yapan Hayri Efendi, Medresetü'l-Hattâtîn'in kuruluş çalışmalarını başlattı. İstanbul genelinde vakıfların bünyesinde eğitim yapan kurumlarda bulunan hat hocalığı kadroları bu müesseseye aktararak müdürlüğüne Ârif Hikmet Bey tayin olundu.⁸⁹ 1331'de müdürlük vazifesinden ayrıldı.

⁸⁸ Süleyman Berk, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012, s. 143.

⁸⁹ Uğur Derman, "Medresetü'l Hattatin" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2003, c. 28, s.341.

İyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca'ya vâkîf olan Hattat Arif, İttahat ve Terakkî Vakfî'nin Cihangir ve Beşiktaş'taki mekteplerinde, Matbaa-i Âmire'de hat dersleri verdi. Afitâb kırtasiyesinin bulunduğu binayı kiralayan Hattat Ârif, "Yazı Yurdu" adı ile kurduğu müessesede çalışmalarına dört sene devam etti. 1918 yılında vereme yakalanarak aynı yıl vefat etti. Koca Mustafa Paşa Cami hazîresine defnolundu. Vefâtından sonra hanımına kalan yazıhâne Hattat Hâmit Bey tarafından kiralanmıştır. İlerleyen yıllarda bu hanımefendi ile evlenen Hâmit Bey uzun yıllar bu Yazı Yurdu'nu işletmiş, boşanmaları üzerine kapatılan yazıhânenin yerine Afitâb Kırtasiye Mağazası açılmıştır⁹⁰.

İbnülemin Mahmut Kemal İnal "Son Hattatlar" kitabında Arif Hikmet Bey'in vefatının ardından "Tasvîr-i Efkâr" gazetesinde "*Sanat-ı Hat kıymetdâr bir rûknunu gâîp eylemiştir*" başlığı ile yayınlanan bir makaleyi alıntılanmıştır.

1.1.5.2. Hattat Halit Bey (ö. 1918 h.1336)

Hattat Hâlit Bey sülûs ve nesih yazıyı Bakkal Ârif Efendi'den, ta'lik hattını de Sâmî Efendi'den meşk ederek icazet almış, daha sonra Nâfi'a Nezâreti kâtibleri arasına katılmıştır. Buradaki görevinden ayrılan Halit Bey Hattat Ârif Hikmet Bey ile bir yazı atölyesi açmış, sipariş üzerine yazı, kartvizit ve marka yazmaya başlamıştır.

Ancak anlaşılmayan iki hattat bir süre sonra bu ortaklıklarına nihayetlendirmişler ve çalışmalarına bireysel olarak devam etmişlerdir. Yazıda ıslah ve yenilik denemeleri ile tanınan hattat, henüz genç denilebilecek bir yaşta iken 1918 yılının Eylül ayında vefat etmiştir⁹¹.

Üzerinde çalıştığımız süreli yayınlarda yaygın olarak yazıları bulunan Hattat Halit Bey hakkında kaynaklarda çok fazla malumat olmadığı gibi birkaç eser dışında yeterli yazısına da rastlanılmamaktadır. Bununla beraber Mahmut Kemal İnal'ın "Son Hattatlar" kitabında çok kısa bir bölümde yer verilmiş, yazısına örnek gösterilmemiştir.

Yazar kitabında Tasvir-i Efkâr gazetesinde hattatın ölümünden sonra yayınlanan şu yazıya yer vermektedir: "*Hattat Halit Bey'in ufuliyle (ölümüyle) Sanat-ı Hat en kıymetdâr rûkûnlarından birini daha kaybetmiştir. Medîd ve elîm bir hastalıktan sonra Halit Bey'in ufulü (ölümü)de memleket için zayiât-ı azîmedendir (büyük bir kayıptır).*"

⁹⁰ <https://www.ketebe.org/sanatkari/halit-bey-335>

⁹¹ Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.103.

Genç ve bediaperver bir hattat idi. Avrupa hattatlarında görülen pek zarif ve mütenevvi'tertibât-ı tezyineyi (çeşitli süsleme unsurlarını) daha ziyade tedkik eylediği cihetle yazılarında bilhassa isim ve marka tertiplerinde şimdiye kadar kimseye nasip olmamış nazar-rübâ (göz çeken) teceddüdâtı (yenilikleri) icrasına muvaffak olmakta idi. Hacı Arif Beyden sülüs ve nesih, Sami Efendi'den de tâ'lık meşk etmişti. Bu üç yazının hepsinde de hâiz-i rüsh (maharet sahibi) idi. Bilhassa sülüs ve nesihde pek ziyade ibraz-i iktidâr etmekte (güç ortaya koymakta), yaptığı kartvizitler miyanında bihakkin bediyi'den ad olunacak âsâr bulunmaktadır.”yazı bu minvalde hattatı metheden cümlelerle devam etmektedir. Bu övgüleri mübâlâğalı bulan müellif, hattata ait bir isim, bir marka, ta'lık ile yazılmış bir kartvizit gördüğünü ve kartvizitdeki hattın güzel olduğunu ifade etmektedir. Ancak bir hattatın yazıdaki maharetini değerlendirebilmek için yazdığı kıt'aları görmek gerekliliğine de işaret etmektedir⁹².

1.1.5.3. Hacı Nuri Korman (1868/1951)

Ortaköy semtinde dünyaya gelen Nuri Efendi, henüz kırk günlük bir bebekken ailesinin Beşiktaş'a taşınması ile hayatının büyük bölümünü burada yaşayarak geçirdiği için “Beşiktaş'lı Nuri” olarak tanındı. Babası Ali Ağa Sultan Abdülmecid döneminde saray hademeliği yapmıştı.

İlk eğitimine Abbasağa Sıbyan Mektebi'nde başlayarak Beşiktaş Rüştüye'sinde devam etti. Üsküdar Mevlevîhânesi postnişini Bursa'lı Zeki Dede'den ta'lık meşk ederek hat eğitimine başlayan Nuri Bey, ilk olarak Alaaddin Bey'in talebesi olan Süleyman Bey'den, daha sonra Şevkî Efendi'nin talebelerinden Nevşehirli Osman Efendi'den sülüs ve nesih meşk etti. Hocasının vefatı üzerine Musinzâde Abdullah Bey'e devam ederek ondan icazet aldı. Hocasının son derece takdirini kazanan Nuri Bey, vaktinin büyük bölümünü hocasının Kuruçeşme'de bulunan yalısında geçirir adeta Muhsinzâde'nin ailesinden biri gibi kabul edilirdi. Bir gün oğullarıyla beraber yemek yedikleri esnada oğullarına: “Siz benim neslimdensiniz. Nuri benim irsimdendir (yolumdandır). Benim nâmımı ibkâ edecek odur” sözleri ile Nuri Bey'i taltif etmiştir⁹³.

Bâbiâlî Caddesinde açtığı dükkânda yazı çalışmalarına devam eden Hattat Nuri, Matbaa-i Âmire'de iki yıl (1893-1895) baş hattatlık yapmış, daha sonra hac farîzasını yerine getirip dönerken bir buçuk yıl Kahire'de kalarak talep edenlere yazı yazmıştır. 1919 yılında Hasan Rıza Efendi'nin sağlık sorunları nedeniyle Medresetü'l-Hattâtîn'den

⁹² Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.103

⁹³ Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s.594.

ayrılması üzerine onun yerine sülüs ve nesih hocası olarak göreve başladı. Harf inklâbından sonra bir süre Kastomonu’da ziraat ile meşgul olan Nuri Bey 1936 ‘da Güzel Sanatlar Akademisi’nde hat eğitiminin başlaması ile 1938 yılında burada tekrar sülüs ve nesih hocalığına tayin olundu.

İyi derecede tekke mûsikîsi icrâ eden Hattat Nuri, pek çok ilâhi ve şughul meşk etmiş, bu eserlerden altı yüz kadarını da ezberleme kudretini göstermiştir. Yahya Efendi dergâhında kırk yıl zâkirlik, dört yılda zâkirbaşılık yapmıştır.⁹⁴

Fütûhât-ı Mekkiye, Füsûsu’l-Hikem, hilye-i şerife, evrâdı şerif, dua mecmulalarıyla beraber dört adet Mushaf-ı şerif yazan Hattat Nuri, Kazasker Mustafa İzzet ekolünün son temsilcisi olmasıyla beraber eserlerinde Mustafa Râkım’ın etkisi de görülmektedir. Bakırköy’deki Kartaltepe Cami’nin kubbesindeki İhlâs Sûresi, Çorum Saat Kulesi’nin tarih kitâbesi ve Üsküdar’daki Yalnızservi Cami’nin tarih kitâbesi, Kartal Cami ve Sadrazâm Cevâd Paşa Türbesi’lerinin kapılarındaki yazılar Nuri Bey’e ait eserlerden bazılarıdır⁹⁵.

12 Eylül 1951 yılında ismi ile müsemma olan Beşiktaş’ta vefat eden Mehmet Nuri Korman, Yahya Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir. Bu kabristan sanat tarihi açısından son derece kıymetdâr olduğu gibi bağrında bir hayli hattat medfundur. Hacı Nuri Bey’in de bu hazîre de pek çok mezar taşı kitâbesinde imzası bulunmaktadır.

Çalışmamızın ana konusu olan periyodik yayınlarda Nuri Bey’e ait pek çok hat kompozisyonu bulunmaktadır. Yeni Kitap isimli mecmuada “Yeni Kitap Yazısına Dair” başlığı altında Hat sanatı ve Hattat Nuri Bey hakkında yazılmış bir yazı ve hattatın bu mecmua için hazırladığı kapak yazılarının görseli 1928 yılında yayımlanan sayısında yer almaktadır (Resim 39-40).

⁹⁴ Süleyman Berk, a.g.e., s.165.

⁹⁵ Muhiddin Serin, a.g.e., s. 224.

Resim 39: “Hattat Hacı Nuri Bey Yeni Kitap Yazısına Dair” başlıklı makale.

(HTU no.0301)

Resim 40: Aynı makalede Nuri Bey'in "Yeni Kitap" mecmuası için muhtelif hatlar ile yazdığı kompozisyon örnekleri.

(HTU no.0301)

1.1.5.4. Mehmet Suud Bey (1882/1948)

Suud Efendi, 20 Mayıs 1882 tarihinde Beşiktaş ilçesinin Kuruçeşme semtinde dünyaya geldi. Babası Rızâ Saffet Bey Dîvân-ı Hümâyun Kuyûd Odası mümeyyizidir. Dedesi Hattat Mehmed Şevket Vahdetî Efendi'dir. Asıl adı Mehmed Suud olmasına rağmen Mevlevî tarikatına mensûb olması sebebiyle daha çok Suûdülmevlevî olarak tanınmaktadır.

Beşiktaş'ta Mekteb-i Hamîdî'de orta öğrenimini tamamlayarak mezun oldu. Aynı zamanda babasından ve bu dönemin önde gelen hocalarından Arapça ve Farsça dersleri alarak edebiyat alanında kendini geliştirdi.

Beşiktaş'lı Nûrî Efendi'den ve Reisü'l-Hattâtîn Muhsinzâde Abdullah Bey'den aklâm-ı sitteyi meşkederek icâzet aldı. Hat sanatındaki istidâtı sebebiyle 1899'da Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi'nde göreve başladı. Burada dîvânî hattı Hacı Kâmil Akdik'den, divanî celîsini Sâmi Efendi'den, tuğra çekmeyi İsmail Hakkı Altunbezer'den öğrenerek hattatlık diploması aldı⁹⁶.

Mehmet Suud Bey, kalem kuvvetli, sülûs, nesih, celî ve divanî yazılarda, özellikle celî sülûs hattında mahir bir hattattı. Özel koleksiyonlarda eserleri mevcuttur.

1911 yılında Vezneciler'de bulunan Hasan Paşa-yı Cedîd Medresesi'nde hat dersleri verirken, aynı zamanda Süleymaniye Medresesi'nde kitâbet hocalığı yaptı. 1924 yılında Bâbîâli Caddesi'nde bir yazıhane açarak sipariş üzerine yazılar yazdı.

Şapka kanunu yürürlüğe girince hiçbir alakası olmadığı halde, hükümet erkânına imzasız tehdit mektupları gönderdiği iddia edilerek 1925 yılında Şehremini Merkez Karakolu'nda tutuklandı. İfadesi alındıktan sonra Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne sevk olundu. Burada yargılandıktan sonra suçlu olduğuna hükmedilerek on yıl kürek cezası verildi. Aynı dönemde yürürlüğe giren bir ceza kanunu gereğince cezası iki yıla indirildi. Mahkûmiyeti esnasında hapishanenin müdüriyet dairesinin kalem işlerinde çalıştı ve mahkûmlara yazı dersi verdi. Özel koleksiyonlarda pek çok eseri bulunan sülûs, nesih, celî ve divanî yazılarda 20. Yüzyılın önemli hattatlarından olan Suud Bey'in edebiyat alanında da pek çok eseri bulunmaktadır⁹⁷.

Harf İnkılâbı'ndan sonra tayin olduğu Fâtih Millet Kütüphanesi'nde görevine devam eden hattat ve şair Suûdülmevlevî 29 Ağustos 1948 tarihinde vefât etti. Kabri

⁹⁶ Muhiddin Serin, Suud Yavsî Ebussuudoğlu madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, c.37, s.579.

⁹⁷ Muhiddin Serin, a.g.m., s.180.

Merkez Efendi mezarlığındadır. Mezar taşı kitâbesi Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî sülüs hatla yazılmıştır.

1.1.5.5. Hattat Macit Ayrıl (1891/1961)

11 Nisan 1891’de İstanbul Beylerbeyi’nde dünyaya geldi. Babası, Şehremâneti Zibhiye İdaresi (Mezbaha) Müdürü Zühdü Bey’dir. Tahsil hayatına Beylerbeyi Hamidiye Mektebi’nde başlayan Mâcit Bey, Üsküdar İdâdîsi’nin son sınıfında rahatsızlanarak tahsiline devam edememiştir. Henüz ilk mektepte iken hat hocası Ali Efendi’den sülüs ve nesih yazılarını meşk etmiş, akabinde Enderun Mektebi hat hocası Ahmed Râkım Efendi’den yazı öğrenmeye devam etmiştir.

İlerleyen yıllarda babasının teşvikiyle Medresetü’l-Hattâtîn’e girerek, Hulûsi Efendi’den (Yazgan) ta’lik icâzeti aldı (1923). Bununla beraber Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey’den celî sülüs öğrendi. Hattat Mehmet Şefik Bey’e ait olan kıta ve murakka’lardan da büyük ölçüde istifade etti. Daha ziyade sülüs ve celî-sülüs ile meşgul olan Mâcit Bey, sülüste Şefik Bey’in tavrını benimsemiş ve o üslûpta eserler vermiştir. Celî-sülüste ise Sâmi Efendi yolunda yazılar yazmıştır⁹⁸.

Macit Bey celî sülüs hattını son derece mükemmel yazar, yazının detaylarını tarif etmek hususunda da itinâ gösterirdi. Celî sülüs kadar çok yazmadığı için nesih hattı sülüsü kadar işlek olmasa da bu yazıyı da güzel yazardı. Pek nâdiren ta’lik hattı ile yazan Hattat Mâcit bu yazıda hocası Sâmi Efendi kadar kemal derecesine erişememiştir.⁹⁹

Uzun yıllar Ankara’da devlet hizmetinde çalışan Macit Bey ilk olarak 1324’te (1908) Evkaf Nezareti Kalemi’nde göreve başladı. Daha sonra 1339 yılına kadar İstanbul Polis Müdüriyeti sicil mümeyyizliğinde çalıştı. Bu görevinden de istifa ederek Bâbîâli caddesinde bir yazı atölyesi açarak hat sanatına meslek olarak devam etti. 1955 yılında Bağdat Güzel Sanatlar Akademisi’nde hat dersleri vermek üzere Irak’a davet edildi. Bağdat’ta dört yıl hat hocalığı yapan Mâcit Bey, 1959 yılının temmuz ayında yurda geri döndü¹⁰⁰.

İstanbul’da Arap Camii, Seyyid Ahmet Camii, Kemerhatun Camii, Davutpaşa Cami gibi daha pek çok camide, müze ve özel koleksiyonlarda yazıları bulunan Hattat Macit Ayrıl, imzası ve tarihi olmayan yazıların kime ait olduğunu ve hangi zamanda

⁹⁸ Hüsrev Subaşı, Macit Ayrıl madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 4, s. 7-12.

⁹⁹ Uğur Derman, *a.g.e.*, s. 190.

¹⁰⁰ Muhittin Serin, *a.g.e.*, s. 226.

yazıldığını tesbit etme hususunda son derece ustaydı. Kendi yazılarında Mâcit, Hüseyin Mâcit, Abdülmâcit, Mâcit. Zühdi imzalarını kullanmıştır. Emsali arasında nezaketi, kibarlığı ve şık giyimi ile tanınan Macit Ayrıl, son yıllarını yazı yazmak ve eski eserleri incelemekle geçirdi. Bağdat'tan Türkiye'ye dönüşünden iki yıl sonra kalp krizi geçiren Mâcit Bey, 17 Mart 1961 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Karacaahmat Kabristanı'na defnedilmiştir¹⁰¹.

1.1.5.6. Hattat Hamit Aytaç (1891/1982)

Hâmit Aytaç 1891 yılında Diyarbakır'da doğdu. Babası Tuhfe-i Hattâtîn'de bahsedilen hattat Seyyid Âdem-i Âmidî'nin torunlarından Zülfikâr Ağa, annesi Müntehâ Hanım'dır. Diyarbakır'da ilk olarak sıbyan mektebini, sonra askerî rüşdiyeyi ve idâdîyi bitirip İstanbul'a gelen (1908) Musa Azmi, bir yıl Mekteb-i Nüvvâb'a (1910) sonra Mekteb-i Kudât'a devam etmiştir. Sanat alanındaki yeteneğini gören hocalarının teşvikiyle Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ne kaydolmuş, ancak babasının vefat etmesi nedeniyle geçimini sağlaması gerektiği için tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır¹⁰².

Henüz ilk eğitim yıllarında mektep hocası Mustafa Akif Tütenk Bey Hamit'in resim ve yazıya olan alakasını fark ederek ona hüsn-i hat dersleri vermeye başladı. Diyarbakır Askerî Rüşdiyesi'nde eğitim aldığı yıllarda bu mektebin resim hocası Ahmet Hilmi Bey'den ve hocası Said Efendi'den sülüs ve nesih hattını, Vâhid Efendi'den ise rıkâ' hattını meşk etti. Sanata karşı erken yaşlarda başlayan bu ilgisi yaşamı boyunca artarak devam etti ve sanatkâr kişiliği devamlı ön planda oldu¹⁰³.

Hâmit Aytaç'ın Diyarbakır'da eğitim gördüğü dönemde aldığı hat dersleri dışında, bir üstattan usul-ü hat meşk etmediği bilinmektedir. Fevkalâde bir muhakeme gücünün olması, kuvvetli bir hafızaya sahip olması, fitrî istidâdı, azim ve şevkle yoğrulan san'at sevdası neticesinde İslâm yazı sanatında yol gösterici bir hattat olmuş, aklâm-ı sittenin hepsinde de aynı zerafette ve aynı ustalıkla yazarak arkasından şahâne eserler bırakmıştır¹⁰⁴.

Eski hattatların yazılarını büyük bir sabır ve titizlikle uzun uzun tetkik eden Hâmit Bey, öncelikle celî sülüs hattı olmak üzere, sülüs, nesih, ta'lîk, celî ta'lîk ve divânîde,

¹⁰¹ Süleyman Berk, a.g.e., s.168.

¹⁰² Hüsrev Subaşı, Aytaç Hamit madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, c. 4, s. 287.

¹⁰³ Muhiddin Serin, a.g.e., s.223.

¹⁰⁴ Muin N. Eriş, *Hat Sanatında Vazifeli Bir Hattat Hâmit Aytaç*, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2011, s. 84.

hatta Latin alfabesi ile yazılan yazılarda dahî mükemmel eserler vücûda getirerek sanat câmiâsında hüsn-ü kabul görmüştür. 1916 yılına kadar yazdığı yazılarında “Şeyh Mûsâ Azmî”, “Mûsâ Azmî” veya sadece “Azmî” imzalarını kullanmış, bu tarihten sonra ise Diyarbakır’lı oluşuna istinâden “Hâmidü’l-Âmidî” veya sadece “Hâmid” imzasını kullanmış ve daha ziyade bu imza ile tanınmıştır¹⁰⁵.

Celî sülûste Hattat Râkım ve Sami Efendi çizgisinde eserler veren san’atkârın ta’lik ve celî ta’lik yazılarında Yesârîzâde tesiri görülmektedir. Eserlerinde, harflerin yapılarındaki ölçü ve estetikle beraber, harflerin dönüşlerindeki keskinlik ve kalem hakkının verilmesi gibi hususiyetler dikkat çekmektedir. Üstâdın önemli eserlerinden biri, her satırda Lafza-i Celâlleri alt alta getirerek yazdığı, diğeri de Hasan Rızâ Efendi’nin mushaf-ı şerifini esas alarak yazdığı Kur’ân-ı Kerîm’lerdir. Bu Mushaflardan tevâfuklu olanı 1974’te ve bundan sonraki yıllarda İstanbul, Almanya ve Beyrut’ta, Hasan Rıza Efendi’nin mushafı esas alınarak yazılan Kur’ân-ı Kerim ise 1986 yılında İstanbul’da basılmıştır.¹⁰⁶

Şişli Camii yazıları, Eyüp Sultan Camii kubbe yazısı, Söğütlüçeşme Camii’nde mermer mahkuk olan hattı, Sirkeci’de Hoybar Mescidi yazıları, Sultanhamam Hacı Küçük Camii Amme Suresinin yazılı olduğu kuşak yazısı, Ankara Kocatepe Camii mihrap üstü ve ana kubbe göbeği yazıları Hâmit Bey’in önemli eserlerindedir.

Hâmit Bey’e ait olup pek çoğu Türk ve dünya koleksiyonlarına girmiş olan Kur’ân-ı Kerim cüzü, en’âm-ı şerifler, çeşitli dua ve evrâd mecmuası, hilye-i şerifler, kıta, murakka’ vb. eserler mevcuttur. Eski harflerle yayımlanmış olan yüzlerce kitap, dergi, gazete ve mecmuanın kapak yazılarının yanı sıra yeni harflerle basılmış olan dinî ve edebî eserlerin içindeki Arapça metinlerinin pek çoğu da onun çalışmalarıdır. 1928 harf inkılâbından sonra atölyesini matbaa haline getiren Hâmit Aytaç, klişecilik, çinkografi, pantografi, mamul maddeler için lüks etiket ve kartvizit basımı gibi işlerle meşgul olmuştur. Bunların yanı sıra hat ile de ilgisini kesmeyerek yurt içinden ve yurt dışından gelen özel istekleri karşılamaya, hat eserleri yazmaya devam etmiştir. 1960 yılında Paşabahçe Cam Fabrikası’na girerek, burada imâl edilen cam eşya üzerine çeşitli yazılar yazmıştır¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Hüsrev Subaşı, *Hat Sanatını Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Taşıyan Adam: Diyarbakır’lı Hattat Hâmit Aytaç*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 21.

¹⁰⁶ Hüsrev Subaşı, a.g.m., s.287.

¹⁰⁷ http://isamveri.org/pdfdrG00003/2012_7/2012_7_ABAKAYMA.pdf

1975'te emekliye ayrılan Hattat Hâmit, ömrünün geri kalan kısmını yazı yazmakla geçirmiştir. 19 Mayıs 1982' de Dâr-ı Bekâ'ya irtihal eden hattatın kabri Karacaahmet Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın kabrinin yakınındadır.

1.1.5.7. Halim Özyazıcı (1898/1964)

Mustafa Halim Özyazıcı, 14 Ocak 1898'de İstanbul'un Etyemez semtinde dünyaya geldi. Babası Kırımlı nalıncı Hacı Cemal Efendi, annesi Sudan'lı Adviye Hanım'dır. İsbâ-kapısı İbtidâi Mektebi'ni bitiren Halim Bey, daha sonra Aksaray'da bulunan Husûsî Gülşen-i Maârif Rüşdiyesi'ne girdi.

Rüşdî mektepte eğitim gördüğü yıllarda kendisindeki kabiliyeti fark eden yazı hocası Hâmit Bey, Halim Bey'e özel olarak cuma günleri yazı ta'lim etti. Hat meşkinde Dîvân-ı Hümâyun mühime kalemi müdürü olan Ferit Bey'den de istifade etti¹⁰⁸.

Rüşdiyeden mezun olduktan sonra, 1914 yılında Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne hâk şubesine kaydolan Halim Efendi, burada bir yıl tahsil aldıktan sonra, 20 Mayıs 1915'te Medresetü'l-Hattâtîn'e geçti. Burada Hasan Rızâ Efendi ve Kâmil Efendi'den (Akdik) sülûs, nesih ve rikâ, Hulûsi Yazgan'dan ta'lik, tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'den celî sülûsü ve tuğra çekmeyi, Ferid Bey'den divanî ve celî divanî, Said Bey'den rik'a hattını öğrendi. Hat sanatının yanı sıra fırsat buldukça Yeniköylü Nuri Bey'den ve Bahâeddin Tokatlıoğlu'ndan tezyînî motifler öğrendi¹⁰⁹.

Askerde iken Matbaa-i Askeriye hattatlığına tayin edildi. Daha sonra Evkaf Matbaası'nın hattatlığı yapan Halim Bey, Cumhuriyet'in ilanından sonra Bâb-ı Âli civârında bir yazıhâne açtı. Bir aralık Devlet Matbaasında da hattat olarak çalışmış olsa da harf inkılâbından sonra bu işini de bırakmak zorunda kaldı.

1946 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Tezyînî Sanatlar Şubesi'nde hüsni-hat hocası olarak göreve başladı. Takriben otuza yakın öğrenciye dersler vererek bu sanata hizmet etti. 1963 yılında yaş haddinden emekliye ayrıldı.

Celî hattında Sâmi Efendi (1838-1912) yolunun takipçilerinden olan Halim Efendi, Mustafa Râkım'ın dahî fevkinde süratli celî yazardı. Son derece velûd bir hattat olan Halim Bey, yalnızca hat sanatının bütün yazı çeşitlerini yazmakla yetinmemiş, Latin alfabesi ile de son derece estetik tasarımlar yapmayı başaran usta bir sanatkâr olmuştur.

¹⁰⁸ Mahmut Kemal İnal, a.g.e., s.104.

¹⁰⁹ Uğur Derman, "Özyazıcı Mustafa Halim" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1907, c.34, s.135.

Bu nedenle her iki yazı çeşidiyle de pek çok kitap, dergi ve gazete başlığı, mühür ve kartvizit onun imzasını taşımaktadır¹¹⁰.

Herhangi bir ayeti ya da sûreyi, istenilen ölçüye göre, sıkışıklık veya dağınıklık olmaksızın istif etmek Halim Efendi'ye Allah'ın lutfettiği bir kabiliyeti. Yazacağı yazının istifini zihninde oluşturur, müsveddeye ihtiyaç duymadan celî kalemini alarak derhal yazmaya başlardı.

Hattat Halim Efendi'nin çeşitli kompozisyonlarda cüz, kıt'a, levha gibi pek çok eseri mevcuttur. Kur'an-ı Kerim, delâilülhayrat, murakka', cüz, kıt'a levhalarda bulunan hataları ve bozuk yerleri aslından ayırt edilmeyecek sûrette tashih ederdi. Bir kısmı mermer üzerine kabartma, bir kısmı ise siyah zemin üzerine altın yıldız ile nakşedilmiş mimârî eserleri süsleyen yazıları hiçbir hattata nasip olmayacak kadar çoktur.

Yavuz Sultan Selim Camii kubbesindeki Nur ayeti, Sokullu Mehmet Paşa Camii yazıları, Bâlî Paşa Camii yazıları, Ağa Camii kuşak yazısı, Şişli Camii kubbe ve kuşak yazısı, pek çok kabir kitâbesi Halim Bey'e ait olan eserlerden bazılarıdır¹¹¹.

Geçirdiği elim bir trafik kazası sebebiyle 20 Eylül 1964'te vefat eden Halim Bey, 2 Ekim 1964'te Sünbül Efendi Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Kozlu Kabristanlığı'na defnedildi.

Periyodik yayınlarla beraber, kartvizit, reklam, kitap kapağı gibi basın-yayın alanında çok fazla yazıları bulunan Halim Bey'e Yeni Kitap Mecmua'sında "Hat Üstatlarımızı Tanıyalım" başlığı altında şu şekilde yer verilmiştir (Resim 41).

¹¹⁰ Celâleddin Karadaş, Hattat Halim Özyazıcı'nın Gün Yüzüne Çıkamamış Yazıları, *İsmek El Sanatları Dergisi*, İstanbul 2015, c. 8, s.

¹¹¹ Şevket Rado a.g.e., s.260.

فط استاد لى رمى طاي لم :

كتب دىكى اثر لى جى كورولمكه، و تدقيق اينلاكه
سزا برر كوچوك شاه اثر لى در . حسن خطك
صنابع نفيسه دن معدود اولدينى و بناء عليه
صاحبى دوپوراميان بر صنعت اولدينى ادعا
ايدنلره خطاط حلیم افنديك موقبتلى جانلى برر
تكذبدر .

في الحقيقه حلیم افندی چالشمق شرطيله خطاطلغك
انسانى كچيند بره بيله جك بر صنعت اولدينى اثبات
ايشدر .

خطاط حلیم افندی حسن خطك هر بر
شعبه سنده وبالخاصه «ثلث» و «نسخ» يازيلرده
موقبتى اثبات ايشدر .

اونك ماهر قلمندن چيقان يازيلر هيچ شهبه سز
يارين موزه لر عر زده معننا بر كوشه اشغال
ايدن چكلردر .

لائين حروفاتنك يقينده قبول و تطبيق ايدله.
جىكي شهبه سزدر . عصرى تورك جمهورى
حروفاتنده بو انقلابى قبول ايتمكه هيچ شهبه سز
چوق مهم بر آدم آتمش اولاجقدر .

في الحقيقه شهبه سز يازيلر به قدر بدى اولورسه
اولون ، پرائىق ينى قوللايشلى اولمقدن چوق
اوزا قدر . بز بو صحيفه يى قيمتلى خطاطلر سزدر
حلیم افندی به تخصیص ايتمكه آرتق پرائىك ساحه دن
چيقوب بوسبو تون صنابع نفيسه ساحه كبره جك

اولان حسن خطك بدى قيمته و برديكمز اهميتى
اثبات ايتمش اوليوروز. خطاط حلیم افندی حاجى
نورى بك كى استاد لىك رحله تدریسندن نيشن،
واونلر قدر قابليت و اثر صنعت ابراز ايدن صابىلى
خطاطلر عر زدر . كوچوك دكاننده متواضع فقط
پورولق بيلمه ين بر سى ابراز ايدنك وجوده

Resim 41: 1928 yılında yayımlanan Yeni Kitap Mecmua'sında yer alan "Hat Üstatlarımızı Tanıyalım" başlıklı yazı.

Hattat Halim Özyazıcı tarafından 1 Mayıs 1928 yılında nesih hat ile yazılmış ve Çankaya mecmuasında yayımlanmış Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi (Resim 42).

Resim 42: Halim Özyazıcı tarafından nesih hatla yazılmış: “Gençliğe Hitâp”

1.1.6. Harf İnkılâbının Hat Sanatına Etkileri

Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra, bin yıldan daha fazla bir süre Arap alfabesini kullanmışlar ancak, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bu alfabenin kullanılmasının olumsuzluklarını tartışmaya başlamışlardır. Osmanlı'nın Batı karşısında geri kalmasının sebeplerini tartışırken, askerî ve iktisadî alanlarla birlikte, eğitim sahasındaki aksaklıklar ve eksiklikler ele alınırken, kullanılan alfabenin Türkçe'yi ifade etmeye yetersiz olduğu, eğitimde ilerleme kaydedilmemesinin en önemli sebebinin harfler olduğu hakkında görüşler sunulmuştur.

Tanzimat dönemi yazarlarından Ali Süavi ise alfabeyi değiştirmenin mevzu edilmesine bile şiddetle karşı çıkarak, Arap alfabesinin korunmasını “vacibü'l-hıfz” olarak nitelendirmektedir. Bu harfler ile yazılan Türk yazısı Latin alfabesine göre daha hızlı yazılabilir, daha az yer kapladığı gibi oturarak veya ayakta iken bile yazılabilmektedir. Ali Süavi'ye göre İslam birliğinin sağlanması içinde alfabenin korunması elzemdir¹¹².

Sonraki yıllarda Maarif Vekili olan Münif Paşa, 1862'de azası olduğu Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye'de bir konferans vermiş, bu konferansta, Arap harflerinde yenilik yapılması gerekliliğini savunmuş, okuma-yazma bilen kişilerin sayıca az olmasının Arap harfleri ile yazılan kelimelerin okunma zorluğundan kaynaklandığını ifade etmiştir.¹¹³ Münif Paşa mevcut harflerin daha kullanışlı ve yararlı bir şekilde girmesi için çeşitli çözüm önerileri sunmuş, ilerleyen yıllarda eğitim seviyesinin yükselmesi ve iyi eğitimcilerin yetişmesi için bu alanda yoğun bir çaba göstermiştir.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile başlayan süreçte de yazı ile alakalı çeşitli girişimler olmuştur. Bu alanda fikir beyan edenler arasında İçtihad dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, gazeteci Celal Nuri (İleri), Kılıçzâde Hakkı gibi isimler önde gelen kişiler arasındadır. II. Meşrutiyet döneminde, İçtihad ve Terakki'ye yakın olan aydınlar Türk ulusal kimliğini İslamiyet'ten bağımsız bir şekilde tanımlama gayreti içine girmişlerdir. Yazının bir kültürün en önemli unsuru olması ve Arap yazısının da İslam kültürünün ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle bu aydınlar, Arap yazısının mutlaka değiştirilmesi gerekliliğini savunmuşlardır.

Esasında II. Meşrutiyet döneminde alfabe konusunda yapılan tartışmalar iki farklı görüş ekseninde devam etmiştir. Buna göre birinci görüşü kabul edenler Arap alfabesinin

¹¹² Fatih Özkafa, Harf İnkılâbı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı, *İnsan ve Toplum Bilimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2019, c. 8, sy. 3, s. 1877.

¹¹³ Fevziye Abdullah Tansel, *Arap Harflerin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953, s.223.

birakılıp derhal Latin alfabesine geçilmesinin gerekliliğini savunanlardır. İkinci görüşün sahipleri ise, Arap harflerinin kullanılmasını ancak bu harflerin Türkçe yazı diline uygulanabilir şekilde ıslah edilmesinin gerekli olduğunu savunmuşlardır.

1909 yılında Maarif Nezareti bünyesinde kurulan imla komisyonu tarafından harflerin ıslahı ve değiştirilmesiyle ilgili olarak ilk resmi teşebbüs uygulamaya geçirilmiştir. Recâizade Mahmut Ekrem öncülüğünde 1911’de “İslah-ı Hurûf Cemiyeti” adı altında bir dernek kurularak çalışmalara başlamıştır. Kurulan bu cemiyetin hedefi, eğitim ve öğretimin ilmî olmasının yanı sıra zorlaştırılmadan, kolay bir şekilde öğrenilmesini yaygınlaştırmaktır. Cemiyetin mensuplarına göre harflerin birleşik yazılması ve eksik yazılması okunuşunu zorlaştırmaktadır ve eğitimin yaygınlaşmasına engeldir. Buna göre, Arap harflerinin korunması ve ıslahı için harflerin ayrı ayrı yazılması ve sesli harflerin kullanılması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır¹¹⁴.

Kurulan bir başka dernek ise, 1912 yılında Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa önderliğinde 1912’de aynı amaç ile kurulan “İslah-ı Huruf Encümeni” dir. Bu yıllarda Arap alfabesinin Latin alfabesi ile değiştirilmesine karşı çıkan pek çok Türk münevveri harflerin ıslâhı için çeşitli görüşler ileri sürmüş ve çalışmalar yapmıştır. 19. yüzyılın önemli aydınlarından biri olan Namık Kemal’de Arap alfabesinin değiştirilmemesi, ancak ıslah edilmesi gerektiğini düşünenler arasındadır ve şu görüşü savunmaktadır: *“Arap harfleri üzerinde birtakım düzenlemeler yapılabilir. Fakat yüzyıllardan beri Osmanlılar tarafından kullanılan harflerin değiştirilmesi ve yerine Latin harflerinin getirilmesi doğru bir karar değildir. Eğitimde ilerleme olmamasının asıl sebebi Arap alfabesi değil, eğitim-öğretim sistemindeki aksaklıklardır. Latin alfabesi, Türkçenin bütün seslerini karşılamaya yeterli değildir¹¹⁵.”*

Alfabenin ıslahı ya da alfabenin değiştirilerek Latin harflerine geçilmesi tartışmaları Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı günlerde bir süreliğine gündemden düşse de Temmuz 1922’de Azerbaycan’da yapılan alfabe değişikliği ile Türkiye’de de alfabe meselesi tekrar ülke gündemine girmiştir. 21 Şubat 1923’te İzmir’de Kazım Karabekir’in başkanlığında toplanan “Milli İktisat Kongresi”nde ekonomik konuların gündeme gelmesinin ardından Arap alfabesinin değiştirilerek Latin alfabesinin kabul edilmesi konusunda teklif verilmiş ancak Kazım Karabekir tarafından Lâtin harflerinin kabul edilmesinin İslam birliğini bozacağı gerekçesiyle bu teklif gündeme alınmamıştır.

¹¹⁵ <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=352566&/Osmanl%C4%B1da-Alfabe-Tart%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-Muhammet-Erat>

Azerbaycan’da yapılan harf değişikliği konusunu da “*Maateessüf arz ederim ki Azerbaycan’lı arkadaşlarımız da bu felakete düştü.*” sözleriyle eleřtirmiřtir¹¹⁶.

Yeni bir yazının kabulü tartişmalarının önce basına, ardından meclise yansıdığı Cumhuriyet Dönemi’nde Mustafa Kemal’in nasıl hareket edeceği herkes tarafından merakla takip ediliyor, zaman zaman bu konuda kendisine sorular yöneltiliyordu. Mustafa Kemal ise harf inkılâbının gerçekleşmesi için uygun koşulların olgunlaşmasını bekliyordu.

Bu inkılâp ilk olarak 8/9 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul-Sarayburnu’nda yapılan bir şenlik esnasında Mustafa Kemal tarafından halka açıklandı. Uzmanlar Latin harflerini Türkçe’nin yapısına uygun bir şekilde tasarlayarak yeni bir Türk alfabesi hazırladılar. Harf İnkılâbı üç ay gibi kısa bir sürede gerçekleşti. Yeni Türk harfleri 1 Kasım 1928’de T.B.M.M.’de kabul edilerek 3 Kasım’da Resmî Gazetede yayımlandı. 1929’un ilk gününden itibaren basılacak yeni kitapların Türkçe olarak yeni alfabe ile basılmasına karar verildi. 11 Kasım’da hazırlanan Millet Mektepleri Tâlimatnâmesi yeni harflerin öğretilmesi amacıyla 24 Kasım’da yürürlüğe girerek Mustafa Kemal başöğretmen ilan edildi¹¹⁷.

Alfabe inkılâbı ile varılmak istenen hedeflerden biri de milli devletin temel ilkelerinden biri olan laikleşmenin sağlanmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin milli devlet olma özelliğini kazanabilmesi için laik kültürü oluşturmak şarttı. Bundan dolayıdır ki Osmanlı İmparatorluğu ile alakası olan ve “ümmeť” kavramını simgeleyen Arap alfabesinin terk edilip Latin harflerinin alınması gerekli görülüyordu. Bu konuda İsmet İnönü’nün “Harf devrimi sadece okuma-yazma kolaylığına bağlanamaz. Okuma-yazma kolaylığı Enver Pařa’yı hareketlendiren sebeplerden biridir. Ancak harf devriminin bizde etkisi ve büyük oranda faydası kültür değişimini kolaylaştırmıştır. İster istemez Arap kültüründen ayrıldık” sözleri harf inkılâbının yapılış nedenini ifade etmektedir¹¹⁸.

Harf inkılâbının hazırlık aşamasında Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş sürecinin okullarda ve basında yavaş yavaş ve kademeli olarak yapılması önerilmiş, ancak Mustafa Kemal bu teklife: “Hayır bu olamaz, bu iş ya birden olur yahut hiç olmaz” sözleriyle son noktayı koymuş, net bir tavır sergilemiş ve bu değişim son derece hızlı ve radikal olmuştur. Yapılan devrimin başarılı olması için Arap alfabesinin birden ve

¹¹⁶ Cafer Ulu, “Osmanlı’da Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemâl’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2014, s.280.

¹¹⁷ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özer, *Türk İnkılap Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2011, s. 239, 240.

¹¹⁸ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Kitabevi, Ankara 1987, c. II, S. 223.

tamamen terk edilmesi ve yerine Latin harflerine hızla geçilmesi her alanda olduğu gibi sanat ve tasarım alanında da bazı olumsuzluklara sebebiyet vermiştir¹¹⁹.

Hat sanatına ömrünü adanmış olan usta san'atkârlar sanatlarını icra edememiş, iletişim aracı olarak artık kullanılmayan eski yazı kıymetini kaybetmiş, yeni nesil kültüründen uzak bir şekilde yetişmiştir.

Yeni alfabe bu kadar hızla geçilmesi hat sanatının yanı sıra pek çok sektörü de olumsuz etkilemiştir. Okur-yazar oranının yeterli olmaması nedeniyle zaten tirajı düşük olan süreli yayınların, harf inkılâbından sonra ulaştığı kitle sayısı daha da azalmıştır. Bu şartlarda ayakta duramayan pek çok dergi ve gazete kapanmak durumunda kalmış, devletin basına yaptığı destek yardımlarla ayakta kalabilenler yayın hayatına devam edebilmiştir¹²⁰.

Yeni harflerin kabul edilip yürürlüğe girmesinden sonra eski alfabenin günlük hayatta ve idarî işlerde kullanılması yasaklanmıştır. Bunun neticesinde ilim ve sanatta meydana gelen değişikliklerle beraber sıkıntılar ve buhranlar yaşanmıştır. Birtakım bilinçsiz ve şuursuz idareciler devlet büyüklerinin bilgisi olmaksızın devrimleri tatbik ederken ideolojik nedenlerle aşırılıklar yaparak, harf inkılâbını adeta bir kültür ve sanat düşmanlığına çevirmişlerdir¹²¹.

Yeni hükümetin kurulmasının ardından siyasi sebeplerle bazı hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan biri, 31 Mayıs 1925'te alınan Bakanlar Kurulu kararına göre; resmî dairelerde, hükümet binalarında mevcut olan arma; tuğra ve saltanat resimlerinin kaldırılmasına ilişkin yürürlüğe giren kanundur. 28 Mayıs 1927'de kabul edilen "T.C. Dahilinde Bulunan Bil'umum Mebânî Resmîyye ve Milliyye Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması" ile ilgili 1057 numaralı kânûna göre yalnızca kamu hizmeti veren binalarda mevcut olanların kaldırılarak müzelere nakledilmesini veya üstlerinin herhangi bir vasıta ile örtülmesi gerekliliğine işaret edilirken, kânunun pratikte uygulaması, sadece kamu daireleri ile sınırlı kalmayarak, kamu haricinde de tahribatlara neden olmuştur. 3 Kasım 1928'den itibaren Latin harflerinin kullanılmaya başlamasıyla beraber aynı kanun daha da yanlış yorumlanarak eski yazı ile yazılmış olan pek çok kitâbe bu vesile ile zarara uğramıştır. Mesela; Şehremini Seyyit Ömer Mahallesi'nde bulunan h.1121 m.1709 tarihli Sadrazam Çorlulu Ali Paşa tarafından imâr ettirilen Koruk

¹¹⁹ Sevim Selamet, "Türk Hat Sanatı, Harf Devrimi ve Tipografi üzerine Bir Deneme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul 2012, c. 11, sy. 39, s.180.

¹²⁰ Nurettin Güz, "Harf İnkılâbının Basına Etkileri", *Gazi Üniversitesi Basın- Yayın Yüksekokulu Dergisi*, Ankara 1988-1989, sy. 10, s. 2.

¹²¹ Muhiddin Serin, a.g.e., s. 227-230.

Çeşmesi'nin kitâbe bölümü siyah boya kullanılarak kapatılmıştır. Bu menfûr işi kimin yaptığı ise tesbit edilememiştir¹²².

O yıllarda henüz eğitimine devam eden Medresetü'l-Hattâtîn'de bu uygulamadan etkilenen kurumlardan biridir. Medresede 1916 yılından itibaren her yıl Ramazan ayına mahsus bir hat sergisinin açılması gelenek haline gelmişti. Milliyet gazetesinin 11 Ramazan 1346 (m. 4 Mart 1928) tarihinde neşredilen nüshasında o yılki hat sergisi hakkında: “*Bu seneki sergide Latin hurufâtının kabul edileceği hakkındaki rivayetlerin tesiriyle olacak yazıdan ziyade tezhip ve tezyîne aid eserlere ehemmiyet verildiği görülmektedir.*” ifadelerine yer verilmiştir¹²³.

Harf Devrimi'nin akabinde yeni kanuna mugâyir olması nedeniyle Medresetü'l-Hattâtîn'in kapanması üzerine Hattat Hulûsi Efendi ve Hattat Hacı Nuri Efendilerin görevlerine son verilmiştir. Bu duruma son derece üzüntü duyan Müzeler Müdürü Halil Ethem Bey, Hulûsi Efendi'nin “kapatılmış türbeler bekçiliği” görevine getirilmesini sağlamış, bu büyük usta kırk lira maaş ile bekçilik yapmaya başlamıştır. Hattat Hacı Nuri Korman ise baba memleketi olan Taşköprü'ye gidip çiftçilik yapmayı tercih ederek İstanbul'dan uzaklaşmıştır¹²⁴.

20. yüzyılın ilk yarısında, bugün matbaalar tarafından yapılan vintedleri, manşetleri, kartvizitleri sadece hattatlar yaparlardı. O zamanlar Çağaloğlu'nda irili ufaklı, sanatında şöhret sahibi olan veya olamayan takriben 350 civarında hattat vardı. Alfabe inkılâbı ile bu hattatlar mesleklerini icra edemedikleri gibi pek çok hattat maîşetini kazanmak için başka işlerde çalışmak durumunda kalmıştır¹²⁵.

İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçişin en sancılı zamanlarında mesleğini bırakmayıp, sabırla ve tevekkülle yazı çalışmalarına devam eden birkaç hat sanatkârından birisi Hattat Hâmid Ayaç'dır. Harf devriminden sonra inkıtâyaya uğrayan sanat faaliyetlerini, başka meşguliyetlerle destekleyerek, sanatını ömrünün sonuna kadar her türlü olumsuzluklara rağmen sürdürmeye devam etmiş, matbaa açarak nafakasını temin etmeye çalışmış, yetiştirdiği öğrencileri ile Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte hat sanatında bir köprü vazifesi görmüştür.

¹²² Anılcan Sıçrayak, “İstanbul'da Eski Eser Tahribi (1908/1938)”, Y.L. Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019, s.276-278.

¹²³ Uğur Derman a.g.e., s.61.

¹²⁴ Uğur Derman a.g.e. s. 62.

¹²⁵ Mustafa Armağan, “Muhsin Demirel ile Söyleşi”, Derin Tarih Dergisi, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılık A.Ş., Aralık 2018, sy. 13, s.171.

Hattat Halim Efendi ise harf devriminin ardından Devlet Matbaası hattatlığından ayrılmak zorunda kaldı. 1929 yılının ağustos ayında, hat sanatının yaygın olduğu Mısır'a gitmeye karar vererek Mısır Konsolosluğu'na müracaat etmesine rağmen bu emelini gerçekleştiremedi. Daha sonra Topkapı dışında Tepebağ semtinde bir arazi satın alarak üzüm yetiştirmeye başladı¹²⁶.

Bu yıllarda sipariş alamasa bile gönülden bağlı olduğu hat sanatından hiçbir sûrette uzak kalmadı ve devamlı yazdı. İmzalarına, “sâbıkâ hattat, hâlen bağbân” ibaresini koyduğu bu yılları şöyle anlatır: “Yeni yazı çıkmadan önce ben Medresetü'l-Hattâtîn'de öğretilirdim. Burası kapanınca beni bir ilkokula verdiler. Bu ilkokulda yeni yazı öğretiyordum. Bir ara hocaların tahsil durumları soruldu. Diplomam olmadığı için beni bu ilkokuldan da çıkardılar. Aç kalmamak için tarla kiraladım, sebze yetiştirdim. Toprak belledim, odun yardım. Her türlü çetin işi gördüm. Durumumu sanatsever dostlar Maarif vekili olan Hasan Ali Bey'e bildirmişler. Kısa bir zaman sonra Tezyînî Sanatlar Yüksek Okulu'na tayin edildim”¹²⁷.

Son derece yetenekli olan Halim Efendi, Harf Devriminden sonra, Arap alfabesi ile yaptığı logo ve kartvizit çalışmalarını Latin harfleriyle yapmaya devam etmiştir. Özellikle Gotik yazı olmak üzere, istif ve tertibe müsait olmayan Latin yazısının diğer çeşitlerinde de hat sanatındaki ustalığını göstermiştir. Bu dönemde Halk mektepleri için hazırlanan alfabe kitabını ve Maarif Matbaası'nın Latin hurûfâtını da Halim Bey yazmıştır.¹²⁸

Bu sanata büyük emekler veren İsmail Hakkı Altunbezer'de bu dönemin önemli mağdurlarındandır. Ankara'da Milli Hükümet kurulduktan sonra İsmail Hakkı'nın emektâr olduğu ve 33 yılını feda ettiği Bâbîâlî lağvedilince, Medresetü'l-Hattâtîn'de hocalık yapmaya devam etti. Ancak harf inkilâbıyla bu öğretim müessesesinin de kapanması üzerine, müzehhiplik yapmaya başlamıştır. Gerek çektiği tuğrularla gerek celî sülüs istiflerindeki becerisi ile hayranlık uyandıran Altunbezer, sanat hayatının en verimli dönemini, geçimini sağlayabilmek için yazı sahtekârlığı hususunda bilirkişilik yaparak mahkeme salonlarında geçirmek zorunda kalmıştır¹²⁹.

Geleneksel sanatlarımızın her biri, bâhusus Hat sanatı, ulusal kültürel kimliğimizin en önemli unsurudur. Ancak maalesef Arap yazısı ve Hat sanatı arasındaki ince çizgi göz ardı edilerek, her ikisi de aynı değerlendirmeye tabi tutulmuş, harf

¹²⁶ Uğur Derman a.g. e., s.159.

¹²⁷ Şevket Rado, a.g.e., s.248.

¹²⁸ Melike Taşcıoğlu-Şinasi Acar, a.g.m., s.82.

¹²⁹ Uğur Derman, Medresetü'l-Hattatin Yüz Yaşında, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016, s.105.

devriminden sonraki yıllarda büyük bir kültür mirası olan bu sanat adeta yetim kalmıştır. Buna rağmen hat sanatı estetik gücünden hiçbir şey kaybetmeden bugüne kadar varlığını devam ettirebilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda matbaanın kullanılmaya başlandığı dönemde, hattatlar ve müstensihler ekonomik sıkıntılara maruz kalabilecekleri endişesi ile seslerini yükseltmişler ve sonuç olarak bu süreçte alınan tedbirlerle zarar görmeden yollarına devam etmişlerdir. Sosyolojik, ekonomik ve kültürel açıdan toplumun en fazla tesir altında kaldığı harf inkılâbında ise yapılan baskılar sebebi ile maalesef ses çıkarılamamıştır.

Alfabe inkılâbı tartışılırken ve akabinde uygulama sürecine geçildiğinde ulusal kimliğin bir parçası olan bu sanatın geleceği düşünülmemiş yıllarca hat sanatına emek veren hattatlar kendi dertleri ile baş başa bırakılmıştır. Öyle ki Üstad Necmeddin Okyay bu günleri anlatırken: “Hattat olduğumuzu söylemeye korktuğumuz günlerdi” sözleri ile yâd ederdi¹³⁰. Ancak bugün gelinen noktaya bakıldığında dönemin hattatları bu sıkıntılara maruz kalmalarına rağmen hiçbir zaman bu sanatı ihya etmekten ve öğretmekten imtina etmemişler ve iyi hattatlar yetiştirerek gelecek kuşaklara kültürel mirası aktarmışlardır.

¹³⁰ M.Uğur Derman, a.g.e., s.63.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 20.YÜZYIL OSMANLI NEŞRİYÂTINDA PERİYODİKLER

2.1. TANIMI VE KAPSAMI

Haberleri, olayları ve fikirleri toplayarak, kayıt altına alma, yayma, diğer bir ifade ile bu bilgileri kitlelere ulaştırma sanatının, günümüzde bütün dünyada kullanılan ortak ismi, “Gazetecilik” ya da “Habercilik” bu icraatın ve sanatın yerine getirilmesine imkân veren müesseseye de “Basın” adı verilmektedir.

Genellikle yılın belli zamanlarında, günlük, aylık, haftalık olarak yayımlanan dergi ve gazete gibi yayınlara periyodik yayın ya da süreli yayın adı verilir. Osmanlı’da neşredilen süreli yayınlar için; mecmua, gazete, dergi, mevkûte, risale, cerîde, jurnal gibi çok çeşitli isimler verilmiş ve farklı tanımlamalar yapılmıştır. Gazete iç ve dış politika, ekonomi, kültür, spor, aile, mizah gibi pek çok konuda haber vermek ve insanları bilgilendirmek için yorumlu veya yorumsuz, genellikle her gün veya belirli zaman aralıklarıyla düzenli bir periyotta çıkarılan yayınlara verilen isimdir. Gazetenin muhtevasında, haberlerin yanı sıra makale, fıkra, deneme, röportaj, karikatür, fotoğraf, hikâye gibi çeşitli konulara da yer verilmektedir.

Gazeteler, kolay anlaşılır ve dikkat çekici özelliktedir. Genellikle bir haberi tekrar tekrar gündeme taşıyabilir, aynı zamanda haberi çok geniş bir perspektiften ele alabilir. Gazete haberlerinin saklanabilme özellikleri olduğu için arşivlenebilir, böylece gelecekte de belge niteliği taşıyabilir.

Gazetelerin gayesi; toplumsal sorunları, konuları saptayarak toplumun gündemine getirmek, haberleri ciddi ve nitelikli bir içerikle sunarak insanları düşünmeye yöneltmektir. Bu tür gazetelere Fikir Gazeteleri denir. Bu gazeteler yoğun bilgi içeren haberciliğe ağırlık verir ve amacı çok satış yaparak tirajını yükseltmek değil, eğitmek ve bilgilendirmektir. Fikir gazetelerin muhtevasında, şiddet ve cinsellik içeren verilere yoğunluk kazandıran bir yazım örgüsü bulunmaz. Ancak ne yazık ki günümüzde eğlendirici bilgi niteliği taşıyan Kitle Gazeteleri ve magazin haberciliği daha fazla tercih edilir olmuş, öğrenmekten çok hoşça vakit geçirmeyi amaçlayan gazetelerin tirajı daima yüksek olmuştur.

Dergi ve mecmualar siyaset, edebiyat, teknoloji, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayınlardır. Bazı yazarlara ait makale ve denemeleri bir araya getiren dergileri gazetelerden ayıran en belirgin fark ciltli olması ve dışında bir

kapağının bulunmasıdır. Dergi kapaklarında genellikle içerikle alakalı bir fotoğraf, resim veya çizim bulunur. Dergiler haftada bir, iki haftada bir, ayda bir, yılda dört defa gibi belirli sürelerle düzenli olarak yayımlanırlar¹³¹.

Dergiler ulaştığı haberi ya da bilgiyi ayrıntılı olarak sunar ve derinlemesine analizler yapar. Yayımlanma, okunma ve tüketilme süresi daha uzun soluklu olması nedeniyle yazılara, fotoğrafların kalıcılığına, mizanpaja, gazeteye nazaran dergilerde daha ziyade özen gösterilir¹³².

Osmanlı'da çıkan periyodik yayınlar bugünkü süreli yayınlardan farklılıklar arz etmektedir. Sayfa sayılarının genelde daha az olduğu, kendilerini ifade ederken bazen gazete, bazen de dergi olarak nitelendirdikleri görülür. Bu dönemde neşredilen gazete ve dergi gibi süreli yayınların hazırlanmasında Fransa modeli önemli bir rol oynamış, basını denetim altına almak için uygulanan bazı düzenlemeler III. Napolyon tarafından Fransa'da uygulanan kurallara benzer şekilde yapılmıştır. Böylece süreli yayınlar daha ziyade devletin himayesinde çalışmışlardır. Dönemin gazete ve dergileri siyasî ve iktisadî konularda halkı bilgilendirmek ve kamuoyuna istikamet vermek gayesi ile değil, hükümetin yaptığı icraatları insanlara bildirmek üzere yayın yapmışlardır¹³³.

2.2. TARİHÇESİ

Zihnî faaliyetler, insanoğlunda düşünme yetisinin mevcut olduğu günden itibaren başlamıştır. Fikrî işlevselliğin ilerleyişi, merhaleleri, dönüşümü ve tezahürü bilimler tarihinin incelediği bir konudur. İnsanların zihinsel faaliyetlerinin muayyen bir tezahürü olan basın ve yayın organları ilimler tarihinin içinde tetkik edilir.¹³⁴

Tarihin kayıt altına alınabildiği en ilkel dönemlerden itibaren, yeryüzünde varlığını sürdürebilen kültürler üzerinde antropologların ve bilim insanlarının yaptıkları incelemelere göre, insan sürekli olarak etrafında yaşanan olayları öğrenmek, kendi yaşadıklarını insanlara duyurabilmek, düşüncelerini başkaları ile paylaşmak ve başkalarının fikirlerini de öğrenmeye ihtiyaç duyan bir varlık olmuştur. İnsanın ihtiyaç duyduğu bu duygu, olayları öğrenebilme merakı haberleşmenin gelişiminin temel

¹³¹ Aslı yapar Gönenç, Türkiye'de ve Fransa'da Dergicilik ve Kadın Dergileri, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006, s.8.

¹³² Kenan Demir, Osmanlıda Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849/1923), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sy.9, s. 75.

¹³³ Kenan Demir, a.g.m., s. 76-77.

¹³⁴ Muharrem Mercanlıgil, "Basın ve Yayın Tarihi Vesilesiyle", *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, c.5, s.1, Ankara, 1956, s. 53.

dinamiğidir. Daha ilk çağlarda bile insanlar yaşadıkları olayları, iletmek istedikleri mesajlarını kendi zamanlarının imkanları doğrultusunda çevrelerine ulaştırmaya çalışmışlardır. En ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar her dönemde insanoğlu diğer insanlarla iletişim halinde olmaya çalışmıştır. Hiyeroglif yazılar, mağara resimleri, daha ilerleyen zamanlarda papirüs üzerine yazılan metinler insanın haberleşme ihtiyacının somut örnekleridir.

Haberleşmede henüz yazılı materyallerin kullanılmadığı ilkel dönemlerde insanlar yüksek tepeler üzerine çıkıp ateş yakmak sûretiyle uzak mesafelerden görülebilecek şekilde duman çıkartarak, tam tam çalarak, bazı işaretlerle ve farklı seslerle direkt olarak kişisel haberleşmeyi sağlamaya çalışmışlardır. Ancak bu imkanlarla haberleşmenin mümkün olamayacağı uzun mesafelerde yaya veya atlı haberciler göndererek birbirleri ile iletişim kurmuşlardır. Dünyaca ünlü seyyah Marka Polo'ya göre, tarihte Moğol İmparatorluğu haberleşmeyi sağlamakta iki yüz bin attan faydalanmıştır. Yunanlılar Perslere gâlip geldiğinde ise bu haber yaya bir haberci tarafından yaklaşık 42 km uzaklıkta olan Atina'ya uzun bir koşu neticesinde ulaştırılmıştır.

Eski Roma'da bir yıl boyunca yaşanan önemli olaylar beyaz levhalara yazılarak tapınağın duvarına asılır ve halkın bu olaylardan haberdâr olması sağlanırdı. Fakat imparatorluk topraklarını genişletip insanlar çoğaldıkça bu yıllıklar yetersiz kalmış, insanlara haberleri ulaştırmak için çeşitli yollara başvurulmuştur. Julius Sezar döneminde (M.Ö. 100-44) senatoya ait tutanaklar yazılarak yayımlanmış, halka siyasal ve askeri olaylar duyurulmaya çalışılmıştır¹³⁵.

Haberleşmede yaşanan en önemli gelişmelerden biri de kâğıdın bulunmasıdır. Kâğıdın en ilkel biçimi olan Papirüs Eski Mısırlılar tarafından MÖ 2000 yılından itibaren imal edilmeye başlanmıştır. "Cyperus Papyrus" adı verilen kamış türevi bir bitkiden yapılan bu malzeme üzerine Eski Mısırlılar ince tabakalar halinde resim-yazılar yapmışlardır.

Yaygın olarak kabul edilen görüşe göre bugün kullandığımız kâğıt milâttan sonra 105'te Çin'de Ts'ai Lun tarafından icat edilmiştir. Çin'de bulunan kâğıt deniz yoluyla Japon adalarına ulaşmış, Orta Asya üzerinden İpek yolu vasıtasıyla İran'a kadar gitmiştir¹³⁶. Kâğıdın farklı coğrafyalara ulaşması yazı yoluyla haberleşmenin de yaygınlık kazanmasına zemin hazırlamıştır.

¹³⁵ http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf.

¹³⁶ Osman Ersoy, "kağıt" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 20001, c. 24, s. 163-166.

13. yüzyılda ortaya çıkan, ilk zamanlar elle yazılarak çoğaltılan haber mektupları gazetelerin öncülleri kabul edilebilir. O dönemlerde bu mektuplar Venedik'te hükümetin emriyle kaleme alınıyor, kopya edilerek çoğaltılıyor ve ülkenin çeşitli bölgelerine ulaştırılıyordu. Savaşlar, yapılan ticaretler, din ve sanata dair bilgiler bu iletişim kanalları vasıtasıyla ilgililere ulaşıyordu. Matbaanın icadı ile bu haberleşme yöntemi daha da yaygınlık kazanmıştır¹³⁷.

Yumuşak zemin üzerine, sert bir basma kalıbı ile harflerin izini çıkarmak üzere yapılan işlem, tab'etme, basım sanatının tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Kâğıt üzerine yapılan ilk baskı örneklerinin Çin'de ortaya çıktığı bilinmektedir Aynı coğrafyada 600 yılına doğru "blok kitap" basımının yapıldığı görülmektedir. Çin'i Japonya ve Kore takip etmiştir. Uygur Türkleri'nin de IX. yüzyıldan itibaren Çin modeline emsal teşkil eden ağaç harflerle baskı yaptıkları bilinmektedir.

Müteharrik basımın ilk olarak Almanya'da Mainz şehrinde Johann Gutenberg tarafından 1440 yılında gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Tahtadan harfler kesip, bunları yan yana getirerek cümleler oluşturmayı ve bunları kâğıda basmayı denemiş ise de tahtanın dayanıksız olması nedeniyle bu amacını gerçekleştirememiştir. Kelimeleri ve cümleleri tahta üzerine kazımak yerine her bir harfi tahta ya da maden parçasına kazıyıp, onları yan yana dizerek satır meydana getirmenin ve bu şekilde basmanın daha kolay ve ekonomik olduğunu anlayan Gutenberg, bugünkü matbaanın da temellerinin atılmasını sağlamıştır. 1454-1455 yıllarında Mainz'de madenî harflerle baskı yapan matbaada basımı yapılan ilk kitaplara ait nüshalar günümüze kadar ulaşmıştır¹³⁸.

Matbaanın icadına paralel olarak ulaşım alanında yaşanan yenilikler ve coğrafi keşifler neticesinde haberleşme sürecinde de yeni girişimler başlamış, haber mektupları yerini gazetelere bırakmaya başlamıştır. XVI. Yüz yılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan yıllıklar, bunu takiben Alman İmparatoru II. Rudolph döneminde ayda bir yayımlanan haber dergileri süreli yayıncılığın ilk ürünlerindedir

Günümüzde yayımlanan gazetelere benzer olarak çıkan ilk gazete 1609'da Strasbourg'da haftada bir defa Almanca yayımlanan (Avisa, Relation oder Zeitung) isimli gazetedir. Bu gazetede belli bir disiplin olmadan yorum ya da açıklama yapılmaksızın dış politika ve savaş haberlerine yer veriliyordu. Bu dönemde çıkan bu ve buna benzer

¹³⁷ Mehmet Özçağlayan, "Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)", *Marmara İletişim Dergisi*, İstanbul 2008, s. 133.

¹³⁸ Kemal Beydilli, *Matbaa madd.*, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003, c. 28, s.111.

yayınlar içeriğinde yer alan yazılar ve topluma ulaştırdığı bilgiler itibariyle tam anlamıyla gazete niteliği taşımamaktadır.

18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile gazeteler daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamış, içerik ve habercilik açısından gelişim göstermiş, meslekî anlamda kendine yer bulmuştur. Gelişen teknoloji ile siyasi ve kültürel alanda da değişiklikler meydana gelmiş, insanların gelir seviyesi artmış, okuma yazma bilenlerin oranı yükselmiştir. Ulaşımın hızlanması, postacılığın gelişimi ve şehirleşme gibi faktörler hayat kalitesini artırmış, tüm bu gelişmelerle birlikte süreli yayınlarda da hızlı bir değişim sergilemiştir.

Sanayi devriminin topluma kazandırdığı teknolojik gelişim ve değişim sürecinde, icat edilen yeni baskı makineleri sayesinde yayın organlarının kalitesi artmış, gazetelerin boyutu, sayfa düzeni, sütun ve sayfa sayılarında müsbet değişimler sağlanmıştır. Elle değiştirilebilen harflerden meydana gelen ve tahta kalıplarla oluşturulan baskı makinesinin yerine buharla çalışan ve dizgi yapabilen yeni baskı makineleri gelmiştir. Tüm bu gelişmeler gazete fiyatlarının düşmesine olanak sağlamış, gazeteleri seçkin zümrenin dışında, toplumun her kesiminden insanın satın alabilmesi mümkün olmaya başlamıştır¹³⁹.

Zamanla fotoğraf makinesi, daktilo gibi aletlerin icat edilmesi ile gazetelerin hazırlanma süreci hızlanmış ve görsel olarak yazı arasında fotoğraflar kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeniliklerle beraber 19. Yüzyıla gelindiğinde artık gazeteler günlük olarak yayımlanmaya başlamış, ilanların ve reklamlarında dahil olması ile gelirlerinde ciddi artışlar olmuştur.

Periyodik yayınların bir diğer unsuru olan dergi yayıncılığı gazetenin gelişiminden daha sonra olmuştur. Basın tarihi açısından önemli bir yere sahip olan dergicilik Avrupa'da 17. Yüzyılda Osmanlı'da ise matbaanın geç gelmesine bağlı olarak 19. Yüzyılda yaygınlaşmaya başlamıştır. İlk yayımlanan dergiler genellikle bilimsel içeriğe sahip olan dergilerdir. 1800'lü yıllarda çıkan bu dergilerin haber nitelikli olmasından ziyade eğitici niteliğe sahip olması gerektiğine dair genel bir kanaat hakimdir. Osmanlı'da neşredilen ilk periyodik yayınlar kendilerini gazete olarak isimlendirmelerine rağmen bu yayınları muhtevaları bakımından gazete olarak nitelendirmek pek de uygun olmamaktadır.

¹³⁹ Mehmet Özçağlayan, a.g.m., s.134.

2.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE PERİYODİK YAYINCILIĞIN GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde basın, yayın, habercilik gibi faaliyetler modernleşme sürecinin bir adımı olarak ortaya çıkmıştır. Tanzimat dönemi Türk basın tarihi bakımından oldukça önemli bir dönemdir. Zira periyodik yayınların ortaya çıkışı ve gelişimi bu döneme rastlamaktadır.

1726 yılında Osmanlı'da türkçe yayın yapan bir matbaanın kurulmasından önce azınlıklar vasıtasıyla ülkeye matbaa getirilmişti. İspanya'dan İstanbul'a göçmüş ve yarleşmiş olan David ve Samuel ben Nahmias kardeşlerin 13 Aralık 1493 yılında İstanbul'da ilk kitabı basmışlardır.İlerleyen yıllarda Osmanlı coğrafyasında gayri müslimler tarafından pek çok matbaa kurulmuştur.

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı buhranlı dönemde Türklerin basımevi kurmalarının elzem olduğuna karar verilmiş ve icraata geçilmiştir. İbrahim Müteferrika ve Said Mehmet Çelebi'ye ilk basımevinin kurulması için 1726 yılında padişah III. Ahmet tarafından emir verilmiştir.

Osmanlı'da matbaacılığın ve yayıncılığın gelişmesinde önemli bir yeri olan İbrahim Müteferrika aslen bir Macar'dır.1692 yılında Osmanlı vatandaşı olmuş ve İslam dinini kabul etmiştir. Türkçe okuma yazmayı da öğrenen Müteferrika İbrahim Bey kısa zamanda Bâb-ı Âlî'de başarılı çalışmalarıyla müteferrikalığa yükselmiştir. Bu vazife padişahın özel hizmetine bakan görevlilere verilen bir ünvanıdır¹⁴⁰.

Müteferrika matbaasını kurabilmek için İbrahim Müteferrika, Şeyhülislam'a bir dilekçe yazarak matbaanın hizmet verebilmesi için fetva verilmesini talep eder. Fetvanın alınmasının akabinde Sadrazam, Padişah III. Ahmet'e (1703- 1730) "tefsir, hadis, fıkıh ve kelim" kitaplarının basılmaması şartıyla matbaanın kurulmasına izin veren Hatt-ı Hümayûn'u imzalatır. Ayrıca ilmî seviyesi yüksek ulemadan on altı kişi matbaanın kurulması ve toplumun yararı için onay verirler¹⁴¹.

Kurucusunun adı ile müsemma olan Müteferrika Matbaası'nda, İbrahim Müteferrika'nın vefatına kadar birçoğu tarih, coğrafya, gramer ve lügat gibi muhtelif

¹⁴⁰ Selim Özcan, "Osmanlı Devleti'nde; Hattatlık, Müstensihlik (Nasih, Nessah) ve Dârüttübâ'nın Kuruluşunun Gecikmesine Hattatların Etkisi" Osmanlı'dan Günümüze Kuran ve Hüsn-ü Hat Bildiri Metinleri, DİB Yayınları, 2013, s. 432.

¹⁴¹ Selim Özcan, a.g.m., s.434.

konularda 12.500 adet olmak üzere yirmi üç cilt halinde toplam on yedi kitap basılmıştır¹⁴².

Osmanlı coğrafyasında kitap sadece bir okuma vasıtası değil, geleneksel sanatların en önemli unsuru sayılıyordu. Hattının, tezhibinin, cildinin, minyatürünün güzelliğiyle görsel önem ve estetik kıymete hâiz bir sanat eseri idi. Kitabın içeriği ile aynı ölçüde maddi varlığı da değerliydi. Bu nedenle kitaplar zengin renklerle uygulanan bezemeleri ve kapak tasarımında yer alan zengin tasarımlı hattı ile Türk zevkinin inceliğinin ve sınırsız hayal gücünün bir yansıması olarak insanları daima etkilemişti. Ayrıca yazma eserlerin temin edilmesinde herhangi bir sıkıntı yaşanma ihtimali yoktu. Çünkü sahaflar okuyucunun talep ettiği eseri yeterli sayıda yazdırarak ellerinde bulundurlardı.

Matbaanın gelişi ile basılan kitapların yüzeyleri pütürlü kaba kağıtları, renksiz ve düzensiz sayfaları, düzgün olmayan hurufatla basılan nüshaları Şark'ın estetik duygusuna hitap etmediği ve hat sanatının güzelliğine aşına olmuş gözlerde rahatsızlık meydana getirdiği malumdur. Osmanlı'da, matbaada basılmış kitaplar her ne kadar okuma açısından daha kolay olsa da insanlar uzun zaman el yazması kitapları matbu eserlere tercih etmişlerdir. Hatta bu tercih el yazma nüshaların daha pahalı olmasına rağmen uzun süre devam etmiştir. İlerleyen yıllarda harf dökümcülüğünün ilerlemesi sayesinde harflerin görüntü kalitesi artmış ve matbu eserler yaygınlık kazanmıştır¹⁴³.

Matbaanın kuruluşundan sonra İstanbul'da Hattat ve Yazıcılar Loncası'nın üyesi olan hattatlar uygulamayı protesto etmişlerdir. Bu protesto ve karşı duruş hattat ve müstensihlerin yeniliğe karşı olmalarından değil, rekabete yenik düşerek işlerini kaybetme kaygısından dolayı meydana gelmiştir. Matbaanın kurulmasına tepki gösteren hattatların endişelerinin diğer sebebi de matbaacılığı ciddi bir ticari kazanç kaynağı olarak kullanan Rum ve Yahudi azınlıkların Osmanlı topraklarında, özellikle İstanbul'da Müslümanları rahatsız edecek faaliyetler yapma ihtimalinden kaynaklanmıştır¹⁴⁴.

Hattatların tepkisi matbaada Kur'an-ı Kerim, Hadis-i şerif, Tefsir, Kelâm, Fıkıh gibi dînî muhtevaya sahip olan kitapların basılmayacağını öğrendiklerinde son bulmuştur. III. Selim dönemine kadar matbaalarda dînî içerikli kitapların basımına izin verilmemiştir¹⁴⁵.

¹⁴² Osman İbrahimov, "Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, sy.5, s.85.

¹⁴³ Kemal Beydilli, a.g.m. s.111.

¹⁴⁴ Selim Özcan, a.g.m., s.437.

¹⁴⁵ Megep, Gazetecilik-Türk Basımının Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yayınları, Ankara 2011, s.4.

Osmanlıda ilk basın-yayın hareketleri, yabancı dilde yayınlanan gazeteler ve Türkçe yayınlanan gazeteler olmak üzere iki safhada yaygınlık kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk gazete Fransız devrimini takip eden yıllarda Fransızlar tarafından yayımlanmıştır. Neşredilen bu ilk gazete İstanbul’da Fransız Elçiliği Basımevi’nde 1795 yılında “Bulletin des Nouvelles” (Haberler Bülteni) adlı gazetedir. Bu gazetenin yayımlanma gayesi, Fransız devriminin gerçekleşmesinin nedenini Osmanlı ülkesindeki Fransızlara ve Türklere anlatmaktır. Basım ve yayın faaliyetlerinin Osmanlı Devleti’ne yabancı olmamasına ve İbrahim Müteferrika tarafından kitaplar basılıp satılmasına rağmen, teknik, ekonomik ve siyasal nedenlerle Türkçe gazetelerin neşredilmeye başlanması ecnebi gazetelere göre uzun süre gecikmiştir¹⁴⁶.

Osmanlı’da ilk çıkan gazetenin Takvîm-i Vekâyi’ olduğu düşünülse de Mısır’da yayımlanan yarı yarıya Türkçe ve Arapça olan, ilk sayısı 2 Aralık 1828’de Kahire’de neşredilen Vekâyi-i Mısriyye’ bu gazeteden üç yıl önce yayımlanmıştır. Mısır valisi Kavalalı Mehmet Paşa, bu gazetenin içeriği ile bizzat kendisi alakadar olmuş, sade bir dil kullanılması hususunda gayret göstermiştir. Vekâyi-i Mısriyye’ de genellikle Fransız ve İtalyan kaynaklı, kısmen de Girit kaynaklı haberlere ağırlık verilmiştir. İstanbul kaynaklı havâdisler ise yok denecek kadar azdır¹⁴⁷.

İstanbul’da yayımlanan ilk Türkçe gazete ise, Takvîm-i Vekâyi’ isimli gazetedir. Islahatçı ve yenilikçi bir padişah olan Sultan II. Mahmut’un tâlîmatı ile yayımlanmaya başlayan Takvîm-i Vekâyi’ 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sivil hayatın en mühim yayın organlarından biri olmuştur. Padişah bu gazeteyi “Bu gazete kutsal şeriata ve devlet düzenine dokunmamak şartıyla benim iktidarına çok yardımcı olacaktır.”sözleri ile tanıtmış ve gazetenin adını bizzat kendi vermiştir¹⁴⁸.

II. Mahmud’un Osmanlı’da Türkçe bir gazete basılmasına izin vermesindeki en önemli sebepler, devlet yönetiminde merkeziyetçilik ve reformculuk gibi son derece ehemmiyetli iki siyaseti görüşü benimsemiş olması, 1829 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmasıyla neticelenen savaş sürecinde Osmanlı’nın kendi siyasi düşüncelerini gerek Batı ülkelerine ve gerek kendi kamuoyuna ifade etmekte birtakım sıkıntılar yaşaması ve özellikle Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından Mısır’da yayımlanan Vekâyi-i Mısriyye’ isimli gazeteye alternatif olma fikrinden kaynaklandığı düşünülmektedir. İki defa yayın hayatına ara veren Takvîm-i Vekâyi’ Arapça, Farsça,

¹⁴⁶ Serpil Altuntek, “İlki Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1993, c. 10, sy. 1, s.198.

¹⁴⁷ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi İstanbul 2003, s. 13.

¹⁴⁸ Megep, a.g.e. s.8.

Ermenice ve Rumca gibi azınlık dillerinde de yayınlar yapmış, takriben doksan yıl kadar yayın hayatına devam etmiştir¹⁴⁹.

Gazetenin ismi celî sülüs hat ile yazılmış, altına “*Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye’nin Cerîde-i Resmîyesidir*” ibaresi sülüs hat ile yazılmıştır. Yazının altında hattatın imzası bulunmamaktadır.

Resim 43: Osmanlı Devlet’nde basılmış olan ilk Türkçe gazete: “*Takvîm-i Vekâyi’ Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye’nin Cerîde-i Resmîyesidir*” . Sülüs olarak yazılmış olan kapak hattında imza bulunmamaktadır.

Osmanlı’da özellikle uzak vilayetlerde devlet ve halk arasında bilgi alışverişinin ve iletişimin sağlanmasında en ehemmiyetli vasıtalarından biri basın olmuştur. Basın-yayın faaliyetlerinin hız kazanmasıyla beraber 19. Yüzyılın sonlarına doğru yayımlanmaya başlayan vilayet gazeteleri sayesinde devlet, insanlara habere ulaşma imkânı sağlayarak önemli bir boşluğu doldurmuştur. Osmanlı Devleti’nin vilayet gazetelerini basına dahil etmesindeki amacı, hem günden güne artarak devam eden ayrılıkçı eylemleri dengelemek, hem de Avrupa’da basılan Arapça süreli yayınların Arap tebaayı tesiri altına almasının önüne geçmektir¹⁵⁰.

Bu iki gazeteyi takiben Ceride-i Havâdis, Tercümân-ı Ahval, Şinasi, Muhbir, Basiret, İbret gibi gazetelerle Osmanlı’da gazetecilik çeşitlenerek artmış, her biri Türk

¹⁴⁹ Nesimi Yazıcı, Takvîm-i Vekâyi madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, c. 39, s.490.

¹⁵⁰ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıl’a Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s.31.

basınına bazı yenilikler kazandırarak yayın hayatına devam etmiştir. Osmanlı'da gazete ve ilerleyen yıllarda yayımlanmaya başlayan dergiler siyasî ve iktisadî meseleler de Türk halkını bilinçlendirmek ve kamuoyuna yol gösterici olmak gayesinden ziyade hükümetin yaptığı icraatları halka duyurmak amacıyla yayımlanmıştır.

Osmanlı'da yayımlanan ilk dergi 26 Mart 1849'da neşredilen Vekâyi' Tıbbiye adlı dergidir. Bu dergi, o yıllarda yayımlanan pek çok dergi gibi 2-4 sayfa olarak çıkmıştır ve yayımlanan yazılar imzasızdır. Fransızca bir nüshası da bulunan bu dergi, 600 kadar abone ile üç sene yayın hayatına devam etmiş ve daha sonra kapanmıştır.

Vekâyi'Tıbbiye'den sonra 1862 yılında Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye Derneği'nin bir yayını olarak Mecmûa-i Fünûn isimli dergi neşredilmiş, bu dergide yayımlanan makalelerde Avrupa'da basılan bazı dergi ve kitaplardan alıntılar yapılmış, tercümele seçilirken Osmanlı'nın sosyal yapısı dikkate alınmamış, o günkü sosyal çevrenin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmamıştır. Batı düşüncesini yaygınlaştırmak gayesi ile yayın hayatına devam eden dergi, Batıda kullanılan bazı kavramların ve terimlerin bizim dilimizde de yer alması için bir hayli çaba sarf etmiş, genç okuyucu üzerinde fikrî tesirler bırakmıştır. Bu özellikleri neticesinde ansiklopedik bilgiler ihtiva eden bir dergi olarak nitelendirilmiştir¹⁵¹.

1860 yılında yayımlanan Tercüman-ı Ahval gazetesinin çıkışından itibaren Osmanlı'da birçok özel gazete ve mecmua neşredilmeye başlamıştır. Periyodik yayınların her geçen gün artmasıyla beraber, ceza kanunu ve nizamnameler arasında basın ve yayın ile alakalı kanun ve tüzükler yer almaya başladığı da görülmektedir. Bundan sonra basın-yayın hayatı devlet eliyle resmî olarak düzene konulmaya çalışılmıştır.

Vekâyi'tıbbiye'den on yıl sonra yayımlanmaya başlayan Dağarcık dergisi de edebiyat, fen, felsefe gibi mevzularda tercümelere yer vermiş, materyalist felsefeyi herkesin anlayabileceği yalın bir dil kullanarak dergide okuyucuya sunmuştur. Ahmet Mithat Bey tarafından neşredilen dergi sadece on sayı çıkmıştır. Bu dergilerden sonra edebiyat, mizah, kadın-aile, çocuk gibi daha pek çok konuda çeşitli dergiler yayımlanmıştır. 1880-1890 yılları arasında bu dergilerin sayısı elliye ulaşmıştır¹⁵².

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde 1876-1909 yılları arasına tekabül eden II. Abdülhamid'in saltanatı dönemi Osmanlı'da basın-yayın faaliyetlerinin genişleyerek arttığı, gazete, dergi ve kitap sayılarının her geçen gün fazlalaştığı dönemdir. Bununla

¹⁵¹ Kenan Demir, Osmanlı Dergiciliğinin Doğuşu ve Gelişimi, İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İğdır 2016, sy. .9, s.77.

¹⁵² Aslı Yapar Gönenç, Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi, *İletişim Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2011, s.65.

beraber siyasi gelişmelerin etkisi ile basına bazı durumlarda sansür uygulanmıştır. 33 yıl saltanatı devam eden II. Abdülhamid, basın tarihinde sansürün en katı uygulayıcısı olarak görülmektedir. Ancak bu değerlendirmeleri yaparken bir tarafta Batılı olmaya çalışan fakat tam anlamıyla bunu hazmedememiş bir toplum, diğer tarafta yürüttükleri hain politikalarla devleti paylaşmak için planlar yapan sömürgeci güçleri göz önünde bulundurmamak gereklidir¹⁵³.

24 Temmuz 1908’de gazetelerde II. Meşrutiyet’in ilan edildiğine dair resmi bir bildiri yayınlanmış, bu bildiriye 1876 Anayasası’na göre seçimlerin yapılacağı duyurulmuştu. Sirkeci Gar’ında bir araya gelen gazeteciler, büyük bir coşku ile “Osmanlı Matbuat Cemiyeti” derneğini kurma kararı aldılar. 25 Temmuz 1908 günü sansür denetimi olmadan gazetelerini piyasaya süren İstanbul basını kendi iradesi ile basına uygulanan politikayı değiştirmiş oluyordu. Cumhuriyetin ilanından sonra basına sansürün kaldırıldığı 24 Temmuz günü “Basın Bayramı” olarak kabul edildi¹⁵⁴.

II. Meşrutiyetin ilanıyla beraber gelen yeni dönem adeta bir basın çığlığına dönüşmüştü. Sonsuz bir özgürlük ortamında son 300 yıl içinde söylemek istedikleri her şeyi söyleme hırsına kapılan basın, ilk yedi yıl içinde gazete ve dergi sayısını 52’den 377’e yükseltmiştir. Birçoğu bir ya da birkaç sayıdan sonra batan gazeteler 31 Mart olayı ile ilk büyük şoku yaşamışlardır. 31 Mart Vak’ası’ndan sonra kurulan askerî yönetim tarafından “Basın yasalar çerçevesinde serbesttir. Hiçbir şekilde baskıdan önce kontrole tabi tutulamaz” kaydını içeren bir yasa yürürlüğe girmiş, basına sansür getirilmemiş ancak devletin temelini sarsmaya yönelik suç ve ayaklanmayı kışkırtacak içerikli yazıların yazılmasını frenleyen maddeler eklenmiştir¹⁵⁵.

1918 yılında yaşanan I. Dünya Harbi, Osmanlı Devleti’nin de dahil olduğu İttifak devletleri açısından her bakımdan aleyhlerine gelişmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti, bu savaşın ardından 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Mütareke’sini imzalayarak savaştan yenik çıktığını kabul eder ve bunun neticesinde bütün dengeler değişir. Bu antlaşmanın ardından Türkiye’de yeni bir döneme girilir. Mustafa Kemal’in önderliğinde ulusal kurtuluş mücadelesi başlar. Yaşanan bu siyasi duruma paralel olarak basın da İstanbul basını ve Anadolu basını olmak üzere gruplaşma yaşanır.

¹⁵³ Ahmet Üstüner, “II. Abdülhamid Dönemi Basın-Yayın Faaliyetlerine Bir Örnek: Erbilli Mehmed Latif Efendi ve Yayınları”, *İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2018, s.2.

¹⁵⁴ Hıfzı Topuz a.g.e., s.82.

¹⁵⁵ Orhan Koloğlu, a.g.e. s.87-89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT

3.1. OSMANLI PERİYODİKLERİNİN YER ALDIĞI KÜTÜPHANELER

Periyodik yayınlar, kültür yaşamımızın dinamikleri arasında ilk sırada olması nedeniyle pek çok alanda çalışan araştırmacıların vazgeçemediği bilgi kaynağıdır. Muhtevastaki bilgilerin haber ve fikirlerin ait oldukları dönemdeki canlılıklarını taşıyor olmaları, bu kaynakların diğer bilgi taşıyıcılara kıyasla her zaman aranan ve sıklıkla müracaat edilen eserler olmalarını sağlamıştır. İçeriklerinde yer alan çeşitlilik bu yayınların daha fazla tercih edilmesine imkân sağladığı gibi, yalnızca belli bir konu üzerinde yayın yapan periyodik yayınların da araştırmacılar tarafından çok fazla ilgi çektiği bilinen bir gerçektir.

Günümüzde bazı kütüphanelerin kaynaklarından bu yayınlara ulaşmak, hatta dijital ortamda tüm sayıları incelemek mümkündür. Matbaanın Osmanlı'da kullanılmaya başlanmasından harf inklâbına kadar geçen zaman diliminde yayımlanmış gazete, mecmua, nevsâl, yıllık ve salnâmeler arasında tek sayı yayımlananlar olduğu gibi, şahıs koleksiyonlarında bulunup araştırmacıların ulaşma imkânı olan kütüphanelere henüz ulaşmayan yayınlar da mevcuttur.

Osmanlı'da ilk yayımlanan gazete olarak kabul edilen Vekâyi-i Mısrıyye'nin yayımlandığı 20 Kasım 1828 tarihinden Latin alfabesine geçilen 1-3 Kasım 1928 yılına kadar yayımlanmış olan süreli yayınların sayısı konusunda farklı tesbitler mevcuttur. Bu periyodik yayınların sayısını Milli Kütüphâne, Eski harfli Türkçe süreli yayınlar toplu kataloğunda: 2325 olarak tesbit etmiştir. Araştırmacı-yazar Hasan Duman tarafından 1986 yılında yayımlanan ve bu alanda hazırlanmış en kapsamlı eser olan "İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928" isimli çalışmada süreli yayınların sayısı: 1526 olarak belirtilmiştir.

Ancak bu dönemde yayımlanan gazete, dergi ve mecmuaların yayımlanma sürecinde bazı isim değişiklikleri yaşamış olmaları ve bu durumun henüz tesbit edilememiş olması ve şahıs kütüphanelerinde bulunan periyodik yayınların halihazırda

kayıt altına alınamamış olması nedeniyle süreli yayınların sayısı henüz netlik kazanmamıştır¹⁵⁶.

Ömrünü ilmî araştırmalar yaparak geçiren ve bilgiye erişebilmek için uzak mesafelere gitmekten kaçınmayan ecdadımız bizlere son derece zengin bir kültürel miras bırakmıştır. Bu miras, medreseleri, çeşmeleri, kervansarayları ve kütüphaneleri ile varisi olmaktan iftihar ettiğimiz mekanlar olarak medeniyetimizin izlerini taşımaktadır. Her dönemde donanımlı kaynakları ile ilim yuvası olan kütüphanelerimizin içinde bulunduğu külliyeler, yer aldıkları şehirleri kültürel ve ekonomik yönden ihya etmişlerdir.

3.1.1. Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu

1884 yılında Kütübhâne-i Umûmî-i Osmânî adıyla kurulmuş olan kütüphane, daha sonra Bayezid Umumi Kütüphanesi ismini almış, bu isim 1961 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şûrası tarafından alınan kararla “Beyazıt Devlet Kütüphanesi” olarak değiştirilmiştir. Kütübhanenin kuruluşu esnasında yapılan tüm harcamalar devlet tarafından karşılanmıştır.

İstanbul’un muhtelif yerlerinde yer alan vakıf kütübhanelerindeki kitapların bir araya toplanması, çeşitli mekanlarda okunmayı bekleyen kitapların zâyî olmasının önlenmesi ve kitapseverlerin istifadesine sunulması niyetiyle millî bir kütübhâne kurma kararı alındığında bu kütübhanenin merkezi bir yerde olması istenilmiş, Beyazıt İmareti bu iş için uygun bulunmuştur. Fatih Sultan Mehmet’in oğlu Sultan II.Beyazıt tarafından 1501-1506 yılları arasında yaptırılmış olan imâret, toplam 17 kubbeden oluşmaktadır. İmaretin 6 kubbeli bölümü, zamanın padişahı II.Abdülhamit’in direktifleri ile restore ettirilir. Vakıf kütübhanelerinden farklı olarak Maarif Nezâreti’ne bağlanan kütübhanenin restore edilmesinin hızlanması için Sultan II. Abdülhamid şahsî bütçesinden nakdî yardımda bulunmuştur.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi 25 Haziran 1884 (1 Ramazan 1301) tarihinde âlimler, devlet erkânı ve halkın da katılımıyla açılmıştır. Kütübhanenin açılışından sonra bağışlar yapılarak kitap sayısı ilk üç yılda 4164’e, 1888 yılında 7068 kitaba ulaşmış, II. Abdülhamid döneminde 8054 kitap bulunduğu kütüphane kayıtlarında bulunmaktadır.

¹⁵⁶ <https://www.basinhayati.net/osmanli-basin-tarihinde-tek-sayi-yayimlanabilen-sureli-yayinlar-bibliyografyasi-1828-1928>

Balkan savaşı sırasında kaybettiğimiz topraklardan kaçırılarak muhafaza edilen kitaplarda Beyazıt Devlet Kütüphanesinde depolanmıştır¹⁵⁷.

Günümüzde Beyazıt Kütüphanesi'nde 1.000.000'in üzerinde döküman bulunmaktadır. Bu sayı her geçen gün devamlı olarak artmakta olup, kayıtlı olan ve araştırmacıların ulaşabileceği kitap sayısı 812.858'dir. Bununla birlikte kütüphanede sayısı sürekli artan, takriben 130.000 ciltten meydana gelen 30.618 çeşit dergi ve 55.000 ciltten oluşan gazete mevcuttur.

Ülkemizde şahıs tarafından biriktirilen en iyi kitap ve süreli yayın koleksiyonu olma özelliğine sahip Hakkı Tarık Us koleksiyonu 2003 yılında Beyazıt Kütüphanesi bünyesinde araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Hakkı Tarık Us Manisa Gördes'te Hacı Hasan Hulûsi Bey'in ve Sıdıka Hanım'ın üçüncü evladı olarak dünyaya gelmiştir. Asıl adı İsmail Hakkı'dır. İlk ve orta öğrenimini Gördes'te tamamlayan Hakkı Bey, 1906 yılında burada belediye sandık emniyeti ve Evkaf Komisyonu kâtipliğinde göreve başlamıştır. Gördes kaymakamı Şair Eşref Bey'in yazdığı şiirlerini beğenmesi üzerine, çalışmalarını İstanbul ve İzmir'de basılan bazı gazetelere göndermiş, bu vesile ile basın hayatı başlamıştır¹⁵⁸.

Hakkı Bey, İstanbul'da yaşayan ağabeyi Mehmet Âsım Bey'in yanına gelerek Dârülfünun Hukuk Fakültesi'nde eğitimine başlamıştır. Çarşıkapı'da oturdukları bu yıllarda hemen her gün Beyazıt'taki kitapçıları, Kapalıçarşı sahaflarını, Hakkaklar çarşısını gezerek kitaplarla sıkı bir münasebet kurmuş, ağabeyinin vesilesi ile Tanin'de çalışmaya başlayarak tecrübe kazanmış ve ardından önce Tercümân-ı Hakikat'e ve daha sonra Tasvîr-i Efkâr'a geçmiştir. Burada yazı işleri müdürlüğü yapan Hakkı Bey, bir taraftan da eğitimine devam ederek 1911'de Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.

Hakkı Tarık Us, 1831'den yılından itibaren gerek İstanbul'da gerek Anadolu'da çıkan süreli yayınları toplamış, yurt dışında yayımlanan Türkçe mecmuaları ise mübadele yoluyla elde etmeye gayret etmiştir. Dünyanın hiçbir kütüphanesinde rastlanamayan çok nadir mecmualar ve gazeteleri kurmuş olduğu "Vakit" yurdunda bulunan kütüphanede okuyucuların istifadesine sunmuştur. 1949 yılında Sahaflar'da çıkan yangının ardından çarşının yeniden kurulması için büyük çaba harcamıştır. Yurdun işgal edildiği yıllarda kurtuluş mücadelesi için kurulan cemiyetlerde aktif rol almakla beraber Vakit'te Millî Mücadele'ye dair yazılar kaleme alan Hakkı Bey, Müdafaa-i Milliye Grubu'nun Anadolu

¹⁵⁷ Hasan Duman, "Beyazıt Devlet Kütüphanesi" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, c. 6, s.51.

¹⁵⁸ Selahaddin Öztürk, Abdurrahman Hacıismailoğlu, "US Hakkı Tarık" madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, c. 42, s. 188

ile haberleşmesi hususunda yerine getirdiği hizmetlerden ötürü İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

21 Ekim 1956 pazar günü vefat eden Hakkı Tarık Us vasiyetinde, Türk milletine vakfettiği kitap, dergi, gazete, yıllık, almanak ve salnâmelerden meydana gelen kıymetli koleksiyonu için Cemal Nadir Sokağı'nda kütüphane binası kurulmasını istemiş, bu kütüphane hakkında bütün detayları 22 madde halinde vasiyetine ilave etmiştir. Ölümünün 9. Sene-i devriyesinde Hakkı Tarık Us koleksiyonu Beyazıt Sübyan Okulu'na nakledilerek vasiyet kısmen yerine getirilmiştir.

2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilen koleksiyon, o güne kadar sınırlı zamanlarda okurların istifadesine sunulurken ve büyük bir bölümü imkanların yetersizliği nedeniyle yeterince istifade edilemezken bundan sonra nasıl daha verimli kullanılabilceği düşünülmüştür. Tokyo Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Masami Arai'nin özverili çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Mustafa İsen ve Prof. Dr. İskender Pala'nın bu projeye olan destekleri neticesinde Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulunan eski harfli periyodik yayınların dijital ortama aktarılması gerçekleştirilmiş ve bu alanda ülkemizdeki önemli bir boşluk doldurulmuştur.

Bir ülkenin tarihî, edebî, siyasî, sanatsal ve toplumsal yaşamı ile alakalı bilgileri periyodik yayınlarda bulmak mümkündür. Hakkı Tarık Us'a ait süreli yayınlar koleksiyonu bu bakımdan büyük bir öneme sahiptir. "İBB Atatürk Kitaplığı'nda düzenlenen "Kitaba Adanan Ömürler: Hakkı Tarık Us" programında dinleyiciler arasındaki bir akademisyen şöyle bir anekdot anlatmıştır: "Soğuk kış günlerinde sadece etrafını ısıtabilen çini bir sobanın etrafında koca koca İkdâm, Tercüman-ı Hakikat, Tanin vs. gazetelerin ciltleri arasında çalışan Japon araştırmacılar görürdük. Bir gün bir tanesine sorduk: "Niye Osmanlıca gazeteleri bu kadar inceliyorsunuz?" Verdiği cevap oldukça manidardı: "Siyaset bilimi çalışıyorum. Osmanlı'nın cihan İmparatorluğunu 600 yıl nasıl ayakta tuttuğunu öğrenmek için süreli yayınlardan istifade ediyorum" demiştir¹⁵⁹.

3.1. 2. Ankara Milli Kütüphane

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından kütüphanecilik konusunda önemli girişimler yapılmaya başlanmıştır. Başkent Ankara’da millî bir kütüphâne kurulması fikri bu konu ile ilgilenen aydınlar ve bilim adamları tarafından sürekli gündeme getirilmiştir. Ankara Millî Kütüphânenin kurulması için yapılan çalışmalar 15 Nisan 1946 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Müdürlüğü’nde ufak bir ofiste başlamıştır. 8.000 eserin toplanmasıyla oluşturulan koleksiyon bir yıl sonra 60.000’e ulaşmış, çalışmalar Ankara Kumrular sokağında bugün Ankara İl Halk Kütüphanesi olarak kullanımını sürdüren binada devam etmiş ve 16 Ağustos 1948 yılında Millî Kütüphâne hizmete açılarak okuyucu ile buluşmuştur. Kütüphânenin hizmet verdiği binanın ilerleyen yıllarda ihtiyacı karşılamaşının güçleşeceği fikriyle 1965-1973 yılları arasında yeni bir binanın planına başlanılmıştır. 1982 yılında tamamlanan bu binada 5 Ağustos 1983 tarihinden itibaren Millî Kütüphâne hizmete girmiştir. Kütüphânenin amacı, kültürel alanda yapılan araştırmalara imkân sağlayarak, bu alanda gerekli olan eserlerin ve belgelerin bir araya getirildiği bir merkez oluşturmak, yurt içi ve yurt dışından gelen talepleri karşılayarak bilim ve sanat alanında yapılacak tüm araştırmalara kolaylık sağlamaktır¹⁶⁰.

Millî Kütüphâne bugün zengin bir koleksiyona sahiptir. Derleme, bağış, değişim ya da satın alma neticesinde elde edilen kitaplar arşivlenerek hizmete sunulmuş olup, veri tabanında kayıtlı olan ve bibliyografik işlemleri neticelenmiş olan 1.090.363 kayıtlı materyal mevcuttur. Eski Harfli Türkçe matbu kitaplar takriben 80.000 cilt civarındadır. Yine kütüphanenin bünyesinde 27.464 el yazma eser yer almaktadır ve bunlar arasında nadide eserler mevcuttur. Ayrıca 8934 şer‘iyye sicili defteri, 197.351 kitap dışı belge yer alan kütüphane 39.000 m²’lik bir alanda okuyucularına hizmet vermektedir. Millî Kütüphâne’de 230.851 süreli yayın koleksiyonu yer almaktadır. Derleme Kanunu ile oluşturulan süreli yayınlarla beraber 38 adet farklı ulusal gazete, 30 tane türleri birbirinden ayrı derginin yanı sıra akademik alanda fayda sağlamaş açısından 3 yüksek tirajlı gazete ve bilimsel yayınlara ulaşılması için 15 yabancı dilde dergi araştırmacıların hizmetindedir¹⁶¹.

¹⁶⁰ <http://www.millikutuphane.gov.tr/>

¹⁶¹ Tuğba Çavdar Kartepe, “Millî Kütüphâne” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, c.30, s.

3.1.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi

Atatürk Kütüphâne'sinin kurulması için atılan ilk adımlar cumhuriyetin ilk yıllarına dayanmaktadır. Günümüzde mevcut olan Belediye Kütüphânesi'nin kurulmasına o dönemde vali ve belediye başkanı olan Muhiddin Üstündağ öncülük etmiş, bir komisyon oluşturularak, Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, Halil Ethem Bey, Dr. Süheyl Ünver, Osman Ergin gibi uzmanlar bu komisyonda yer almıştır. Ülkemizde Lale devrinden Cumhuriyet dönemine kadar meydana gelen yeniliklerle alakalı kıyafet, silah, resim, heykel vb. materyaller sergilenmek üzere toplanmaya, aynı zamanda süreli yayın koleksiyonu da oluşturulmaya başlanmıştır. 1929 yılında resmi olarak çalışmalarına başlayan komisyon ilk toplantılarını Atatürk'ün Şişli'de Millî Mücadele yıllarında kiraladığı ve günümüzde Atatürk Müzesi olarak kullanılan binada yapmış ve bu binayı kullanmaya başlamıştır. Ancak koleksiyon kısa zamanda çoğalarak bina yetersiz kalınca, 1931 yılında II. Bayezid Külliyesinin medrese bölümü tahsis edilmiştir¹⁶².

Zamanla koleksiyonunu genişleten kütüphâne, 1945 yılında Saraçhane'deki Gazanfer Ağa Medresesi'ne nakledilmiş ve "İstanbul Belediye Kütüphanesi" adını almıştır. Devamlı bağış yapılarak gelişimine devam eden kütüphâne, 1973 yılında temeli atılarak, 2 Kasım 1976 tarihinde belediyeye devredilen ve 3 Mart 1981 yılında hizmet vermeye başlayan Taksim'deki binasına taşınmıştır. Günümüzde bu binada "Atatürk Kitaplığı" adıyla okuyuculara hizmet etmektedir¹⁶³.

İlim, sanat ve siyaset alanında önde gelen isimler tarafından yapılan bağışlarla her geçen gün koleksiyonunu genişleten Atatürk Kitaplığı, her yaş gurubu okuyucu tarafından kullanılmakla beraber, koleksiyonundaki çeşitlilik sebebiyle yerli ve yabancı pek çok akademisyenin tercih ettiği bir kütüphanedir.

Atatürk Kütüphanesi süreli yayın koleksiyonu bakımından Türkiye'nin önemli kütüphanelerinden biridir. Kütüphanede birbirinden farklı 9.000'in üzerinde cilde sahip 370 adet gazete, 17.000'den fazla cilde sahip 3.122 dergi bulunmaktadır. Araştırmacılar kütüphanenin ferah ortamında dijital taraması yapılmayan eserleri doğrudan doğruya inceleyebildikleri gibi, sayısal taraması yapılmış ve arşivlenmiş yayınları okuyucu bilgisayarlarından inceleyebilmektedirler. Ayrıca bu yayınlar talep edilmesi durumunda

¹⁶² <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php?dil=tr&p=1>

¹⁶³ Meryem Demirbaş, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında Bulunan Sarf ve Nahiv İle Alakalı Yazma Eserlerin İlmî Tanıtımı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Arap Dili Ve Belagati Anabilim Dalı, İstanbul 2019, s.6.

CD ya da DVD ye yazdırılarak okuyucunun istifadesine sunulmaktadır. Kütüphanede büyük bölümü nadir nüshalardan oluşan Osmanlıca mecmualarla birlikte farklı dillerde yayımlanmış 2485 cilt gazete ile 5968 cilt dergi mevcuttur. Bunlar arasında yalnızca bu kütüphanede yer alan Enîn-i Mazlûm, Bâdiye ve Varlık mecmuaları da yer almaktadır. Günümüzde kütüphanenin koleksiyonunda 8311 cilt Osmanlıca, 7605 Türkçe, 10286 cilt İngilizce, Fransızca, Almanca, 160 cilt İtalyanca, 91 cilt Lâtinçe, 1722 cilt Ermenice, 712 cilt Rumca, 300 cilt Rusça, 1386 cilt Arapça, 290 cilt Farsça olarak yayımlanmış eser bulunmaktadır. Ayrıca 546 cilt salname, 319 cilt takvim, 38 atlas, 252 harita, 46 cilt Kur'an-ı Kerim, 406 cilt albüm, 482 cilt yazma eserden oluşan koleksiyonda toplam 33152 cilt yayın yer almaktadır¹⁶⁴.

3.1.4. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi

2015 yılında yapımına başlanılan ve Türkiye'nin en büyük kütüphanesi olma özelliğine sahip Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, 20 Şubat 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Özbekistan devlet başkanı Şevket Mirziyoyev'in de katılımıyla açılmış, Cumhurbaşkanlığı Külliyesini tamamlayan nihaî unsur olmuştur. 125.000 metrekarelik bir araziye yapılan kütüphanenin mîmârîsinde küp, silindir, kubbe gibi geleneksel şekiller kullanılmış, geleneksel mîmârî ile benzerlikler oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapımında Selçuklu ve Osmanlı mîmârîsinden esinlenen kütüphanenin mimarı Şefik Birkiye Beyefendi'dir.

Dünya çapında sayılı kütüphanelerden biri olmayı amaçlayan Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, 5.500 kişilik oturma kapasitesine sahip olarak tasarlanmış olup kuruluşunda modern kütüphanecilik anlayışı esas alınmıştır. Henüz çok yeni olan kütüphanenin koleksiyonunda; 2.000.000 basılı kitap, 12.500 basılı dergiye ait 2.000.000'a yakın süreli yayın bulunmaktadır. Ayrıca 550.000 e-kitap, 6.500.000 elektronik tez ve 60.000'e yakın e-dergiye ait 120.000.000 makale ve rapor yer almaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı Kültür İşleri Genel Müdürlüğü ile ortak olarak yapılan çalışma sonucu 100'den fazla ülkeye ait 134 dilden kitabın yer aldığı Cihannümâ Salonunda 16 farklı Türk Devleti'ne ait kitaplar ve T.C. Cumhurbaşkanları için yazılmış olan eserler bulunmaktadır. Salonun kubbesini 16 sütun taşımaktadır ve bu sütunlar Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan Türk devletlerini temsil etmektedir. Kütüphanede bu salondan başka, Araştırma Kütüphanesi, 50.000 adet eserin yer aldığı Nâdir Eserler Kütüphanesi, Gençlik Kütüphanesi, görsel ve işitsel materyallerin bulunduğu Ses ve

¹⁶⁴ Selçuk Aydın, Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınları Sayısallaştırma Çalışmalarının Teknik ve Yöntemsel Analizi, Basılmış YL Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, S.43.

Görüntü Kütüphânesi ve Nasreddin Hoca Çocuk Kütüphânesi gibi birçok farklı salon yer almaktadır¹⁶⁵.

3.2. OSMANLI PERİYODİKLERİNDE HAT ÖRNEKLERİ

Osmanlı topraklarında ilk olarak 1828 yılında Mısır'da yayımlanan " Vekāyi-i Mısıriyye" ve onu tâkîben İstanbul'da yayımlanan "Takvîm-i Vekāyi" isimli gazetelerin ardından Arap harfli Türkçe gazeteler çıkmaya başlamıştır. İlk dönemlerde sayfa sayıları oldukça az olan bu gazeteler içerik bakımından son derece kısıtlı yayınlardır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, o döneme kadar sadece günlük olarak yayımlanan gazetelerin yanı sıra haftalık, 15 günlük ve aylık periyotta yayımlanan mecmualar da yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde gelişen ve çeşitlenen periyodik yayımlar, içeriğinde yer alan hat kompozisyonları bakımından da oldukça önemlidir. Bu hat örneklerinde dönemin önemli hattatlarının yazıları yer almakla beraber, aynı yıllarda matbaalarda çalışan ve isimleri günümüze kadar ulaşmamış olan hattatlara ait yazılar da bulunmaktadır.

Hat sanatının yükselerek artık zirveye ulaştığı bu dönemde yayımlanan süreli yayınlardaki hat örneklerini incelediğimizde yazının her çeşidinin ustalıkla uygulandığını görüyoruz. Periyodik yayımların kronolojik olarak ilk dönemlerinde yazıları bulunan Hattat Ârif Hikmet Bey'in imzasıyla karşımıza çıkan 1868-1909 yılları arasında yayımlanmış olan "Tasvîr-i Efkâr" gazetesinin kapak kısmında sülüs ve rık'a hattı kullanılarak farklı bir tasarım uygulanmıştır (Resim 65). Yine Ârif Hikmet Bey'in bazı kapak tasarımlarını sümbülî hat ile yazdığı da görülmektedir. Kaynaklarda kısa bir dönem Ârif Hikmet Bey'le birlikte çalıştığı zikredilen ve hakkında yeterli miktarda bilgi bulunmayan Hâlit Bey'de süreli yayınlarda yer alan kompozisyonlarında muhtelif yazı çeşitlerinden çalışmış olduğu hat örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır.

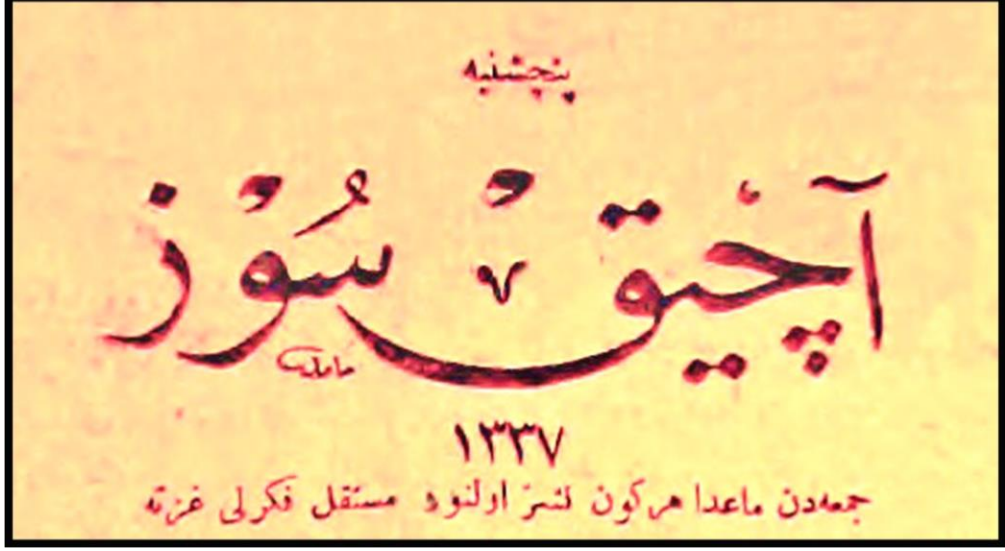
Süreli yayınlarda hat tasarımlarının sıkça yer aldığı Nuri Korman Bey'in "Yeni Kitap" mecmuası için çeşitli hatlarla tasarladığı on iki farklı kapak yazısı süreli yayınlarda kullanılan hat zenginliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Resim 48). Yine her çeşit yazıyı gazete ve dergilerde çeşitli kompozisyonlarla çalışmış olan Hâmit Aytaç ve Halim Özyazıcı periyodik yayınlarda en fazla yazıları bulunan hattatlarımızdır. Bu

¹⁶⁵ <https://mk.gov.tr/icerik/detay/kutuphane-hakkinda>

yazılarda Hâmit Aytaç'ın belli bir döneme kadar imzalarında Hâmit isminin içinde ince bir kamışla “Âmidî” mahlasını da ilave ettiğini görüyoruz.

20. yüzyılda yayımlanmış Osmanlıca periyodiklerine ait hat örneklerini günlük, haftalık, on beş gün aralıklarla ve aylık olarak ayırarak görsellerini sunduğumuz bölümde yazıları alfabetik sıraya göre tasnif ederken bu yayınların neşredildiği tarihleri de zikretmeye gayret ettik. Alfabetik olarak hazırlamamızın nedenlerinden biri, belli yıllarda gazete ve dergilerin sayı olarak çok fazla yayınlanmış olmasıdır Özellikle II. Meşrûtiyet'in ilan edilmesinin 24 Temmuz 1908 yılında resmî bir bildiri ile yayınlanmasının ardından süreli yayınlara tanınan sınırsız özgürlük bu yayınların ilk yedi yıl içinde çok yüksek sayılara ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Aynı yıl içinde çok fazla yayının olması kronolojik sıralamamızı zorlaştırmıştır.

3.2.1. Günlük Gazetelerde Hat

Resim 44: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih gazete başlığı: "Açık Söz"

(HTU no.0876)

AÇIK SÖZ: Cuma günü dışında her gün yayınlanan Türk gazetesidir. Yayın yeri Kastamonu'dur. 1919 yılında yayımlanmıştır. Nesih hattı ile düz bir kompozisyon olarak hazırlanmış hatta ilk kelimenin son harfi keşideli olarak yazılmış ve renkli mürekkep tercih edilmiştir. Yazı zaman içinde yıpranmış ve harfler netliğini kaybetmiştir.

Resim 45: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait tâ'lık hat ile yazılmış gazete başlığıdır: "Alemdar"

(HTU no.0534)

ALEMDÂR: Her gün yayınlanan Saltanat-ı meşrûta taraftarı bir Osmanlı gazetesidir. İstanbul'da 1916-1919 yılları arasında yayımlanmıştır. Zarif bir tâ'lık hat ile meşk edilmiş olan yazının sağ alt kısmındaki boşlukta Hattat Halim Bey'in imzası bulunmaktadır. Ancak gazetenin tüm sayıları incelendiğinde imzanın bütün mecmualarda yer almadığını görmekteyiz. 1918 yılında yayımlanan mecmuada imza bulunmakta, fakat 1919 yılında çıkan gazetelerde bulunmamaktadır.

Resim 46: Sülüs hat ile yazılan gazete başlığında imza bulunmamaktadır: "El-Alemü'l-İslâmî"

(HTU no.0300)

EL-ALEMÜ'L-İSLÂMÎ: İstanbul'da Arapça olarak yayımlanan siyasî, dînî, ictimâî, edebî günlük gazetedir. 1916-1919 yılları arasında yayımlanmıştır. Gazetenin kapak yazısı sülüs hat ile satır nizamında tasarlanmış olup, terkipte son harf olan mimi uzatan "ye" harfi soldan sağa ma'kûs yâ olarak yazılmak suretiyle yazıya ahenk kazandırılmıştır.

Resim 47: Hattat Hâmit Bey'e ait sülüs hattı hazırlanmış gazete: "Anadolu"

(HTU no.1288)

ANADOLU: Sülüs hattı ile düz olarak kompoze edilmiş olan yazının alt orta boşluğunda Hâmit Bey'in imzası bulunmaktadır. Hemen altında rık'a hattı ile "Cumartesi'den maâda her gün sabahları neşr olunur" ibaresi yer almaktadır. Bu gazete 1918-1928 yılları arasında günlük olarak neşredilmiş Türk gazetesidir.

Resim 48: Sülüs hat ile yazılan gazete başlığında imza bulunmamaktadır: "Yeniğün"

(HTU no. 0029)

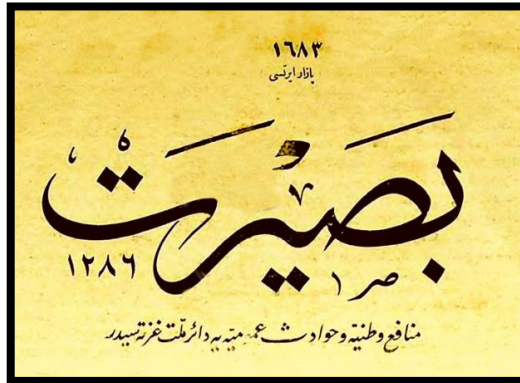
ANADOLU'DA YENİGÜN: Sülüs hat ile düz satır olarak yazılmış olan mecmua isminin sadece "Yeniğün" kısmı yazılmış olup, "Anadolu'da" kısmı ibareye eklenmemiştir. Satır nizamında sülüs hat ile yazılmış olan ve hattatın imzası yer almayan yazı, zamanla deforme olmuş ve ana hatları netliğini kaybetmiştir. Bu gazete 1924 yılında Ankara'da yayınlanan siyasî ve ilmî Türk gazetesidir.

Resim 49: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait sülüs gazete başlığı: “Antalya”

(HTU no.1299)

ANTALYA: Sülüs hat ile satır nizamında yazılmış olan kompozisyon tezyîni unsurların zengin kullanımıyla oluşturulmuş özgün bir tasarımıdır. Yazıda hattatın imzasından daha kalın kalem kullanılarak yazılan tarih alt orta boşlukta yer almaktadır. Bu gazete, 1919 yılında Cumartesi dışında her gün yayımlanan Türk gazetesidir.

Resim 50: Sülüs hat ile yazılan gazete başlığında imza bulunmamaktadır: “Basiret”

(HTU no.0017)

BASİRET: 1908 yılında İstanbul'da cuma ve pazar günü dışında her gün yayımlanmıştır. Vatanın menfaati için çalışan ve içeriğinde çeşitli konuların yer aldığı gazetedir.

Resim 51: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs dergi kapağıdır: “*Deli Orman*”

(HTU no.1042)

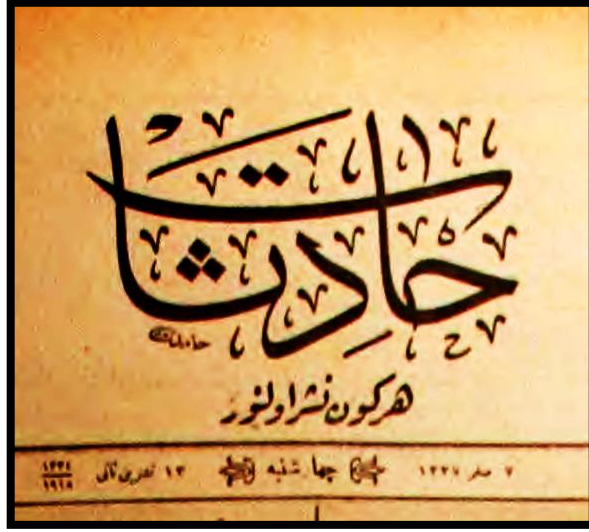
DELİ ORMAN: Sol alt köşede Nuri Bey'in imzasının yer aldığı yazı oval formda sülüs olarak tanzim edilmiş, ilk kelimenin son harfide keşide yapılarak ikinci kelime buraya yerleştirilmiş, yazıda boşluk ve doluluk oranı dengelenmiştir. Bu gazete Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların haklarını korumak gayesi ile Mahmut Necmeddin Deliorman tarafından çıkarılmıştır. Siyasî, ictimâî, serbest fikirli, tarafsız bir Türk gazetesidir. 1924 yılında yayımlanmıştır.

Resim 52: Hattat: Nuri Korman'a ait nesih gazete başlığıdır: “*Dersâdet*”

(HTU no.0535)

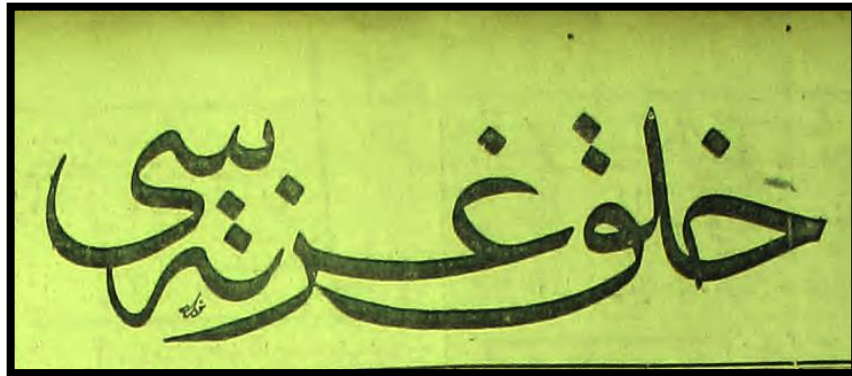
DERSAÂDET: Satır nizâmında nesih hatla yazılmış olan hat kompozisyonu çok az hareke kullanılarak hazırlanmış sade ve yalın bir tasarımdır. Bu gazete 1918 yılında İstanbul'da her gün yayımlanan tarafsız bir Türk gazetesidir.

Resim 53: Hattat Hâmit Ayaç'a ait sülüs- rık'a gazete başlığı: “Hâdisât”

(HTU no.0710)

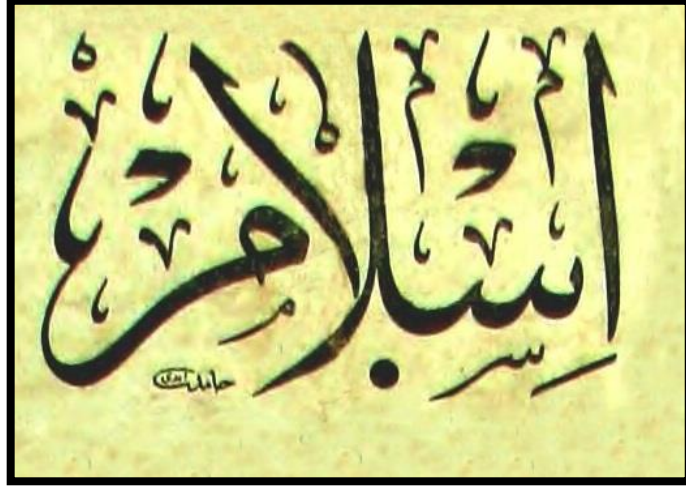
HÂDİSÂT: Sülüs hat ile yazılmış olan gazete isminde son harfde keşide yapılarak yazıya bütünlük kazandırılmıştır. Ayrıca Hâmit Bey'in imzasının içinde ince bir kalemlle “Amidî” yazısı yer almaktadır. Hâdisât gazetesi her gün neşr olunan Türk gazetesidir. Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-ı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti tarafından 1919 yılında yayımlanmıştır.

Resim 54: Hattat Nuri Korman'a ait sülüs gazete başlığı: “Halk Gazetesi”

(HTU no.1042)

HALK GAZETESİ: Bu gazetenin başlığı sülüs hatla satır nizâmında yazılarak, hattat tarafından hareke ve tezyînât kullanılmaksızın yalın haliyle kalması tercih edilmiştir. Siyasî ve ilmî içerikli olup, 1918-1928 yılları arasında yayımlanmıştır.

Resim 55: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs gazete başlığı: "İslâm"

(HTU no.0325)

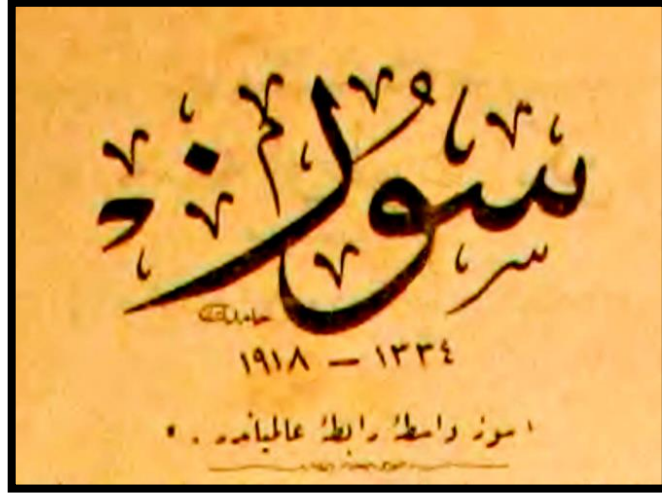
İSLAM: Sülüs hatla düz olarak yazılmış ve Hâmit Bey'in imzasının içinde ince bir kalemle "Amidî" detayına yer verilmiştir. Dînî içerikli bir gazetedir. 1912 yılında günlük olarak yayımlanmıştır.

Resim 56: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-nesih gazete başlığı: "Kilis"

(HTU no. 0688)

KİLİS: Haftada üç gün Kilis'de çıkan bu gazetenin ismi oval formda sülüs hattı ile hazırlanmış "Yevmî halk gazetesi" ibaresi nesih hatla alt bölüme yazılarak kompozisyon tamamlanmıştır. 1928 yılında yayımlanan yerel bir fikir gazetesidir.

Resim 57: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-nesih gazete başlığı: "Söz"

(HTU no.0688)

SÖZ: Sülüs hatla yazılan gazete ismi, kısa bir kompozisyon olmakla beraber oval form hazırlanmış boşluk ve doluluk dengesi mükemmel bir şekilde tasarlanmıştır. İmzanın altında hem hicrî hem de mîlâdî tarihe yer verilmiştir. 1918 yılında her gün yayımlanan ilmi içerikli bir Türk gazetesidir.

Resim 58: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs, rık'a gazete başlığı: "Tasfir-i Efkâr"

(HTU no.2267)

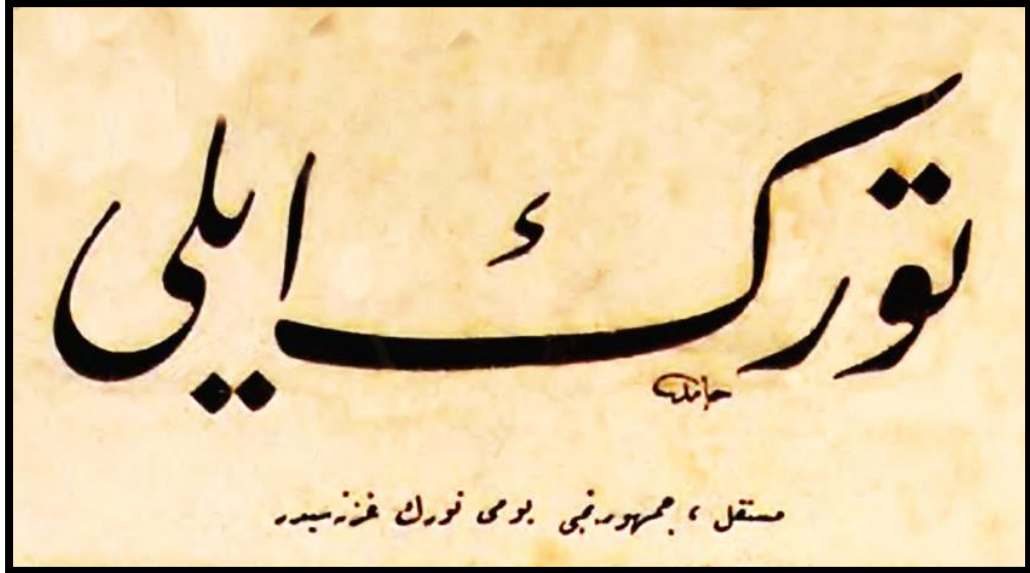
Resim 59: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs, rık'a gazete başlığı: "Tasvîr-i Efkâr"

(HTU no.2267)

TASVÎR-İ EFKÂR: Sayfanın üst orta kısmında kavis verilerek yazılmış sülüs kompozisyonunun alt kısmında "donanma nüsha-i mahsûsası" ibaresi yine sülüs hatla daha

ince kalemle yazılmıştır. Son derece zengin görsellerle hazırlanmış olan kapak sayfasında o dönemde gazeteyi çıkaran üç edebiyatçının resimleri konulmuş, resimlerin altlarına da sülüs hatla isimleri yazılmıştır. Bunlar: “*Recaizâde Mahmut Ekrem, Abdül’Hak Hâmid Bey, Ahmet Râsim Bey*” lerin isimleridir..

Gazete, 1868-1909 yılları arasında yayımlanan ilk fikir gazetesidir. Ayrıca Takvîm-i Vekâyi’, 1 Kasım 1831 tarihinde, Cerîde-i Havâdis (31 Temmuz 1840) ve Tercümân-ı Ahvâl (22 Ekim 1860) gazetelerinin neşredilmesinin ardından Osmanlı topraklarında yayımlanan dördüncü Türkçe gazetedir.

Resim 60: Hattat Hâmit Ayaç'a ait tâ'lık gazete başlığı: “*Türk Gazetesi*”

(HTU no.1253)

TÜRK İLİ: Tâ'lık hat ile hazırlanmış olan kompozisyon düz satır nizamında çalışılmış, tam orta kısımda kef harfi keşideli olarak çalışılarak yazıya hareket kazandırılmıştır. Keşidenin sol alt bölümündeki boşluk nokta ile tamamlanırken sağ kısımdaki boşluğa imza yerleştirilmiştir.

Gazete, 1923 yılında yayımlanan ve Cumhuriyetçi yayınlar yapan bir fikir gazetesidir.

Resim 61: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığı: “*Türk Sözü*”

(HTU no.1498)

TÜRK SÖZÜ: Tâ'lık hattı ile hazırlanmış olan gazete isminin ikinci kelimesi olan “sözü” kelimesi keşide ile yazılan kef harfinin ucuna nesih hat ile yazılmış ve bu kelimedede hareke kullanılmamıştır. “Konya” kelimesi ise sülüs hat ile alt orta kısma yerleştirilmiştir. Kompozisyon sade bir tasarımdır.

Bu gazete, 1925-1940 yılları arasında Konya’da günlük olarak yayımlanmış yerel bir Türk gazetesidir.

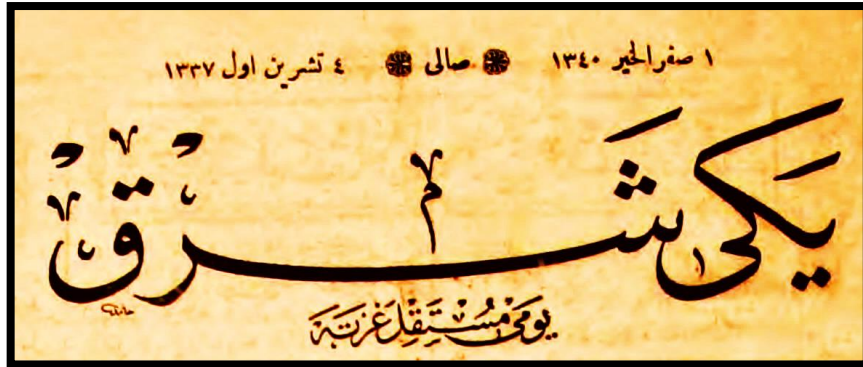

Resim 62: Nesih hat ile yazılan gazete başlığında imza okunamamıştır: “Yanık Yurt”

(HTU no.0027)

YANIK YURT: Nesih hattı ile yazılmış olan hat kompozisyonunda orta kısım keşideli olarak yazılmış, imza noktanın altına çok küçük ve sıkışık olarak yazıldığı için okumak güçleşmiştir. Harflerin anatomisi düzgün harf aralılarındaki ölçü orantılı olmakla beraber bazı yerlere gereksiz tezyînî işaretler konulmuştur.

Gazete, 1922 yılında yayımlanmaya başlayan ve cumartesi dışında her gün yayımlanan cumhuriyetçi bir fikir gazetesidir.

Resim 63: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih gazete başlığı: “Yeni Şark”

(HTU no.0688)

YENİ ŞARK: 1923 yılında yayımlanmaya başlayan ve her gün akşamları çıkan müstakil Türk gazetesidir. Gazetenin ismi nesih hat ile yazılmış, “şark” kelimesindeki şın harfinde keşide yapılarak yazının ağırlıklı kısmı sağ bölümde toplanmıştır. “Yevmî müstakil gazete” ibaresi ise daha ince kalemle keşidenin alt kısmına yazılmıştır.

3.2.2. Haftalık Süreli Yayınlarda Hat

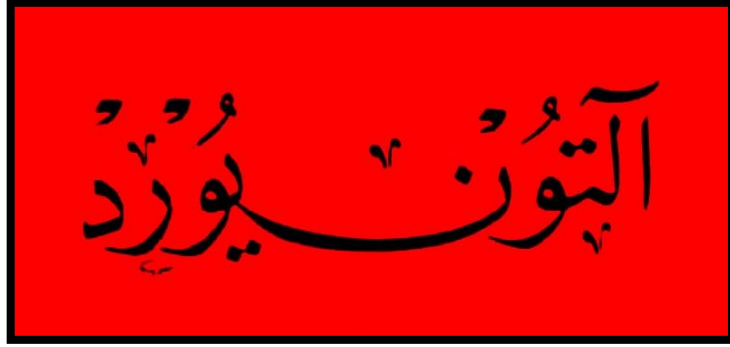

Resim 64: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait sülüs gazete başlığı: “*Âfiyet*”

(HTU no.1063)

ÂFİYET: Ârif Hikmet Bey tarafından sülüs hatla hazırlanan mecmua ismi düz bir satır kompozisyonudur. Üst bölümde yer alan fetha, yazı ile aynı kalınlıkta yazılarak ve tezyînât unsurları zengin bir şekilde kullanılarak metni kısa olan tasarıma doluluk kazandırılmıştır.

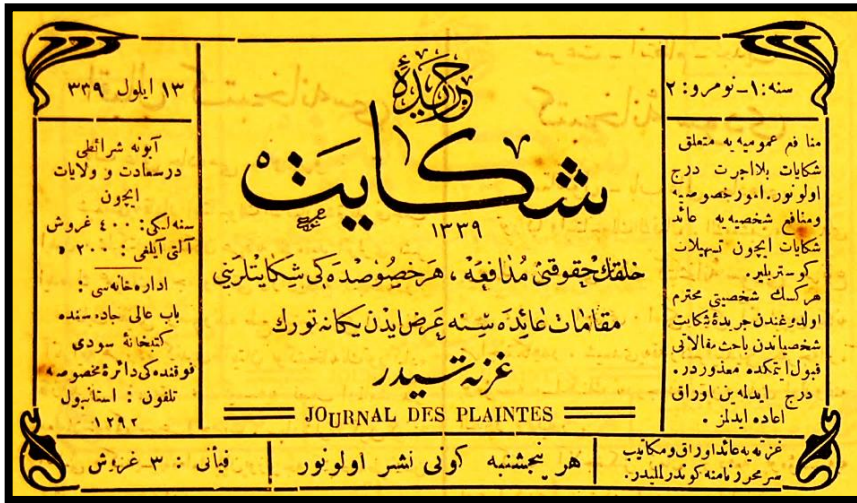
Sağlık ve tıba dair konulardan ve ev işlerinden bahseden, çarşamba günleri İstanbul'da yayımlanan resimli bir gazetedir. 1923 yılında yayımlanmaya başlamıştır.

Resim 65: Hattat Halim Özyazıcı'ya ait nesih gazete başlığı: “Altın Yurt”

(HTU no.0882)

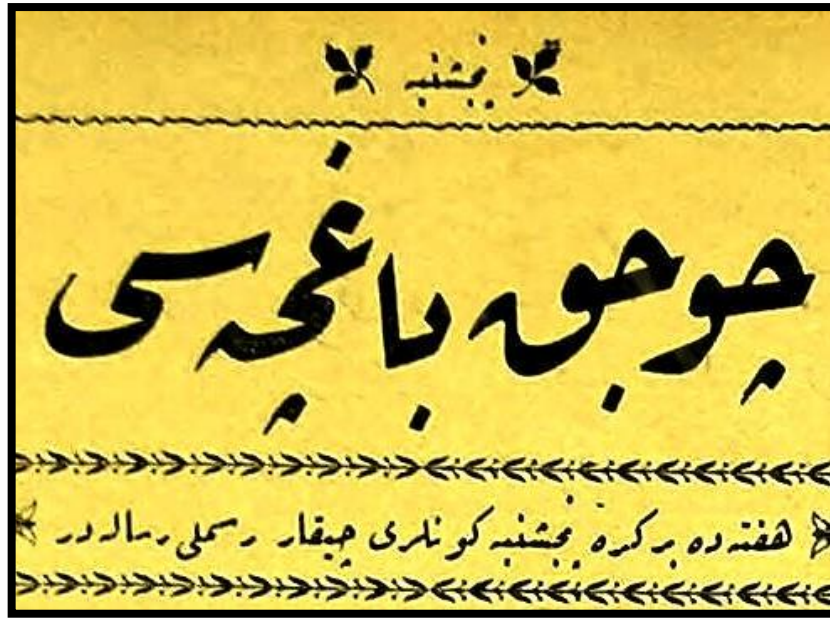
ALTIN YURT: Türk Ocağı'nın fikirlerine ve çalışmalarına hizmet etmek gayesiyle yayın yapan haftalık mecmuadır Nesih hatla düz bir satır kompozisyonu olarak hazırlanmış olan gazete isminin orta kısmında nun harfi keşîdeli olarak yazılmıştır. Yalın, sade ve akıcı bir görünüme sahip olan tasarım, kırmızı zemin üzerine siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Resim 66: Hattat: Nuri Korman'a ait sülüs-nesih- tâ'lık gazete başlığı: “Ceride-i Şikâyet”

(HTU no.1458)

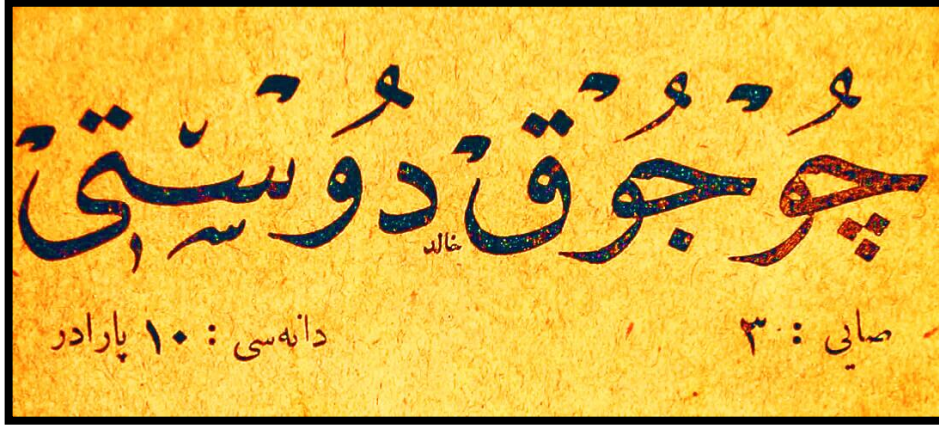
CERÎDE-İ ŞİKÂYET: 1920 yılında yayımlanan ve halkın şikayetlerini dile getiren Türk gazetesidir. Gazete başlığında “Ceride” kelimesi üst kısımda oval formda sülüs hat ile, “şikâyet” kelimesi ise celî sülüs hat ile satır kompozisyonu olarak yazılmıştır. “Halkın hukukunu müdâfâ, her husustaki şikâyetlerini makâmât-ı âidesine arz eden yegâne Türk gazetesidir” ibaresi ise, nesih ve tâ'lık hat ile tasarlanmıştır.

Resim 67-68: Hattat Arif Bey'e ait sülüs-rık'a mecmua başlığıdır: "Çocuk Bahçesi"

(HTU no0245)

ÇOCUK BAHÇESİ. Üstte sülüs hat ile hazırlanmış olan mecmua isminin sol alt kısmında Ârif Hikmet Bey'in imzası bulunmaktadır. Yazı satır nizamında yazılmış, "bahçesi" kelimesinin "bâ" harfinde keşide kullanılmıştır. Altta yer alan diğer tasarım ise rık'a hattı ile yazılmış ancak altına imza konulmamıştır. Bu yayın, haftada bir defa perşembe günleri çıkan resimli çocuk mecmuasıdır. 1912 yılında yayımlanmıştır

Resim 69: Hattat Halit Bey'e ait nesih mecmua başlığıdır: “Çocuk Dostu”

(HTU no.0395)

ÇOCUK DOSTU: Çocuklar için her hafta perşembe günleri yayımlanan çocuk mecmuasıdır. 1921 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi nesih hat ile satır nizamında çalışılmış sade ve yalın bir kompozisyondur.

Resim 70: Hattat Halit Bey'e ait rık'a mecmûa başlığıdır: “Çocuk Dünyası”

(HTU no.0133)

ÇOCUK DÜNYASI: 1914 yılında yayımlanan dergi çocukların zihin dünyalarını geliştirmek gayesiyle neşredilen bir çocuk mecmûasıdır. Rık'a hattı ile satır nizamında yazılmış olan tasarımın sol alt kısmında bulunan boşlukta Hâlit Bey'in imzası yer almaktadır.

Resim 71: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih mecmûa başlığıdır: “Çocuk Postası”

(HTU no.1306)

(MUSAVVER) ÇOCUK POSTASI: Nesih hattı ile yazılmış olan mecmua kapağında ilk kelimenin son harfi keşideli olarak çalışılmış, “postası” kelimesi ise keşidenin içine yerleştirilmiştir. Sol alt boşlukta hattatın imzası bulunmaktadır. Mecmûanın çıkış amacını belirten: “*Türk yavrularının bilgilerini yükseltmeye çalışır haftalık gazete*” ibaresi ise hatt-ı icâze ile satır nizamında yazılmıştır.

Türk çocuklarının bilgi dağarcıklarını geliştirmek gayesiyle her hafta yayımlanan çocuk gazetesidir. 1920 yılında yayımlanmıştır.

Resim 72: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait tâ'lık- sülüs mecmûa başlığıdır: "Eşref"

(HTU no.2350)

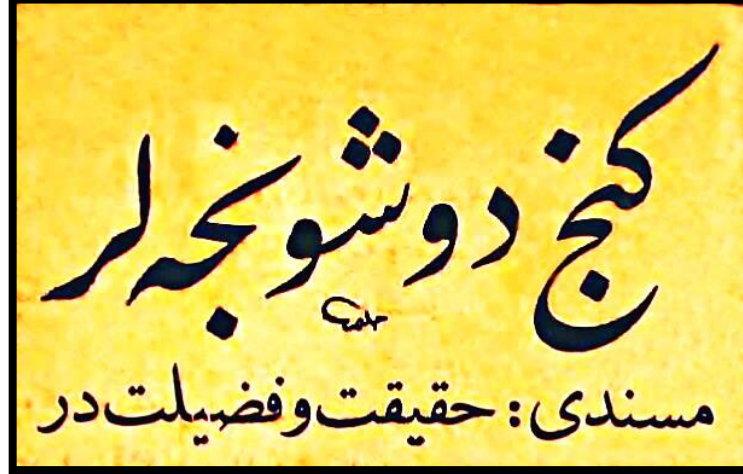
EŞREF: 1909 yılında yayımlanan haftalık edebî ve mizahî resimli Osmanlı gazetesidir. Bu kapak tasarımı mecmuanın altı aylık koleksiyonu için hazırlanmıştır. Üst kısımda yer alan memûa ismi ve "birinci senë" ibaresi tâ'lık hat ile, alt kısımda yer alan "Eşrefin Altı Yıllık Koleksiyonu" yazısı ise sülüs hat ile düz satır kompozisyonu olarak çalışılmıştır. Sol alt boşlukta yer alan hattatın imzasında da tâ'lık hattı kullanılmıştır.

Resim 73: Hattatı bilinmeyen sülüs mecmua başlığıdır: “*Film Mecmûası*”

(HTU no.0781)

FİLM MECMUASI: Sülüs hat ile satır nizamında yazılmış olan mucmûa isminin sol alt kısmında bir imza bulunmakta, ancak çok net olmaması nedeniyle okunamamıştır. Sinema ve tiyatro gösterimlerini günü gününe takip ederek her hafta pazar günleri neşredilmiş temaşâ gazetesidir. 1920 yılında yayımlanmıştır.

Resim 74: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: “*Genç Düşünceler*”

(HTU no.0947)

GENÇ DÜŞÜNCELER: İlmî, edebî, ictimâî ve iktisadî mevzulardan bahseden gazete 1928 yılında her hafta cuma günleri yayımlanmıştır. Tâ'lık hattı ile yazılmış olan mecmua ismi sade ve akıcı bir tasarımdır. Alt kısımda “*Mesnedi: hakikat ve fazilettir*” ibaresi ile mecmuanın çıkış gayesi ifade edilmiştir.

Resim 75: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: “*Gelincik*”

(HTU no.0377/1)

GELİNCİK: Resimli bir hanım mecmuası olan bu yayının kapak tasarımı Halim Bey tarafından tâ'lık hattı ile kırmızı renk mürekkep kullanılarak hazırlanmıştır. Kompozisyon kısa olmakla beraber son derece zariftir. Mecmua 1909 yılında yayımlanmıştır.

Resim 76: Sülüs hat ile müsennâ olarak yazılan gazete başlığıdır: “*Geveze*”

(HTU no. 0237/3)

GEVEZE: Haftada iki defa pazartesi ve perşembe günleri çıkan resimli gazetedir. 1906 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hat ile müsennâ olarak yazılmış olan gazete başlığında imza bulunmamaktadır.

Resim 77-78: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: “Habl-ü Metîn”

(HTU no.0964)

HABL-Ü METÎN: 1917 yılında yayımlanan dinî, fennî, ictimâî konulardan bahseden haftalık İslâmî bir dergidir. Kapak yazısı iki farklı zemin üzerine ta'lık hatla yazılmıştır. Sade ve akıcı bir tasarımdır.

هفتة لوقه

نومرو: ۲۷
۲۹ مارت ۱۹۲۶ بازار ايراني

نسخه سی و غروشدر

مدیری: جمال صالح

برمچی سنه

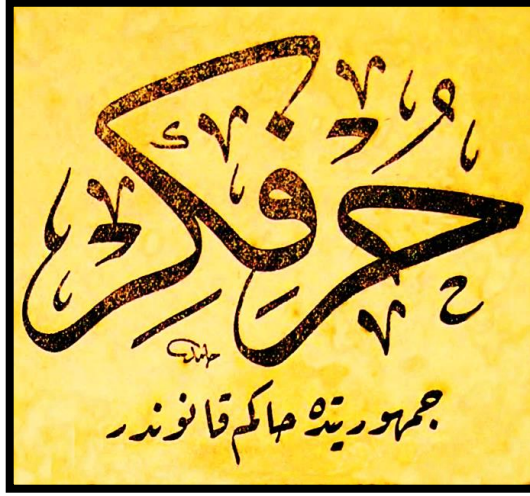

رسمنی کوردیکون رومانایلی هفتة فارسی ۱۳۰ یاشنده در. سیزر کلوب کیم کارینی درجه خطلمرد
بو غریب بوزه ملک ایتمشلردر، قادیلک الک بوبوک ذوقی آغزنده هج آیرمادیغی بیوسیدر!

Resim 79: Nesih hat ile yazılan dergi başlığında imza bulunmamaktadır: “Haftalık Mecmûa”

(HTU no. 0037)

HAFTALIK MECMÛA: Her hafta pazartesi günleri resimli gazetedir. 1925-1928 yılları arasında yayımlanmıştır.

Resim 80: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-rık'a gazete başlığıdır: “*Hür Fikir*”

(HTU no.1416)

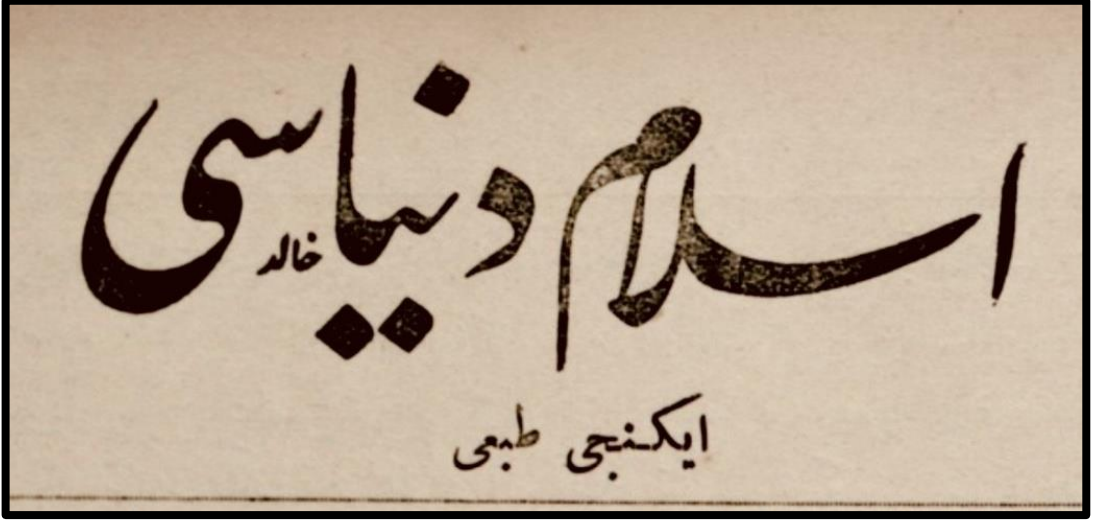
HÜR FİKİR: 1924-1928 yılları arasında yayımlanan ictimâî ve siyâsî cumhuriyet gazetesidir. Gazete başlığı, sülüs hat ile oval formda hazırlanmış olup kompozisyonun alt kısmında yer alan “*Cumhuriyette Hâkim Kânundur*” ibaresi rık'a hat ile yazılmıştır.

Resim 81: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: “*Isparta*”

(HTU no.0764)

İSPARTA: 1928 yılında her hafta çarşamba günleri yayımlanan cumhuriyetçi ve halkçı vilayet gazetesidir. Sülüs hat ile oval istif olarak hazırlanmış olan mecmua başlığı çok fazla deforme olması nedeniyle netliğini kaybetmiştir.

Resim 82: Hattat Halit Bey'e ait tâ'lık mecmua başlığıdır: "İslam Dünyası"

(HTU no.0325)

İSLAM DÜNYASI: Müslümanların menfaatlerini temin etmek gayesiyle çıkarılan haftalık Türk gazetesidir. 1912 yılında yayımlanmıştır. Tâ'lık hattı ile düz satır kompozisyonu olarak hazırlanmış olan kapak tasarımında İslam kelimesindeki "sin" harfi keşîdeli olarak çalışılarak yazıya daha estetik bir görünüm kazandırılmıştır.

Resim 83-84: Hattat Halit Bey'e ait tâ'lık ve kûfî mecmua başlığıdır: "İktisâdiyyât Mecmûası"

(HTU no. 1267)

İKTİSÂDİYYÂT MECMÛASI: 1915 yılında yayımlanan gazete ilmî ve amelî konulardan bahseden haftalık mecmûadır. İki farklı tasarımla çalışılmış olan kapak yazısı üstte celî tâ'lık hattı ile yazılmış olup: "İktisâdiyyât" kelimesinin sonundaki "te" harfi keşîdeli olarak çalışılmış, "Mecmûası" kelimesi ise tâ'lık hattı ile keşidenin sonuna yerleştirilmiştir. Altta yer alan tasarımda ise mecmua ismi tezyînî kûfî olarak hazırlanmıştır. Her iki yazıda da Hâlîl Bey'in imzası yer almaktadır.

Resim 85: Hattat Halim Bey'e ait sülüs mecmûa başlığıdır: "İş Ocağı"

(HTU no. 1217)

İŞ OCAĞI: 1924 yılında yayımlanan haftalık ilmî ve fennî mecmûadır. Kapak tasarımı sülüs hattı ile satır nizamında çalışılmış olup harflerin birbiri ile olan münasebeti bakımından estetik bir kompozisyonudur.

Resim 86: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığıdır: "Kahkaha"

(HTU no. 0897)

KAHKAHA: 1922 yılında cumartesi günleri yayımlanan edebî ve mizahî içerikli gazetedir. Tâ'lık hattı ile hazırlanmış olan kapak yazısı sade bir tasarım olmakla beraber çok fazla yıpranmış olması nedeniyle netliğini kaybetmiştir.

Resim 87: Hattat Ârif Bey'e ait sünbülî gazete başlığıdır: “Kadınlık”

(HTU no.0257)

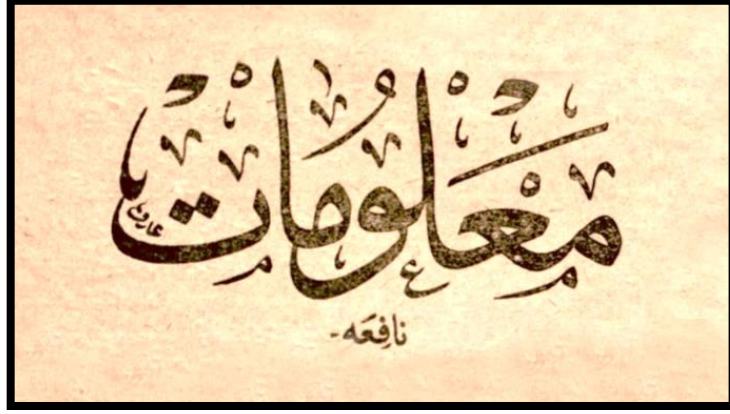
KADINLIK: Kadınların varlığını ve haklarını savunmak maksadıyla çıkarılan haftalık resimli mecmûadır. 1913 yılında yayına başlamıştır. Bu mecmûanın ismi, sünbülî hat ile yazılmıştır. Sünbülî hat Ârif Hikmet Bey tarafından tertip edilmiş bir yazı olup, çok fazla itibar görmemiş ve tercih edilmemiştir.

Resim 88: Sülûs hat ile yazılan dergi başlığında imza bulunmamaktadır: “Kevkeb-i Osmânî”

(HTU no.0148)

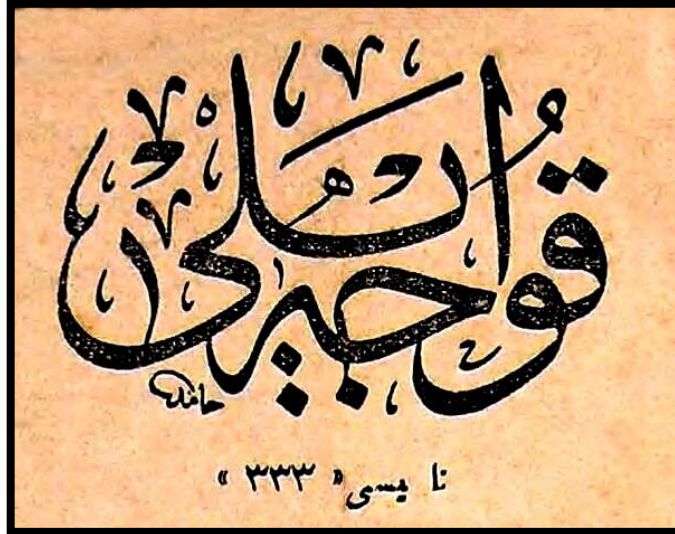
KEVKEBÎ OSMÂNÎ: 1916 yılında yayımlanmaya başlayan gazete ilmî, edebî, siyasî ve ticarî konulardan bahseden bir Osmanlı gazetesidir. Mecmûanın ismi sülûs olarak tertip edilmiş olup, hattatı tarafından imza yazılmamıştır. Harflerin yapısı, hareke ve tezyînât unsurları Hattat Kâmil Akdik'in üslûbuna benzemektedir.

Resim 89: Hattat Ârif Hikmet Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: “*Ma'lûmât-ı Nâfia*”

(HTU no.1008)

MA'LÛMÂT-I NÂFÎA: 1918 yılında haftalık olarak yayımlanmış olan fennî mecmûadır. Sülüs hat ile satır tertibi ile yazılmış olan mecmua isminde yer alan “*Nâfia*” yazısı nesih hat ile alt kısma yazılmıştır.

Resim 90: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs gazete başlığıdır: “*Kocaeli*”

(HTU no.1413)

KOCAELİ: Her hafta perşembe günü çıkan resmî vilayet gazetesidir. 1928 yılında yayımlanmıştır. Oval formda istif olarak yazılmış olan mecmuanın ismi teşrifatlı ve estetik bir kompozisyondur.

Resim 91: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: “Meslek”

(HTU no.1099)

MESLEK: Haftada bir defa neşredilmiş resimli Türk gazetesidir. 1925 yılında yayımlanmıştır. Mecmuanın ismi sülüs hat ile satır nizamında yazılmış olup, yalın ve estetik bir kompozisyondur.

Resim 92: Hattat Halim Bey'e ait nesih mecmûa başlığıdır: “Meraklı Gazete”

(HTU no.0080/3)

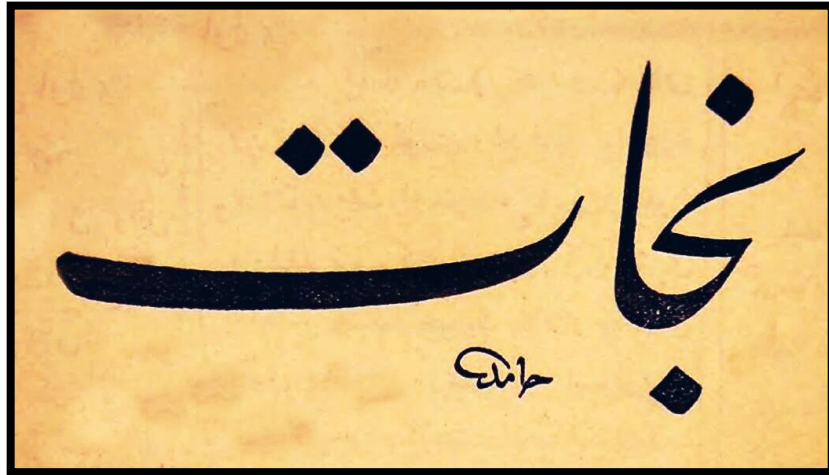
MERAKLI GAZETE: 1926 yılında haftada bir defa olmak üzere perşembe günleri yayımlanmış aile gazetesidir. Nesih hattı ile satır tertibinde yazılmış olan mecmua başlığında “Gazete” kelimesinin ilk harfi keşîdeli olarak yazılmak suretiyle yazıya hareket kazandırılmıştır.

Resim 93: Sülüs olarak yazılmış olan dergi başlığında imza bulunmamaktadır: “Muktebes”

(HTU no.0620)

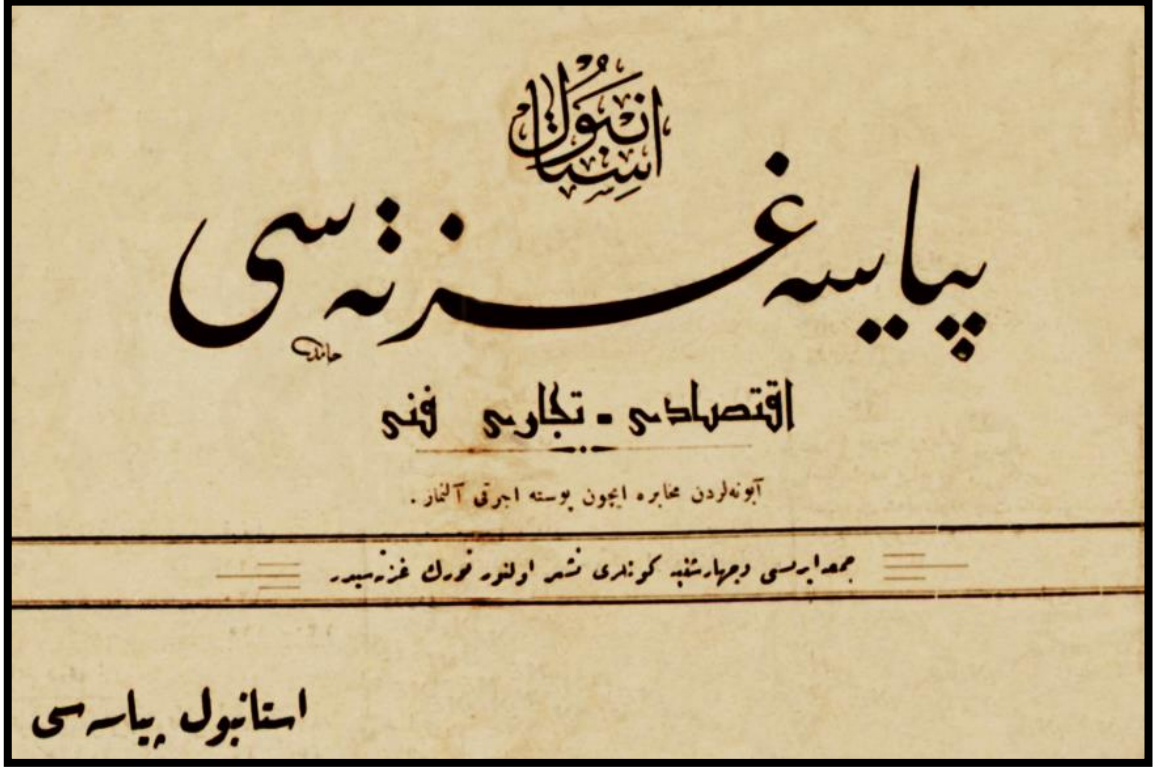
MUKTEBES: Fen ve Edebiyat konularında yazıların yer aldığı mecmûa 1912 yılında haftada bir defa perşembe günleri yayımlanmıştır. Hattatın imzasının kullanılmadığı mecmûa başlığı, bu dönemde ismi meşhur olmayan bir hattata ait olduğu düşünülmektedir.

Resim 94: Hattat Hâmit Aytaç'a ait tâ'lık gazete başlığıdır: “Necât”

(HTU no.0080/3)

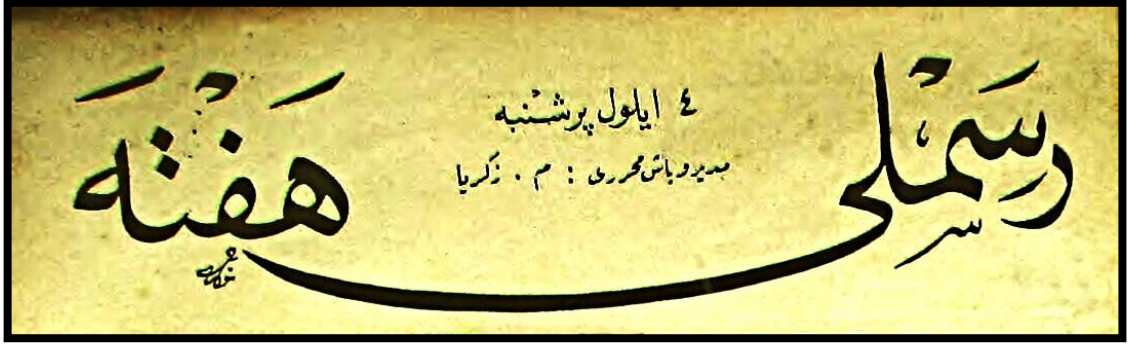
NECÂT: 1926 yılında haftalık olarak yayımlanmış olan Cumhûriyetçi Türk gazetesidir. Tâ'lık hattı ile yazılmış olan gazete başlığı yalın, sade ve estetik bir tasarımdır.

Resim 95: Hattat Hâmit Aytaç'a ait sülüs-kûfi-tâ'lık gazete başlığıdır: “İstanbul Piyasa Gazetesi”

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar
Sürelî Yayınlar NS0982

PIYASA GAZETESİ: 1926 yılında cumartesi ve perşembe günleri neşredilen fennî, içtimai, iktisadî ve ticari gazetedir. Bu gazetenin kapağında yer alan hat kompozisyonunda muhtelif hatlar oldukça estetik olarak tasarlanmıştır. Üstte “İstanbul” kelimesi oval formda sülüs hat ile, “Piyasa Gazetesi” ibaresinin tam ortasında yer alan keşidenin içine yerleştirilmiştir. Alt bölümdeki “İktisâdî Ticârî Fennî” ibaresi ise kûfi hat ile kompoze edilmiştir.

Resim 96: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Hafta"

(HTU no.0080/3)

RESİMLİ HAFTA: Haftada bir perşembe günleri neşredilen resmî bir gazetedir. 1922 yılında yayımlanmıştır. Nesih hattı ile meşk edilmiş olan kapak hattının ortası keşîdeli olarak tasarlanmış ve bu boşluğa gazetenin yayımlandığı gün ile muharrir ismi yazılmıştır.

Resim 97: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Cuma"

(HTU no. 0092)

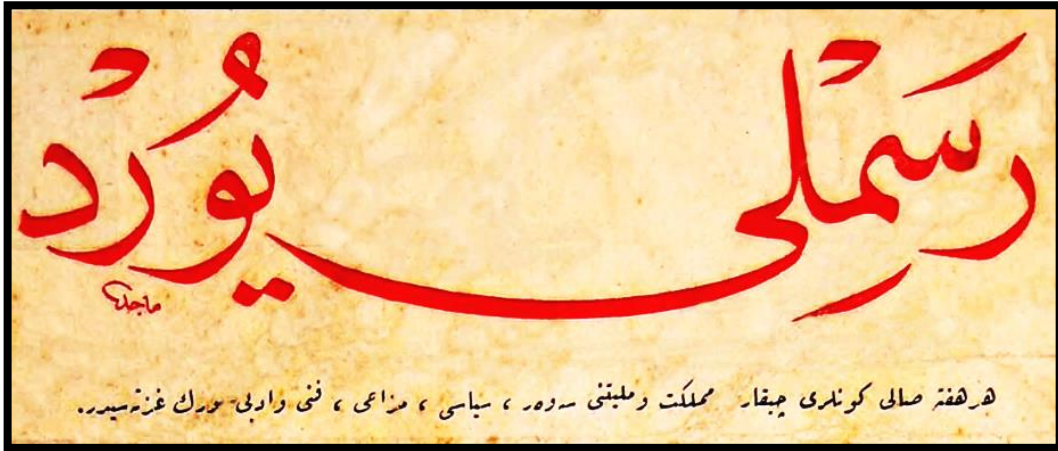
RESİMLİ CUMA: 1922 yılında haftada bir defa yayımlanan gazete laik devlet fikrini benimseyen bir Türk gazetesidir. Yukarıdaki kompozisyonda olduğu gibi bu gazete ismi de nesih hattı ile yazılarak orta kısmı keşîdeli olarak tasarlanmış ve bu boşluğa gazetenin muharririnin ismi yazılmıştır.

Resim 98: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Perşembe"

(HTU no.0142)

RESİMLİ PERŞEMBE: 1925 yılında haftada bir defa perşembe günleri yayımlanan resimli Türk gazetesidir. Nesih hattı ile yazılmış olan gazete başlığının orta kısmı keşideli olarak tasarlanmış ve bu boşluğa kalın bir âsar işareti konularak yazının doluluk oranı dengelenmiştir.

Resim 99: Hattat Macit Ayrıl Bey'e ait nesih gazete başlığıdır: "Resimli Yurt"

(HTU no. 0982)

RESİMLİ YURT: 1924 yılında haftalık olarak yayımlanan siyâsî, ilmî, fennî ve edebî Türk gazetesidir. Gazetenin kapak yazısı nesih hattı ile kırmızı renkte yazılmış olup ortada bulunan keşidenin boş olarak kalması tercih edilmiştir. Sade ve estetik bir tasarımıdır.

Resim 100: Sülüs ile yazılmış imzasız gazete başlığıdır: “Resimli Ziraat Gazetesi”

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar

Sürelî YayınlarNS1773

RESİMLİ ZİRAAT GAZETESİ: Haftada bir defa perşembe günleri yayımlanan mecmuada ziraata dair bilgiler verilmektedir. 1905 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın başlığı sülüs hatla satır nizâmında tertip edilmiş olup hattatın imzasına mevcut sayıların hiçbirinde rastlanamamıştır.

Resim 101: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs gazete başlığıdır: “Saruhan”

(HTU no.0195)

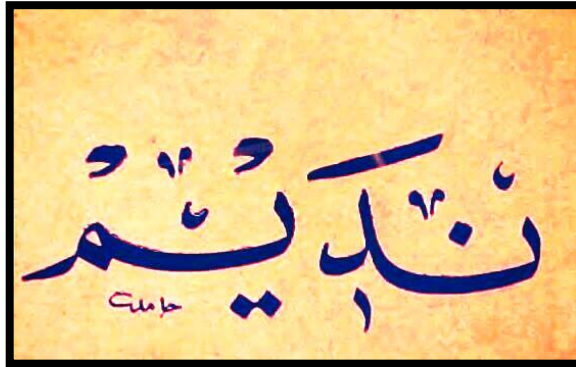
SARUHAN: Haftalık olarak neşredilmiş Türk gazetesidir. 1920 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hatla yazılmış olan gazete başlığı çok fazla yıpranmış olduğundan net olarak değerlendirilememektedir.

Resim 102: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık, nesih gazete başlığıdır: "Süs"

(HTU no.0195)

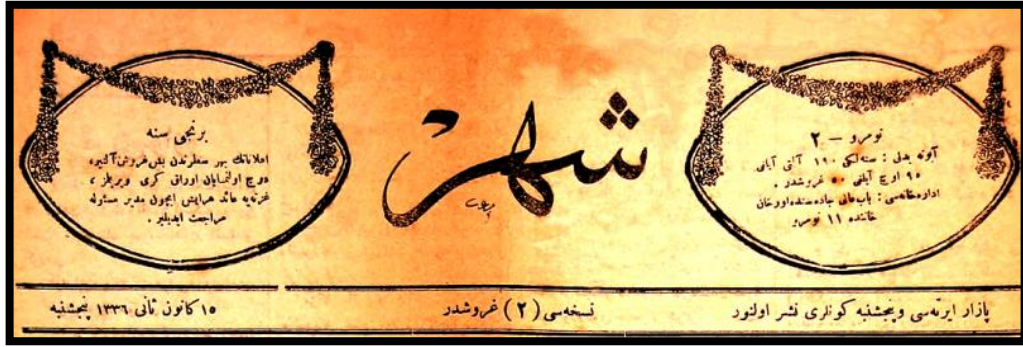
SÜS: 1924 yılında yayımlanmış haftalık edebî hanım mecmûasıdır. Hanımları bilgilendirmek gayesiyle çıkarılmıştır. Gazete başlığı oldukça kısa olup, sade ve zarif bir tâ'lık hat ile tasarlanmış, alt kısımda yer alan "haftalık edebî hanım mecmuası" ibaresi nesih hat ile tertip edilmiştir.

Resim 103: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih dergi başlığıdır: "Nedim"

(HTU no.1261)

ŞAİR NEDİM: Haftalık olarak neşredilen edebî mecmûadır. 1919 yılında yayımlanmıştır. Dergi başlığı nesih hat ile hazırlanmış yalın bir kompozisyondur.

Resim 104: Sülüs ile yazılmış gazete başlığıdır. İmza okunamamıştır: “Şehir”

(HTU no.0861)

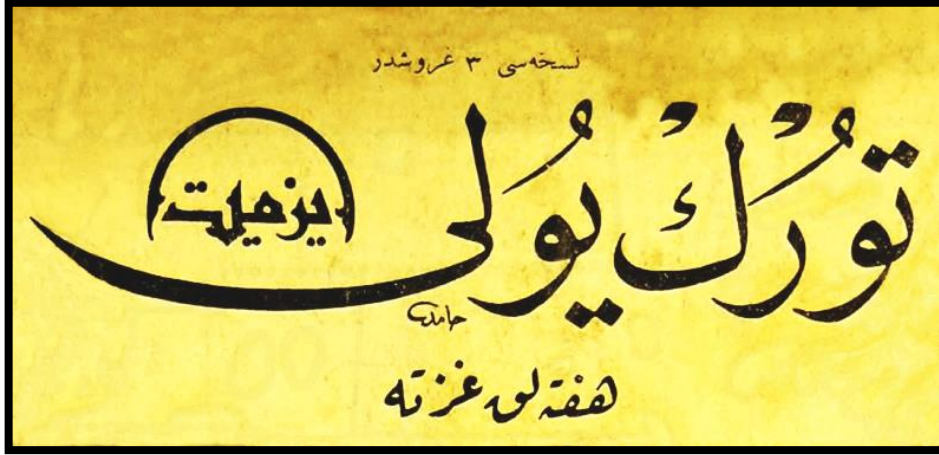
ŞEHİR: Haftada bir defa neşredilen ilmî, edebî, fennî mecmûadır. 1918 yılında yayımlanmıştır.

Resim 105: Hattat Hâmit Ayaç'a ait tâ'lık -nesih dergi başlığıdır: “Teceddüt”

(HTU no. 0838)

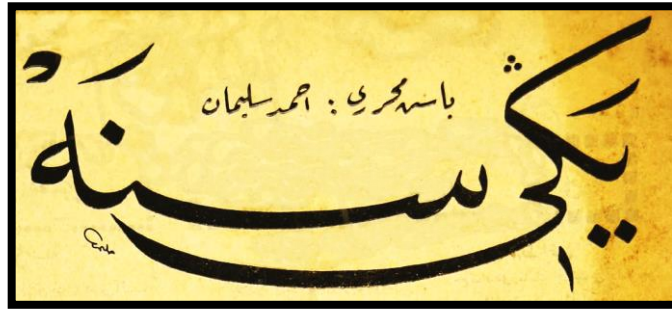
TECEDDÜT: Haftada bir defa çıkan siyasi ve ilmî konularda yazılar neşreden bir mecmûadır. 1918 yılında yayımlanmıştır. Derginin kapak yazısı tâ'lık hat ile hazırlanmış olup, alt kısımda yer alan “Haftalık Mecmûa” yazısı ise nesih hat ile yazılmış sade bir kompozisyonudur.

Resim 106: Hattat Hâmit Aytaç'a ait nesih-kûfi-rık'a dergi başlığıdır: "Türk Yolu"

(HTU no.1424)

TÜRK YOLU: İzmit'te neşredilen cumhuriyetçi ve halkçı Türk gazetesidir. 1926 yılında yayımlanmıştır. Derginin kapak yazısı satır nizamında nesih hatla yazılmış olup son harf keşîdeli olarak tasarlanmıştır. Derginin yayınlandığı il olan "İzmit" kelimesi bu keşîdenin içine kûfi hat ile yazılmış, elif harfi kelimenin üst kısmına hilal şeklinde kompoze edilmiştir. Alt kısmına "Haftalık Gazete" yazısı rık'a hat ile yazılarak kompozisyon tamamlanmıştır.

Resim 107: Hattat: Halim Özyazıcı'ya ait nesih-rık'a dergi başlığıdır: "Yeni Sene"

(HTU no.1307)

YENİ SENE: Pazartesi ve perşembe günleri neşredilen haftalık Halk gazetesidir. 1928 yılında yayımlanmıştır. Gazete başlığı nesih hatla enlemesine dikdörtgen olarak çalışılmış, ilk kelimenin sonu ve ikinci kelimenin ilk harfi keşîdeli olarak yazılmak suretiyle tasarıma dolgunluk kazandırılmıştır.

Resim 108: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Yeniçeri"

(HTU no.1069)

YENİÇERİ: Haftada bir defa perşembe günleri çıkan mizah gazetesidir.1909 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hatla kavis verilerek yazılmış olan mecmûa isminde "kef" harfi farklı bir şekilde "ye" harfine bağlanmış, kompozisyonun başındaki boru kef ile sonunda yer alan ye harfinin keşidesi ile yazıda denge sağlanmıştır.

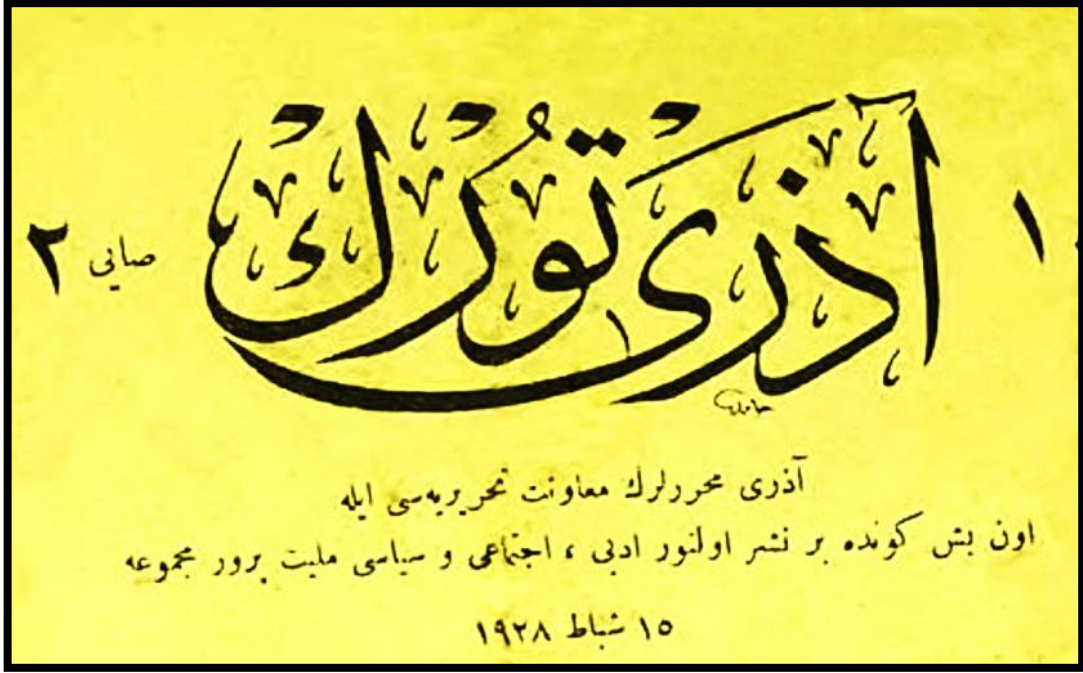

Resim 109: Hattat Arif Hikmet Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “Yeni Mecmua”

(HTU no.0532)

YENİ MECMUA: Haftada bir defa çıkan gazete ilim, sanat ve ahlâka dair konulardan bahseder. 1918 yılında yayımlanmıştır. Gazete başlığı sülüs hatla enlemesine oval istif olarak çalışılmıştır. İstifin alt kısmı tamamen keşide ile bütünleşmiş, üst kısımda yer alan fetha kalın kalemle yazılarak kompozisyondaki siyah- beyaz dengesi sağlanmıştır.

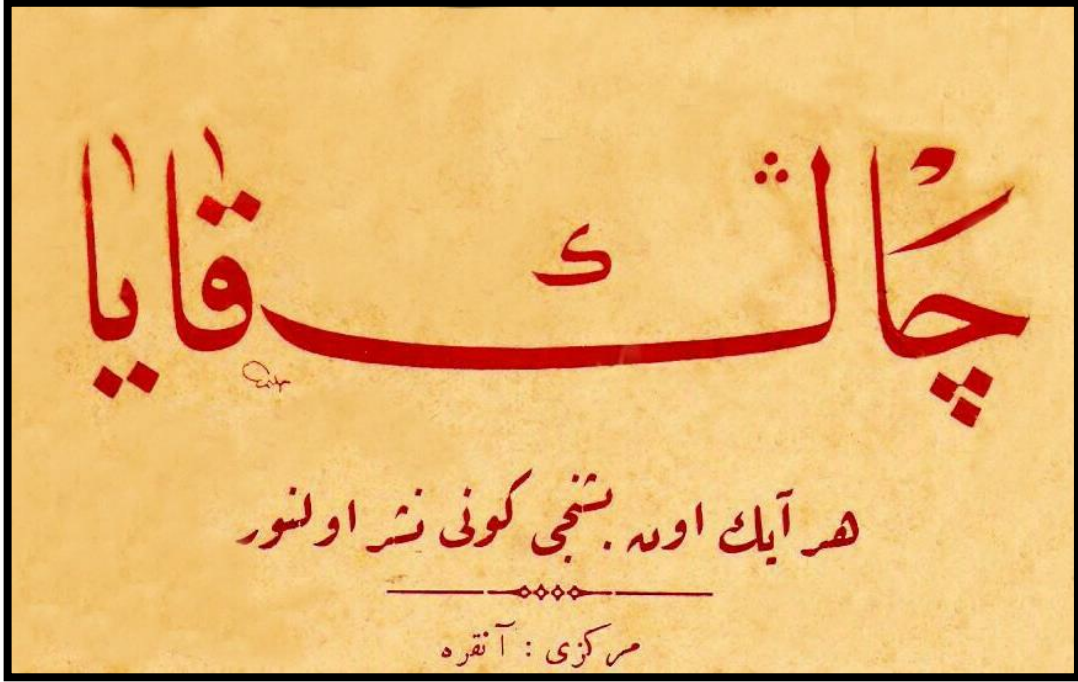
3.2.3. On beş Günde Bir Neşredilen Süreli Yayınlarda Hat

Resim 110: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “Âzerî Türk”

(HTU no.1083)

ÂZERÎ TÜRK: On beş günde bir çıkan mecmûada edebî, ilmî ve siyasî konulardan bahsedilmiştir. 1928 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hatla yazılmış olan mecmûa ismi satır nizamında çalışılmış olmakla beraber “Âzerî” kelimesinin sonunda yer alan keşide yazıya akıcılık kazandırmış, kompozisyonun alt kısmı oval bir görüntü kazanmıştır.

Resim 111: Hattat Halim Bey'e ait nesih-rık'a dergi başlığıdır: "Çankaya"

(HTU no.1208)

ÇANKAYA: Her ayın on beşinde neşredilen sanat ve fikir mecmuasıdır. Merkezi Ankara'dır. 1928 yılında yayımlanmıştır. Her ay neşredilme gayesiyle yayına başlayan mecmua sadece bir sayı yayımlanabilmiştir. Bu mecmuanın ismi nesih hat ile tasarlanmış son derece zarif bir kompozisyondur. Kompozisyonun iki tarafında yer alan iki dikey harf ve ortadaki kâf-ı nûnî (nazal nun) keşideli olarak çalışılmak sûretiyle yazıda denge oluşturulmuştur.

Resim 112: Hattat Halit Bey'e ait rık'a dergi başlığıdır: "Çocuk Dünyası"

(HTU no.0133)

ÇOCUK DÜNYASI: 1926 yılında on beş günde bir yayımlanan mecmua çocukların zihinsel gelişimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Rık'a hatla satır nizamında yazılmış olan mecmûa ismi yalın ve sade bir tasarımdır.

Resim 113: Hattat Hâmit Aytâç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Dîyâne"

(HTU no.0760)

DÎYÂNE: Çerkez Kadınları Teâvün cemiyeti tarafından çıkarılan fikir gazetesidir. 1920 yılında yayımlanmıştır¹⁶⁶. Bu mecmuanın ismi tâ'lık hatla yalın ve sade bir tasarımla kompoze edilmiş, sol alt boşluk imza ile tamamlanmıştır.

¹⁶⁶ Dîyâne kelimesi Çerkez dilinde "annemiz" demektir.

Resim 114: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “*Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Mecmûası*”

(HTU no.0884)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ GÜMRÜK MECMÛASI: On beş günde bir neşredilen resmi meslek mecmûasıdır. 1926-1928 yılları arasında yayımlanmıştır. Mecmûanın kapağında yer alan “*Gümrük Mecmûası*” ibaresi düz satır düzeninde yazılmış estetik bir tasarımdır. “*Türkiye Cumhuriyeti*” ibaresi ise yatay elips şeklinde istiflenerek üst orta kısma yerleştirilmiştir.

Resim 115-116: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs-rık'a dergi başlığıdır: “İzdivaç”

(HTU no.1156)

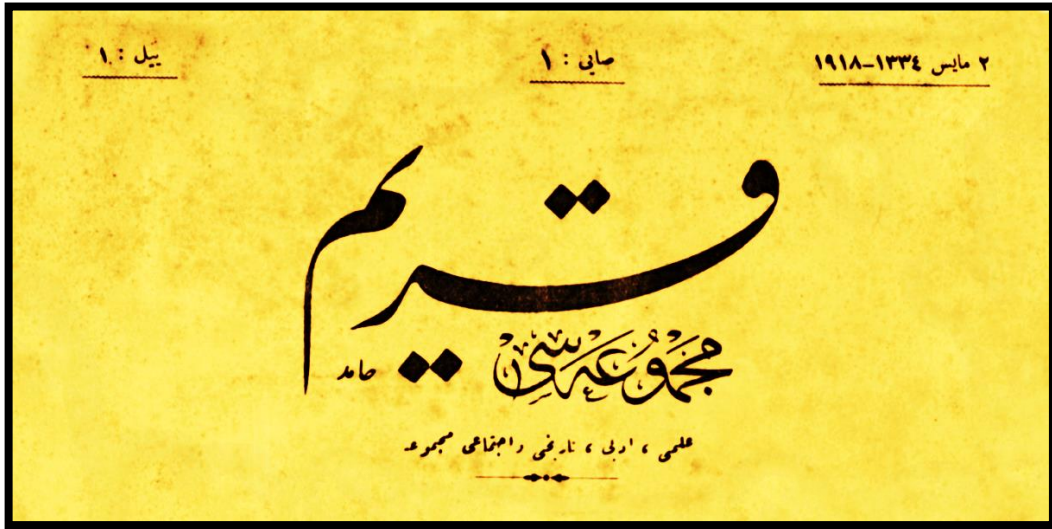
İZDİVAÇ: On beş günde bir neşredilen resimli mecmuada ilmî, edebî ictimâî ve sıhhî konulara yer verilmiştir. 1918 yılında yayımlanmıştır. Bu mecmuanın ismi sülüs hatla satır nizaında yazılmış kompozisyonun son harfi küplü olarak kompoze edilerek yazıya daha estetik bir form kazandırılmıştır. Alt kısımda yer alan “*Saadet Tevlid Eder*” ibaresi rık'a hatla yazılmıştır.

Resim 117: Hattat Halim Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Keşşaf"

(HTU no.0932)

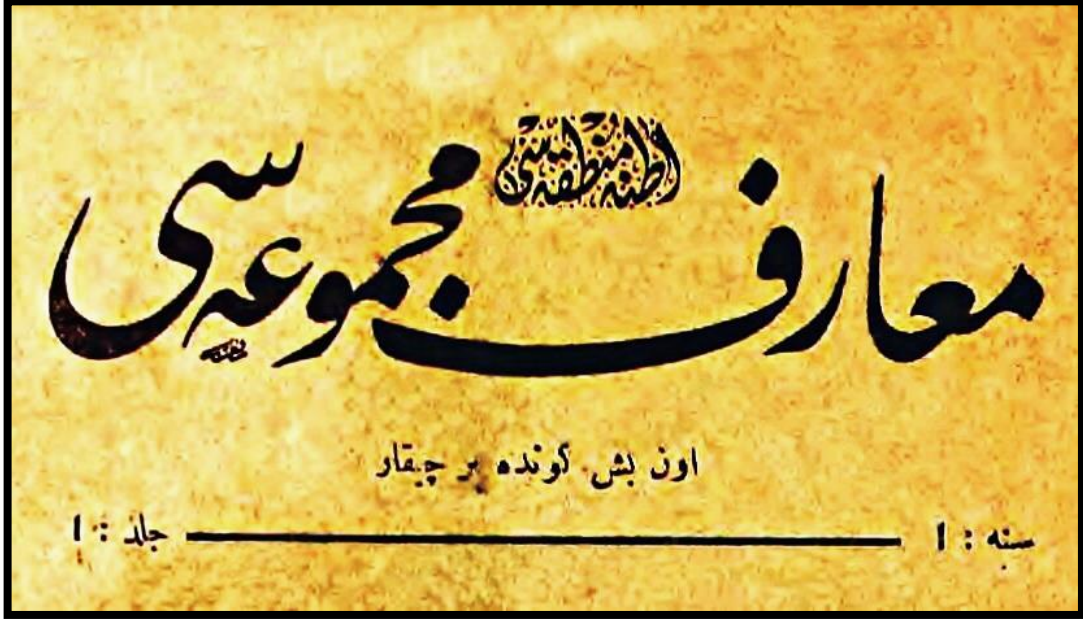
KEŞŞAF: 1920 yılında on beş günde bir yayımlanan spor mecmuasıdır. Spor alemi tarafından neşredilmiştir. Nesih hatla yazılmış olan mecmua ismi yalın sade ve estetik bir tasarımdır. Orta kısımda yer alan keşidenin içine tezyînî hat ile logo olarak "Spor alemi" ibaresi yazılmıştır.

Resim 118: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık-sülüs dergi başlığıdır: "Kırım"

(HTU no.1097)

KIRIM: On beş günde bir yayımlanan ilmî, edebî, tarihî ve ictimâî konuların yer aldığı mecmuadır. 1918 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın kapak hattında "Kırım" yazısı celî tâ'lık hattı ile zarif bir tasarımla yazılmış altına "Mecmûası" kelimesi ise sülüs hat ile yazılarak estetik bir kompozisyon oluşturulmuştur.

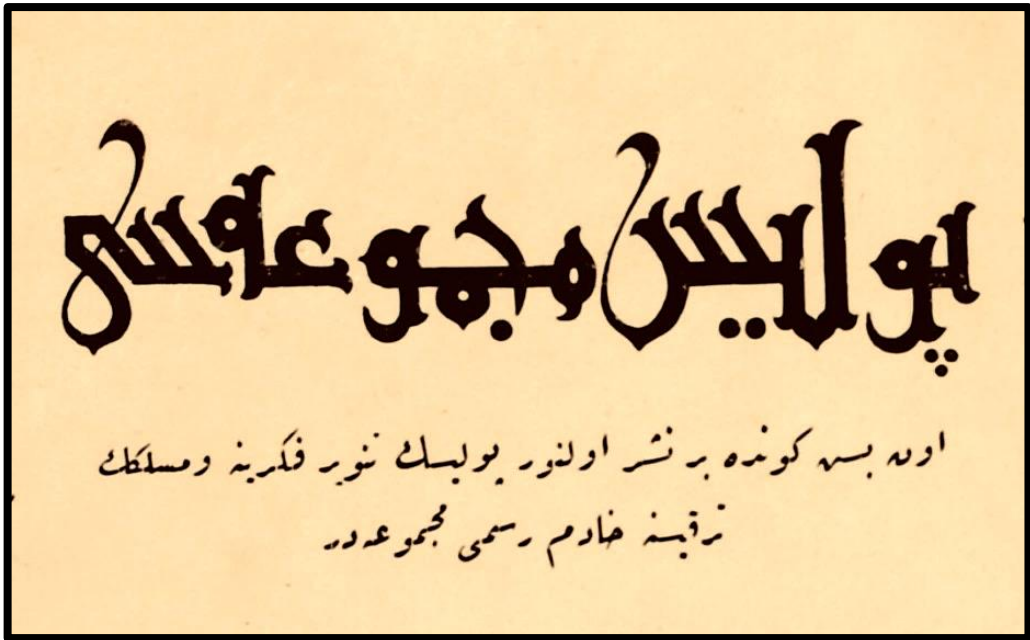
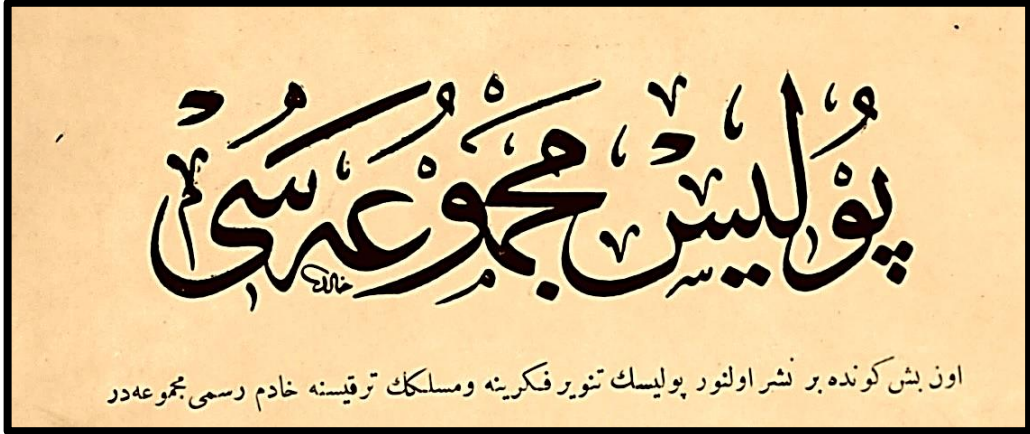

Resim:119: Hattat Nuri Korman Bey'e ait tâ'lık-dîvânî mecmua başlığıdır: “*Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*”

(HTU no.0222)

ADANA MINTIKASI MAARİF MECMUASI: On beş günde bir çıkan fennî ve edebî resimli yerel mecmuadır. İçeriğinde eğitim ve öğretime dair konuların yanı sıra sağlık, ekonomi, tarih konularına ve edebî eserlere yer verilmiştir. 1928 yılında yayımlanmıştır.

Mecmuanın kapak hattında tâ'lık-dîvânî hattı kullanılmıştır. “*Maarif Mecmuası*” *celî* tâ'lık hatla meşk edilmiş ve “fe” harfi keşîdeli olarak yazılmıştır. Keşîdenin üstüne ise: “*Adana Mıntıkası*” ibaresi dîvânî hat ile yazılarak kompozisyon tamamlanmıştır.

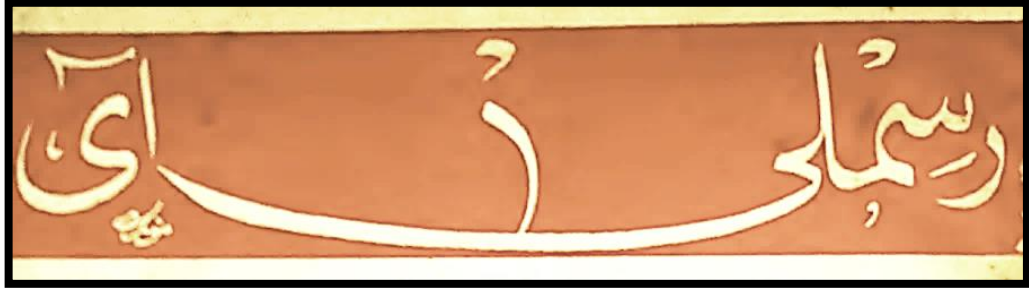

Resim:120-121: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs-kûfi dergi başlığıdır: "Polis Mecmuası"

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar

Sürelî Yayınlar NS 1710

POLİS MECMUASI: On beş günde bir çıkan resmî meslek mecmuasıdır. 1911-1928 yılları arasında Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti tarafından yayımlanmıştır. Türk polisinin menfaati ve ilerlemesi amacıyla ilk olarak İstanbul'da çıkarılmıştır. Bu mecmûanın kapak tasarımında iki farklı yazı kullanılmıştır. Üstte yer alan kapak tasarımı sülüs hat ile satır düzeninde yazılmış, alttaki kompozisyon ise tezyînî kûfi hat ile yazılmıştır. Sülüs tasarımında Hâlit Bey'in imzası bulunmakta, ancak kûfi hat ile yazılmış olan tasarımda imza bulunmamaktadır.

Resim 122: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Resimli Ay"

(HTU no.0520)

RESİMLİ AY: Her ayın on beşinde çıkan resimli mecmûadır. 1927 yılında yayımlanmıştır. 57. Sayısından itibaren Latin harfleriyle yayımlanmaya devam etmiştir. Mecmuanın kapak hattı nesih hat ile tasarlanmış "Resimli" kelimesinin son harfinde keşide yapılarak yazı hareket kazanmıştır.

Resim 123: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Sevimli Ay"

Resim 124: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Sevimli Ay"

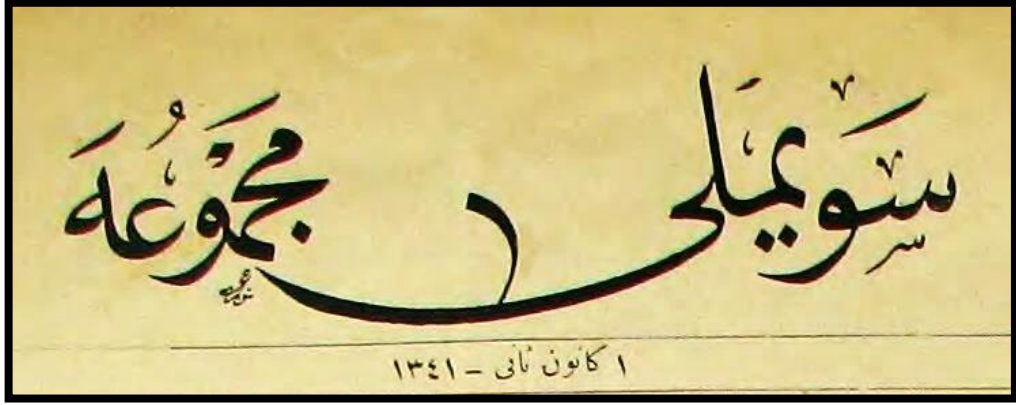

Resim 125: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığının dış kapak tasarımıdır: “*Sevimli Ay*”

[İ.B.B. Atatürk Kütüphanesi Sayısal Arşiv ve Kaynaklar](#)

Sürelî Yayınlar NS189

SEVİMLİ AY:1926 yılında her ayın on beşinde yayımlanan resimli mecmuadır. Resimli Ay mecmuası III. Sayısını bu isimle çıkarmış ancak IV. sayısından itibaren tekrar eski ismiyle yayımlanmaya devam etmiştir. Bu mecmûanın kapak tasarımında iki farklı hat ile tasarlanmış, üstte yer alan sülüs tasarımda imza kullanılmamıştır. Ancak yazının Nuri Bey'e ait olduğu düşünülmektedir. Altındaki tasarım ise nesih hat ile yazılmış sade ve zarif bir kompozisyonudur.

Resim 126: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Sevimli Mecmua"

(HTU no.1239)

SEVİMLİ MECMUA: On beş günde bir perşembe günleri çıkan çocuk mecmuasıdır. 1922 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın kapak hattı nesih hat ile yazılmış sade ve akıcı bir tasarımdır.

Resim 127: Hattat Halim Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Spor Âlemi"

(HTU no.0938)

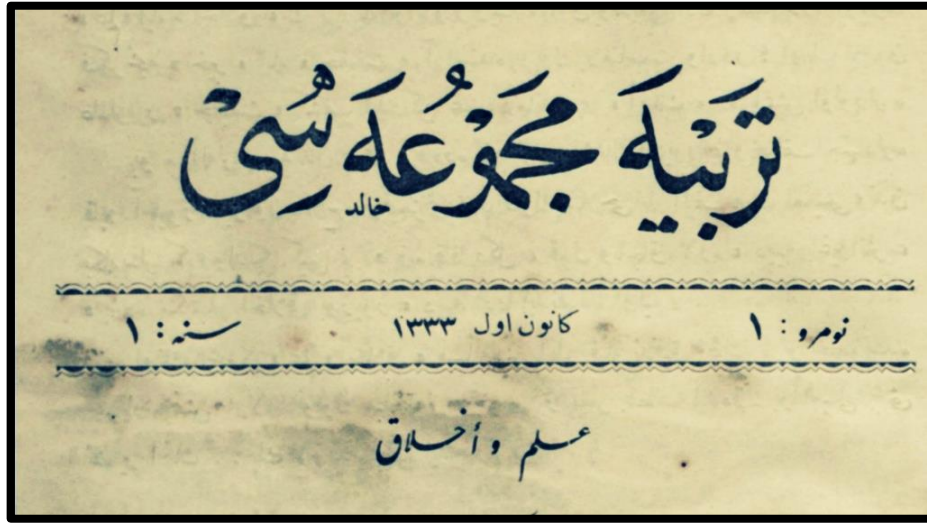
SPOR ÂLEMİ: On beş günde bir perşembe günleri çıkan spora ait konuların yer aldığı bir mecmuadır. 1927 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi nesih hat ile yazılmış, ilk harf keşîdeli olarak yazılıp, keşidenin üst kısmına "sekizinci sene" ibaresi yazılmıştır. Halim Bey'in imzası mecmuanın bütün sayılarında yer almamaktadır. İmza 4 Teşrîn-i Sâni (H.) 1336 tarihli nüshada yer almaktadır.

Resim 128: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Mecmua"

(HTU no.0201)

TERBİYE MECMUASI: 1927 yılında Maârif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından ayda bir yayımlanan terbiye ve tadrîsât mecmuasıdır. On beş günde bir neşredilir. Mecmûanın ismi sülüs hat ile yazılmış kısa bir kompozisyonudur.

Resim 129: Hattat Hâlit Bey'e ait sülüs nesih başlığıdır: "Terbiye Mecmûası"

[B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar](#)

Sürelî YayınlarNS2150

TERBİYE MECMÛASI: On beş günde bir çıkan ilmî bir mecmûadır. 1915 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi nesih hat ile satır düzeninde yazılmış yalın bir tasarımdır.

Resim 130: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Türk Bahçesi"

(HTU no.0869)

TÜRK BAHÇESİ: On beş günde bir çıkan ilmî, fennî ve edebî mecmûadır. 1921 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi sülüs hat ile satır tertibinde yazılmış "Türk" kelimesinin sonu keşîdeli olarak tasarlanmış, kompozisyonun sol kısmında harfler daha yoğun kullanılmıştır.

Resim 131: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Türk Kadını"

Resim 132: Oval formda sülüs olarak yazılmış dergi başlığına hattat imza atmamıştır: "Kadınlık Âlemi"

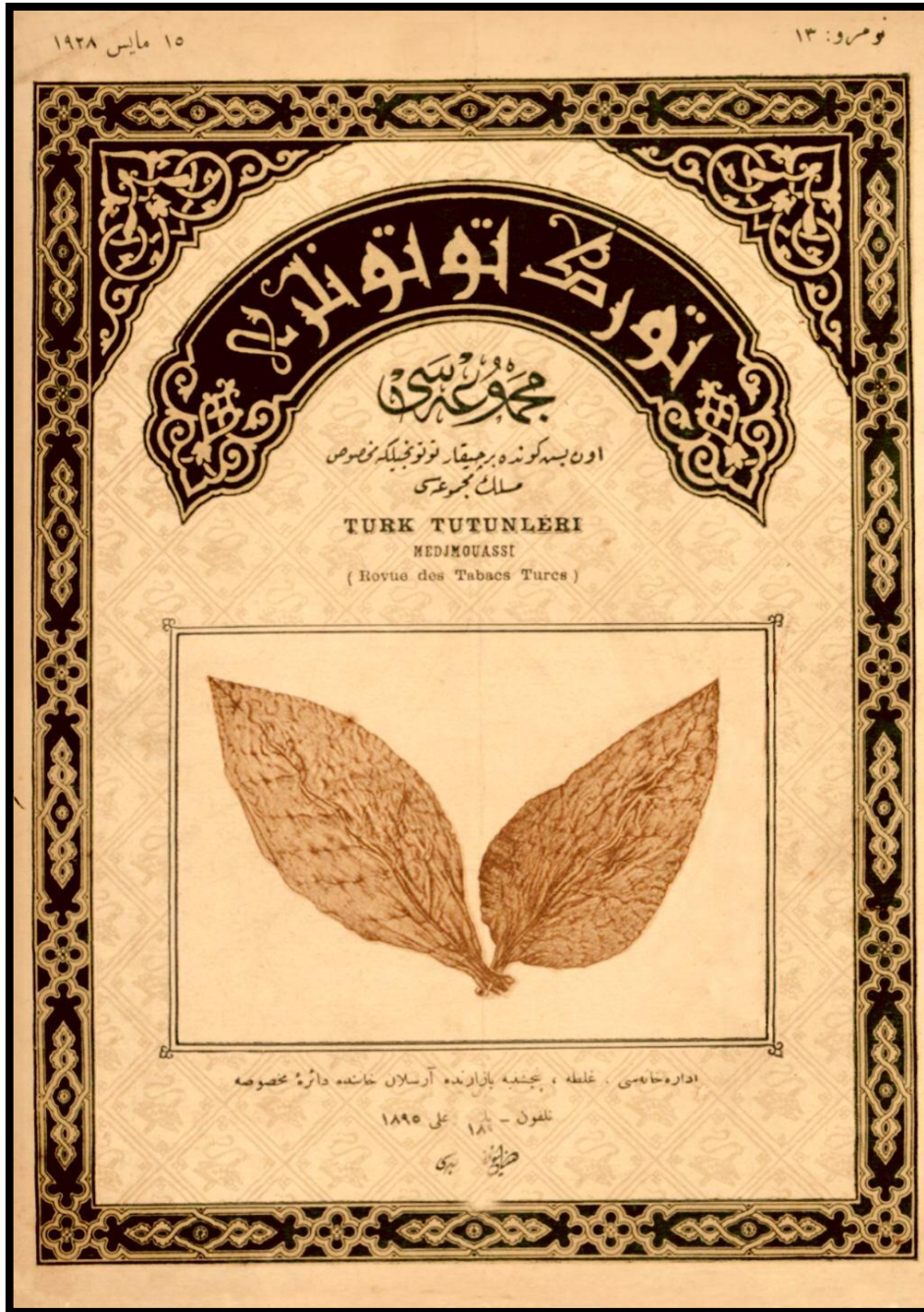
Resim 133: Sülüs ve nesih olarak tasarlanmış olan bu yazıda da hattat imza kullanmamıştır: “*Türk Kadını*”

(HTU no.0914)

TÜRK KADINI: 1917 yılında kadınların haklarını korumak için yayımlanmış bir mecmuadır. Mecmûanın ismi farklı hatlar ile tasarlanmıştır. Üstte yer alan mecmua ismi tâ'lık hat ile yazılmıştır ve altında Hâmit Bey'in imzası bulunmaktadır. Ortadaki tasarım mecmuanın iç sayfalarında yer almaktadır ve imzasızdır. En alttaki tasarım ise sülüs ve nesih olarak tasarlanmış olup imzasız olarak derginin farklı sayılarında yer almaktadır.

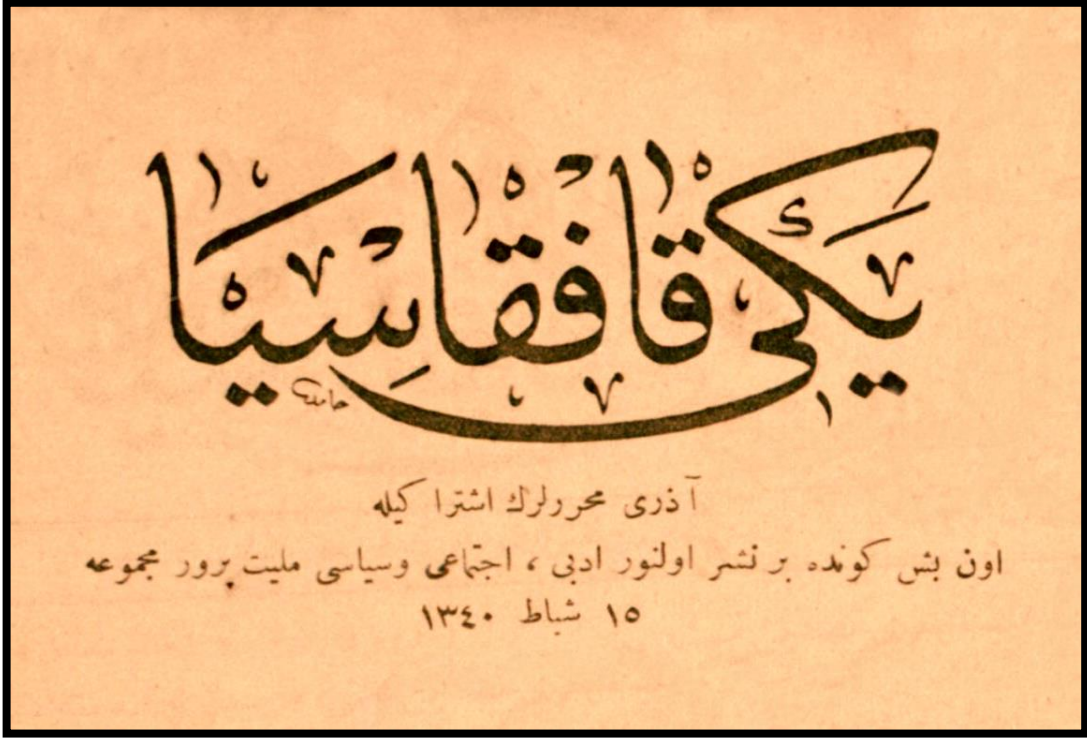
Resim 134: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs-rık'a dergi başlığıdır.

Resim 135: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs-kûfî dergi başlığıdır.: “*Türk Tütünleri Mecmuası*”

(HTU no.0919)

TÜRK TÛTÛNLERİ MECMUASI: Tütüncülükle alakalı konuların ele alındığı meslek mecmuasıdır.1927 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi üstte satır tertibinde sülüs olarak yazılmış olup altında Halim Bey'in imzası bulunmaktadır. Kûfî ve sülüs olarak tasarlanmış olan alttaki kompozisyonda ise imza bulunmamaktadır.

Resim 136: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “Yeni Kafkasya”

(HTU no.0246)

YENİ KAFKASYA: On beş günde bir yayın yapan mecmuada ilmî, edebî, içtimaî ve siyasî konulara yer verilmektedir. 1923-1927 yılları arasında yayımlanmıştır. Mecmûanın kapağında yer alan hat kompozisyonu sülüs olarak tasarlanmış ve satır düzeninde yazılmıştır. Alt kısımda yer alan keşide yazıya hareket ve estetik kazandırmıştır.

Resim 137: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Yeni Yol"

(HTU no. 0603)

YENİ YOL: On beş günde bir neşredilen çocuk mecmuasıdır. 1910 yılında yayımlanmıştır. Mecmûa ismi nesih hat ile yazılmış yalın ve sade bir kompozisyonudur.

Resim 138: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs-rık'a hattı ile yazılmış dergi başlığıdır: “Ziraat Hayatı”

(HTU no.0922)

ZİRAAT HAYATI: 1917 yılında yayımlanan mecmua ziraatın gelişmesi ve kalkınması için amacıyla neşredilmiştir. Mecmûanın kapağında yer alan hat kompozisyonu sülüs hat ile satır düzeninde yazılmış oldukça estetik bir tasarımdır. Kompozisyonda yer alan mürsel harflerin ayın harfi ile olan münasebeti, elif harfinden ayn harfine geçişte kullanılan bağlantı yazıya akıcılık ve canlılık kazandırmıştır. Mecmûa isminin alt kısmında “Her Onbeş Günde Bir Çıkar, Ziraatin Terakkisine Çalışır” ibaresi ise rık'a hat ile yazılmıştır.

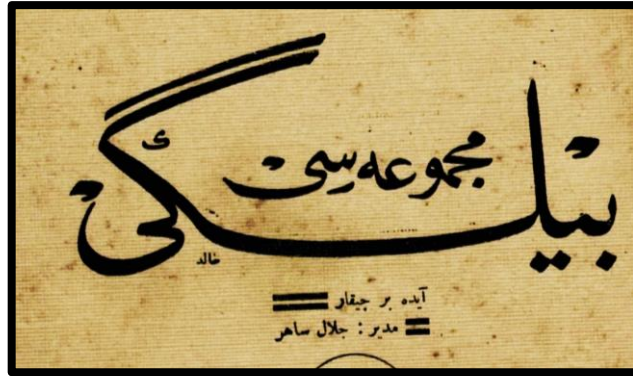
3.2.4. Aylık Süreli Yayınlar da Hat

Resim 139: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır:
“Ayın Tarihi”

(HTU no.0919)

AYIN TARİHİ: Matbûat Müdüriyyet-i Umûmiyyesi tarafından ayda bir neşredilen siyâsî mecmûadır. 1921 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hatla yazılmış olan mecmua ismi satır nizâmında hazırlanmıştır.

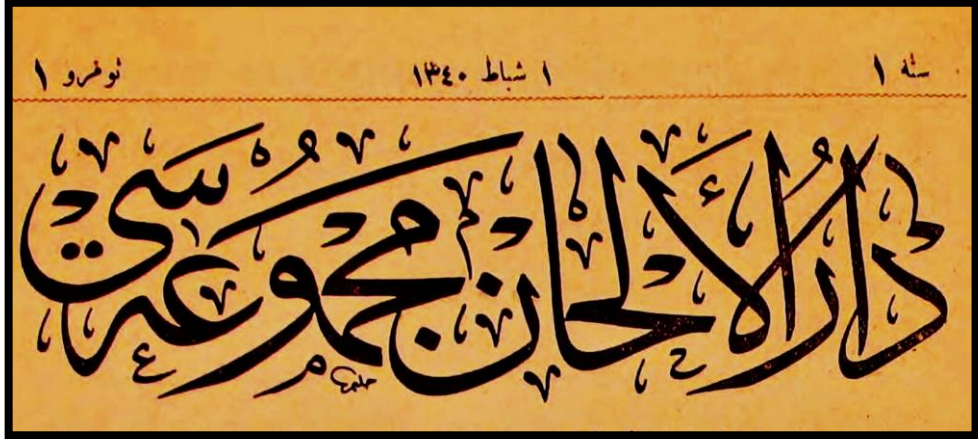

Resim 140: Hattat Halit Bey'e ait nesih dergi başlığıdır.: “Bilgi Mecmuası”

[İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar](#)

Süreli Yayınlar NS 0242

BİLGİ MECCUASI: Ayda bir defa yayımlanan ilmî mecmuadır. 1911 yılında yayımlanmıştır. Mecmuanın ismi nesih hatla yazılmış olup lam harfinin keşidesinin içine daha ince bir kalemlle “Mecmuası” ibaresi yazılmıştır. Yalın ve sade bir kompozisyonudur.

Resim 141: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır:
“Dârul-Elhan Mecmûası”

(HTU no.0533)

DÂRUL-ELHAN MECMUASI: Dârul-Elhan hay'eti tarafından iki ayda bir neşredilen sanat mecmuasıdır¹⁶⁷. 1922 yılında yayımlanmıştır. Mecmua ismi satır nizamında sülüs hat ile yazılmış estetik ve akıcı bir kompozisyonudur.

Resim 142: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık dergi ismi:
“Dârul-Fünûn Fen Fakültesi Mecmuası”

(HTU no.0917)

DÂRUL-FÜNÛN FEN FAKÛLTESİ MECMUASI: Fizik, kimya, riyâziyyât konularının yer aldığı mecmua üç ayda bir defa neşrolunur. 1927 yılında yayımlanmıştır. Mecmuanın kapak tasarımında yer alan hat kompozisyonu tâ'lık hatla yazılmış yalın ve sade bir tasarımdır.

¹⁶⁷ Dârul-Elhan: Osmanlı Devleti'nde açılan ilk resmî mûsiki okuludur.

Resim 143: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “Demiryollar Mecmûası”

(HTU no.0223)

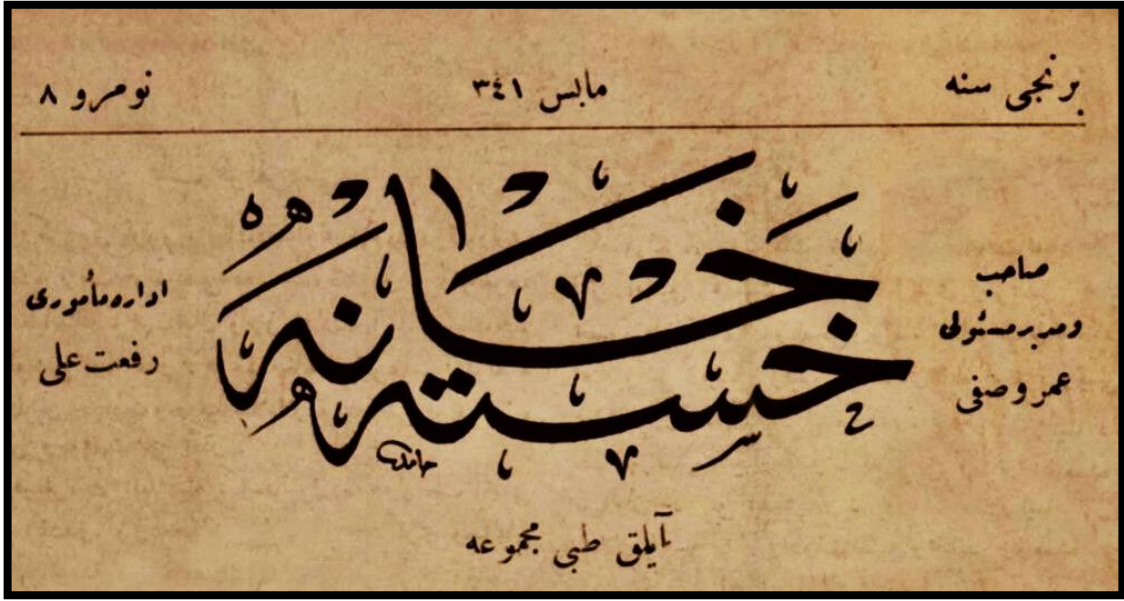
DEMİRYOLLAR MECMÛASI: Bağdat-Anadolu Demiryolları Müdüriyeti tarafından yayımlanmış olan fennî mecmûadır. 1925 yılında neşredilmiştir. Mecmûa ismi satır terkibinde sülüs hatla yazılmış olup harflerin insicâmı bakımından estetik bir kompozisyonudur.

Resim 144: Hattat Halit Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: “Gençler Defteri”

(HTU no.0398)

GENÇLER DEFTERİ: Gençlerin yetiştirilmesi amacıyla çıkarılmış bir mecmuadır. 1912 yılında yayımlanmıştır. Mecmûanın kapak bölümünde yer alan hat kompozisyonu nesih hatla yazılmış bir sade bir tasarımdır.

Resim 145: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Hastahâne"

(HTU no.2194)

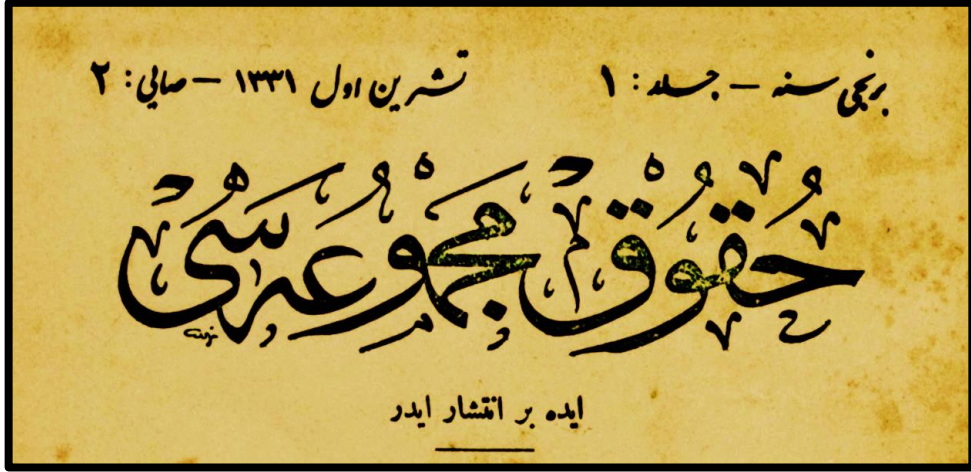
HASTAHÂNE: Her ay neşredilen tıbbî mecmuadır. Sağlıkla alakalı konulara yer verilmiştir. 1923 yılında yayımlanmıştır. Mecmûa ismi sülüs hattı ile yatay beyzî alana istif olarak çalışılmıştır. Birbirinin tekrarı olan harflerin âhengi, iki keşidenin yazıya kattığı akıcılık ve yazımın tenâsübü oldukça estetikdir.

Resim 146: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Hekim"

(HTU no.0831)

HEKİM: 1923 yılında aylık olarak yayımlanan mecmuada tıbbî ve ilmî konulara yer verilmiştir. Mecmua kapağında bulunan hat tasarımı nesih hatla çalışılmış kısa bir kompozisyonudur.

Resim 147: Hattat Halit Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “*Hukuk Mecmuası*”

(HTU no.1040)

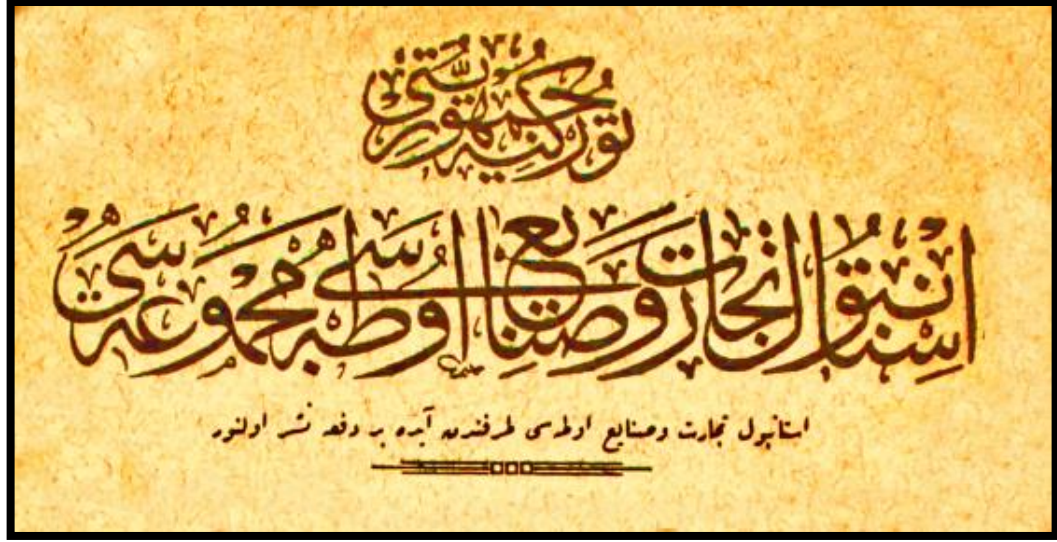
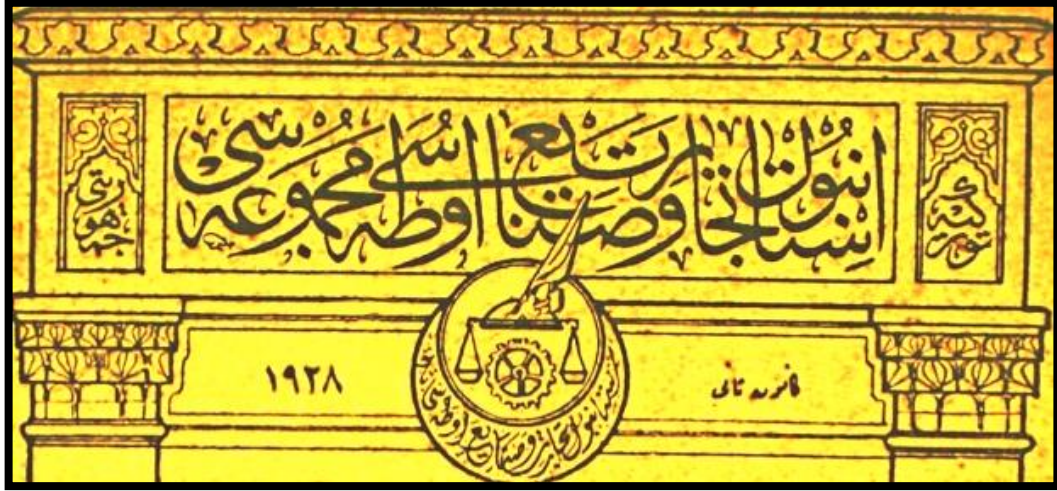
HUKUK MECMUASI: 1923 yılında ayda bir defa Türkçe ve Arapça olarak neşredilmiştir. Mecmûa ismi sülüs hattı ile satır terkibinde yazılmış olup sade ve yalın bir tasarımdır.

Resim 148: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “*İstanbul Seriyâtı*”

(HTU no.1117)

İSTANBUL SERİYYÂTI: Ayda bir defa neşredilmiş olan tıbbî mecmuadır. 1921-1943yılları arasında yayımlanmıştır. Mecmûa kapağında bulunan ismin yazılı olduğu hat kompozisyonu sülüs hattı ile satır düzeninde çalışılmıştır. Kompozisyonda harflerin birbiri ile olan insicamıyla oldukça estetik ve akıcı bir tasarımdır.

Resim 149-150: Hattat Halim Bey'e ait sülüs-rık'a mecmua başlığıdır:
"İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası"

Resim 98: (HTU no.1319)

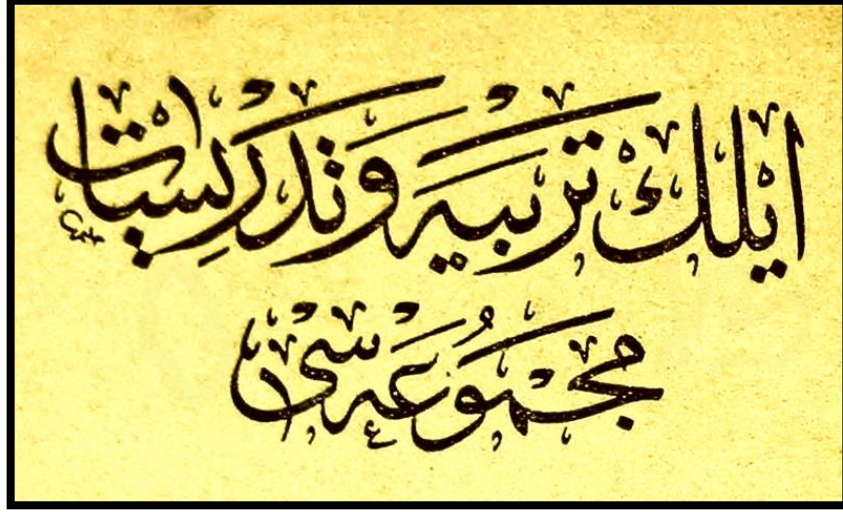
İSTANBUL SANAYİ VE TİCARET ODASI MECMUASI: 1922 yılında İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası tarafından ayda bir defa neşredilmiştir. Mecmûanın ismi Halim Bey tarafından iki farklı kompozisyonla hazırlanmıştır. "İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası" sülüs hattı ile satır istif olarak çalışılmış olup iki yazı arasında birkaç fark bulunmaktadır. Alttaki kompozisyonda Türkiye Cumhuriyeti ibaresi oval istif olarak yazılmış, yukarıdaki kompozisyonda ise aynı ibare yazının sağında ve solunda yer alan koltuk kısımlarına yazılmıştır. Ayrıca üstteki kompozisyonda "İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası" yazısı hilal içine dîvânî hat ile yazılmıştır.

Resim 151: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: “İstiklâl Postası Mecmuası”

(HTU no.0353)

İSTİKLÂL POSTASI MECMUASI: İstiklal Lisesi öğrencilerinin çalışmalarını göstermek üzere 1927-1939 yıllarında yayımlanmıştır. Mecmûanın ismi Halim Bey tarafından tâ'lık hattı ile yazılmış zarif bir kompozisyondur. Üst bölümde hilal ve yıldızın arasında da “istiklâl” kelimesi yazmaktadır.

Resim 152: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “İlk Terbiye ve Tedrîsât Mecmuası”

(HTU no.0202)

İLK TERBİYE VE TEDRİSÂT MECMUASI: Kırklareli vilayeti Muallimler Birliği tarafından ayda bir neşredilmiş meslek mecmuasıdır. 1921 yılında yayımlanmıştır. Sülüs hattı ile satır tertibinde yazılmış olan mecmua ismi akıcı bir tasarımdır.

Resim 153: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: “İzci Gazetesi”

(HTU no.0890)

İZCİ GAZETESİ: Türk İzçiler Birliği tarafından aylık olarak neşredilmiş olan gazete 1925-1926 yıllarında yayımlanmıştır. Halim Bey tarafından düz bir kompozisyon olarak tertip edilmiş olan mecmua ismi ortada yer alan keşide ve üst kısımdaki kalın kalemle yazılmış olan fetha ile hareket kazanmıştır. İzci kelimesinde ze harfinin noktası eksik olmakla beraber nokta yerinin boş olması dikkat çekicidir.

Resim 154: Hattat Hâlit Bey'e ait divânî ve rık'a dergi başlığıdır: “Kadınlar Âlemi”

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar
(Sürelî Yayınlar NS 1064)

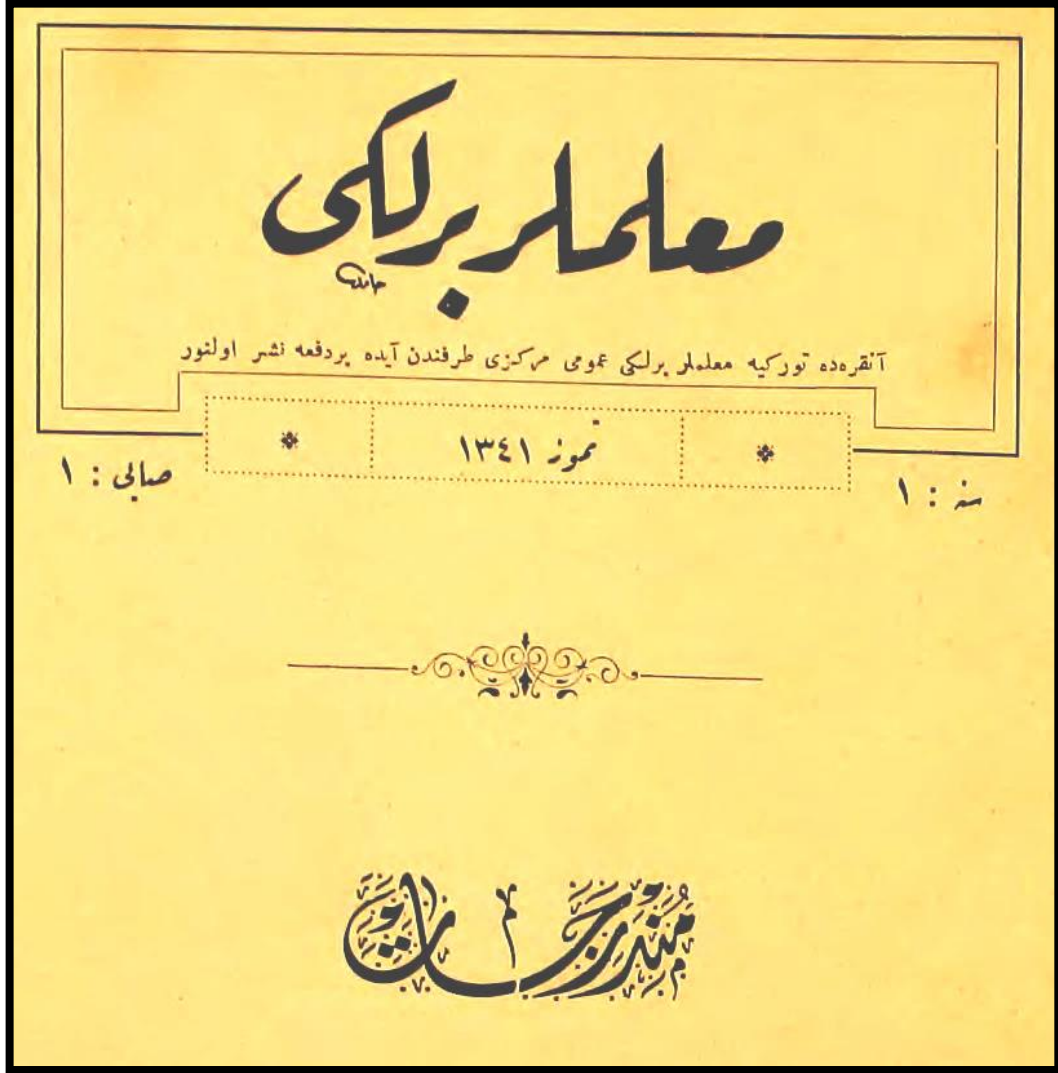
KADINLAR ÂLEMİ: 1912 yılında yayımlanmış içtimâî ve edebî, resimli hanım mecmûasıdır. Mecmûa ismi rık'a hattı ile yalın ve sade bir tasarım olarak yazılmış, üst kısımda oval formda “Osmanlı” kelimesi divânî hatla yazılarak kompozisyona çeşitlilik kazandırılmıştır.

Resim 155: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır:
“Muallimler Mecmuası”

(HTU no.0165)

MUALLİMLER MECMUASI: 1927 yılında ayda bir yayımlanmış olan mecmua ilmî ve edebî konularda kaleme alınmış terbiye ve meslek mecmuasıdır. Mecmûa kapağında yer alan isim tâ'lık hatla Halim Bey tarafından yazılmıştır.

Resim 156: Hattat Hâmit Bey'e ait divânî ve rık'a dergi başlığıdır:
"Muallimler Birliği"

(HTU no.0194)

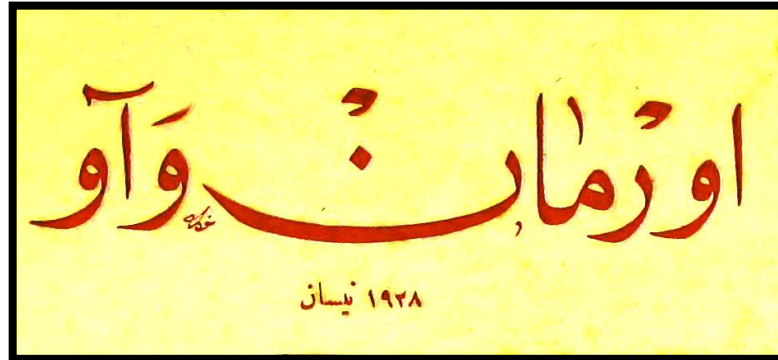
MUALLİMLER BİRLİĞİ: 1925 yılında yayımlanmış olan mecmua, ilmin öncüleri olan muallimlerin haklarını savunmak amacıyla çıkarılmıştır. Hâmit Bey tarafından yazılmış olan mecmua kapağında yer alan hat rık'a hattıyla satır tertibinde yazılmıştır. Alt kısımda yer alan "Münderecât" yazısı ise divânî olarak yazılmıştır.

Resim 157: Hattat Hâmit Bey'e ait sülüs ve rık'a dergi başlığıdır: "Mühendis Mektebi Mecmûası"

(HTU no.0888)

MÜHENDİS MEKTEBİ MECMUASI: Her ayın ilk haftası neşredilmiş olan mecmua 1927-1928 yıllarında yayımlanmış bir meslek mecmuasıdır. Mecmûa ismi sülüs hattı ile satır terkibinde yazılmış akıcı ve estetik bir kompozisyondur.

Resim 158: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Orman ve Av Mecmuası."

(HTU no.1276)

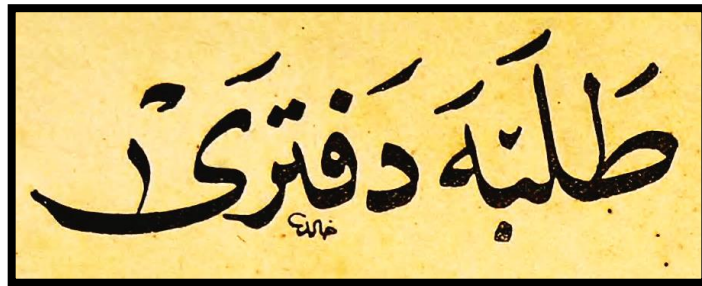
ORMAN VE AV MECMUASI: Orman Mektebi Âlisi Cemiyeti tarafından 1928-1966 yıllarında neşredilmiştir. Nesih hat ile satır tertibinde yazılmış olan dergi ismi yalın ve sade bir tasarımdır.

Resim 159: Sülüs olarak yazılmış dergi başlığında imza: “Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi”

(HTU no.1186)

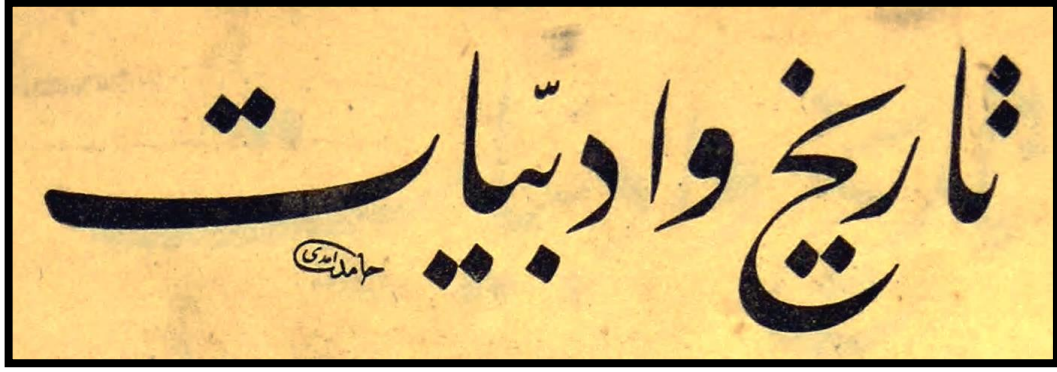
OSMANLI RESSAMLAR CEMİYETİ GAZETESİ: Sanâyi-i Nefîsenin tüm şûbelerinden bahseden mecmua, 1908-1913 yıllarında ayda bir defa neşredilmiştir. Mecmûa ismi sülüs hat ile istiflenmiş olup “Osmanlı” kelimesinin ilk harfî olan “ayn” harfî küplü olarak çalışılmış, “Cemiyeti” kelimesinin son harfî ise “yâ-i ma’kûs” ile uzatılarak yazının muvazenesine estetik bir görünüm kazandırılmıştır. Maalesef yazıda imza bulunmamaktadır. Ancak yazının yapısı ve karakterine bakıldığında Hattat Hâmit Aytaç’a ait olduğu düşünülmektedir.

Resim 160: Hattat Hâlit Bey’e ait nesih dergi başlığıdır: “Talebe Defteri”

(HTU no.0128)

TALEBE DEFTERİ: 1912-1917 yıllarında çıkmış olup, ayda bir defa yayımlanmış edebî mecmûadır. Nesih hat ile satır tertibinde yazılmış olan dergi ismi yalın ve sade bir tasarımdır.

Resim 161: Hattat Hâmit Ayaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Tarih ve Edebiyat Mecmuası"

(HTU no.0186)

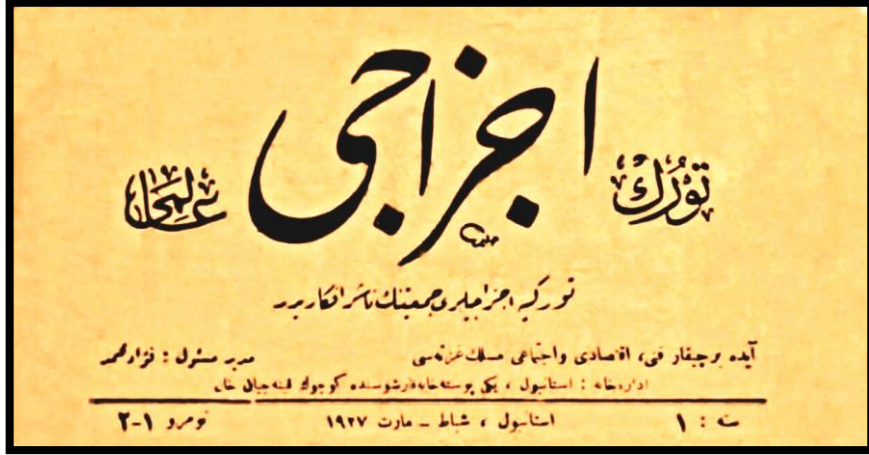
TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI: 1916-1920 yıllarında yayımlanmış olan mecmuada edebiyat, fûnûn ve iktisâdiyât konularına yer verilmiştir. Tâ'lık hat ile tasarlanmış olan mecmua isminin son harfi keşîdeli olarak yazılarak kompozisyona hareket kazandırılmıştır.

Resim 162: Hattat Hâmit Ayaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Türkiye İdman Mecmuası"

(HTU no.0930)

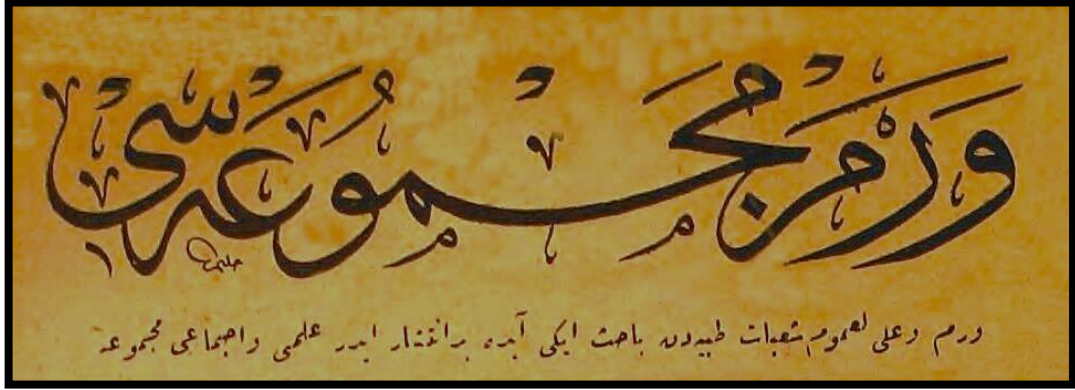
TÜRKİYE İDMAN MECMUASI: Gençlerin bedenî ve içtimaî alanda ilerlemesi için 1920 yılında yayımlanmış spor mecmuasıdır. Mecmûanın ismi tâ'lık hatla yazılmış olup başında ve sonunda keşide kullanılmıştır. Ayrıca üst kısımda dergi isminin baş harfleri dîvânî hatla yazılarak içine yine aynı harfler sülûs hatla yerleştirilmiştir.

Resim 163: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır:
"Türk Eczacılar Mecmuası"

(HTU no.1115)

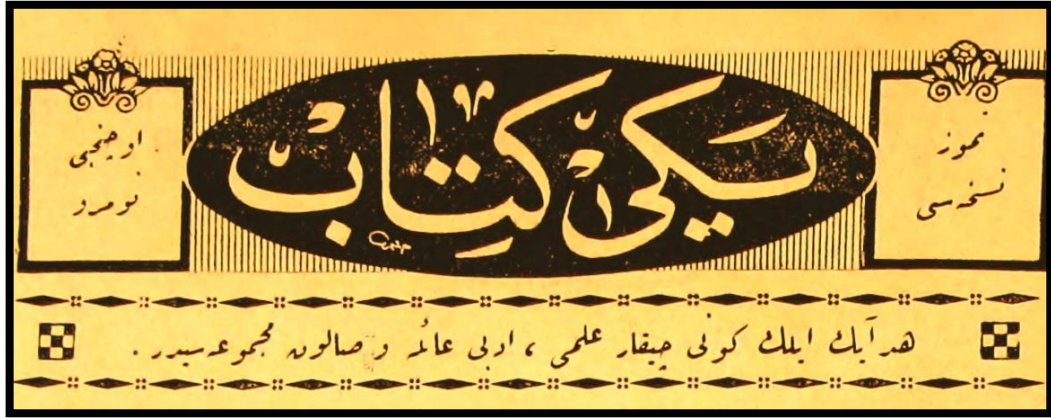
TÜRK ECZACILAR MECMUÂSI: Her ay neşredilen mecmuada fennî ve iktisâdî konulara yer verilmiştir.1927 yılında yayımlanmış meslek mecmuasıdır. Halim Bey tarafından tâ'lık hatla yazılmış olan dergi başlığının sağında ve solunda sülüs hatla "Türk Âlemi" ibareleri yazılmıştır.

Resim 164: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait sülüs-rık'a dergi başlığıdır:
"Verem Mecmuası"

(HTU no.1116)

VEREM MECMUASI: İki ayda bir neşredilmiş tıbbî mecmuadır. 1928 yılında yayımlanmıştır. Mecmûa ismi sülüs hatla satır tertibinde yazılmış olup ortada keşide kullanılarak yazıya estetik bir form kazandırılmıştır.

Resim 165: Hattat Halim Özyazıcı Bey'e ait nesih-rık'a dergi başlığıdır:
"Yeni Kitap Mecmuası"

(HTU no.1116)

YENİ KİTAP MECMUASI: 1928 yılında yayımlanmış olan mecmua her ayın ilk günü çıkmış olan ilmî ve edebî, aile mecmuasıdır. Nesih hatla yatay elips şeklinde çalışılmış olan mecmua ismi yalın ve sade bir kompozisyondur.

Resim 166: Hattat Hâmit Aytaç Bey'e ait tâ'lık dergi başlığıdır: "Yeni Ziraat Gazetesi"

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar
(Sürelî Yayınlar NS 2454)

YENİ ZİRAAT GAZETESİ: Bu gazete Ziraat Cemiyeti tarafından ayda bir defa neşredilmiştir. Mecmuanın yayımlanma amacı ülkemizde zirâatin ilerlemesine hizmet etmektir. Bu konuda gerekli olan ilmî, fennî ve ictimâî alanda gerekli bilgileri ihtiva eden yayınlar yapmıştır.¹⁶⁸ 1927 yılında yayımlanmış resimli mecmuadır.

¹⁶⁸ https://www.researchgate.net/publication/331715193_ZIRAAT_DERGILERI

3.2.5. Senede Bir Neşredilen Yayınlarda Hat

Resim 167: Sülüs-dîvânî- rık'a olarak yazılmış olan mecmua kapağı: “Hamidiye Etfal Hastahânesi Tıp Mecmuası”

(HTU no.0275)

HAMİDİYE ETFAL HASTAHÂNESİ TIP MECMUASI: Hamidiye Etfal Hastahânesi tarafından çıkarılmış istatistik tıp mecmuasıdır. 1900-1906 yılları arasında yayımlanmıştır. Kapak tasarımında sülüs-dîvânî- rık'a hatları kullanılmıştır. Yazılarda imza bulunmamaktadır.

Resim 168: Sülüs olarak yazılmış olan dergi başlığı: “*Harp Mecmuası*”

(HTU no.1185)

HARP MECMUASI: Askeriye ve muharebe ile alakalı yazıların bulunduğu resimli mecmuadır. 1915-1918 yıllarında yayımlanmıştır. İlk sayısı Kasım 1915’te yayımlanan bu risale, Birinci Dünya Savaşı yıllarında askerlerimizin başarı ve kahramanlıklarını anlatarak, Filistin ve Sina cephelerinde meydana gelen harp ile ilgili haberleri vermiştir. O dönemde Osmanlı propagandasının en önemli vasıtalarından biri olmuştur¹⁶⁹. Sülüs hatla satır tertibinde yazılmış olan mecmua isminde imza bulunmamakta, ancak Hâmit Ayaç’a ait olduğu düşünülmektedir.

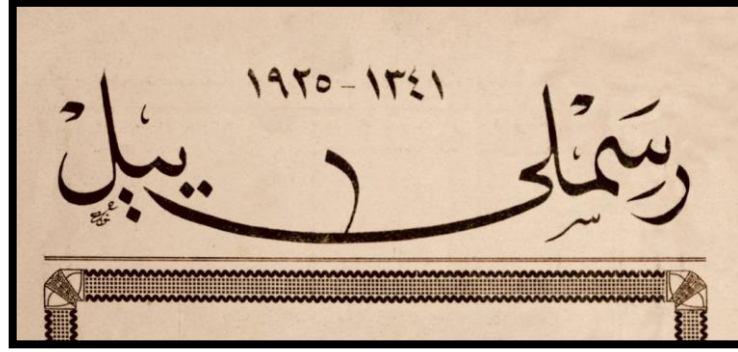
¹⁶⁹ Mehmet Işık, Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşındaki Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme: Harp Mecmuası Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2018, sy. 29, s.185-216.

Resim 169: Hattat Nuri Korman Bey'e ait sülüs dergi başlığıdır: "Millî Nevsâl"

(HTU no.2267)

MİLLÎ NEVSÂL: Her sene bir defa çıkan ve muhtelif konuları ele alan Türk salnâmesidir. 1923-1925 yıllarında yayımlanmıştır. Nuri Bey tarafından yazılmış olan mecmûa ismi sülüs hatla kavisli olarak yazılmış estetik bir tasarımdır.

Resim 170: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır:
"Resimli Yıl"

Resim 171: Hattat Nuri Korman Bey'e ait nesih dergi başlığıdır: "Resimli Yıl"

(HTU no.0982)

RESİMLİ YIL: Senede bir defa almanak olarak neşredilmiştir.1924-1925 yıllarında yayımlanmıştır. Nesih hat ile satır tertibinde yazılmış olan dergi ismi yalın ve sade bir tasarımdır.

DEĞERLENDİRME

Bir toplumun tarih, siyaset, sanat, edebiyat, ekonomi gibi toplumsal yaşamına dair her türlü bilgi süreli yayınlarda mevcuttur. Gerek bilimsel gerekse akademik çalışmalarda periyodik yayınlar bilgilerin en güncel haline ulaşılması bakımından en fazla tercih edilen kaynak olma özelliğine sahiptir. Yapılan araştırmalara göre bilimsel çalışmalarda akademisyenlerin büyük oranda periyodik yayınları referans aldığı bilinmektedir. Özellikle belli bir konuda araştırma yapılırken herhangi bir kitabın ya da materyalin bulunmadığı durumlarda genellikle süreli yayınlara müracaat edilmektedir.

Periyodik yayınlar birçok alanda olduğu gibi hat sanatı alanında da araştırma yapmaya müsait verilerin yar aldığı bir kaynaktır. Özellikle Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1928 yılına kadar geçen sürede yayımlanmış olan süreli yayınlarda oldukça zengin hat görşellerine ulaşmamız mümkündür. Ayrıca bu yayınlarda yer alan hat kompozisyonları yazı çeşitliliği açısından olduğu kadar çeşitli hattatların yazılarına ulaşabilmemiz açısından da önemlidir. Zira bu yayınlarda pek çok tanınmış hattatın yazısı olduğu gibi imzasız yazılar ya da imza olduğu halde hattata dair bilgi bulunamayan yazılar da mevcuttur.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yayımlanmış periyodik yayınlar hat sanatının bu dönemdeki durumunu anlamamıza ve o dönemde geleneksel sanatları ihya etmeye çalışan sanat erbabı hakkında da malumât edinmemize de yardımcı olmaktadır. Çünkü bu yayınlarda hat sanatına ve diğer geleneksel sanatlara dair haber ve makaleler de yer almaktadır.

Hat sanatı taşıdığı estetik bakımından göze, ihtiva ettiği mana bakımında gönle hitap eden bir sanattır. Bununla beraber kullanım alanı bakımından son derece geniş bir yelpazede icra edilebilmektedir. Mushaf kitabetinin yanı sıra dînî mîmârîde, kitap sayfalarında, kabir kitâbelerinde, hatta kumaş, çini, ahşap gibi dekoratif unsurlarda dahî kullanılabilir. Bu çeşitlilik içerisinde süreli yayınlarda da kullanılan hat sanatı dergi, gazete ve salnâmelerin özellikle kapak tasarımlarında tercih edilmiştir. Ayrıca süreli yayınların içeriğini incelediğimizde reklam, duyuru, kartvizit gibi çeşitli bölümlerinde de hat kompozisyonlarına rastlamak mümkündür.

Periyodik yayınlarda yer alan hat kompozisyonlarının en önemli özelliği bu yayınlarda çok farklı hattatın yazılarının bulunması ve hat tasarımlarının son derece özgün olmasıdır. Özellikle bazı yazılar gerek terkip bakımından gerekse tenasüp

bakımından oldukça estetikdir. Elbette bu yayınlarda yer alan bütün hat kompozisyonları aynı ölçüde sanat değerine sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Bazı yazılar üzerinde değerlendirme yapılamayacak kadar kısa olabilmektedir. Bununla beraber gazete ve mecmuaların zamanla çok fazla yıpranmış olması nedeniyle yazıların kalemde ilk çıktığı şeklini koruyamamış olması da bu kompozisyonlar hakkında değerlendirme yapmayı zorlaştırmıştır.

Sürelî yayınlarda bulunan hat tasarımlarının zengin bir çeşitliliğe sahip olması bir hat kompozisyonunu hazırlarken harflerin başta, ortada ve sonda çok farklı şekillerde yazılabilesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda aklâm-ı sittenin dışında gelişen yazıların varlığıyla beraber ondan fazla yazı çeşidinin mevcut olması da zengin bir koleksiyon oluşmasını etkileyen önemli bir unsurdur. Özellikle sülüs ve celî sülüs yazıda harflerin ve kelimelerin nizâmî bir ahenkle satıra veya istife yerleştirilmesi son derece önemlidir. Periyodik yayınlarda da bu özellikleri ihtiva eden estetik değere sahip tasarımlara rastlamak mümkündür.

Ayrıca bir hat tasarımında harflerin terkîbi kadar hareke ve tezyînât işaretlerini yerleştirirken siyah beyaz dengesine de dikkat etmek son derece önemlidir. Tezyîni unsurların çok sıkışık veya gereksiz kullanılması ya da terkibe uygun olmayan kullanımı yazının ahengini bozmaktadır. Bir tasarım hazırlanırken itina gösterilmesi gereken en önemli unsur estetik normları dikkate alarak göze hoş görünen bir kompozisyon oluşturabilmektir. Bu nedenle hat sanatçısı bir yazıyı hazırlarken sabırla uzun denemeler yapmaktadır.

Hat sanatında esas olan kelime ve harf grubunun satır nizamında yerleştirilmesidir. Aklâm-ı sitte içinde nesih, reyhânî, rikâ‘ gibi daha ince kalem kullanılarak yazılan yazı çeşitleri genellikle satır nizamında yazılır. Bu uygulamada harflerin baş, gövde, çanak, küp vb. bölümlerinin satır çizgisinin altına mı yoksa üstüne mi geleceğine dair bazı kurallar vardır. Hattat yazdığı yazının çeşidine göre dikkat etmesi gereken bu kurallara itina göstererek satır terkîbini hazırlar. Yazı satıra oturtulduğunda zaman zaman zaruretten dolayı bazı harfler satırda bulunması gereken yerin biraz aşağısında veya biraz yukarısında olabilmektedir. Böyle durumlar istif olarak nitelendirilmemektedir¹⁷⁰.

Sülüs hattı yapısı itibariyle istif yapmaya en müsait yazı çeşididir. İstif hazırlanmadan önce hattat tasarımının genel formatını muhayyilesinde resmeder. Daha sonra önce kurşun kalemle eskizler hazırlayarak harf bünyelerinin birbiri ile olan

¹⁷⁰ Uğur Derman, “İstif” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, c. 23, s. 330.

münasebetlerini, varsa lafza-i celâli ve diğer kelimeleri yerleştireceği yerleri belirler. Harfler ve kelimeler istife hazırlanırken adeta bir duvarın tuğlalarını yerleştirircesine katlar halinde, boşluklar bırakmaksızın sağdan sola doğru yerleştirilir. Bu işlem yapılırken dikkate alınması gereken bir diğer husus da özellikle yazılan metin ayet veya hadis ise yazılan yazının okunabilir olmasına özen göstermektir. İstifte harfler metnin akışını bozmayacak şekilde okunaklı bir biçimde tertip edildiğinde bu yazıya “teşrifatlı yazı” denilirken, harflerin okunuş sırasına uymayan yazılara da “teşrifatsız yazı” denilmektedir.

Hat kompozisyonlarında “Allah” lafzı genellikle istifin üst bölümüne yerleştirilmeye çalışılır. Yazılan metinde Lafza-i celâl başa denk geliyorsa bu defa hürmeten kompozisyon yukarıdan aşağıya doğru tertip edilir.

İstifler genellikle kare, daire, dikdörtgen ve beyzî diye adlandırılan elips şeklinde bir yazı sahasına yerleştirilir. Nâdiren yarım beyzî ve üçgen olarak da terkip edilmiştir. İstifin en göz alıcı terkiplerinden biri de hiç şüphesiz camilerde yer alan kuşak yazıdır. Bu yazılarda ayet bir noktadan başlayıp daire şeklindeki merkezi dönerek aynı noktada sona erecek şekilde kompozisyon oluşturulur.

Hat sanatında karşımıza çıkan bir diğer kompozisyon örneği de müsenna yazılardır. Her nev’ı hat ile yazılabilen ve bir hat çeşidi olmayıp yalnızca yazının farklı bir terkiibi olarak nitelendirebileceğimiz müsennâ yazı, sağda yer alan asıl yazının ters şekilde sol kısma aktarılmasıdır. İncelediğimiz periyodik yayınlarda yer alan hatlarda sadece “Geveze” isimli bir mecmuanın kapak yazısında (bkz. Resim 87), bir de Nuri Bey’e ait “Yeni Kitap” mecmuası için hazırlanmış muhtelif hatlardan oluşan bir kompozisyonda (bkz. Resim 48) çok küçük bir müsennâ yazı yer almaktadır.

Zaman zaman hayvan figürleri, meyve şekilleri ya da mevlevî sikkesi gibi bazı tarikat sembolleri örneklenerek yazıya uygulandığı da görülmüştür. Bu şekilde tasarlanmış olan resim yazılar genellikle simetrik bir düzende çalışılır.

Celî yazılarla hazırlanan istiflerde genellikle bir merkez bulunur ve harfler bu merkez dikkate alınarak çevresinde dengeli bir şekilde yerleştirilir. Özellikle yazı geniş ağızlı kalemle yazıldığında harf sınırlarının keskin, temiz ve akıcı olmasına titizlik gösterilir. Harflerin akıcılığını kaybetmesi ve harf bünyelerinin ölçü ve kaidelerine uygun olmadığı durumlarda başarılı bir kompozisyonun ortaya çıkması imkansızdır. Harfler ölçü ve kâidelerine münasip yazıldığında, istif ya da satır kompozisyonu okunaklı, akıcı ve göze hoş gelen bir terkiiple hazırlandığında ortaya çıkan hat kompozisyonuna estetik ve başarılı bir yazı denilebilmektedir.

Periyodik yayınlarda bulunan hat kompozisyonları genellikle çok uzun olmayan metinler olması hasebiyle büyük ölçekli istifli yazılara rastlanmamıştır. Genellikle nesih, rık'a, tâ'lık hattının satır tertibinde kompoze edildiği yazılar bulunmakla beraber, az da olsa çok büyük olmayan ve istif özelliği taşıyan kompozisyonlar da yer almaktadır. Bu yayınlarda sülüs, nesih, rık'a yazılarının yanı sıra tâ'lık hattı ile yazılan kompozisyonlarda oldukça fazladır. Az da olsa kûfî hat ile yazılan mecmua ve gazete isimleri de mevcuttur.

Tez çalışmamızda incelediğimiz mecmua ve gazetelerde çok sayıda hat kompozisyonu mevcuttur. Biz bu mecmuaların 1900 yılından 1928 yılına kadar yayımlanmış olanları üzerinde çalıştık ve aralarından sanat değeri olan yazıları seçmeye gayret ettik. Hat kompozisyonları arasından büyük oranda imzalı ve bazıları imzasız 117 mecmûa isminin, reklam yazılarının ve örnek olması kâbilinden bazı matbu eserlerin kapak yazılarının görselini tezimizde kullandık.

Değerlendirme bölümümüzün sonunda şema olarak da hazırladığımız mecmua isimlerinin yer aldığı bu hat kompozisyonlarından 32 tanesi Hâmit Aytaç Bey'e aittir. Bunlar arasında birkaç tane de imzasız olup Hâmit Bey'e ait olduğunu düşündüğümüz hat tasarımı mevcuttur. Bu kompozisyonlar arasında Mühendis Mektebi Mecmuası, ,Demiryollar Mecmûası, , Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Mecmûası satır tertibinde yazılmış gerek tasarım bakımından, gerek estetik bakımından sanat değeri taşıyan kompozisyonlardır. Yine Hâmit Bey'e ait yazılar arasında istifi oval olarak hazırlanmış olan Kocaeli isimli yerel mecmua ile, beyzî şekilde kompoze edilmiş olan Hastahâne isimli tıp mecmuası sanat değerine sahip estetik tasarımlardan bazılarıdır.

Tâ'lık hattı ile yazılmış olan İstanbul Piyasa Gazetesi, Kırım Mecmûası, Necât, isimli mecmua, Yeni Ziraat Gazetesi Hâmit Bey'in imzasını taşıyan güzel kompozisyonlardandır. Ayrıca Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmûası'nın ismi sülüs hatla istif olarak yazılmış güzel bir kompozisyonudur ancak altına imza konulmamıştır. Yazıda harflerin karakteri Hâmit Bey'e ait olabileceğini düşündürmektedir. Açık Söz Mecmûası, Antalya Mecmûası, Anadolu Mecmûası gibi bazı mecmualar yazı bakımından vasat kompozisyonlardır.

Sürelî yayınlarda oldukça fazla yazısı bulunan ikinci isim de Halim Özyazıcı Bey'dir. Reklam yazılarında da sıkça imzası bulunan Halim Bey'e ait 23 mecmûa isminin kapak yazısı tezimizde yer almaktadır. Bunlardan tâ'lık hattı ile yazılmış olan Dârul-Fünûn Fen Fakültesi Mecmuası, Alemdar, Genç Düşünceler, Gelincik isimli mecmualar terkip ve yazı bakımından estetik kompozisyonlardır.

Sülüs hatla satır tertibinde yazılmış olan İş Ocağı Mecmuası, Dârul-Elhan Mecmûası, Türk Tütünleri Mecmuası, İlk Terbiye ve Tedrîsât Mecmuası, Verem Mecmuası da sanat değeri olan gazete başlıklarıdır.

Ayrıca nesih hat ile sade ve yalın olarak tasarlanmış Çankaya ve Keşşaf isimli mecmularda oldukça estetikdir. İstanbul Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası'nın yazısı güzel olmakla beraber yıpranmış ve kaleminden ilk çıktığı zamanki netliğini kaybetmiştir. Türkiye İdman Mecmuası'nın ismi tasarım bakımından farklı bir kompozisyonudur. Hekim, Altın Yurt gibi bazı mecmua isimleri ise sanat yönü vasat kompozisyonlardır.

Periyodik yayınlarda Halim Bey'den sonra yazısına sıkça rastladığımız bir diğer hattat da Hacı Nuri Korman Bey'dir ve kendisinin 18 adet mecmûa isminin kapak yazısı, bir de “Yeni Kitap” mecmuası için hazırlamış olduğu farklı hat tasarımları ile çalışılmış bir kompozisyonu bulunmaktadır.

Tâ'lık hattı ile yazılmış olan Habl-ü Mefîn, Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası isimli mecmuaların kapaklarında yer alan hat kompozisyonları zarif ve estetik yazılardır. Yine tâ'lık hattı ile yazılmış olan Süs isimli mecmua ismi estetik ancak kısa ve netliğini kaybetmiş bir kompozisyonudur.

Meslek, Resimli Hafta, Resimli Cuma, Sevimli Ay isimli mecmua isimleri oldukça zarif bir nesih hatla yazılmış hat kompozisyonlarıdır. Sülüs hatla yazılmış olan Ziraat Hayatı Mecmûası ve Millî Nevsâl isimli senede bir defa yayımlanan salnamenin kapaklarında yer alan hat kompozisyonları sanat değeri olan son derece estetik tasarımlardır. Saruhan isimli mecmua ismi ise vasat bir yazıdır.

Tezimiz üzerinde araştırma yaparken matbu eserlerde, mecmua ve gazete isimlerinde yazılarıyla sıkça karşılaştığımız bir başka hattat da Hâlit Bey'dir. Günümüzde hakkında yeterli malumat bulunmayan ve çok az eseri bulunan Hâlit Bey'in süreli yayınlarda reklam yazıları dışında bizim tesbit edebildiğimiz on adet mecmûa isminin kapak yazısı yer almaktadır.

Hâlit Bey'e ait Kadınlar Âlemi, İktisâdiyyât Mecmûası isimli mecmuaların kapak yazıları tâ'lık hattı ile yazılmış estetik yazılardır. Bununla beraber Gençler Defteri, Bilgi Mecmuası gibi sade bir nesih hatla yazılmış tasarımların yanı sıra rık'a hatla yazılmış olan Çocuk Dünyası isimli mecmûa ismi de küçük ölçekli yazılardır. Hukuk Mecmuası, Polis Mecmuası da sülüs hatla yazılmış estetik değere sahip kompozisyonlardır.

Kaynaklarda bir dönem Hâlit Bey ile teşrik-i mesai yaptığı zikredilen Ârif Hikmet Bey’de süreli yayınlarda yazıları bulunan ve yaşadığı dönemde Hat Sanatı konusunda çeşitli çalışmaları olan hattatlardandır. Tezimizin görsellerinde yedi adet hat kompozisyonu bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Tasfîr-i Efkar, Afîyet, Eşref gibi mecmua isimleri sanatsal yazılar olmakla beraber çocuk bahçesi isimli mecmua ismi yıpranmış vasat bir kompozisyondur.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz hattatların dışında periyodik yayınlarda yer alan hat kompozisyonları arasında Mehmed Suud Bey’e ait bir yazı ile Mâcit Ayrıl Bey’e ait bir yazı bulunmaktadır.

Periyodik yayınlardaki yer alan ve araştırmamızda görsellerini sunduğumuz yayınlar isim, yayın tarihi aralığı, hattatı, hat tın yayımlandığı tarih ve yazıldığı hat çeşidi bölümlenerek şema halinde aşağıda yer almaktadır.

MECMUA İSMİ	YAYIN TARİHİ ARALIĞI	HATTATI	HAT ÇEŞİDİ	HATTIN YAYIN TARİHİ
AÇIK SÖZ	1919-1928	Hâmit Aytaç	Nesih	1919
AFİYET	1923	Arif Hikmet Bey	Sülüs	1923
ALEMDÂR	1916-1919	Halim Özyazıcı	Tâ'lık	1916
ALTIN YURT		Halim Özyazıcı	Nesih	
ANADOLU MECMUASI	1918-1928	M.Suud Bey	Rık'a	1918
ANADOLU'DA YENİGÜN	1924	Bilinmiyor	Sülüs	1924
ANTALYA	1919	Hâmit Aytaç	Sülüs	1919
ASRÎ ÇİFTÇİ	1918	Hamdi Bey	Sülüs	1918
AYIN TARİHİ	1921	Halim Özyazıcı	Sülüs	1921
ÂZERÎ TÜRK	1928	Hâmit Aytaç	Sülüs-Nesih	1928
BASİRET	1908	Bilinmiyor	Sülüs	1869
BİLGİ	1911	Halim Özyazıcı	Nesih	1911
CERİDE-İ ŞİKÂYET	1920	Nuri Korman	Sülüs-Nesih	1920
CERİDE-İ VAKFİYYE	1920	Burhâneddin	Sülüs	1920
ÇANKAYA	1928	Halim Özyazıcı	Sülüs- Rık'a	1928
ÇOCUK BAHÇESİ	1912	Arif Hikmet Bey	Sülüs- Rık'a	1912
ÇOCUK DOSTU	1921	Hâlit Bey	Nesih	1921
ÇOCUK DÜNYASI	1914	Hâlit Bey	Rık'a	1914
ÇOCUK POSTASI	1920	Nuri Korman	Nesih	1920
DÂRU'L-ELHÂN	1922	Halim Özyazıcı	Sülüs	1922
DÂRU'L-FÜNÛN	1927	Halim Özyazıcı	Tâ'lık	1927
DELİ ORMAN	1924	Nuri Korman	Sülüs	1924
DEMİRYOLLARI MECMUASI	1925	Hâmit Aytaç	Sülüs	1925
DESAÂDET	1918	Nuri Korman	Nesih	1918
DİLEK	1919	Osman Yümnî	Sülüs	1919

DÎYÂNE	1920	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1920
EL-ÂLEMÜ'L-İSLÂMÎ	1916-1919	Bilinmiyor	Sülüs	1916
EŞREF	1909	Arif Hikmet Bey	Rık'a	1909
FİLM MECMUASI	1920-1926	Bilinmiyor	Sülüs	1926
GELİNCİK	1909	Halim Özyazıcı	Tâ'lık	1909
GENÇ DÜŞÜNCELER	1928	Halim Özyazıcı	Tâ'lık-Nesih	1928
GENÇLER DEFTERİ	1912	Hâlit Bey	Nesih	1912
GEVEZE		Bilinmiyor	Müsennâ Sülüs	
HABL-Ü METİN	1917	Nuri Korman	Tâ'lık	1917
HÂDİSÂT	1919	Hâmit Aytaç	Sülüs- Rık'a	1919
HAFTALIK MECMUA	1925-1928	Bilinmiyor	Nesih	1925
HALK GAZETESİ	1918-1928	Nuri Korman	Tâ'lık	1918
HAMİDİYE ETİFAL TIP MECMUASI	1896-1904	Bilinmiyor	Sülüs- Divânî-Rık'a	1896
HARP MECMUASI	1913-1916	Bilinmiyor	Sülüs	1913
HASTAHÂNE	1923	Hâmit Aytaç	Sülüs	1923
HAZİNE-İ FÜNÛN	1906	Bilinmiyor	Sülüs- Tâ'lık	1906
HEKİM	1923	Halim Özyazıcı	Nesih- Rık'a	1923
HUKUK MECMUASI	1923	Hâlit Bey	Sülüs- Rık'a	1923
HÜR FİKİR	1924-1928	Hâmit Aytaç	Sülüs- Rık'a	1924
ISPARTA	1922-1928	Halim Özyazıcı	Sülüs	1922
İKDİSÂDİYYÂT MECMUASI	1916-1918	Hâlit Bey	Sülüs- Rık'a	1916
İLK TERBİYE VE TEDRİSÂT MECMUASI	1921	Halim Özyazıcı	Sülüs	1921
İSLAM	1915-1917	Hâmit Aytaç	Sülüs	1915
İSLAM DÜNYASI	1911-1912	Hâlit Bey	Tâ'lık -Kûfi	1912
İSTANBUL PİYASA GAZETESİ	1921-1922	Hâmit Aytaç	Sülüs-Kûfi Tâ'lık	1921

İSTANBUL SANAYİ VE TİCARET ODASI MECMUASI	1894-1960	Halim Özyazıcı	Sülüs- Rık'a	1922
İSTANBUL SERİYYÂTI	1916-1943	Hâmit Aytaç	Sülüs	1916
İŞ OCAĞI	1924	Halim Özyazıcı	Sülüs	1924
İZDİVÂÇ	1918	Hâmit Aytaç	Sülüs-Nesih	1918
KADINLAR ÂLEMİ	1921-1928	Halim Özyazıcı	Divânî-Rık'a	1921
KADINLIK	1911-1912	Arif Hikmet Bey	Sümbülî	
KAHKAHA	1922	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1922
KERKÜK	1927	Osman Yümnî	Tâ'lık	1927
KEŞŞÂF	1920	Halim Özyazıcı	Nesih	1920
KEVKEB-İ OSMÂNÎ	1898-1899	Bilinmiyor	Sülüs	1898
KIRIM MECMUASI	1918-1919	Hâmit Aytaç	Tâ'lık - Sülüs- Rık'a	1918
KİLİS	1923-1928	Hâmit Aytaç	Sülüs-Nesih	1923
KOCAELİ	1916-1928	Hâmit Aytaç	Sülüs	1928
MAARİF MECMUASI	1928	Nuri Korman	Tâ'lık- Divânî	1928
MA'LUMAT-I NÂFİA	1915-1918	Arif Hikmet Bey	Sülüs	1918
MERAKLI GAZETE	1926	Halim Özyazıcı	Nesih	1926
MESLEK	1925	Nuri Korman	Sülüs	1925
MUALLİMLER BİRLİĞİ	1922-1923	Hâmit Aytaç	Divânî- Rık'a	1922
MUALLİMLER MECMUASI	1922-1935	Halim Özyazıcı	Tâ'lık	1922
MUKTEBES	1922-1924	Bilinmiyor	Sülüs	1922
MÜHENDİS MEKTEBİ MECMUASI	1927-1928	Hâmit Aytaç	Sülüs- Nesih	1927
MÜHENDİSLER OCAĞI MECMUASI	1925-1926	Bilinmiyor	Tâ'lık -Sülüs	1925
NECÂT	1924-1926	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1924
NEDİM	1919	Hâmit Aytaç	Nesih	1919
ORMAN VE AV MECMUASI	1928-1966	Nuri Korman	Nesih	1928
POLİS MECMUASI	1930-1937	Hâlî Bey	Sülüs-Kûfi- Rık'a	1930

RESİMLİ AY	1924-1938	Nuri Korman	Nesih	1924
RESİMLİ CUMA	1926-1927	Nuri Korman	Nesih-Rık'a	1926
RESİMLİ HAFTA	1921-1922	Nuri Korman	Nesih-Rık'a	1921
RESİMLİ PERŞEMBE	1925-1929	Nuri Korman	Nesih-Rık'a	1925
RESİMLİ YIL	1925	Nuri Korman	Nesih	1925
RESİMLİ YURT	1924-1925	Mâcit Ayrâl	Nesih-Rık'a	1924
RESİMLİ ZİRAAT GAZETESİ	1905	Bilinmiyor	Sülüs-Rık'a	1905
SARUHAN	1920	Nuri Korman	Sülüs	1920
SEVİMLİ AY	1926-1928	Nuri Korman	Sülüs-Nesih	1926
SEVİMLİ MECMUA	1922	Nuri Korman	Nesih	1922
SÖZ	1918-1919	Hâmit Aytaç	Sülüs-Nesih	1918
SPOR ÂLEMİ	1928-1950	Halim Özyazıcı	Nesih	1928
SÜS	1920-1921	Nuri Korman	Tâ'lık- Nesih- Rık'a	1920
ŞEHİR	1917	Bilinmiyor	Sülüs	1917
ŞEMS-İ HAKİKAT	1906	Bilinmiyor	Sülüs	1906
T.C. GÜMRÜK MECMUASI	1926-1928	Hâmit Aytaç	Sülüs-Nesih	1926
TALEBE DEFTERİ	1912-1917	Hâlî Bey	Nesih	1912
TARİH VE EDEBİYAT MECMUASI	1916-1920	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1916
TASVİR-İ EFKÂR	1868-1909	Arif Hikmet Bey	Sülüs-Rık'a	1909
TECEDDÜT	1918-1928	Hâmit Aytaç	Tâ'lık-Nesih	1918
TERBİYE	1927	Hâmit Aytaç	Sülüs	1927
TERBİYE MECMUASI	1915	Hâlî Bey	Nesih	1915
TÜRK BAĞÇESİ	1921-	Hâmit Aytaç	Sülüs	1921
TÜRK ECZACI ÂLEMİ MECMUASI	1927-1928	Halim Özyazıcı	Tâ'lık -Sülüs	1927
TÜRK İLİ	1923-1928	Hâmit Aytaç	Tâ'lık-Rık'a	1923
TÜRK KADINI	1917	Hâmit Aytaç	Tâ'lık -Sülüs	1917
TÜRK SÖZÜ	1925-1940	Hâmit Aytaç	Tâ'lık-Nesih	1925
TÜRK TÜTÜNLERİ MECMUASI		Halim Özyazıcı	Sülüs- Kûfi	
TÜRK YOLU	1926	Hâmit Aytaç	Nesih- Kûfi- Rık'a	1926

TÜRKİYE İDMAN MECMUASI	1920-1928	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1920
OSMANLI RESSAMLAR CEMİYETİ MECMUASI	1908-1912	Bilinmiyor	Sülüs	1908
VEREM MECMUASI	1928	Halim Özyazıcı	Sülüs-Rık'a	1928
YANIK YURT	1924-1926	Bilinmiyor	Nesih-Rık'a	1928
YENİ KAFKASYA	1924-1927	Hâmit Aytaç	Sülüs	1924
YENİ KİTAP	1927-1928	Halim Özyazıcı	Nuri Korman	1927
YENİ MECMUA	1939-1941	Arif Hikmet Bey	Sülüs-Rık'a	1939
YENİ SENE	1928	Halim Özyazıcı	Nesih-Rık'a	1928
YENİ ŞARK	1921-1923	Hâmit Aytaç	Nesih	1921
YENİ YOL	1920-1926	Nuri Korman	Nesih	1920
YENİ ZİRAAT GAZETESİ	1917-1926	Hâmit Aytaç	Tâ'lık	1917
YENİÇERİ	1909-1910	Hâlî Bey	Sülüs	1909
ZİRAAT HAYATI	1916	Nuri Korman	Sülüs-Rık'a	1916

SONUÇ

Bir medeniyetin var olması, ayakta kalabilmesi, gelecek nesillere ulaşması yazmak ve kayıt altına almakla mümkündür. Kendinden sonraki kuşaklara kalıcı eserler bırakmaya muktedir olan milletler, hafızalarda iz bırakmaya muvaffak olmuş, tarih sayfalarına isimlerini yazdırmayı başarabilmişlerdir. Medeniyet kavramının içini dolduran maddelerden birincisi ve belki de en önemlisi kültür ve sanattır. İslam medeniyetinde ehemmiyetli bir yere sahip olan Hat sanatı asırlar boyu evrilerek eriştiği bedii güzellikler ile bu medeniyetin mihenk taşı olmuş, yozlaşmadan ve özünü kaybetmeden günümüze kadar ulaşmıştır.

Her dönemde kıymetli hattatların azim ve gayretleri ile yükselerek 20. Yüzyıla kadar ulaşan Hat sanatı bu yüzyılın ilk çeyreğinde Sâmi Efendi ile başlayarak Nazif Efendi, Hasan Rıza Efendi, Hacı Kâmil Akdik, Aziz Rufâî, İsmail Hakkı gibi daha pek çok değerli hattatın bu silsileye dahil olması ile Türk Hat ekolünü İslam dünyasında temsil etmeye devam etmiştir. Ancak Tanzîmâtın ilanından itibaren Osmanlı'nın geleneksel yapısında yeni bir sistem arayışına girilerek daha iyi ve daha modern bir modelle değiştirme isteği oluşmuştur. Devlet kadrolarında yer alan elitler, Osmanlı'nın Batı karşısındaki geri kalışının ancak yenileşme ile mümkün olabileceğini savunmaya başlamışlar ve böylece Cumhuriyet döneminde yapılacak olan radikal devrimlerin temelleri için bu dönemde alınan kararlarla adeta bir zemin hazırlanmıştır. Başta bürokraside yaşanan değişim, sanat alanında da kendini göstermeye başlamış, Batılı sanatlar, özellikle resim sanatı neredeyse hat sanatının varlığı ile doldurduğu yeri işgal etmeye başlamıştır¹⁷¹.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan ekonomik sıkıntıların yanı sıra toplum nezdinde Batı kültürünün etkili olması Hüsn-ü Hat, tezhip, minyatür, cilt, ebru gibi geleneksel sanatları olumsuz etkilemiş, bu sanatların önemine vâkîf olan şahısların alandaki boşluğu doldurmak amacıyla harekete geçmelerini hızlandırmıştır. Evkâf Nâzırı Şeyhulislâm Hayri Bey'in çabaları ile 1915 yılında Medresetü'l-Hattâtîn açılmış, dönemin en ileri gelen hat hocaları, tezhip, ebru ve cilt sanatı üstatları burada ders vermeye başlamıştır. Ne acıdır ki bu eğitim kurumu mevcûdiyetini devam ettirdiği yirmi bir yıl içinde üç defa isim değişikliği yaşamış, türlü zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

¹⁷¹ <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/hat-sanati-ve-kulturel-hafiza-i-1348>

1924 yılında Hattat Mektebi olarak adı değişen kurum, on bir yıl aradan sonra Sanayi-i Nefise'ye bağlanmış, ancak burada da hoca ve talebe yetersizliği nedeni ile verimli bir dönem olamamıştır. Klasik sanatlarımız özellikle 1940'lı yıllardan itibaren şahsî gayretlerle ve üstün fedakârlıklarla ayakta kalabilmeyi başarabilmiştir.

Medresetü'l-Hattâtîn'in varlığını sürdürmeye çalıştığı bu yıllarda Hat sanatını derinden etkileyen köklü değişim "Harf İnkılâbı" olmuştur. Bu konudaki tartışmaların kaynağı Tanzimat Dönemine kadar uzanmakla beraber, Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile ivme kazanan Harf Devrimi yapılp Latin harflerinin kullanılmaya başlanması, bu sanatın değerini yitirmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlı bâkiyesi olan unsurlardan hızla uzaklaşmaya çalışılırken hat sanatı da bu yanlış uygulamadan nasibini almıştır. Gelecek nesil, tarihinin kayıt altına alındığı yazıyı okuyamazken, bu yazının estetik kalıplarla ifade edilmiş biçimi olan Hat sanatını değerlendirebilecek seviyeden yoksun olarak yetişmiştir.

Bu dönemde Hat sanatı bakımından incelenmesi elzem konulardan biri de periyodik yayınlardır. Osmanlı'da 19. Yüzyılda başlayan basın-yayın hareketlerine paralel olarak hat sanatı matbu eserlerde, kartvizitlerde, süreli yayınlarda yer almaya başlamıştır. Neşredildiği dönemin canlı şahitleri olan periyodik yayınlar, sosyal, kültürel, siyasal konularda günümüz insanına ışık tuttuğu gibi, sanat alanında da araştırma yapılması gereken zengin bir kaynaktır. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra hızla artış gösteren bu yayınlar, ilk bir ay içinde sadece İstanbul'da gazete ve dergi olarak 353 adet süreli yayına ulaşmıştır. Bugün çeşitli müzelerde ve bazı koleksiyonlarda yer alan, içinde çok zengin bir kültür mirasını barındıran süreli yayınların sararmış sayfaları bu dönemde yaşamış hattatlarımıza dair izler taşımaktadır.

Bu yayınlarda; isimleri duyulmamış, kaynaklarda zikredilmemiş bazı hattatların ve imzasız yazıların yanı sıra dönemin önde gelen hattatlarına ait pek çok hat tasarımları mevcuttur. Gerek matbu eserlerde gerek süreli yayınlarda bulunan bu yazılar Hat Sanatı Tarihi bakımından oldukça önemlidir. Bununla beraber bu gazete ve mecmualarda hattatlara ve hat sanatına dair yer alan haber ve makaleler 20. Yüzyılda bu sanatın içinde bulunduğu durumu anlamamız açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Tez çalışmamızda incelediğimiz bilgi, belge ve kaynaklardan elde ettiğimiz neticeye dayanarak son söz olarak şunları söyleyebiliriz. 20. Yüzyıl, Hat sanatı tarihi ve bu dönemde yaşayan hat sanatçıları bakımından kısa bir zaman sekteye uğramakla beraber oldukça verimli bir dönemdir. 18. Yüzyılda Osmanlı coğrafyasına matbaanın gelişi, 19. yüzyılda basının yaygınlık kazanması başlangıçta hattatları ve müstensihleri tedirgin etmiş olsa da zaman içinde bu endişelerine mahal olmadığı görülmüştür. Zira hat

eserlerindeki zerâfete aşına olan zevk-i selim sahibi kişiler hattatlar tarafından yazılan eserleri matbu eserlere tercih etmişlerdir. Bu sebeple matbaanın ilk kurulduğu yıllarda çok fazla eser basmadığı bilinmektedir.

20. Yüzyıla gelindiğinde matbu eserler, gazete ve mecmualar çeşitlenerek hızlı bir artış göstermeye başlamıştır. Bu süreçte basılan süreli yayınların ve matbu eserlerin bazı bölümleri hattatlara yazdırılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde Bâbîâli'de çalışan ve sayısı hakkında farklı rivayetler bulunan yüzlerce hattatın var olduğu düşünüldüğünde bu yayınlarda yer alan hatların sayı çokluğu daha iyi anlaşılacaktır. Tezimizde daha ziyade imzalı ve meşhur hattatların hat kompozisyonlarını almakla beraber bazı imzasız yazılara da yer verilmiştir.

Türk hattatların eliyle son ve mükemmel şekline ulaşmış olan hat sanatı, her dönemde yeni kullanım alanları ile karşımıza çıkmış, günümüze kadar devam eden sistematik ilerleyişine hız kesmeden devam etmiştir. Dünya üzerinde bulunan en gelişmiş müzelerde nadide örnekleri mevcut olan bu sanat, İslam ülkelerinde olduğu gibi gün geçtikçe farklı coğrafyalarda da ilgiyle takip edilmekte ve sevilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR Şinasi**, Bir Hattatın Dönüşümü: Alfabe Devrimi'nin Halim Efendi'nin Çalışmaları Üzerinden İncelenmesi, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2014.
- AKBULUT Nesrin Tan**, *Adım Adım Reklamcılık*, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 20
- ALPARSLAN Ali**, Ömer Vasfi Efendi madd., DİA, TDV Yayınları, c.34, s. 84.
- ALTIKULAÇ Tayyar**, Hz. *Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif*, İsam Yayınları, İstanbul 2007.
- ALTUNTEK Serpil**, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1993, c. 10, sy. 1, s.198.
- ARMAĞAN Mustafa**, "Muhsin Demirel ile Söyleşi", *Derin Tarih Dergisi*, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılık A.Ş., Aralık 2018, sy. 13, s.171.
- ARMAĞAN Mustafa**, "Reîsü'l-Hattaâtîn'e Dair Bazı Notlar", *Derin Tarih Dergisi*, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı, İstanbul 2018, sy.13, s. 149.
- BABACAN Muazzez**, *Nedir Bu Reklam*, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s.15
- BERK Süleyman**, "Bir Azmin Hikayesi Hattat Hâmit Aytaç ve Gülzâr-ı Besmele", İSMEK El Sanatları Dergisi, İstanbul 2008, sy. 6, s.39.
- BERK Süleyman**, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012, s. 143.
- BEYDİLLİ Kemal**, Matbaa madd., DİA, TDV Yayınları, Ankara 2003, c. 28, s.111.
- ÇETİNTAŞ Özgür**, *13. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Mimarisinde Selçuklu Sülüsü*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2017, s.29.
- DEMİR Kenan**, Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849/1923), *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sy.9, s. 75.
- DERMAN Uğur**, "Padişah Tuğralarındaki Şekil İnkılâbına Dair Bazı Gerçekler", *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.
- DERMAN Uğur**, "Akdik Kâmil" madd., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1989, c. 2,
- DERMAN Uğur**, "Hat" madd., TDV Yayınları, İstanbul 1997, c.16.
- DERMAN Uğur**, "Medresetü'l Hattatin" madd., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2003.
- DERMAN Uğur**, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2016.
- DERMAN Uğur**, Özyazıcı Mustafa Halim madd., DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1907.

- DERMAN Uğur**, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017.
- DUMAN Hasan**, “Beyazıt Devlet Kütüphanesi” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992.
- ELDEN Müge**, *Reklam ve Reklamcılık*, Say Yayınları, İstanbul 2009, s. 154.
- ELİTAŞ İzzet**, *Kahire’de Menyel Kasrı Mescit Hatları*, FSMVÜ Geleneksel Türk Sanatları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- ERİŞ Muin N.**, *Hat Sanatında Vazifeli Bir Hattat Hâmit Aytaç*, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2011.
- GENCER Ali İhsan**, Sabahattin Özer, *Türk İnkılap Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2011.
- GÖNENÇ Aslı**, *Türkiye’de ve Fransa’da Dergicilik ve Kadın Dergileri*, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006.
- GÜZ Nurettin**, “Harf İnkılabının Basına Etkileri”, *Gazi Üniversitesi Basın- Yayın Yüksekokulu Dergisi*, Ankara 1988-1989.
- İBRAHİMOV Osman**, “Osmanlı Devleti’nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kars 2016.
- İNAL Mahmut Kemal**, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1995.
- İNÖNÜ İsmet**, *Hatıralar*, Bilgi Kitabevi, Ankara 1987.
- KARADAŞ Celâleddin**, Hattat Halim Özyazıcı’nın Gün Yüzüne Çıkmamış Yazıları, *İsmek El Sanatları Dergisi*, İstanbul 2015.
- KARTEPE Tuğba Çavdar**, “Millî Kütüphâne” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005.
- KOLOĞLU Orhan**, Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1987.
- KOLOĞLU Orhan**, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıl’a Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.
- KOLOĞLU Selahaddin**, “US Hakkı Tarık” madd. , *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012.
- KUŞOĞLU M. Zeki**, *Osmanlı Kartvizitleri*, Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş. İstanbul 2013.
- MEMİŞ Mehmet**, “Hat Sanatının Uygulama Alanları”, *Derin Tarih Dergisi*, ed. Mustafa Armağan, Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılık, İstanbul 2018.
- MERCANLIGİL Muharrem**, “Basın ve Yayın Tarihi Vesilesiyle”, Türk Kütüphaneciliği Dergisi, c. 5, sy. 1, Ankara, 1956.
- ÖZÇAĞLAYAN Mehmet**, *Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)*, Marmara İletişim Dergisi, İstanbul 2008.
- ÖZKAFA Fatih**, “Cumhuriyet Döneminde Türk Hat Sanatı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

- RADO Şevket**, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul 1965.
- SELÇUK Bahir**, *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.
- SERİN Muhittin**, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008.
- SERİN Muhiddin**, “Yazgan Mehmet Hulûsi” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- SERİN Muhiddin**, “Kûfi” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2002.
- SERİN Muhiddin**, *Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999.
- SERİN Muhiddin**, *Hat Sanatımız Tarihçesi-Malzeme ve Aletler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1982.
- SELAMET Sevim**, “Türk Hat Sanatı, Harf Devrimi ve Tipografi üzerine Bir Deneme”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2012.
- SİÇRAYAK Anılcan**, *İstanbul’da Eski Eser Tahribi (1908/1938)*, Y.L. Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2019.
- SUBAŞI Hüsrev**, *Hat Sanatını Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Taşıyan Adam Diyarbakır’lı Hattat Hâmit Aytaç*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- SUBAŞI Hüsrev**, Macit Ayrıl madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- SUBAŞI, Hüsrev**, Aytaç Hamit madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991.
- TOPUZ Hıfzı**, *II. Mahmut’an Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi İstanbul 2003.
- TURAN İlhami**, Barın Mehmet Emin madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992.
- TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamit**, “Hat Sanatında Meşk ve İcazet”, İSMEK El Sanatları Dergisi, İstanbul 2015.
- UĞUR Derman**, “Mehmet Nazif Bey” madd., *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2003.
- ULU Cafer**, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2014.
- ÜLKER Muammer**, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1987.
- ÜSTÜNER Ahmet**, II. Abdülhamid Dönemi Basın-Yayın Faaliyetlerine Bir Örnek: Erbilli Mehmed Latif Efendi ve Yayınları, İstanbul Üniversitesi Avrasya İncelemeleri Dergisi, İstanbul 2018.
- YAZICI Nesimi**, “Takvîm-i Vekâyi” madd., *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2010.

<https://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/Koleksiyonumuz/Tum-Koleksiyon.aspx>
<https://www.ketebe.org/sanatkar/halid-bey-335>
<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=352566&/Osmanl%C4%B1da-Alfabe-Tart%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-Muhammet-Era>
<https://www.artfulliving.com.tr/sanat/hat-sanati-ve-kulturel-hafiza-i-1348>
<https://www.basinhayati.net/osmanli-basin-tarihinde-tek-sayi-yayimlanabilen-sureli-yayinlar-bibliyografyasi-1828-1928>
http://isamveri.org/pdfdrg/G00003/2012_7/2012_7_ABAKAYMA.pdf
<http://www.millikutuphane.gov.tr/>
https://www.researchgate.net/publication/331715193_ZIRAAT_DERGILERI
<http://aturkitapligi.ibb.gov.tr/aturkitapligi/index.php?dil=tr&p=1>

DİZİN

A

- Abbâsî, 13
Abbasîler dönemi, 13
Aklâm- Sitte, 41
Anadolu beylikleri, 13
Arif Hikmet, 45, 54, 56
Atatürk Kütüphânesi, 3, 11
Aziz Dede, 19
Aziz Efendi, 15, 16, 19, 20, 130

B

- Bâbrâlî, 58, 71
British Museum, 45

C

- Celî Divânî, 21
Celî sülûs, 18, 62

Ç

- Çehar-ı Yâr-ı Güzîn, 42

D

- Dârülfünun, 78
Divan-ı Hümayun, 42

E

- Enderûn-i Hümayun, 17
Enderûn-i Hümayûn, 127

F

- Füsûsu'l-Hikem, 58

H

- Hakkı Tarık Us, 3, 8, 11, 45, 78, 79
Halim Özyazıcı, 3, 45, 65, 129
Hâmit Aytaç, 15, 29, 35, 36, 45, 46, 62, 63, 81, 82, 84, 86, 93, 96, 97, 98, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 113, 114, 116, 117, 119, 121, 129, 130
Harf İnkılâbı, 61
Hasan Rıza Efendi, 17, 18, 58, 63
Hat sanatı, 2, 5, 12, 13, 14, 16, 23, 26, 27
Hattat Rakım, 14
Hilye-i şerif, 26
Hiyeroglif yazılar, 73
hurde ta'lik, 28

I

- II. Meşrutiyet, 44, 46, 56, 67, 77
Islah-ı Huruf Encümeni, 67

İ

- İbn Mukle, 13
İbnü'l-Bevvâb, 13, 23
İbnü'l-Emin, 20, 70
İbnülemin Mahmut Kemal, 16, 56
İbnülemin Mahmut Kemal İnal, 16, 56
İbrahim Müteferrika, 74
İkinci Meşrûtiyet, 10, 11
İsmail Hakkı Bey, 21, 24, 62

K

- Kâmil Akdik, 16, 18, 21, 61
Kâmil Efendi, 18, 19, 24, 64
Kartvizit, 54
Kasîde-i Bürde, 20
Kûfî, 13, 41, 56, 94, 101, 109, 130

M

ma'kılî, 44
Macit Ayrıl, 24, 61, 62, 87, 100, 130
Medresetü Tahsini'l-Hutû'l-Melekiyye,
15
Medresetü'l Hattâtîn, 14
Mescid-i Nebevî, 41
Mustafa Rakım, 16, 17, 43

N

Nazif Efendi, 17, 45
Necmeddin Okyay, 19, 45
nesta'lik, 18, 19, 20

O

Osmanlıca, 3, 5, 11, 79, 83

Ö

Ömer Vasfi Efendi, 18, 19

R

Reîsülhattâtîn, 19

S

Sâmi Efendi, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 44,
56, 61, 62, 64
Sanayi-i Nefise, 21, 23
Selçuklu dönem, 41
Sultan Abdülmecid, 10, 57
Suûdülmevlevî, 61
Süheyl Ünver, 18, 23, 24
Sürelî yayınlar, 44

Ş

Şark Tezyîni Sanatlar, 14, 21, 26
Şeyh Hamdulah, 28
Şeyh Hamdullah, 13, 14, 23, 64

T

Takvîm-i Vekâyi', 10, 11, 75, 76, 130
Tasvîr-i Efkâr, 10, 57, 79, 85
Tevhîd-i Tedrîsat, 26
Türk Tezyîni Sanatlar, 14, 21

U

Uygur alfabesi, 13

V

Vekâyi-i Mısıriyye', 75, 76

Y

Yakut-el Musta'simî, 41

Z

zerendûd, 14, 44
Zühdi Efendi, 14

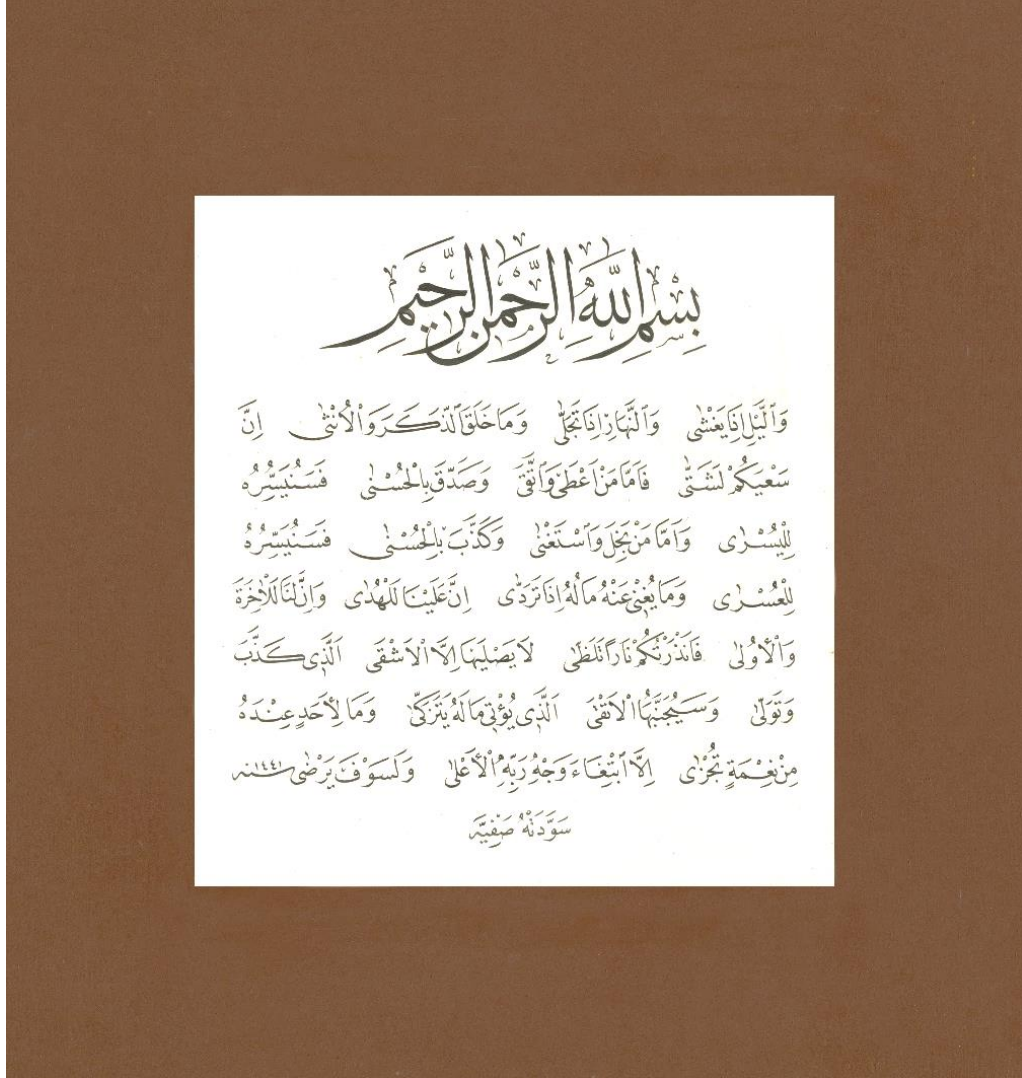
ESER RAPORU

No 1

- Eserin Yazı Türü : Celî Sülüs
Hattatı : Safiye Bayuk
Yazıldığı Tarih : h. 1441/ m. 2020
Ebadı : 12 cm x 33 cm
Kalem Kalınlığı : 5 mm
Metnin Dili : Osmanlıca
Okunuşu: : “*Dârul-Elhan Mecmûası*”
Malzeme Bilgisi : Yazı, siyah mürekkep kullanılarak aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.
Diğer Özellikler : Tez çalışmamızın konusu gereğince Hattat Halim Özyazıcı'nın 1922 yılında Dârul-Elhan Mecmûası için yazmış olduğu dergi ismi taklîden yazılmıştır.

No 2

Eserin Yazı Türü	: Muhakkak-Nesih
Hattatı	: Safiye Bayuk
Yazıldığı Tarih	: h. 1441/ m. 2020
Ebadı	: 23 cm x 25 cm
Kalem Kalınlığı	: Muhakkak Besmele: 1,5 mm, Nesih: 0,8 mm
Metnin Dili	: Arapça
Malzeme Bilgisi	: Yazı, siyah mürekkep kullanılarak nohûdî renkte aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.
Diğer Özellikler	: Eserde muhakkak besmele ve nesih hatla Leyl Sûresinin tamamı yazılmıştır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ لَمَّا كَانَ فِي بَيْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي حُلِيِّهِ

وَأَمَّا بَعْدُ فَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ

وَإِذْ يَتْلُو آيَاتِهِ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالسَّبْحِ وَالْمَسَاءِ وَالطُّلُوعِ

وَإِذْ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ أَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ قُلُوبًا

وَأَنْفُسًا وَأَعْيُنًا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ أَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ

أَلْسِنَةً لَعَلَّكُمْ تُبَيِّنُونَ وَبَدَعَ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ

وَاللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالْجِبَالَ وَالنَّجْمَ

وَالنَّهْرَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ

وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ

وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ

وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ وَالسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَالنَّجْمَ

Vertical marginal notes in Arabic script on both sides of the main text, providing commentary or additional verses.

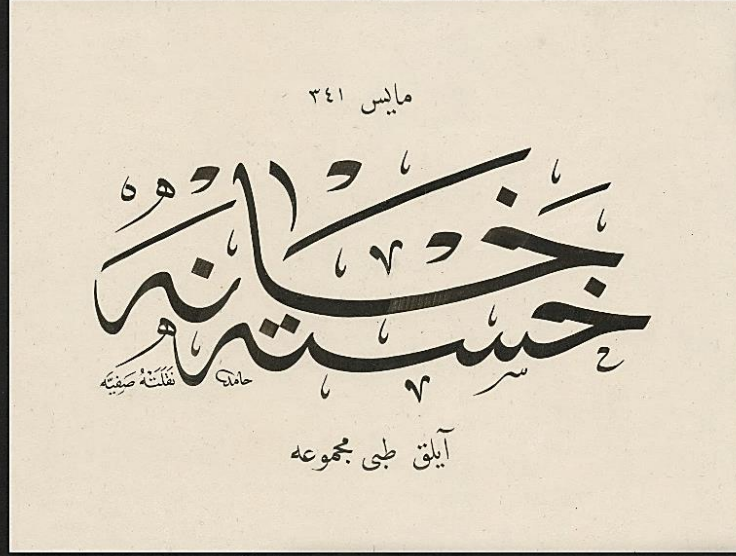
Eserin Yazı Türü : Muhakkak-Sülüs-Nesih
Hattatı : Safiye Bayuk
Yazıldığı Tarih : h. 1441/ m. 2020
Ebadı : 103 cm x 47 cm
Kalem Kalınlığı : Muhakkak Besmele: 3 mm, Sülüs: 2 mm, Nesih: 0,8 mm
Metnin Dili : Arapça
Malzeme Bilgisi : Yazı, siyah mürekkep kullanılarak nohûdî renkte aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.
Diğer Özellikler : Sülüs ve nesih olarak mâil kıta formunda yazılmış olan hilyenin etrafına Hz. Peygamberin isimleri yazılmıştır.

No 4

Eserin Yazı Türü	: Sülüs- Celî Sülüs
Hattatı	: Safiye Bayuk
Yazıldığı Tarih	: h. 1441/ m. 2020
Ebadı	: 17 cm x 36 cm
Kalem Kalınlığı	: Sülüs: 1,5 mm, Celî Sülüs: 4,5 mm
Metnin Dili	: Arapça
Okunuşu	: “Kul hel yestevî-lleżîne ya ’lemûne velleżîne lâ ya ’lemûn”
Anlamı	: De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler (ilim sahibi kimselerle cahiller) bir olur mu? ¹⁷²
Malzeme Bilgisi	: Yazı, siyah mürekkep kullanılarak nohûdî renkte aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.
Diğer Özellikler	: Hattat Aziz Efendi’yi taklîden sülüs ve celî sülüs olarak çalışılmıştır.

¹⁷² Zümer Sûresi, Ayet: 9

Eserin Yazı Türü	: Celî Sülüs-Nesih
Hattatı	: Safiye Bayuk
Yazıldığı Tarih	: h. 1441/ m. 2020
Ebadı	: 27 cm x 20 cm
Kalem Kalınlığı	: 6 mm
Metnin Dili	: Türkçe
Okunuşu:	: “Hastahâne Aylık Tıbbî Mecmûa”
Malzeme Bilgisi	: Yazı, siyah mürekkep kullanılarak nohûdî renkte aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.
Diğer Özellikler	: Tez çalışmamızın konusuna uygun olarak 1920 yılında Hattat Hâmit Aytaç’ın Hastahâne mecmuası için yazmış olduğu kapak yazısı taklîden çalışılmıştır.